ROMANUL SECOLULUI XX

SIGURD HOËL

întîlnire cu anii uitați

UNIVERS

ROMANUL SECOLULUI

SIGURD HOËL

Traducere de
CONST. A. GÂDEI
ŞI MARIN SÂRBULESCU

Prefaţă de
ALEXANDRU SEVER

întîlnire cu anii uitaţi

1970 Bucureşti
UNIVERS

tentația eroismului

PRIMA SENZAȚIE PE CARE O ÎNCEARCĂ CITITORUL obișnuit atunci cînd îi cade în mînă un roman de Sigurd Hoël, după unul, să zicem, de Bjørnson sau de Hamsun, este senzația de distanță. Mai ales cînd, prin forța împrejurărilor, nu cunoaște toate verigile intermediare cu care se constituie totalitatea unei literaturi naționale, distanța dintre o epocă și alta, dintre un scriitor și altul i se pare enormă. E o distanță care, la prima vedere, pare să se definească mai ales prin tehnică și stil, și se definește, de fapt, mai complex, prin originalitatea istorică a ideii. În acest moment, surpriza cititorului e de a constata că Sigurd Hoël îi este mai apropiat decît un Hamsun : mai apropiat adică, nu atît prin favoarea unei arte mai înalte, cît prin virtutea fecundă, chiar dacă mai banală, a contemporaneității. În orice caz, el descoperă acum, înlăuntrul literaturii universale, o anume solidaritate fundamentală a literaturilor și scriitorilor, solidaritate care, de la un timp încoace, dispretuiește granițele naționale și meridianele geografice ca să-și comunice și să-și împrumute nu numai oarecare tehnici și sugestii, ci preocupări și idei care sînt numai ale unui anume ceas istoric și, neapărat, al unui destin comun. Strict literar vorbind, *Întîlnire cu anii uitați* face parte din marea familie a romanelor dedicate Rezistenței. Dar în esența lui, romanul aparține acelei literaturi de nobilă tradiție care caută din totdeauna să definească profilul unui „erou al secolului",

un erou menit să exprime, măcar prin ceea ce apără, aspirațiile cele mai înalte ale unui moment istoric. Într-un sens mai larg, un *rezistent* este un erou care rezistă răului în numele unor valori superioare. Kio, Jordan, Rieux — și s-ar putea cita încă multe alte nume — sînt „rezistenți". Filozofia lor practică, redusă la formula cea mai simplă : să-ți faci datoria! Rațiunile lor, oricît de complexe, etalonul oricărui act e același : umanitatea și valorile vieții. Eroul secolului nostru e în esență un luptător viril împotriva morții. Dar în sensul acesta nu e oare eroul nostru aidoma eroului exemplar al tuturor secolelor ? Nu : o deosebire există ! Fascismul, ca sinteză a unei doctrine a crimei planetare e pe plan moral, la începutul unui război mondial, ceea ce avea să fie la sfîrșitul războiului, pe plan material, bomba atomică : simbolul absolut al cataclismului universal. Un erou al secolului nostru e un erou care trăiește sub un cer apocaliptic ; prin acuitatea conștiinței și sentimentul urgenței el poate fi aidoma oricărui alt erou ; ceea ce îl distinge cu adevărat e capacitatea de a-și gîndi sacrificiul la scara întregii umanități. În sensul acesta, Eroul slujește o spiritualitate mai înaltă. Chiar cînd eroului îi lipsește conștiința exemplarității sale, geniul secolului îi înregistrează lupta și sacrificiul ca pe un episod obligatoriu într-o bătălie universală. Contribuția lui Sigurd Hoël în definirea acestui erou e în observația originală a raporturilor lui cu lumea.

Sven Arneberg are, la drept vorbind, toate însușirile unui bărbat excepțional. Autorul nu s-a precupețit să i le acorde pe toate — poate cu sentimentul că această operație de idealizare este calea cea mai obișnuită pe care pășim noi înșine ori de cîte ori înclinăm să investim într-un om capitalul unui erou. Prin origine, Sven aparține micii burghezii cu tradiții ; profesiunea sa e aceea de avocat : așadar, profesiunea unui om familiarizat cu justiția, obișnuit să întrebe legile, să distingă vinovățiile, să recunoască crima. Și tocmai aici, în această profesiune căreia o lungă tradiție i-a conferit privilegiul dubios de a apăra la fel de bine vinovăția și nevinovăția, crima și inocența — Sven are o atitudine destul de neobișnuită : el nu acceptă să fie decît apărătorul cauzelor drepte. E un fapt bine cunoscut ; judecătorii înșiși îl cunosc ; avocatul se bucură de creditul unui judecător. În fine, Sven e un

bărbat frumos, un om inteligent și cultivat, un soț și un părinte admirabil. E o fire în care pasiunea și pudoarea fac o căsnicie originală. Nu e omul care să-și pună mari probleme politice, dar disprețuiește, hotărît, pe naziști. Iubește teatrul, e un bun muzician, gustă poezia lirică, îi plac cărțile de istorie. Pînă și slăbiciunile lui sînt inocente : îl interesează istoriile cu criminali. Acesta este omul care în momentul cînd armatele hitleriste invadează Norvegia — și cînd devine limpede că armata norvegiană nu va opune nici o rezistență — își arogă dreptul de a rezista și-și recunoaște obligația de a constitui un detașament capabil să lupte. Sven nu aparține nici unui partid și nici unei organizații ; n-a primit nici un ordin și nici n-ar fi avut cine i-l da. Singura poruncă de care ascultă e aceea a unei conștiințe fasonate pe îndelete de întreaga istorie a individului și solicitată dramatic de întreaga desfășurare a evenimentelor. Există totuși un fapt care își are probabil partea lui de contribuție în luarea hotărîrii : un bombardament al avioanelor naziste îi ucide soția însărcinată și copilul. În situația excepțională a momentului, Norvegia încă nu cunoaște multe victime ; s-ar zice că Sven trăiește un ceas mai devreme tragedia întregii țări.

Detașamentul de rezistență nu se constituie cu discursuri. Din mijlocul unei divizii gata să se predea, în care ierarhiile se prăbușesc și disciplina cedează — o mînă de oameni se adună în jurul ideii de rezistență ca în jurul unui steag. Ideea însăși de a rezista acolo unde întreaga armată se prăbușește, este nițel nebună ; dar, se pare, e unicul moment în care nebunia are farmec. E o idee care plutește în aer, căreia nimeni nu se gîndește încă să-i dea o formulare precisă. Mănunchiul acesta de oameni se adună, cu toate că nimeni nu i-a chemat și nimeni nu le-a poruncit. Oamenii se înțeleg mai mult din priviri ; ca și cum acesta e unicul alfabet care scapă unei interceptări primejdioase. E în atitudinea lor un consimțămînt tacit, mai potrivit cu împrejurările decît orice discurs patriotic. Sven devine comandantul. E o atribuție pe care n-o solicită, pe care nici un vot n-o sancționează și pe care nimeni totuși nu i-o contestă. E pur și simplu acceptat și acceptarea asta tacită are în același timp toată greutatea unei alegeri deliberate. S-ar zice că în asemenea momente primejdioase funcționează o anume lege a compensațiilor : acolo unde se prăbu-

şeşte o ierarhie, un sistem, o ordine, oamenii simt nevoia să le înlocuiască imediat. Sven este în ordinea morală acel care garantează posibilitatea supravieţuirii. Rămîne ca viitorul să justifice alegerea. Şi viitorul o justifică. Sven se va dovedi un comandant excelent, cu însuşirea rară de a spune întotdeauna exact cuvîntul necesar şi cu virtutea deosebită de a acţiona exact atunci cînd trebuie. Punctualitatea lui de om de lume e pe cîmpul de bătălie o virtute militară.

Se pun apoi detaşamentului cîteva probleme de ordin practic, care se rezolvă însă la sugestia imediată a împrejurărilor. Dacă e nevoie de armament, nimic mai firesc pentru nişte soldaţi decît să plece cu propriile lor puşti. Necesitatea cea mai urgentă este însă aceea de a se desprinde cît mai repede din punctul geografic pe care e situată divizia, pentru a evita o ciocnire prematură cu nemţii în momentul predării şi pentru a căuta locul mai nimerit unei organizări temeinice şi unei rezistenţe eficace. Pe acest drum de cîteva sute de kilometri, detaşamentul sporeşte, se organizează şi-şi află locul în care va lupta.

Rezistenţa e în roman o temă majoră. Cu toate acestea, în întregul ei, cartea e ceva mai mult decît un roman al Rezistenţei. Nu vom afla aici sabotaje, planuri de acţiune, urmăriri palpitante, întîlniri primejdioase — nimic din tehnica subterană a Rezistenţei. Nu vom afla aici nici prea multă istorie: măcar pentru motivul că romancierul nostru este un psiholog, nu un istoric ; vreau să spun, el face istorie cu amintirile unor oameni modeşti, nu cu documente. Rezistenţa însăşi ne este înfăţişată mai ales în momentele de început şi numai în măsura în care tinde să lumineze personajele şi cadrul în care se mişcă ele. Asta nu înseamnă că nu există o percepţie a fenomenului în ansamblul lui, ba chiar încercări de a defini „psihologia Rezistenţei". Observaţiile autorului sînt exacte ; interesante devin abia atunci cînd Hoël caută rădăcinile eroului : cum se naşte un erou, cine are nevoie de el şi, în general, de unde necesitatea eroului ?

Intr-o ţară care n-a cunoscut războiul timp de 120 de ani, războiul este un eveniment straniu şi incredibil. O întreagă armată, care îşi perpetua existenţa în virtutea unei tradiţii mai degrabă decît a unei necesităţi, se dovedeşte inaptă de luptă tocmai în momentul cînd e nevoie de ea. Un simplu

comunicat al lui Quisling care anunță că orice ofițer ce va continua să lupte va fi considerat un asasin, este suficient să determine un colonel, după patruzeci de ani de carieră, să-și lepede uniforma. Pur și simplu o leapădă și devine civil, sub ochii tuturora, fără nici o jenă, calm de parcă s-ar fi dus să-și schimbe cămașa. Gestul nu stîrnește nici o indignare. Mai degrabă un fel de consternare solemnă. Pare un lucru firesc pentru că e în consensul aproape unanim al ofițerilor. Cutare comandant, om agreabil și foarte prețuit, revine din oraș însoțit de ofițeri nemți ca să predea generalului un ultimatum ; comandantul acesta e un mare om de afaceri. De pe acum oamenii încep să se definească în raport cu spiritul Rezistenței.

Dar de unde tentația de a rezista? Partizanatul nu poate oferi decît hrană puțină, somn pe apucatelea, multă oboseală, primejdii la tot pasul, încălțăminte spartă, veșminte murdare și, la urma urmei, un glonte în cap. Distincții, bani, glorie? Nimic din toate astea. Cine se adună în jurul eroului? În primul rînd cei care au sentimentul legăturii indestructibile cu pămîntul ; de aceea poate cei mai mulți dintre membrii detașamentului sînt țărani. Într-o țară de vînători, mai fiecare are o pușcă și știe s-o folosească. Se poate presupune apoi că funcționează, mai ales pentru cei tineri, o anume atracție a aventurii. Dar e sigur că undeva, pe dedesubt, funcționează totodată fondul de energie al unui popor care nu acceptă robia și violența. Femeile sînt de regulă mai curajoase decît bărbații. Ele simt mai bine primejdia — căci moartea e întotdeauna dușmanul lor în ordinea biologică. O țărancă oarecare în gospodăria căreia poposește detașamentul, dîndu-și seama despre ce e vorba, poruncește feciorilor ei să-și ia armele și să plece ; o fată vrea să-și urmeze iubitul ; o femeie refuză să spună bărbatului că e însărcinată numai ca să nu-l împiedice să-și facă datoria.

Evident, destinul detașamentului este, din capul locului, fără speranțe ; izolat, fără legături, fără puterea materială a unui armament eficace, este practic condamnat să se dizolve sau să piară ; acțiunea lui nu întîrzie ocuparea Norvegiei nici măcar cu un ceas. De ce s-a constituit totuși și de ce a fost urmat? Nu acționează cumva aici, oricît de obscur, instinctul vieții, sentimentul colectiv al rezistenței? Fapta e desperată,

dar exemplară. Popoarele au nevoie de exemple și le inventează ; au nevoie de eroi și-i creează. Este legea epocilor excepționale, care pun în cumpănă existența popoarelor. Epocile de pace, epocile rutiniere care trăiesc exclusiv sub legea mediocră a bunului-simț nu iubesc eroismul ; din punctul de vedere al unui Sancho Panza cu perspectiva existenței de toate zilele, odiseea detașamentului e o donquișotadă care poate fi prețuită, dar cu prudență ; în orice caz, o nebunie care e preferabil să fie uitată, nu urmată. Nimic mai semnificativ în privința asta decît destinul atîtora dintre foștii tovarăși ai lui Sven : o dată războiul trecut, tendința meschină a mediului înconjurător e de a-i scoate din circuitul vital al vieții. În raport cu țara întreagă, ei constituie, firește, o minoritate ; considerați laolaltă, nu li se refuză respectul ; diferențiați în individualități distincte sînt lipsiți de orice simpatie. Acționează aci sentimentul de vinovăție al multora dintre aceia care în anii ocupației și-au văzut liniștit de treburi lăsînd altora gloria de a lupta și grija de a fi patrioți. Acesta e motivul principal pentru care nici un fost luptător în Rezistență, chiar dacă a primit ulterior distincții oficiale, nu este dispus să-și amintească ceea ce a fost odinioară. În timp ce foștii colaboraționiști, cei care au colaborat cu Quisling timp de cinci ani, se bucură de toate beneficiile unei victorii cîștigate de alții, cei care au luptat efectiv, sau cei mai mulți dintre ei, sînt excluși de la orice beneficiu moral. Singurii eroi care au dreptul la atenție, căci nu cer nimic și nimeni nu li se simte îndatorat, sînt cei morți. Moartea îi face suportabili. Sven e unul dintre ei. Avantajul său asupra acelora rămași în viață constă în faptul că poate fi iubit și celebrat fără indispoziții.

Personajul care exprimă cel mai perfect năzuința asta de a prelua pe contul său moștenirea eroului e Vera Bang. O actriță mare și o femeie frumoasă. Arta îi invadează existența, dragostea îi alimentează arta ; în așa măsură încît nimeni — și poate nici ea însăși — nu mai știe exact unde este hotarul dintre viață și artă. Căci Vera prelungește în viață toată experiența unei mari actrițe și aduce pe scenă ceva din inefabilul experiențelor ei sentimentale. Confuzia asta permanentă între două realități, dintre care una este a inimii și alta a scenei, fac din Vera o femeie enigmatică : atît pentru spectatorul

care și-a cumpărat cu un bilet dreptul de a o admira două ore, cît și pentru intimii care o cunosc de ani de zile. A făcut fericirea multora, fără să facă nefericirea nimănui ; a cucerit pe scenă o lume ; a agonisit un renume și o avere ; și totul cu o discreție care este expresia cea mai caracteristică a unei arte sobre și rafinate. Ca om de artă, structurii ei sufletești nu-i este străin eroismul, iar ca actriță a întruchipat prea multe eroine ca să nu se fi contaminat de gustul eroismului. Ideea ei cea mai originală e de a deveni femeia eroului.

Întîlnirea cu Sven se consumă, ca pe scena unui teatru, sub ochii lumii ; aceste relații unice se înscriu în decorul dramatic al războiului ; protagonistul este un erou, dar — lucru excepțional ! — unul de carne și de sînge ; materializarea cea mai sigură a acestei legături efemere este un copil ; pentru prima oară în viață, Vera acceptă rolul maternității.

Din anume punct de vedere, și Sven, cel care a murit ca să asigure retragerea detașamentului, este tot atît de enigmatic ca erou, pe cît e Vera ca femeie. Avem într-adevăr o dublă enigmă : enigma lui Sven, cu tot ce poate fi enigmatic în apariția, avatarurile și moartea unui erou ; enigma Verei, cu tot ce poate fi enigmatic în natura talentului și în resorturile cele mai obscure ale sufletului feminin. Tot ce este în formula talentului ireductibil la rațiune, chiar discreția cu care își regizează o existență atît de agitată și-și joacă marele rol al „unicei iubite", totul e menit să sporească farmecul eternului feminin și dimensiunile enigmei.

„Enigmatice" sînt, la urma urmei, mai toate împrejurările care au conlucrat la întîlnirea celor doi. Prima întîlnire se consumă în timp de pace, într-un cadru monden, și e lipsită de orice urmări imediate. Dar Sven e un bărbat prea atrăgător și un spirit prea nobil ca să nu se impună în atenția unei femei ca Vera ; Vera însăși, numai farmec și atracție izbește numaidecît ochiul ager al lui Sven. E, în felul ei, o întîlnire de neuitat. Cea de a doua întîlnire — și ultima — are loc în condițiile războiului. În momentul cînd detașamentul e instalat pe pozițiile lui, un prieten comun, Sander, trimis la Oslo cu misiunea de a face rost de niște percutoare și de muniții, îi aduce Verei o scrisoare din partea lui Sven. Ce cuprinde această scrisoare ? E o mărturisire de dragoste so-

sită dintr-un loc primejduit de moarte, din partea unui om dezolat de pieirea alor săi ? E cumva o chemare ? Lucrurile nu se vor lămuri niciodată. Fapt e că Vera decide să-l vadă pe Sven. Are prea mult simţ dramatic ca să nu guste situaţia asta unică de a fi femeia unui om pe cale de a deveni erou. Şi atunci, cu o iuţeală şi cu o îndemînare al căror secret îi aparţine în întregime, folosind relaţiile ei intime, Vera obţine o maşină din partea Crucii Roşii, face rost de medicamente şi de un permis de liberă trecere din partea autorităţilor nemţeşti — cărora, bineînţeles, le ascunde ţelul ei — îşi îmbracă de circumstanţă o uniformă de infirmieră şi luîndu-l pe Knut — un alt prieten comun — drept însoţitor, pleacă spre marea aventură. Va rămîne lîngă Sven, în munţi, o singură noapte. O noapte de dragoste în mijlocul unui detaşament de rezistenţă, păzită de stelele cerului şi pîndită de primejdia morţii. Acestea vor fi singurele ei întîlniri cu Sven. În urma acestei întîlniri, Sven predă Verei o hîrtie, contrasemnată de prietenii săi, de Sander şi de Knut, în care recunoaşte pe Vera de soţie chiar dacă împrejurările împiedică realizarea unei uniri legale. Vera nu-l va mai vedea pe Sven niciodată. Copilul care se va naşte, va purta — datorită străduinţelor Verei — numele lui Sven. Fiecare aniversare a copilului va prilejui o reuniune, niţel solemnă, peste care pluteşte, cam plicticos, duhul eroului.

Atît Knut cît şi Sander nutresc îndoielile cele mai amare. Fără să posede vreo dovadă sigură, ei bănuiesc în aventura Verei o enormă punere în scenă. Deşi băiatul seamănă cu Sven, sentimentul lor e că paternitatea acestuia e cu totul îndoielnică. Un doctor care a îngrijit-o pe Vera în timpul sarcinii, îi confirmă lui Knut unele bănuieli : după socoteli aproximative, cînd Vera a urcat în munţi era deja însărcinată de cîteva săptămîni. Se poate presupune aşadar, fie că Vera a întreţinut cu Sven legături anterioare faimoasei întîlniri din munţi — ceea ce, cunoscînd ataşamentul lui Sven pentru soţia sa, pare cu totul improbabil — fie că a folosit prilejul pe care i-l ofereau împrejurările, ca să justifice o sarcină întîmplătoare în chipul cel mai profitabil. În fine, nu se poate neglija nici posibilitatea ca Vera însăşi să ignoreze adevărata paternitate a copilului. Rămîne în picioare aventura propriu-zisă, regizată de Vera cu abilitatea unei actriţe desă-

vîrșite. În definitiv, Vera nu e o femeie care să aibă copii nedoriți. De ce a avut nevoie de acest copil pe care și-l refuzase toată viața? Autorul nu încearcă să ne ofere răspunsuri clare și definitive ; e de altfel un prea fin psiholog ca să nu cunoască valoarea clarobscurului în probleme atît de delicate. Adevărul e că Verei, femeie complicată prin întreaga ei viață sentimentală, tot atît cît prin exercițiul artei, care s-a împărtășit din toate triumfurile, nu-i putea rămîne necunoscută ambiția de a expropria în favoarea ei o parte din faima unui erou. E, în felul ei, o profitoare de război.

Nu-i era de ajuns propria ei glorie, a simțit nevoia de a o spori cu gloria unui erou autentic. Pentru asta a avut nevoie de un copil: el trebuia să constituie dovada vie, inebranlabilă, că a fost femeia eroului ; pentru asta s-a îndîrjit să i se recunoască copilului dreptul de a purta numele lui Sven : era un fel de a muta acasă statuia eroului din piață ; un fel de statuie de uz personal.

Este în gestul Verei un egoism și o rapacitate tipic feminine, care ne amintește de eroina tutelară a lui Strindberg: vampira tipică, aceea care trăiește din substanța bărbatului. Dacă voim însă să așezăm eroina lui Hoël în linia unei tradiții norvegiene, atunci trebuie să ne gîndim la Hedda Gabler; atîta doar că, în timp ce eroina lui Ibsen nutrea ambiția de a influența destinul unui om mare, Vera ambiționează să se împărtășească din gloria lui. Într-un anume sens, eroina lui Sigurd Hoël e mai aproape de Thamar a lui Thomas Mann, care după ce îngroapă doi bărbați din neamul lui Iacob — amîndoi fiind frați și amîndoi fiind feciorii lui Iuda — se dăruie tatălui lor, îndîrjită să nu scape cu nici un chip ocazia unică în lume de a împărți cu întreg tribul prilejul de a intra în istorie și de a fi prezentă la originea unei noi umanități. Nici vorbă, adevărata izbîndă a romancierului e aici Vera Bang.

Ultimul episod enigmatic e acela al morții lui Sven. Oficial, se știe că omul, ca un adevărat căpitan, a rămas ultimul pe cîmpul de luptă ca să asigure retragerea supraviețuitorilor din detașamentul său. Întrebarea e numai dacă gestul lui Sven era strict necesar. Și dacă n-a fost necesar, de ce a rămas? A fost o sinucidere deghizată a unui om sfîrșit, in-

capabil adică să supraviețuiască propriei sale legende? Firește, nu avem nici aici răspunsuri definitive. Îndoielile pe care le seamănă autorul în cugetul nostru nu au rostul de a pune sub semnul întrebării un erou generos. Polemica secretă a autorului — căci de asta e vorba în cele din urmă — e o polemică cu prejudecata curentă, potrivit căreia moartea face pe erou. Romancierul detestă imaginea romantică a eroului și nu-și cruță ironiile ca s-o denunțe; suprema lui ironie e de a pune chiar în gura feciorului lui Sven cuvintele menite să dezumfle mitul. Băiatul o face, firește, cu naivitatea vîrstei sale: el nu vrea să fie erou, el vrea să fie... inginer. Lucru și mai semnificativ: antipatia băiatului pentru profesiunea de erou a contractat-o în preajma maică-si, probabil ca o reacție la tot ce i se pare teatral și falsificat în atitudinea ei și în cultul plicticos al trecutului. E, pesemne, răzbunarea ironică și postumă a eroului împotriva imposturii.

O acțiune atît de complicată găsește în Sigurd Hoël un tehnician foarte abil. Un roman cu patru personaje principale are ceva din logica unei piese de teatru în care personajele intră inevitabil într-un sistem de relații obligatoriu. Aci vom afla probabil, unul din motivele importante pentru care autorul a făcut din toate cele patru personaje niște prieteni și din Vera, amanta, la diferite epoci, a tuturor celor trei bărbați: Sven, Sander și Knut. În fine, trebuie să ținem seama că dintre cele patru personaje, doar Sander și Knut sînt cu adevărat „active"; ceilalți doi, Vera și Sven — îndeosebi Sven — trăiesc prin amintirile prietenilor. Knut ar vrea să cunoască trecutul Verei, Sander ar dori să reconstituie drumul de odinioară al detașamentului. Dacă, inițial, în dorința lui Knut intră anume curiozitatea intelectuală, este sigur că ea se complică ulterior cu un sentiment de gelozie. Și pentru că e vorba de o femeie cu o existență atît de frămîntată, e sigur că gelozia își va afla terenul cel mai fertil în trecut. Dar să încerci să regăsești ceva din amănuntele acestui trecut e o întreprindere tot atît de enormă ca aceea de a detecta urmele unui parfum de sub zăpezile Polului Nord. Investigațiile lui Knut nu iau, desigur, forma unor cercetări polițiste. Omul nu e polițist, e un îndrăgostit. Metoda lui, dacă putem totuși vorbi de o metodă, e mai degrabă aceea a unui bun psiholog.

Dorința sentimentală a lui Sander de a reface itinerariul detașamentului de partizani — din locul unde s-a constituit pînă în locul unde a murit Sven, comandantul lui — și nădejdea secretă a lui Knut de a afla de-a lungul acestui itinerariu amănunte care ar putea lumina raporturile lui Sven cu Vera justifică și susține toată tehnica complicată a rememorărilor. Întîlnirea cu anii uitați, e în același timp un *rendez-vous* cu geografia; aici, pe traseul de odinioară al detașamentului, Sander își va relata amintirile. Eroul amintirilor sale este Sven, așa cum eroina preocupărilor lui Knut este Vera. În felul acesta se instalează în atenția noastră, personajele principale ale cărții: Vera și Sven.

Lucrurile nu sînt întotdeauna foarte netede. Există uneori o mișcare subtilă în virtutea căreia Vera și Sven se substituie pe rînd în amintirile prietenilor comuni; alteori, Vera acționează ea însăși din planul prezentului, dar întotdeauna din unghiul de vedere al gelosului Knut. Rezultă o compoziție sinuoasă și plină de farmec: o poveste eroică și una de dragoste ; o alternanță de prezent și trecut, Norvegia anilor de rezistență și aceea a anilor 1954 ; vechea poveste de dragoste a Verei capătă valoarea unui termen de opoziție cu frămîntările sentimentale ale lui Knut. Pe scurt, recunoaștem aci toată recuzita romanului modern, folosită cu o siguranță desăvîrșită. Romancier cu experiență, psiholog fin, bun observator, cu notații exacte și interesante, Sigurd Hoël ne dăruiește un roman despre care ne place a spune, simplu și fără reticențe, că e foarte, foarte frumos.

ALEXANDRU SEVER

Există undeva o mare, iar mai departe nu mai e nimic ;
și fluviul se cufundă în oglinda cenușie
pe care nici un țărm n-o mărginește,
pe care nici o vîslă n-o înfioară.
O, voi, cei duși din astă lume, voi, fericiții răposați,
voi, cei ce odihniți în tihnă !
Nici pizma zeilor nu vă clintește pacea.
Cu altceva decît o păsuială a împuternicirii lor
e gingașa eternitate care le-a fost îngăduită ?

. . . . . .

. . . . . .

HJALMAR GULLBERG [1]

[1] Poet suedez (1898—1954).

S-ar putea crede că o parte din acest roman relatează întîmplări care s-au petrecut în Norvegia, în timpul campaniei din 1940. Este deci necesar să se sublinieze că orașul-garnizoană, ca și regiunea menționată, nu pot fi găsite pe nici o hartă. De asemenea, n-ar fi de loc ușor să se traseze pe vreo hartă drumul străbătut de Sven Arneberg, împreună cu grupul lui, în căutarea frontului norvegian.

În general, n-au fost folosite personaje reale.

I

EXISTA UNDEVA O MARE...

aniversarea

TOATĂ POVESTEA A ÎNCEPUT LA 7 APRILIE 1954, la dineul pregătit de Vera Bang pentru Sander Paulsen și pentru mine. Noi doi eram singurii oaspeți ; dar era de față, bineînțeles, și Kåre, băiatul ei. Are vreo 13 ani, dar e mult prea matur pentru vîrsta lui și pare, încă de pe acum, un mic om de lume.

La drept vorbind, nu pentru noi se dădea dineul ; noi — după vorba lui Sander — nu eram decît doi figuranți care intrau în scenă cu o scrisoare pe tavă și rosteau o replică. Oaspetele de onoare era Sven Arneberg, prietenul camaradei noastre. Șapte aprilie era ziua lui de naștere. Știam dinainte că, în fața șervetului pregătit anume pentru el, avea să se afle tacîmul și, pe tacîm, un trandafir solitar. Sander și cu mine fusesem invitați pentru că eram prietenii ei cei mai intimi și totodată tutorii lui Kåre.

Adevărul e însă că povestea n-a început nici în seara aceea. Aș putea să spun tot atît de bine că începuse la 9 aprilie 1940 sau, să zicem, în seara aceea de noiembrie, din 1939, cînd l-am luat cu mine pe Sven Arneberg, la Vera. Dar asta e altă istorie.

Adică aceeași istorie, dar un capitol anterior. Și chiar dacă am tălmăci-o și am răstălmăci-o pînă

nu s-ar mai înțelege nimic, rămîne, totuși, aceeași veșnică și neschimbată poveste care s-a repetat și se tot repetă de cînd lumea. Numai că de fiecare dată e nouă — de nerecunoscut chiar și pentru cel care a auzit-o de zece ori mai înainte — și astfel renaște din propria-i cenușă.

Dar să nu mă depărtez de la ce începusem a istorisi. În orice caz, măcar un fapt rămîne sigur : anume, că lucrurile au început să se precipite după acel dineu din 7 aprilie. Explicația în legătură cu Kåre, răfuiala cu mine însumi și concilierea cu lumea dinafară, ciudata șansă pe care Sander și cu mine am avut-o, de Paști, de a descoperi iarăși niște urme vechi, de altfel nu ale mele. Nu, nu urmele mele ! Miraculosul nostru noroc la vînătoare, după un curcubeu de acum cincisprezece ani, cum spunea Sander. S-au petrecut, de asemenea, o sumedenie de alte lucruri ; dacă au, însă, vreo legătură cu povestea noastră, rămîne de văzut.

Dar cine e Sander ? Cine sînt eu ? Și cine Vera Bang ? Și, ca să nu uităm, cine este Sven Arneberg, personajul principal, care însă lipsea ?

Cine poate ști ?

Adică, într-o oarecare măsură, totul era cum nu se poate mai simplu.

Sander Paulsen, de felul său din Oslo, în vîrstă de 40 de ani, doctor în medicină, specialist în boli interne și psihosomatice.

Eu, Knut Valstad, tot de 40 de ani și tot din Oslo, în ciuda numelui meu țărănesc, coleg de clasă cu Sander, în școala primară și la gimnaziu, și prietenul lui intim în toți acești ani, pînă la 9 aprilie 1940. De atunci ne-am întîlnit mai rar, dintr-o mulțime de motive. În prezent practic — în puținele ocazii care mi se ivesc — profesiunea de avocat, în Oslo.

Sven Arneberg — despre el o să mai vorbim mai încolo. Ceva mai în vîrstă decît noi : 47 de ani, astăzi, dacă... dar să nu întrerupem cursul întîmplărilor.

Sven mi-a fost prieten mai vîrstnic timp de mulți ani. El a fost șeful și mentorul meu din toamna lui '38 pînă în acea zi de întorsătură a destinului — 9 aprilie 1940.

În sfîrşit mai rămîne Vera Bang. Sînt sigur că e de prisos să mai spun ceva despre celebra actriţă. Toată lumea o cunoaşte.
Dar, la drept vorbind, o cunoaşte oare cineva ?
Stau la masa mea de scris — e prima săptămînă de după Paşti — şi încerc să relatez pe scurt cele întîmplate, pentru a mă lămuri eu însumi, cum s-ar spune, sau, poate — ştiu eu ? — pentru a mai răsuci o dată cuţitul într-o rană veche... Aşa cum stau acum, aici, cred că nu strică dacă încerc să aştern pe hîrtie cîte ceva din ceea ce ştiu, sau cred că ştiu, despre ea.
Vera Bang a devenit, încet-încet cu doi ani mai tînără decît Sander şi decît mine — aşadar, acum are 38. Pe vremuri, cred că era cu un an sau doi mai în vîrstă ca noi. Dar ce importanţă are asta ? Văzută în lumină prielnică, poate părea chiar de 35, iar cînd domină scena cu silueta ei desăvîrşită, cu căpşorul distins şi faţa gingaşă ca o floare, pe un gît plin de graţie, pare, şi astăzi, o tînără îndrăgostită, de 25 de ani. Într-adevăr, nimeni nu poate juca un rol de tînără îndrăgostită, aşa cum îl joacă ea. Şi toţi criticii sînt de acord că se află în ascensiune.
O femeie, în situaţia ei, cu farmecul ei şi cu atîtea alte daruri, nu poate, bineînţeles, să scape de clevetiri. Se va vedea, cu această ocazie, că subiectul trăncănelilor îl constituie aventurile sale erotice — cele adevărate, plus cele pe care unii oameni îşi închipuie că le ştiu. Sau numărul mare al aventurilor de acest fel.
S-a susţinut că degetele noastre stau la baza sistemului decimal. Despre Vera Bang se spunea, în anii dinainte de război, că, dacă ar fi fost să-şi facă socoteala amanţilor ar fi trebuit să înceapă numărîndu-şi drăgălaşele-i degete, să continue cu cele de la picioare şi să se întoarcă iarăşi la degetele de la mîini.
În ce mă priveşte, cred că se exagera din cale-afară, din invidie şi din sete de senzaţional. Împarte, deci, la doi, iar rezultatul scade-l din numărul la care te-ai gîndit la început.

Dar au fost, totuşi, destui şi e posibil să fi fost chiar mai mulţi în acelaşi timp.
Se mai spunea că, în general, Vera avea grijă să păstreze un fel de echilibru, aşa că atunci cînd avea un prieten din lumea teatrului, avea totodată cel puţin încă unul dinafara acestei lumi. Printre aceştia din urmă, în decursul anilor, au fost menţionaţi destui bogătaşi tineri — care, în Norvegia, nu sînt prea mulţi la număr — şi, din cînd în cînd, cîte un distins diplomat străin. Prin aceasta nu trebuie să se înţeleagă — oricum, aşa ceva nu am auzit niciodată, nici de la bărbaţi, nici de la femei — că Vera îşi alegea amanţii din calcule materiale sau din snobism. Totuşi se cam întîmplă în viaţă ca una s-o atragă după sine pe cealaltă.
Dar în toate astea — se spunea mai departe — era foarte discretă. Cercul său intim de iniţiaţi nu era prea mare; iar de vreun scandal niciodată numele ei n-a fost legat.
Fusese căsătorită, în prima-i tinereţe, cu un om de afaceri foarte bine situat, cam aventurier şi cam vînturălume, cu mult mai în vîrstă ca ea. Un om vesel, de altfel, mi-l aduc bine aminte. S-au despărţit după cîţiva ani, dar, evident, în bună înţelegere. Cînd el venea pe la Oslo, continuau să se vadă; iar cînd a murit, îndată după război, neavînd moştenitori direcţi, s-a aflat că-i lăsase Verei, prin testament, cea mai mare parte din avere.
Se spunea că Vera are o calitate care — dacă într-adevăr o avea— o făcea să treacă drept o raritate. Se spunea că făcuse fericiţi mulţi bărbaţi, dar pe nici unul nefericit. Continuase să rămînă în relaţiile cele mai bune cu toţi prietenii săi mai vechi.
Cel puţin aşa am auzit eu spunîndu-se în ultimii ani dinaintea războiului.
Dar toate astea aparţin trecutului. Aparţin trecutului în asemenea măsură încît, ei bine, aproape că mă îngrozesc la gîndul că, într-un anume fel, în starea mea de slăbiciune, am putut fi instrumentul infam care a dus la această întorsătură. Dar nu, să nu înţelegeţi greşit. Eu n-am spus decît :

— Acesta este Sven Arneberg !
Restul, așa cum obișnuim să afirmăm, a fost opera destinului.
Dacă s-a trăncănit pe socoteala ei în anii din urmă — și s-a trăncănit, desigur, asta fiind pedeapsa pentru cei ce atrag privirile — bănuiesc că flecăreala era mai curînd expresia unui fel de uimire bolnăvicioasă tocmai din pricină că Vera nu mai furniza subiecte de bîrfă. Că se dusese — ca să zic așa — la mănăstire, că intrase într-o nouă dimensiune, un fel de existență mai sublimă, că renunțase la plăcerile trupului și că se consacrase cu totul măreței aventuri pe care o trăise în anii războiului...

Dineul urma să înceapă devreme, îndată după ora șase, din pricina lui Kåre, care trebuia să se scoale a doua zi dis-de-dimineață ca să se ducă la școală. Dar ținuta era de rigoare : smoking. „Măcar atîta lucru", spunea Vera. Dar mai mult nu i se părea nici ei potrivit — era încă în plină zi — și apoi...
Sander a sunat pe la cinci și jumătate.
Mă simțeam cam nervos, mă îmbrăcasem devreme și eram aproape gata.
— Ascultă, mi-a spus, poți să mă crezi sau nu, dar sînt pur și simplu nervos înainte de o reprezentație ca asta. N-am fost de față decît o singură dată pînă acum, după cum știi, dar îmi aduc aminte că a fost destul de penibil. Acum, uite că m-am costumat. Bănuiam eu că și tu trebuie să fii gata. Hm, n-ai cumva ceva de băut ? Perfect ! Cînd se apropie ora, n-avem decît să luăm un taxi.
Sander, nervos ? Să i-o spună altuia ! Însetat ? Asta, da, o cred.
Și totuși, era adevărat ce spunea Sander. După război, aceste dineuri deveniseră o ceremonie anuală obișnuită. Este adevărat că Sander nu luase parte decît la unul din ele — în 1948, dacă nu mă înșel. În anii următori a avut, de fiecare dată, scuze temeinice — cea mai mare parte a timpului lucrase pe la diferite spitale din provincie. Acum, cam pe la Anul Nou, se întorsese, în

sfîrşit, la Oslo şi începuse să practice medicina pe cont propriu. Avea, după cîte aflasem, destulă clientelă. Nu era nimic de mirare în asta, căci toată lumea ţinea la el. Pe deasupra, nu m-ar fi mirat de loc să aflu că era şi un medic capabil.
În anii în care Sander fusese plecat, toată sarcina tutoratului căzuse în sarcina mea. Se întîmpla să fiu singurul oaspete la acest dineu anual. O dată a fost invitată şi mama lui Sven ; dar bătrîna doamnă s-a comportat, de la început pînă la sfîrşit, atît de politicos şi de corect, încît ne-a făcut să fim rezervaţi toată seara.
În alte cîteva rînduri, Vera a scos la iveală cîte un prieten de-al lui Sven Arneberg — unul era şef de birou, al doilea curtier maritim sau cam aşa ceva, de-al treilea nu-mi mai aduc aminte. Să fi fost cumva şi un al patrulea ? Toate mi se învălmăşesc în minte. Făcuseră gimnaziul împreună cu Sven, iar după aceea împărţiseră cu el, în cîte un an, o cabană, la munte. Dar toţi trei — sau patru ? — fuseseră atît de copleşiţi de solemnitatea ceremoniei ca şi de frumoasa, de celebra actriţă, încît rămăseseră încurcaţi, plictisiţi şi stîngaci. A doua oară n-au mai venit.
În timp ce făceam ordine prin cameră şi căutam să văd dacă am apă de Seltz la gheaţă, mă gîndeam ce uşurare era pentru mine să-l am pe Sander alături. Pentru că, adevărat, aceste dineuri puteau fi destul de penibile. Dar cînd Sander era de faţă, toate deveneau mai naturale, mai simple şi mai neînsemnate — vreau să spun mai puţin solemne. În afară de asta, el o cunoştea mai bine pe Vera ; relativ, bineînţeles. O cunoscuse încă din adolescenţă, pentru că familiile lor erau oarecum în relaţii. În orice caz, în acei ani, cu mult înainte de război, cînd Vera interpreta o serie de roluri revelatorii, începînd cu Hilda din „Constructorul Solness“ şi altele, cînd se redeşteptase gustul de teatru — în acei ani în care domnişorii din oraş, de voie, de nevoie deveniseră un fel de specialităţi, în Ibsen, Bjørnson, Gunnar Heiberg, Helge Krog, Bernard Shaw, Strindberg, O'Neill şi alţii, pe care se duceau să-i vadă de

cîte trei-patru ori doar pentru a se afla un pic mai aproape de ea — în acei ani, zic, Sander a fost prietenul și confidentul ei.
A, mi-aduc bine aminte de anii aceia. Eu însumi devenisem un fel de specialist.
În fond era extraordinar, da, sau, mai bine zis era un adevărat miracol cît de bine se putuse păstra în cei 17-18 ani scurși de atunci.
Totuși, fără îndoială, acum era un pic mai altfel — nu chiar atît de perfectă în toate mișcările, avea mersul nițeluș mai grăbit, mai multă asprime în gesturi, poate. Dar, în sfîrșit, în acei ani Sander fusese prietenul ei intim, se duceau împreună la cinema și la ski și... dar nu, nimic mai mult, sînt convins,
— Știi ce înseamnă *relax* ? m-a întrebat într-un rînd, cînd abordasem acest subiect. Asta înseamnă *să te destinzi*. Asta face ea cu mine. Sîntem ca frate și soră, cred că înțelegi. Nu mă privește ca pe un eventual... și nici eu pe ea. Dar, ce să mai vorbim ?... Pot, totuși, să te prezint, dacă ții să intri și tu în terciul ăsta.
Pe scurt, așa am cunoscut-o. Evenimentul s-a întîmplat cred, prin 1936, pe cînd eram un biet student la drept. Dar pentru mine n-a fost nici un fel de terci. Mă simțeam ca un pui de vrabie printre acvile. Vera era înconjurată de o droaie de prieteni și de admiratori din lumea mare, așa-zisa elită, și din lumea artistică. Cu toate astea îmi dădea atenție, îmi zîmbea, din cînd în cînd se apropia de mine, îmi punea mîna pe braț și-și amintea întotdeauna cum mă cheamă. A, era într-adevăr nemaipomenită.
Într-o bună zi am întrebat-o dacă pot să-l aduc pe Sven Arneberg la una dintre recepțiile acelea cu contribuție comună pe care le dădea acasă la ea, după cîte o premieră. Pe vremea aceea tocmai divorțase și încă nu-și reorganizase viața. Într-un fel, noi, oaspeții, eram gazde la acele festivități.
Sven Arneberg a venit, și cu aceasta a început un nou capitol.
Dar nu ! Să nu ne grăbim !

Se auzi soneria. Era Sander.
Ca și mine, își adusese și el aminte de flori ; îi atîrnau în mînă, învelite în hîrtie brună. Eu, unul, le expediasem mai dinainte.
Aducea mai mult cu un străin, cu tot părul blond și cu mutra lui veselă de oslonez. Smokig de croială americană, cămașă moale de mătase albă.
Chipul lui Sander — așa mi se întîmpla întotdeauna după ce nu-l mai văzusem o bucată de vreme — trezea în mine un noian de amintiri.
Îl admiram în multe privințe, și-l admirasem întotdeauna. În tinerețe se băga în tot felul de pozne, dar cădea mereu în picioare. Ca bărbat, se dovedise unul dintre acei puțini de tot la număr, care cunosc arta de a smulge vieții toate plăcerile. Cel puțin pe vremea aceea — ar trebui, poate, să adaug — întrucît, la drept vorbind, nu-l mai văzusem de vreo paisprezece ani.
Cît a durat campania din 1940, ne-am văzut fiecare de ale noastre ; în vară însă, s-a căsătorit pe neașteptate cu o tînără de care nu-l auzisem pomenind niciodată ; în toamna lui 1940 locuia într-o mansardă din Oslo, cu drăgălașa lui soție, bătîndu-și capul, totodată, cu ultima sesiune de examene ; după aceea a plecat din oraș, un an s-a refugiat în Suedia, apoi a revenit pe undeva, pe lîngă Oslo, și în cele din urmă a fost iar, doi ani, în străinătate. De la Anul Nou, din nou la Oslo. Dar nici în ultimele luni nu-l prea văzusem. Din motive cărora nu le dădusem prea mare importanță — era ca și cînd, cu sau fără voie, ai întoarce capul în altă parte — nu-l căutasem. Ne-am întîlnit la ziua de naștere a lui Kåre, la 5 ianuarie ; după o săptămînă, într-o seară, a venit cu Berit, soția lui, pe la noi, în Vinderen ; se invitase aproape singur. Berit era tot fermecătoare : păr negru, ten palid, catifelat și ochi de gazelă. Era tăcută — dar cine mai putea să scoată o vorbă cînd se pornea Sander ? După aceea mi-a telefonat de cîteva ori pentru a ne invita, la rîndul său, dar nu ne-am dus. De șase săptămîni locuiam într-o pensiune. În tot acel

timp nu-l mai văzusem. Cu alte cuvinte, nu puteam spune că-l mai cunosc chiar atît de bine.
Pe vremuri — vreau să spun, înainte de război — Sander își trăise viața nu cu lăcomie, nici fără scrupule, dar gustînd din plin tot ce era frumos și bun, adică femeile, vinul și alte plăceri de-astea. Avea un dar anume de a se dărui numai clipei prezente, fără a-și lăsa gîndul să se îndrepte spre trecut sau spre viitor. Și, de regulă, se dovedea că nici trecutul, nici viitorul nu sufereau din pricina asta.
Femeile îl plăceau — era inevitabil. Roiau în jurul lui de parcă ar fi fost un ofițer din marina militară nimerit într-o țară străină. Parcă simțeau că au de-a face cu un bărbat care poate să le ofere totul la momentul potrivit și care nu-și arogă, după aceea, nici un drept, care dă uitării trecutul, dacă *așa* trebuie, dar care e dispus să-și și aducă aminte de el, dacă *așa* îi vine la socoteală.
De multe ori l-am invidiat pentru această calitate de a trăi clipa prezentă. Nu cînd era vorba de femei, deși — la urma urmei de ce n-aș mărturisi-o, și pentru asta. Da, chiar și pentru asta îl invidiam.
Sînt convins că avusese o droaie de aventuri și de experiențe galante în anii dinaintea războiului. Dar asta era numai o presupunere ; pentru că Sander se arăta impenetrabil ca o cutie închisă cînd era vorba de astfel de lucruri.
„Încîntat să te văd, Sander !“ îmi ziceam. Dar de fiecare dată cînd îl vedeam, mă miram în sinea mea că nu-mi dau osteneala să-l întîlnesc mai des.
— Va să zică aici locuiești acum ! zise el, rotindu-și privirea prin camera modestă.
Adusesem cu mine un birou și un radio cu picup, atîrnasem cîteva tablouri pe pereți, dar mai mult nu putusem face. Încăperea mirosea tot a pensiune.
— Era mai drăguț la Vinderen ! rîse Sander. Dar am înțeles de la Anna că aveai nevoie să fii un pic singur pentru a te reculege și a reflecta la acele întîmplări blestemate prin care ai trecut. Am spus șoferului să aștepte. Nu mai dispunem decît de un sfert de oră.

Whisky ? Perfect. Pentru mine doar o jumătate de seltz ; îmi plac băuturile tari şi din abundenţă, ştii, nu ?
Ceea ce era o mică exagerare.
— E bine că vom fi împreună ! spuse el după ce sorbi prima înghiţitură. Mi se pare că s-a schimbat grozav. N-o mai văzusem de cîţiva ani, cînd am întîlnit-o din nou la o recepţie sau două date de armatori. Noi, medicii, ca şi pictorii, sîntem singurii intelectuali care au acces în cercul armatorilor, cred că ştii — pictorii pentru pereţii interiori, medicii pentru organele interne. Atunci am vorbit cu ea de una, de alta... De altfel, menţinem contactul prin Kåre şi Arne.
Sander avea un fiu doar cu jumătate de an mai mic decît Kåre. Auzisem că erau amîndoi la aceeaşi şcoală şi în aceeaşi clasă şi că în trei luni deveniseră cei mai buni prieteni.
Sander îşi continuă monologul :
— Cred că înţelegi, Vera a devenit atît de... atît de distantă ! Atît de ireală, într-o privinţă ! Să mă ia dracu, dar eu aproape n-o mai recunosc ! A impresionat-o într-atîta întîmplarea aceea ?
Nu putui să-i răspund decît că, în orice caz, aşa putea să fie.
— Şi... nici o nouă aventură ?
Nu pot spune că întrebarea îmi plăcuse. Iarăşi trăncăneli, iarăşi... Dar Sander mă luase aşa, pe neaşteptate. Îi răspunsei fără a-l privi :
— Oricum, n-am auzit vorbindu-se nimic...
— Bun, cu atît mai rău pentru ea ! zise el. Dar acum trebuie să plecăm. Poftim, ia o tabletă de mentă. I-ar displăcea dacă ar observa că mai întîi am dat de duşcă un păhărel. În privinţa asta, cred că nu s-a schimbat. Şase fără şapte minute, e perfect, sosim cu un minut sau două mai tîrziu, ca nişte distinşi diplomaţi ce sîntem.
Afară era frumos — un soare strălucitor de după-amiază. La ceasul ăsta aş fi putut face o plimbare cu skiurile pornind de la Frogneseter, apucînd spre răsărit şi coborînd la Segnsvann. Era încă pîrtie bună

pentru ski, sus, deşi cam tare. Poţi reflecta foarte bine cînd schiezi de unul singur. În tot cazul, eu am făcut-o, sau îmi închipuiam că o fac. Şi, cîteodată, se poate să ai nevoie să reflectezi puţin.
În loc de asta, acum trebuia să stăm în casă o seară întreagă, cu perdelele trase, cu lumînări aprinse pe masă şi, pe deasupra, cu discursuri, cu declamaţii... Într-adevăr, eram bucuros că sînt cu Sander.
Ceasul din turia bisericii Uranienborg arăta exact ora şase cînd coborîrăm şi intrarăm pe strada laterală liniştită pe care locuia Vera Bang, aceeaşi unde locuise în toţi cei optsprezece ani de cînd o cunoşteam.
Ne deschise menajera. Era azi ceva aparte în privirea ei ? Nu, o simplă figură impenetrabilă, de femeie de serviciu.
Sander îi înmînă florile, apoi ne lăsarăm pardesiurile în holul imens, mare cît un apartament modern.
Vera Bang locuia într-un cartier liniştit, la vest de biserica Uranienborg. Ocupa etajul de sus al casei — lucru pe cît se poate de avantajos acum, cînd se instalase ascensor. Toată clădirea cea veche — şi în special apartamentul ei — fusese modernizată cu puţin înainte de război. Proprietarul, un bogat negustor de coloniale şi mare admirator al Verei, care locuia el însuşi la etajul doi, nu ascundea că-şi dăduse atîta osteneală, în 1939, mai ales din consideraţie pentru ea. „Pentru o artistă divină ca ea — spunea — numai ce este cît se poate de bun, e bun.“ Vera mai făcuse pe spezele ei o renovare şi o modernizare mai amplă, în primul an de război, apoi încă una, după război. Cei mai buni arhitecţi-decoratori îşi dăduseră concursul. Dar ultimul cuvînt îl avusese Vera.
Deşi se introdusese încălzirea cu păcură, Vera păstrase trumoasele sobe suedeze în trei din încăperi, printre care şi sufrageria. În jurul mesei ovale de mahon, cînd aceasta era întinsă în toată lungimea, era loc pentru optsprezece persoane. (Dar în seara aceea n-avea să fie întinsă.)
Vera acordase o atenţie deosebită tonurilor.

În bibliotecă, plafonul era de un roşu blînd, cu grinzi albastre-cenuşii, iar tapetul de pe pereţi, cafeniu ca mărăcinii toamna. În alte încăperi, culorile plafoanelor şi pereţilor îşi păstraseră nuanţele deschise, vernil pal, gri perlat, rozaliu.
— Nu e nici o greutate să găseşti ceea ce se potriveşte, obişnuia să spună Vera, cu surîsul ei amabil, puţin ironic. N-ai decît să asculţi părerile experţilor, dar să rămîi la ce te-ai gîndit tu însuţi.
În întreg apartamentul, vechi mobile somptuoase de stejar, de fag şi mahon se amestecau cu îndrăzneţe lucruri noi — şi era surprinzător cît de bine se potriveau între ele aceste lucruri atît de diferite.
În salonul cu şemineu se afla un vechi şi splendid armoar olandez de stejar, iar lîngă peretele opus, o delicată masă coreeană dintr-un fel de lemn roşcat al cărui nume nu-l ştiu. Pe ea se etala în permanenţă o adevărată expoziţie de veche argintărie fină. Alături, un sipet bătrîn, din Hallingdal.
Cu toată modernitatea unora dintre obiecte, apartamentul purta, în ansamblul său, amprenta aceea pe care o poţi recunoaşte în orice ţară — un aer de mare burghezie sprijinită pe tradiţii solide.
De jur împrejurul încăperii, pe pereţi, pe placa de marmură a căminului, pe pian, pe rafturile cu cărţi se puteau vedea daruri primite de la adoratori, în anii ei fericiţi. O madonă de Munch — una dintre cele mai bune stampe din cîte există — încadrată de două preţioase picturi chinezeşti pe mătase. Deasupra unuia dintre rafturile cu cărţi era suspendat un minunat model de vas cu pînze ; între vechii ei prieteni era şi unul care se numără printre cei mai buni yolişti ai noştri — mi-aduc bine aminte de el. Masa coreeană putea fi privită ca un fel de legătură diplomatică cu Orientul îndepărtat. Un mic, dar autentic, Gauguin împodobise altădată peretele unui mare armator ; îl cunoşteam pe fiu şi văzusem întîmplător tabloul în casa lui, cu doi ani înainte de război.
La dineul din 1948, Sander rostise o vorbă cam neinspirată. Veniserăm primii, el şi cu mine, şi şedeam în

picioare, lîngă Vera, de o parte şi de alta a ei admirînd obiectele acelea de preţ.
— Aşadar, iată-le, spusese Sander. Trofeele tale de vînătoare şi de pescuit de odinioară.
Nu cred că Vera ar fi îngăduit altcuiva o asemenea observaţie. Acum însă se mulţumise doar să surîdă şovăielnic.
— Vai, Sander ! Apoi adăugase : Ai dreptate. Toate aparţin trecutului.
Dar acel trecut era prezent acolo, conservat jur împrejurul încăperii, ca în nişte stratificări geologice.
Nu era, totuşi, mai puţin adevărat că , în anii de după război, se adăugaseră şi alte cadouri. Erau destule, şi nu dintre cele mai neînsemnate. Explicaţia părea destul de simplă :
Vera continua să mai organizeze din cînd în cînd cîte o minunată reuniune restrînsă pentru vechii săi prieteni şi pentru prietenii acestora. Am luat şi eu parte la cîteva dintre ele. Cînd prietenul unuia din prieteni vedea toate acele comori, era firesc să dorească a fi reprezentat şi el într-o asemenea colecţie. Cine se putea gîndi că astfel îşi aruncă banii pe gîrlă ?
Culmea era că Vera nu cerea niciodată nimic. Prietenii ei trebuiau să insiste ca să le primească darurile. Dar erau şi frumoase cadourile !
Sander, care deseori dă dovadă de un neaşteptat simţ practic, spusese, în seara aceea din '48, cînd ne-ntorceam spre casă, după dineu :
— Pe mobilele şi pe operele alea de artă s-ar putea lua, în ziua de astăzi, pe puţin un sfert de milion. N-am ce zice, a fost deşteaptă.
Fu ca o paranteză, o amintire deşteptată fugar, în mine, în cele cîteva minute cît rămaserăm în vestibul controlîndu-ne cravatele, frizurile şi alte asemenea amănunte. Menajera deschise uşa şi ne conduse în salon. Vera nu ne ieşea niciodată în întîmpinare, asta o ştiam dinainte ; ne aştepta în bibliotecă.
O cameră cu plafonul înalt, neobişnuit de mare şi bine aerisită. Fără să vrei, te întrebai de ce oare, pe vre-

muri, înainte ca tehnica modernă să-şi fi spus cuvîntul, oamenii puteau să locuiască mult mai în largul lor şi mai confortabil decît pot şi le este îngăduit astăzi ? Cunoşteam însă răspunsul : cîte unul putea să se lăfăie în largul lui pentru că cei mai mulţi şedeau neînchipuit de strîmtoraţi şi pentru că muncitorii constructori erau prost plătiţi.

Intrarăm în bibliotecă. Vera era în picioare, iar Kåre, puţin înapoia ei. Purta o rochie de mătase albă şi mată, care-i scotea în evidenţă părul negru lucios şi tenul neted, auriu atît vara, cît şi iarna.

În asemenea seri, primele formule de salut aveau întotdeauna ceva ceremonios. Vera putea să te ia de mînă, şi să spună : Bună ziua, bine-ai venit, ce mai faci ? cu un surîs vag care-ţi dădea impresia că împărtăşeşte cu tine un secret însemnat.

Apoi, după cuvîntul de bun-venit, avea un alt obicei — sau, mai bine zis, recurgea la alt meşteşug. Îi plăcea să se aşeze pe o pernă sau pe un taburet lîngă bărbatul cu care tocmai conversa — avea mai multe astfel de locuri joase împrăştiate prin încăpere. Rămînea astfel, chip de madonă şi gît de lebădă, privindu-l de jos în sus pe cel cu care vorbea. Iar dacă acesta se întîmpla să fie ceva mai naiv, îşi imagina că Vera e încîntată de parcă ar fi văzut cerul deschizîndu-se.

Aveam presimţirea că în ziua aceea Sander avea să fie privit de pe scăunel.

Oricum, la el se gîndea Vera în timp ce prepara cocteilul.

— Te-ai americanizat ! spuse ea, turnînd licoarea gălbuie. Ar trebui, deci, să-ţi ofer un „Martini". Sper că va fi destul de sec.

În adevăr, Sander trebui să admită că era destul de sec. Nu mă înşelasem : chiar lîngă Sander se aşeză ; eu avui prilejul să stau puţin de vorbă cu Kåre.

În ultimii ani mă ocupasem mult de Kåre. Întrucît tatăl băiatului, aşa cum se exprima Vera, nu era de faţă, o mare parte din obligaţiile lui ne reveneau nouă, tutorilor. Şi, timp de cîţiva ani, majoritatea din aceste

îndatoriri îmi revenise mie, deoarece Sander se aflase — cum am mai spus — în alte oraşe sau în străinătate. În două-trei rînduri — printre altele, atunci cînd Vera fusese în ultimul ei turneu la Stockholm — Kåre locuise, o vreme, chiar la noi.
Dar toate acestea fuseseră în fond, îndatoriri foarte plăcute, deoarece Kåre era un băiat care promitea din ce în ce mai mult. Era vesel, vioi dar manierat, silitor la şcoală, dar mare amator de viaţă în aer liber. La înfăţişare era un amestec reuşit al tatălui şi al mamei — semănaseră unul cu altul într-un anumit fel, cu toate că el era blond, iar ea brunetă. Kåre avea un păr blond închis care cu timpul, dacă nu mă înşel, avea să devină castaniu.
De altfel, pe măsură ce creştea, mi se părea că deslu-şesc la el tot mai multe din trăsăturile tatălui. Dar asta putea să fie, bineînţeles, o iluzie a mea, dorinţă pe care o gîndeam cu ochii, un adaus al meu la înfăţişarea veselă a băiatului. Desigur — aici nu mai încape îndoială — dintr-un motiv sau altul doream ca zglobiul Kåre să ajungă să semene cu tatăl său.
Trecuse o bucată de vreme de cînd îl văzusem ultima oară. Se schimbase oare ?
Dar nu puteam observa nimic. Spusei :
— De mult nu te-am mai văzut, Kåre.
Se uită la mine cu ochii lui senini, ochi albaştri-închis, de copil.
— Da, dar dacă te-ai mutat...
— Numai pentru o vreme. Am ceva de lucru şi trebuie să mă concentrez. Aşadar, ai mai trecut pe-acolo, nu ?
— Da. Şi tanti Anna nu era prea veselă, cel puţin aşa mi s-a părut.
Tanti Anna era soţia mea. Douăzeci şi nouă de ani.
— Se cam plictiseşte, cred că o înţelegi, răspunsei, fără să ştiu dacă răspunsul era potrivit. Îi place să aibă pe cineva cu care să stea de vorbă, ştii... Tocmai de-aia am plecat — pentru cîtva timp, vreau să spun.
— Sigur că înţeleg, zise el, ca un om în toată firea. Femeilor le place să vorbească într-una, ştiu asta din experienţă.

Menajera își făcu apariția și intrarăm în sufragerie. Vera, la brațul lui Sander. Eu îi urmam împreună cu Kåre.
Dineul fu excelent, lucru obișnuit la Vera Bang. Și se desfășura, de asemenea ca întotdeauna, într-o atmosferă elegantă și plină de armonie. Pînă la un anumit punct, totuși.
Era al șaptelea dineu aniversar la care luam parte în casa aceea (în 1949 Vera se afla în turneu, la Stockholm, iar în '51 — într-o călătorie de studii în Franța și Anglia); dar de fiecare dată meniul era altul. Cred că Vera ținea un jurnal.
În rest, totul era așa cum mă așteptasem: o mulțime de lumînări aprinse. Un scaun gol lîngă masă și un trandafir cu tulpină lungă, într-o vază înaltă și subțire, în fața tacîmului gol. Ar fi trebuit să fiu obisnuit cu asta, dar mărturisesc că m-am înfiorat nițeluș.
Ne așezarăm și — după ce menajera aduse primul fel și ne umplu paharele — urmă ceremonialul obișnuit. Vera aștepta să ne surprindă privirile, după care rosti pe un ton scăzut:
— Nu este, după cum știți, un dineu obișnuit. Așa că, mai înainte de toate, aș dori să ne îndreptăm gîndul spre cel care lipsește, dar care e totuși prezent. În casa asta, el e totdeauna prezent într-un fel sau altul; și sînt convinsă că nici de gîndurile prietenilor mei nu e, niciodată, prea departe.
Ceea ce era purul adevăr — cel puțin în ceea ce mă privește pe mine.
O scurtă pauză.
— Și acum, dragi prieteni, vreau să vă urez bun-venit.
Da, ceremonialul îmi era bine cunoscut; dar, într-un anumit fel, era totuși nou de fiecare dată. Vera nu se repeta niciodată.
Primul fel fu de data asta, un excelent somon norvegian afumat. Pînă și culoarea era un deliciu.
Vinul era, cred, un „Chablis" '49. Nu-i puteam stabili, precis, identitatea. Dar pînă și eu, care nu sînt cine știe ce cunoscător de vinuri, îmi dădeam seama că vinul acela sec, galben-verzui, era dintr-o viță nobilă.

După somon urmă un fileu de vită, servit întreg şi tăiat la masă, în felii subţiri ca frunza, de însăşi amfitrioana. Era roşu ca sîngele şi ţi se topea în gură. Gîndeam în sinea mea că destui bogătaşi trebuie să se fi mulţumit cu cîte un fileu de vită nu dintre cele mai bune, căci cel mai bun ni se servise nouă, aici, cu mici cepe prăjite şi cu un sos care, evident, fusese preparat cu un vin din cele mai bune.
La acest fel se servi un „Château Lafite Rotschild" 1929, care-l făcu pe Sander să nu-şi creadă ochilor. Vera observă aceasta şi zîmbi niţeluş ironic.
— Dragul meu, l-am primit de la un bun prieten care ştie de ziua asta. Cît despre mine, ştii doar că n-am mijloace să-mi procur asemenea vinaţuri. De altfel, cred că nici nu se găsesc la noi în ţară.
Conversaţia continua, facilă şi plăcută, ca întotdeauna la Vera Bang. Ea se întreţinea mai mult cu Sander — oaspete rar, trecuseră şase ani de cînd o vizitase ultima oară — dar nici eu nu eram trecut cu vederea. Cînd primea ea, nimeni nu se putea plînge că este neglijat.
Urmară toasturile. Primul îl rosti ea. Dicţiune impecabilă. Desigur, cine ştie ce mare noutate nu putea să prezinte pentru mine, care o mai auzisem rostind acest toast de vreo şase ori. Dar încheierea era nouă. Rosti, anume, cîteva fraze despre prietenie.
Nu se poate ascunde, spunea ea, că o dată cu trecerea anilor — şi, poate, mai ales din pricina păcii sufleteşti de care se bucura — tinde în mod evident, spre o viaţă de singurătate. Nu era un sentiment de care să se ruşineze, şi nici dureros nu este. Dar singurătatea nu este totdeauna blîndă şi îndurătoare. Poate să fie ca şi cînd te-ai afla afară singur, într-o noapte de iarnă, faţă în faţă cu aurora boreală şi marele, întunecatul şi îngheţatul neant.
E bine deci, spunea ea, să-ţi aduci aminte de puţinii prieteni adevăraţi pe care ţi i-a dăruit viaţa — un dar binecuvîntat din partea unei puteri necunoscute. Astfel de amiciţii îi aminteau de acei oameni rari şi nobili, care, cu încetul, dar sigur, devin — cu scurge-

rea anilor — mai puri, mai generoși, mai nobili. Astfel de prieteni îți oferă sprijin și căldură, și te ajută să te strecori prin lumea asta ostilă. Fusesem patru prieteni. Trei dintre noi se află astăzi în jurul mesei... Ah, să ne adunăm laolaltă, fiindcă afară e atît de întuneric și de frig...

Nici un cuvînt nou și deosebit, poate. Aveam impresia înceţoșată că mai auzisem vorbele astea, cu un alt prilej. Dar, ca întotdeauna cînd era vorba de Vera, numai ritmul era important. Ea rostea cele cîteva fraze în așa fel, încît sunau ca un lied.

Era transportată. Nu mi-e rușine să mărturisesc că și eu eram emoționat ; și puteam să observ că Sander, cu sau fără voia lui, simțea și el o strîngere de inimă. După aceea, ne veni și nouă rîndul — lui Sander și mie — să trecem prin încercarea cea grea.

Bineînțeles, Sander o trecu cu mai mult succes. În felul lui, cel puțin — lucru de care fusesem convins din capul locului. Avea de altfel sarcina cea mai ușoară — nu mai fusese de față la o atare ceremonie decît o singură dată pînă atunci.

Toastul lui, în esență, îmbrăcă forma unei anecdote ; dar anecdota era nouă, cel puțin pentru mine. Avea o memorie neobișnuită, un fel de bancă de investiții de o rentabilitate uluitoare. E adevărat că și pe vremuri îl bănuisem eu că este puțin poet, sau ceva asemănător. De data asta, însă, nu mai exista îndoială că întîmplările pe care le povestea se petrecuseră în realitate. Vorbea, bineînțeles, despre expediția din 1940. Despre acea expediție stranie și memorială — *all right, all right.*

— Cred că știți destule despre expediția aceea, spuse el, așa că n-o să vă mai plictisesc amintindu-vă de ea. Amintesc doar că, după cum se știe, șase inși am pornit din dispozitiv peste munți, prin văi și prin păduri, spre a ajunge într-un loc unde puteam să ne batem. Evident, nu era de loc ușor. Și am mai suferit și cîteva dezamăgiri — vreo două-trei și destul de neplăcute— încît, din pricina asta, cam aduceam cu niște personaje de comedie. Un sentiment primejdios, fiindcă...

Dar nu despre asta voiam să vă vorbesc acum. Dimpotrivă, pentru început o să vă spun ceva despre suferințe. Am îndurat suferințe cumplite — mîncare puțină, somn pe apucate, marșuri din cale-afară de lungi sau opriri îndelungate și plictisitoare, cînd pur și simplu trebuia să stăm, așteptînd ca drumul să devină din nou practicabil.
Și-apoi, cît de deprimant putea să fie totul ! Și zău că era deprimant, în zilele acelea lungi de restriște ! Uneori ne venea să credem că însuși Mîntuitorul și Diavolul se uniseră pentru a-i tortura pe bieții muritori. Și totuși — e de mirare, dar așa e — numai cîțiva n-au reușit să reziste pînă la capăt.
Mai mult chiar, grupul nostru a crescut de la șase la zece, la doisprezece, la cincisprezece, la douăzeci. În cele din urmă, eram peste treizeci.
Dar au căzut și dintre noi cîțiva.
Îmi aduc aminte îndeosebi de unul. Un tînăr deschis ca o carte și încet la mers. De altfel, nici nu era bărbat în toată puterea cuvîntului ; fusese, cu vreo doi ani în urmă student. Dar se înrolase voluntar în acel detașament care, după cum vă amintiți s-a predat — fără luptă — și Sven Arneberg se purtase cu blîndețe față de el. Devenise unul dintre ai noștri, al șaselea.
N-ar fi trebuit să-l luăm. Nu era pregătit pentru greutățile unei campanii, în timp ce noi ceilalți eram. Sven și cu mine petrecusem afară, la instrucție, o bună parte din iarnă, iar dintre ceilalți patru, unul lucra în viața civilă la o fabrică de skiuri, fiind el însuși un excelent skior, altul era maestru de ski la o cabană din munți, iar al treilea obținuse un șir întreg de premii la cursele de fond.
Nu vorbea niciodată mult, acest al șaselea om al nostru ; rămînea în urmă și venea după noi. Pe măsură ce zilele treceau am observat lămurit că nu era în formă excelentă — în cele din urmă arăta jalnic, era palid la față, degerat, avea dureri de stomac — ei bine, un neajutorat. Rămînea din cînd în cînd în urmă cînd drumul era mai sigur, iar noi ne continuam marșul.

Devenea din ce în ce mai taciturn, ne dădeam bine seama de asta.
Greutățile de tot felul cred că loveau mai tare în el ; poate că, fiind mai tînăr ca noi, avea mai puțină putere de a le înfrunta.
Într-o dimineață, după ce dormisem într-un hambar, la niște oameni de nădejde, nu departe de șosea, după ce ne-am sculat și ne-am curățat pleava din păr, din bărbile țepoase și din sprîncene, am observat că dispăruse. Trebuia să fim nouă în dimineața aceea, dar eram numai opt. Așadar, fără să-și ia rămas bun, porcul-de-cîine ! ne-am gîndit la început. Skiurile lui dispăruseră și ele, ca și rucsacul. Doi dintre băieți spuneau că îl observaseră sculîndu-se și ieșind afară, în revărsatul zorilor, dar nu dăduseră importanță faptului.
Puțin mai tîrziu i-am găsit uniforma în hambar, — cred că o scosese din rucsac atunci, înainte de a o șterge. Noi umblam, bineînțeles, în haine civile, și cei care aveau uniforme, le ascunseseră în rucsacuri.
Pe vestonul uniformei era prins, cu un bold, un petic de hîrtie. Un scurt răvaș pentru Sven. Scrise cu creionul, și strîmb, cîteva vorbe așternute la repezeală, pe întuneric. Îmi aduc bine aminte. Suna astfel :

Dragă Sven Arneberg,
Plec la vale. Nu mai pot îndura. Sînt mai puțin bărbat decît îmi închipuiam. Nu mă judeca prea aspru.

Urma semnătura.
N-am mai spus nimic atunci, nici unul din noi.
I-am luat uniforma.
Întîmplarea a făcut să-l întîlnesc, doi ani mai tîrziu. Venisem la Oslo în grabă, în cea mai mare taină. Era, vorba, deci, de ceva ilegal. Primisem misiunea să iau contact cu un om de legătură și să stau de vorbă cu el.
Mi-am dat seama că omul de legătură era chiar el.
— Nu știi că asta e treabă periculoasă, băiete ? i-am spus.

Sincer vorbind, mă cam speriasem.
Atunci mi-a răspuns :
— Simt privirile lui Sven Arneberg ațintite în permanență asupra mea. Trebuie pe cît îmi stă în putință să mă supun.
Treaba asta a fost primejdioasă pentru el. Dar și-a obținut reabilitarea, sau cum s-o fi numind asta. A fost prins în cursul unei acțiuni și executat cu puțin înainte de eliberare.
Mă gîndeam cînd am auzit de asta că, în ce-l privește pe băiat, Sven văzuse, totuși, bine lucrurile. După cum știți, Sven era destul de zgîrcit la vorbă. Dar el rostise odată o frază pe care a mai repetat-o de cîteva ori cînd restriștea ne lua piuitul și credeam că toată străduința noastră nu mai e de nici un folos, că pentru noi nu mai e nimic de făcut și că cei care mai aveau, dacă mai aveau, puțină minte trebuia să spună că... gata, ajunge ! Atunci se întîmpla ca Sven să zică :
— Din cînd în cînd, e nevoie de exemple...
Și, fie cu vorbele astea, fie cu altceva, Sven reușea să ne strunească de fiecare dată, în momentele grele.
Să sperăm, asta vreau să spun, că exemplul acelui tînăr n-a fost fără folos pentru unii dintre noi. Dacă, la urma urmelor, suferințele și lupta de atunci au avut vreo valoare.
După discursul lui Sander a urmat o scurtă tăcere.
În ce mă privește, nu-mi puteam alunga din minte două-trei gînduri banale :
„Ah, veșnica pălăvrăgeală despre faptele de eroism din 1940 ! Ce mai însemna, acum, amintirea lor ? Vremurile se cam schimbaseră și, o dată cu ele, se mai modificaseră și isprăvile relatate.
Domnule rector, povestiți-ne cum ați fost trimis atunci spre Kirkenes, cu vasul *Skjerstad,* și cum ați făcut în pantaloni fiindcă la toaletă era o coadă cît toate zilele...
Domnule căpitan, istorisiți-ne cum v-ați bătut cu nemții la Glåmdal și cum ați luat-o la sănătoasa atît de repede, cu oamenii dumneavoastră, bine antrenați, ca

niște sportivi, încît inamicul v-a pierdut urmele, cu desăvîrșire, timp de patru zile...
Domnule comandant de expediție, cum s-a întîmplat de-ați ajuns erou de război — vreau să spun erou la Londra ? Nu-i așa că atunci cînd guvernul norvegian se afla la Elverum, în adîncă restriște și cumplită confuzie, erau acolo, liberi, împreună cu dumneavoastră, toți cei care-l urmaseră spre nord ? Ei bine, atunci v-ați întors la Hamar toată trupa, cu speranța de a ajunge cu vreun tren la Oslo — îndărăt la soție și la copii, la Quisling și la nemți. Dar oamenii voștri erau atît de mulți, încît nu toți au putut găsi loc, peste noapte, la hotelul de lîngă gară. Iar dumneavoastră ați făcut parte dintre nenorocoșii — ba nu, dintre norocoșii care au trebuit să se mulțumească cu un hotel nu prea de invidiat. Noaptea, tîrziu, a sosit în gară, pufăind, trenul — cel din urmă tren. Cei care locuiau mai aproape au putut să se arunce în el, și trenul i-a transportat puțin la deal, puțin la vale ; cîțiva au devenit nițeluș colaboraționiști și, cu toată modestia au profitat cît au putut de pe urma unei situații instabile, și așa mai departe. Dar cei care se aflau departe de gară și n-au apucat trenul, au fost rechemați, a doua zi, de un guvern care, în sfîrșit, făcuse descoperirea că, dragă Doamne, era război ! Și astfel au urmat marșuri de campanie, și Molde, Åndalsnes, și Norvegia de Nord, și Londra, și rezistența de neînfrînt și — ura, ura, ura !
Iar aceștia din urmă, care au ajuns pe front și s-au bătut — n-au fost ei prea mulți, dar nici chiar așa de puțini — cînd, după aceea a venit vorba, n-au pălăvrăgit atîta despre război.
Dar era rîndul meu să toastez.
În lipsă de altceva, scosesem și eu, în prealabil, o anecdotă din sertarul rezervat acestui fel de împrejurări. Socoteam că una avea să fie de ajuns. Înotam aproape la întîmplare, țintind un singur lucru, poanta finală, adică să ajung la geamandură, cum spun marinarii.
În cele din urmă, ajunsei la geamandură și răsuflai ușurat. Îmi simțeam fruntea plină de nădușeală. La dracu, tocmai eu care ar fi trebuit să fiu deprins a

vorbi în public, tocmai eu care, rareori, eram nervos la tribunal — şi niciodată la curtea supremă — ei, da, mă arătam timid ca la un examen ori de cîte ori era nevoie să ţin o cuvîntare acasă la Vera Bang.
Dar ajunsei, în fine, la geamandură !
— Mulţumesc, Knut ! spuse ea, lăsîndu-şi mîna, uşor, pe braţul meu.
Urmă iarăşi o pauză. Apoi Vera se întoarse spre Sander şi-l întrebă cam nesigură, după cît mi se păru mie :
— Ai spus adineauri : Dacă, la urma urmelor, suferinţele şi lupta noastră de atunci au avut vreo valoare... Ce-ai vrut să spui, Sander ?
— O, în fond, nimic deosebit ! răspunse Sander. Nu-i decît o idee care te urmăreşte noaptea cînd dormi. Cred că înţelegi : cînd cineva se culcă, şi sforăie, şi doarme, dar visează că stă întins fără să-i vină somnul şi se gîndeşte. Valoare ?... Trebuie să admitem că lupta noastră a valorat ceva.
În clipa aceea descoperii că nici veselul, hazliul Sander nu era scutit de amărăciuni.
Ajunsesem la ultimul fel : omletă cu brînză. Desert nu se servea niciodată la Vera ; doar dacă erau de faţă şi doamne, se întîmpla să se aducă din belşug struguri şi dulciuri.
Sticla elegantă de vin roşu era goală, cu toate că tînărul Kåre băuse coca-cola, iar amfitrioana abia îşi muiase buzele în pahar. În ciuda protestelor noastre, se mai aduse o sticlă.
— Era destupată, justifică Vera.
Conversaţia continuă. Sander povesti întîmplări din America, timp în care eu avui răgaz să mă ocup de Kåre.
— Pentru lecţii veniseşi, Kåre, atunci cînd nu m-ai găsit ?
— Da, şi pentru lecţii. Dar şi ca să mai trăncănim puţin, ca femeile ! În ce priveşte lecţiile, nu mă prea omor cu ele. Nu înţelegi aproape niciodată mare lucru, cred că ştii şi tu.

— Nu uita principiul meu, îi explicai eu cel puțin pentru a zecea oară. Un om instruit e acela care a învățat o mulțime de lucruri și apoi le-a uitat pe toate.
Adevărat, nu o dată mă împotmolisem în exercițiile lui atît de simple ! Dar niciodată nu păruse prea dezamăgit din pricina asta. Mai curînd, aveam impresia că acest lucru era ca o legătură ce ne atașa unul de altul.
Kåre începu apoi să sporovăiască despre noul său prieten, Arne. Îmi dădui seama că deveniseră cei mai buni prieteni. Kåre — după cum susținea el — era deocamdată cel mai bun din școală.
— Dar cu toate că Arne e cu o jumătate de an mai mic decît mine, la sărituri mă întrece de fiecare dată ! spuse Kåre, mîndru.
Un bun temei pentru prietenie, firește.
— Ultima dată am intrat în casă la Sander ca o pisică fricoasă ! adăugă el. Numai să nu fie Sander răutăcios cu mine !
Și zîmbi cu privirea lui deschisă, cu dinții lui sănătoși — și nu părea de loc fricos.
Kåre îl iubea pe Sander și avea încredere în el, ceea ce, ca să spunem așa, urmează totdeauna ca de la sine. Toți îl iubeau pe Sander, toți aveau încredere în el. Iar dacă eu, pe tăcute, fusesem trecut pe locul al doilea, trebuia să mă împac cu asta.
Din motive lesne de înțeles, Sander și cu mine convenisem ca în fiecare an, la ziua de naștere a lui Kåre, să-i facem împreună un cadou. În anii din urmă, cadoul putuse fi o undiță sau un tren mecanic, căci Kåre dovedise de timpuriu înclinări spre tehnică.
Aproape întotdeauna Sander era cel care alegea darurile, asta dintr-un motiv ușor de ghicit : el însuși avea un fiu cam de aceeași vîrstă cu Kåre.
Afară se lăsase întunericul. Din întîmplare, în seara aceea perdelele nu fuseseră trase. Luminile se reflectau în geamurile șterse, albastru — un albastru crepuscular de april. Cadranul orologiului din turnul bisericii Uranienborg strălucea ca o lună plină.

Mă uitai la ceasornic. Opt și jumătate. Eram la masă de vreo două ore.
Vera intră din nou în vorbă cu mine.
Pînă atunci dineul se desfășurase în atîta armonie, atît de conform prescripțiilor încît... fie, încît părea aproape un pic... ei bine, un pic cam artificial. Nu, nu, nu în sensul rău al cuvîntului. Dar acel amestec de solemnitate și bucurie sinceră, de melancolie și de încredere mîndră, într-o bine calculată alternare de lumină și umbră, de tragedie și surîs, totul aranjat de mînuța sigură, de maestru, a amfitrioanei noastre, era ceva aproape prea desăvîrșit. Atît de desăvîrșit, cum niciodată nu poate fi viața.
Tocmai mă împăcasem cu gîndul de a lăsa toate obiecțiunile la o parte de a mă bucura din plin de armonie, de a o sorbi, ca să zic așa, pe îndelete și din plin, cînd se produse explozia.
Pe jumătate melancolică, pe jumătate zîmbind, Vera depăna amintiri în legătură cu Sven Arneberg. De cîteva ori îi repetase vorbele. Mai avusesem prilejul să-i admir memoria fenomenală ; acum, însă, admirația mi se transforma în mirare, pentru că două-trei dintre frazele pe care le reproducea se potriveau ca nuca în perete cu... cu acel Sven pe care-l cunoscusem eu.
Mă înșela pe mine memoria ? Sau — mai degrabă — el era altul cînd se afla printre femei, decît atunci cînd trăncănea cu noi, prietenii și camarazii lui ?
Dar... stop ! Urmează un alt citat.
Ascultam vocea melodioasă a Verei :
— Îmi amintesc că spunea : „Va veni o vreme cînd leul va paște alături de miel. Și *femeia* e aceea care va făuri această vreme. Noi, bărbații, am demonstrat destul de evident că n-o putem face."
O pauză de o clipă. Sander ședea liniștit și privea în fundul farfuriei.
Atunci se auzi glasul lui Kåre :
— Eroi ca ăștia... Sînt cei mai proști din cîți cunosc ! Niște nătărăi ! Niște — ptiu ! Cînd o să fiu mare, nu vreau să fiu erou, în nici un caz. Ce nerozii !

Mitraliindu-ne cu aceste cuvinte, se uita rînd pe rînd la maică-sa, la Sander şi la mine. Privirea i se rotea atît de repede încoace şi încolo, încît îmi părea un mic animal sălbatic închis într-o cuşcă, — o hermină, un jder ?

Această privire era — şi în privinţa asta nu mă înşelam — cam avidă de senzaţional. De asemenea, cam încordată. Poate şi cam nesigură. De asemeni poate cam speriată, cu toate că, la drept vorbind, pentru ce ar fi fost speriat ? Mama lui era mîndră de faptul că, după cum spunea, în tot timpul copilăriei lui Kåre, nu fusese niciodată silită să-l pedepsească. Copilul fusese crescut în libertate, după cele mai noi şi mai moderne principii. Ar fi fost prea tîrziu să înceapă acum cu pedepsele. Cît despre Sander şi despre mine, după cîte ştiam, nici unul dintre noi nu-i adresase vreodată un singur cuvînt de dojană.

În orice caz, Kåre n-avea nici un motiv să se teamă de noi. Prin urmare, pentru ce acea privire fulgerătoare, curioasă, dar, oricum, speriată ?

Urmă o tăcere scurtă, mormîntală. Apoi se auzi glasul liniştit al lui Sander :

— Bine-ai grăit, Kåre. Bineînţeles, cred că ai privit lucrurile aşa, în general. Dacă te-ai gîndit însă la eroul pe care-l comemorăm astăzi, atunci...

Nu mai continuă. Intrase în scenă Vera :

— Copil dezgustător ce eşti ! Cum îţi permiţi să trăncăneşti astfel despre tatăl tău ? Şi eu, care m-am străduit să-ţi dau o educaţie cît mai aleasă, care am încercat să te învăţ să-i păstrezi amintirea cu evlavie şi cu cinste ! Pentru că ceva din gloria lui, ca un reflex, se va răsfrînge şi asupra ta. Cînd colo, asta ţi-e recunoştinţa ! Intră în camera ta ! Ar trebui să-ţi fie ruşine !

Se dezlănţuise ca o... „Furiile erau, oare, preotese ?“ mă pomenii gîndind. În orice caz, ca o preoteasă se dezlănţuise şi, în acelaşi timp, ca o furie.

Apoi mă străbătu încă un gînd — şi gîndul era acesta : „Şi tu, care în ultima vreme începuseşi a bănui, în secret, că e o femeie în jurul căreia se cam face risipă

de publicitate, că, în realitate, e lipsită de temperament, înlocuind temperamentul — în măsura în care acesta se poate înlocui — cu meşteşugul ei actoricesc..."
Sincer vorbind, presupunerea aceea mi se păruse atrăgătoare din mai multe motive. Dar în ceea ce priveşte temperamentul, cred că trebuia să mai reflectez. Acum din ochii ei ţîşneau scîntei.
Trebuia oare să mai reflectez şi la altceva ? Fără furtuni fulgere şi trăsnete, timpul s-ar fi scurs greu în mult-comentata ei viaţă particulară de altădată.
Dar nici băiatul nu era lipsit de temperament.
După această izbucnire, Kåre nu mai spuse nimic ; doar se ridică în picioare, măsurîndu-ne pe tustrei. Dar ochii îi scăpărau scîntei reci şi ucigătoare. In acea clipă îl recunoşteam pe Sven Arneberg — doar îl văzusem în mai multe rînduri mîniat.
De data asta, Kåre ar fi trebuit, poate, să cedeze în faţa unei forţe superioare. Dar rămase dîrz.
Sander încercă să tempereze lucrurile.
— Te rog, Vera ! Cred că n-ai nici un motiv să te necăjeşti atîta. Nu e oare Norvegia o ţară liberă ?
Dar cu aceasta, nu reuşi decît să dea mîniei ei o altă direcţie. Acum noi doi eram cei deveniţi, dintr-o dată, ţinta tunetelor şi fulgerelor ei.
— Va să zică şi voi ! Voi, care trebuia să fiţi pentru băiat ca nişte părinţi ! Ce fel de ajutor am primit de la voi ? Nici unul, sau aproape nici unul. Poate nici atîta, ce ştiu eu ? Poate că voi, în secret, l-aţi asmuţit împotriva mea. (Către Sander :) Tu, în orice caz. (Către mine :) Tu, tu nu te amesteci niciodată. Nu spui tu mereu : „Să nu ne amestecăm !" ?... Asta-i ca o frunză de viţă cu care-ncerci să-ţi ascunzi laşitatea şi nepăsarea. (Din nou către Sander :) Dar tu, cred că la tine-şi pierde timpul de dimineaţă pînă seara în ultima vreme. Şi mă întreb dacă nu cumva, pe ascuns, ai încercat să-l subminezi pe Sven. Pentru că... ei bine, la urma urmei tu n-ai fost decît aghiotantul lui, un subaltern ! Ceea ce, probabil, era mai mult decît puteai suporta, nu-i aşa ? Ah, ce mişei sînt bărbaţii !

— Scene ! ! ! rosti Kåre, cu tot dispreţul pe care un băiat de treisprezece ani îl poate pune într-un simplu cuvînt.
— Ascultă, Sander, cred că ar fi mai bine să plecăm ! grăii eu.
O clipă, Sander întoarse capul spre mine. Era cît se poate de calm.
— Da, pleacă, dragul meu, îmi spuse. Cît despre mine, cred că voi mai zăbovi puţin, dacă bineînţeles, îmi este îngăduit. Sînt cîteva lucruri pe care cred că ar fi bine să le lămuresc.
Plecai. Despărţirea de Vera fu scurtă şi rece.
Sander mă însoţise pînă în vestibul.
— O şterg şi eu imediat ! îmi şopti el. Apoi se întoarse în salon.
Pornii spre casă — adică luai din fugă un taxi care tocmai trecea, şi ajunsei acasă, la pensiunea în care locuiam. La pensiune, eu, un om cu soţie, cu copii şi casă proprie în Vinderen !...
Nu eram în cea mai bună dispoziţie. Dimpotrivă !
Dintr-o mulţime de motive.
De exemplu :
Îmi plac situaţiile clare. Dar cînd e vorba de Vera — da, de ea, de Kåre, şi, tot din această pricină, şi cînd e vorba de Sander şi de locul lui în povestea asta — în ultima vreme avusesem din ce în ce mai mult impresia că nu ştiu pe ce lume mă aflu. Ba nu, greşesc : ştiam prea bine unde mă aflu *eu,* dar nu şi ceilalţi.
Ştiam, totuşi, unde mă aflu eu însumi ? Tocmai asta nu o ştiam. Dacă aş fi ştiut-o, puţin mi-ar fi păsat de toţi ceilalţi.
Dar nu, nu în întregime. Nu citisem undeva un pasaj despre un oarecare Peer Gynt, şi despre altul care se numea Bøygen ?
Să luăm, bunăoară, chestiunea cu tutela. Asta, ca şi toate aceste dineuri, ca şi toate aceste discursuri solemne, ca şi toată povestea asta despre noi, care ar trebui să fim „ca nişte părinţi", ca şi acest altar închinat unui om care, oricum, era tare departe — la drept vorbind,

pe tărîmul celălalt — totul nu părea, oare, artificial ? Nu, nu, lucrurile nu erau chiar atît de simple ! Dar aceste poveşti fără sfîrşit în jurul unei amintiri care, încet-încet, îmbătrînise cu paisprezece ani şi despre care cred că s-ar fi putut spune că aparţine trecutului, asta nu era cumva... nu, nu nesănătos, nu m-am gîndit la un cuvînt chiar aşa de tare... ar trebui să spunem mai degrabă : cam maladiv ?

Ba da ! Iar spre aceste amintiri eram tîrîţi şi împinşi şi noi de o forţă superioară nouă. Aniversări de tot felul : ziua de naştere a lui Sven, ziua de naştere a lui Kåre, aniversarea primei ei întîlniri cu Sven, la 6 noiembrie, ziua de naştere a mamei lui — da, pînă şi ziua de naştere a doamnei Jahr, pentru că Vera descoperise, Dumnezeu ştie cum, că Sven oferea totdeauna flori doamnei Jahr la ziua ei de naştere. Toate astea, şi încă multe altele, trebuia să le observ atent, mai ales după ce, cu vreo doi ani în urmă, devenisem avocatul Verei şi, prin aceasta, un fel de maestru de ceremonii al acestor recepţii.

Ca avocat al Verei, avusesem, de fapt, destule chestiuni de pus la punct — predecesorul meu lăsase cam multe în suspensie. Afacerile soţului ei — de care divorţase şi care, apoi, decedase — fuseseră destul de încîlcite, iar testamentul nu fusese nici el prea limpede în toate punctele. Un institut ştiinţific, care primise în partaj cîteva colecţii rare rămase de pe urma lui, încercase să-şi atribuie mai mult decît i se cuvenea. „Am ridicat problema din motive pur principiale !“ spusese profesorul, după ce pierduse cauza.

Procesul acela îmi răpise sute de ore de muncă în ultimul an. Iar munca fusese spinoasă şi delicată, pentru că, pe măsură ce înaintam, îmi dădeam seama că nu totdeauna puteam verifica informaţiile Verei. Ea avea o memorie surprinzător de fidelă a detaliilor, dar uneori primejdios de inexactă în punctele decisive.

Am cîştigat totuşi — şi bunuri în valoare de cîteva sute de mii de coroane au fost adjudecate Verei.

Dator sînt însă să mărturisesc cinstit că, în procesul acela, nu m-am simţit liniştit pînă nu s-a pronunţat sentinţa.
Vera a fost de faţă la dezbateri. În acest scop o instruisem eu însumi, dacă aş putea folosi un asemenea cuvînt în asemenea caz, iar ea s-a descurcat în mod magnific.
Cu acea sută de mii de coroane, Vera era acum posesoarea frumoasei sume de aproape o jumătate de milion, în afară de mobile, obiecte de artă şi toate celelalte din apartament.
În fond, aveam impresia că făcusem o treabă utilă. Gratuit, bineînţeles. Poţi accepta un onorariu de la o văduvă de război ?
Cum a spus ? „Mişei ?“ Da, de acord !
Dar toate astea, şi multe altele, m-au înlănţuit cu două, cu şase, cu zece braţe de trecut, de întrebările lui şi de problemele lui nerezolvate sau de nerezolvat.
Nu sosise oare timpul să lăsăm trecutul să rămînă trecut şi să privim prezentul fără strigoi în cîrcă ?
Nici vorbă, profesiunea Verei îmi dădea din cînd în cînd impresia că sînt obligat să iau parte la un cortegiu istoric. Şi am început să simt nelămurit că propriul meu rol în toată istoria asta era mult mai lamentabil decît crezusem ; nu al unui figurant care intră în scenă o singură dată cu o scrisoare pe o tavă, ci al unui măscărici caraghios.
Am început să simt ? Cred că acest sentiment mi se furişase în suflet încă de multă vreme, încît acum se încuibase bine de tot în mine.
Şi, de vreme ce sîntem la capitolul întîmplărilor neplăcute : Pentru ce trebuise să plec, în timp ce Sander rămăsese ? Avea de spus lucruri pe care eu nu trebuia să le aud ?
Printr-o asociaţie de idei pe care nu mi-o puteam explica — nu ştiam decît că era izvorîtă din duşmănie — mi-am adus aminte, pe neaşteptate, de singura dată cînd Sander fusese indiscret. Îmi aduceam foarte bine aminte de întîmplarea aceea, cu atît mai mult cu cît fusese singura.

Într-o seară, eram împreună cîțiva de-ai noștri : Sander, Sven Arneberg, eu și bineînțeles, încă vreo doi-trei. Conversația se oprise la femei, dar în mod pur teoretic subiectul fiind veșnic actual.
Unul dintre noi — după cîte-mi amintesc nu era Sven Arneberg — susținea că o groază de femei privesc actul dragostei ca o umilință și se gîndesc la răzbunare. Bănuiesc că se baza mai mult pe Strindberg decît pe propriile lui experiențe.
— Stop ! Cred că nu e cazul cu toate ! a fost de părere Sander. Eu cunosc, de exemplu, o femeie care se simte atît de mîndră după o aventură galantă, încît declară (și aici a încercat, fără prea mult succes, să imite o voce femeiască) : „De-acum încolo niciodată, nicicînd nu vei mai putea iubi o altă femeie, decît pe mine !"
Îl luase gura pe dinainte, asta s-a văzut îndată. A roșit și, bîlbîindu-se, a încercat s-o dreagă :
— Bineînțeles, ceea ce v-am povestit cunosc numai din auzite ! Probabil că în ziua aceea femeia avusese un acces de înfumurare. Desigur, dacă întîmplarea e adevărată.
Da, cel puțin de asta îmi aminteam bine...
Mă învîrtii un timp încoace și încolo prin cameră. Apoi mă dusei să-mi prepar un grog tare. Simțeam nevoia unei băuturi. Iar în adîncul inimii mele, fără vreun motiv vădit, mi se părea că am dreptul la un grog.
Ședeam cu paharul în mînă — încă nu apucasem să-l duc la buze — cînd auzii soneria. Era Sander.
— Aha, te antrenezi pe ascuns ? zise. Dar fiindcă veni vorba, pe legea mea că aș bea și eu un grog.
Nu se grăbea ; trase o dușcă, apoi se tolăni într-un fotoliu.
— Ei bine, s-a făcut împăcarea ! spuse el în cele din urmă. De altfel, trebuia să trec să te văd și să te rog să-i ierți toate cuvintele nesăbuite și nedrepte etcetera, etcetera. Vei primi, cu siguranță, sau o scrisoare sau un telefon mîine dimineață. Probabil că și una, și alta. Cred că știi — ceea ce face ea, face temeinic.
— Mulțumesc, știam.

— Aşadar, ne-am împăcat ! adăugă el. Cu lacrimi, cu îmbrăţişări şi rugăminţi de iertare de ambele părţi. Mai ales din partea ei, asta-i limpede. Cît despre Kåre, era cam ruşinat, mai ales, cred, pentru că eu, un bărbat, şi pe deasupra destul de străin, a trebuit s-o văd pe maică-sa într-o dezlănţuire ca aceea, atît de compromiţătoare, da, cred că aşa a simţit el scena — unde mai pui că e tocmai la vîrsta potrivită. De altfel, e un băiat precoce. Aproape nesuferit de inteligent. Dar să nu uit : împăcarea a fost în întregime o farsă. Asta o ştiu amîndoi. De acum înainte se va da între ei o luptă surdă, şi nu e de loc sigur că tînărul Kare va fi cel mai slab. Cu vremea, vreau să spun. Are energie băiatul ăsta.

Pauză.

— Trebuie să mă ierţi că te-am rugat să pleci ! continuă Sander după un răstimp. Dar, trebuie să înţelegi, eu ştiu unele lucruri pe care tu nu poţi să le cunoşti prea bine. Se crease o aşa-numită situaţie delicată. Aşadar, cu cît mai puţini martori, cu atît mai bine. În plus, se adaugă faptul că băiatul e mai uşor de dirijat cînd nu eşti tu de faţă. Kåre ţine să facă pe grozavul cînd simte privirea ta.

— Zău ? Habar n-aveam.

— Cred că înţelegi, urmă Sander după o altă duşcă, am prevăzut eu că aşa o să se întîmple într-o bună zi. Şi recunosc că nici eu nu sînt fără vină. Cred că ştii, Kåre şi Arne, băiatul meu, s-au împrietenit la toartă în iarna asta. În consecinţă, Kåre venea deseori pe la noi. Şi atunci mă iscodea şi mă întreba, ori de cîte ori se ivea ocazia, despre taică-su. Bineînţeles, nu pot nega că, din cînd în cînd, i-am spus unele lucruri care... ei bine, care nu prea se potriveau cu ceea ce auzise acasă. Nu mi-a trebuit, însă, prea mult ca să înţeleg asta. Dar, după cum ştii, eu sînt cam lent din fire. Tu însă eşti întotdeauna atît de prompt şi de lucid.

Am înghiţit-o.

În anii de şcoală, unii băieţi erau mai bine pregătiţi şi mai „isteţi" decît Sander. El, însă, cădea întotdeauna

în picioare, fiindcă era de două ori mai sprinten la minte decît oricare din noi, ceilalți.
Rămase un răstimp tăcut, fumîndu-și țigara.
— Numai dracul poate ști, spuse el deodată, cu mult năduf în glas, cum se face că tot ce începe pe mîna ei devine teatru ? Și cum naiba de face de-atîtea ori teatru dintr-un subiect destul de nepotrivit ? Și totul e natural, totul e impresionant, trebuie să recunosc. Dar să ne întoarcem la Sven. Sincer vorbind, nu poți să-ți dai seama. Vera știa bine că Sven îi făcuse curte și o iubise ani de-a rîndul. De la distanță, bineînțeles, și pur platonic, asta e de asemenea limpede. Pentru că flăcăul era, după cum știi, tot atît de plin de scrupule morale precum o plapumă de puf e plină cu puf, și atîta vreme cît avea nevastă și copil, mai ales o soție care-i venera pînă și urmele pașilor... Toate astea le știi și tu, ba chiar mai bine decît mine. Și le știa și ea, fiindcă Sven era atît de deschis, sărmanul, încît puteai citi în sufletul lui ca într-o carte. Dar crezi că-i făcuse vreo impresie ? Cîtuși de puțin. Încă o pană la pălărie — doar știi bine că tîra după dînsa o întreagă droaie de bărbați ca Sven. Dar atunci cînd el se afla în ghearele diavolului, sus, în munți, prin niște coclauri practic inaccesibile muritorilor de rînd, și cînd putea să moară în orice clipă — atunci nimic nu a mai putut-o opri. Nici o piedică nu a fost prea mare, nici o primejdie prea înspăimîntătoare, nici o dificultate de neînvins. Și pentru ce ? Pentru că în felul acesta se vedea jucînd un rol într-o piesă de teatru grandioasă și patetică ! Cum de nu mi-am dat seama mai curînd ! Că mi-au trebuit, de fapt, cîțiva ani pînă să înțeleg toată tărășenia — sau cum dracu' să-i zic ?...
— Uiți de scrisoarea pe care i-a scris-o în retranșamentul din munți, îl întrerupsei eu. Aceea pe care o aveai la tine cînd am coborît spre Oslo. Cred că scrisoarea a făcut-o să se decidă într-un fel sau altul. Și, după cîte știu, nici tu, nici eu n-m citit-o.
A fost o săgeată trasă cu ochii închiși, la întîmplare. Poate speram că Sander căzuse pradă ispitei de a deschide acea scrisoare și de a o citi în fugă, pe drum.

Poate gîndeam că, dacă fusese așa, voia să se dezvăluie acum.
Dar el nu se dezvălui. Și în realitate, se înțelege de la sine, nici nu avusesem o asemenea bănuială.
— Scrisoarea aceea ? pufni el. Oricine îl cunoaște pe Sven cred că ar fi putut să știe ce cuprindea. O scrisoare de adio și o declarație de dragoste, cred că e lesne de înțeles. El credea că gingașul său secret era bine păstrat în propria lui inimă, cînd, de fapt, îl purta la reverul vestonului. Era simplu ca bună ziua. O mărturisire de dragoste și o explicație, anume de ce nu spusese nimic pînă atunci, iar acum putea să spună — soția moartă, el însuși, probabil, mort mai înainte ca scrisoarea să-i parvină... „adio și mulțumiri pentru fericirea de a vă fi cunoscut“... Ei bine, n-am citit scrisoarea, dar aș putea să pariez că așa suna. Și cîte scrisori de astea n-o fi primit ea, săptămînal ? Zece ? O duzină ?
— Dar nu de la cei care se luptau în munți, prin păduri, pe viață și pe moarte, precizai eu.
— Nu, desigur. Și acum urmează restul. Drama ! Teatrul ! Frumoasa înfruntă primejdii, rabdă de foame și de sete, și pleacă în căutarea eroului ! Și apoi... Da, bineînțeles : după ce a ajuns în munți, după noaptea petrecută împreună, da... atunci se prea poate să se fi întîmplat ceva cu ea. Ceva destul de serios pentru ca...
Se opri.
— O dar mi se pare că mă asculți, din fotoliul ăla, destul de distrat sau cum s-o fi numind asta ! reluă el deodată. Și mai cred că știu și cum te simți și la ce te gîndești. „M-a gonit acasă pentru a rămîne cu ea între patru ochi ! îți spui tu. Are cine știe ce putere asupra ei, dar nu vrea să și-o exercite decît discret. Și de unde puterea asta asupra ei ? La naiba, nu fiindcă Arne și Kåre sînt prieteni. Desigur, altceva îi dă lui puterea asta. Al dracului porc de cîine !...“ cugeți tu. Dar află că te înșeli amarnic.
Între mine și Vera nu e nimic mai mult, decît e între mine și fetișcana asta a lui Rembrandt de pe perete, o reproducere grozavă, de altfel. La ce și-or fi cumpărînd

unii tablouri originale de proastă calitate, cînd se pot obține reproduceri așa de bune ?
Dar află că... tabloul ăsta și Vera constituie termenii unei comparații destul de bune. Pentru că orice femeie tînără e o operă de artă, îți dai seama, nu ? Felul cum merge, cum stă în picioare, cum se așază, cum vorbește, cum ascultă, cum zîmbește, cum își ridică, transportată, frumosul ei chip spre cel pe care îl ascultă... orice gest, orice intonație, orice umbră care trece pe fața ei, orice nouă licărire... nu pricepi că totul este, în întregime, studiat ? Studiat atît de mult și atît de temeinic și de talentat, încît asta a devenit pentru ea o a doua natură, recunosc. O natură mai aleasă, mai nobilă, recunosc și asta. Dar o natură care, atît prin origine, cît și prin efect, nu e decît artă.
Marile evenimente din viața ei — în fond, asupra acestui lucru eram absolut lămurit cu mult înaintea războiului — erau serile de teatru, interpretarea, ropotele de aplauze, buchetele de flori, chemările la rampă, lacrimile și suspinele și rîsetele încîntate din sală.
Toate celelalte, viața dinafară, nu era oare, pentru ea, doar tot un fel de reprezentație, numai că fără decoruri și măști ? Sau chiar cu decoruri și măști, ca în seara asta ?
Odinioară putea să mai fie și liberă din cînd în cînd, de asta sînt sigur. Dar acum a devenit în asemenea măsură operă de artă, încît — pe ce am mai sfînt și pe ce urăsc mai mult — sînt convins că ar vrea să rămînă actriță pînă în ziua din urmă, chiar pînă atunci și pînă acolo, pînă la ultimul spasm de beatitudine, cînd privirea începe să se voaleze...
Ideea aceasta îl antrena.
— Artă elaborată pînă în cel mai neînsemnat și mai de pe urmă amănunt — iată cum ar vrea să fie. Mai rafinată decît realitatea, cum s-ar spune. Mai frumoasă, mai stilizată, sînt absolut sigur.
Madona de Munch, — sînt convins că a studiat acest tablou. Da, are o reproducere, și unde mai pui că și seamănă cu fata din ramă. Dar spune-mi, te rog, tu care o cunoști aproape tot de atîta vreme ca și mine :

Nu-i așa că odinioară era altfel ? Dar, la urma urmei, asta n-o putem ști. Totuși pe vremea aceea nu i se întîmpla să fie și ea veselă și naturală ?
Pe măsură ce Sander sporovăia, simțeam cum mă cuprinde, cu încetul, o mînie surdă. Împotriva cui ? Dumnezeu știe împotriva cui. Dar cum Sander era de față, el trebuia să tragă ponoasele.

Că un artist e artist, mi se pare că, la drept vorbind, e ceva ce nu-i poți reproșa, indiferent că-i vorba de un bărbat sau de o femeie. Faptul că Munch, de exemplu, a privit totul cu ochi de pictor, pînă în ungherul cel mai ascuns, a făcut să avem unul dintre cele mai frumoase tablouri din lume. Și cred că nu e dinainte sigur că, din această pricină, era un amant mai prost decît angrosistul Andersen.
Mă ambalasem și eu.
— Cît despre timpurile de odinioară, adăugai, chiar și tu ești, acum, altul decît ai fost. Pe vremea cînd te-am cunoscut, n-ar fi putut nicicînd să-ți treacă prin minte să pălăvrăgești astfel despre o femeie care nu e de față. Mai adineauri am stat la masă la ea și i-am băut vinul ; dar cum te afli în altă parte, au și început să-ți iasă broaște din gură. Ce, Doamne iartă-mă, s-a întîmplat cu tine ?
Mă gîndeam : „Ai s-o înghiți oare ? Dacă n-ai s-o înghiți — călătorie sprîncenată !"
Sander rămase, un răstimp, absolut liniștit.
— Ai dreptate ! spuse el apoi, cît se poate de calm. Ceea ce am spus e absolut de neiertat, și îți cer scuze atît ție, cît și ei — în taină. Nu pricep ce s-a întîmplat. Adică pricep eu, și încă al dracului de bine. Prea mă pune pe gînduri și mă neliniștește. Din cauza asta am ajuns să-mi pierd cumpătul.
Pauză. Încheierea păcii.
Dar Sander atacase un subiect interesant. Era rîndul meu să continui.
— Pentru ce n-ar putea ea să fie și om și actriță ? întrebai. Doar e femeie, asta nu poți s-o treci cu vederea. Îți mai aduci aminte de seara aceea, chiar în ajunul ocupației, cînd ne aflam toți trei împreună, și ea, zîm-

bind drăgălaș, ca de obicei, spunea că, din cînd în cînd, orice artist — cum oare se exprimase ? — da, că din cînd în cînd orice artist trebuie să facă ceva și pentru el însuși ? Așa a spus.
Sander se întoarse spre mine atît de brusc, încît părea iritat.
— Cum să nu ! Și s-a pus al dracului pe treabă. Și încă o mai face, după cîte mi-am putut da seama în ultimele luni, în cele cîteva ocazii în care am întîlnit-o. Se lasă curtată, se bucură că e admirată, se lasă convinsă, din cînd în cînd, să primească daruri — dar ce să mai vorbim ? Asta o știi și tu. Și, se înțelege de la sine, se joacă cu focul. Altfel n-ar fi artistă și femeie. Se lasă probabil ademenită pînă la un anumit punct. Se lasă cucerită un pic. Se lasă răsturnată, aproape. Dar în ultima clipă — te rog să mă crezi ! — se redresează, nobilă, neînțeleasă și, într-o măsură, ofensată.
O stareță a infernului ! întregi Sander cu o pasiune care, evident, țîșnea din inimă. Apoi se înspăimîntă tot atît de evident, pentru că se opri brusc. Cred că trebuie să-mi cer încă o dată scuze ! spuse el. Cum deschid gura, încep să-mi iasă broaște din ea. Ar fi, poate, necesar să formulez, pentru totdeauna o scuză generală : Sander Paulsen, provizoriu responsabil, declar prin prezenta că...
— De data aceasta eu te-am stîrnit, obiectai consolator.
— Ascultă, hai să mai vorbim și despre altceva ! spuse Sander.
Dar rămase în fotoliu, insistînd :
— Hm ! Este un lucru care... Nu că ar fi vorba de cine știe ce, dar... Ei bine, e un lucru tare al dracului. Și totodată, destul de complicat.
Era cam încurcat. Asta i se întîmpla rareori.
— Cred că înțelegi, zise el, că atunci cînd te-am rugat, într-un anumit fel, să pleci, n-a fost numai din pricina prieteniei dintre Arne și Kåre. Aveam și un alt motiv, mai important. Pentru că tu ești o parte din fundalul scenei pe care ne-a făcut-o tînărul astă-seară.
— Eu ? !
Nu-mi venea să-mi cred urechilor.

— Da.
Urmă un moment de tăcere. Își alegea cuvintele cu grijă.
— Kåre a înțeles alandala toată povestea asta despre eroi.
— Am observat și eu.
— Și Kåre te admiră.
— Ce spui ? Asta e ceva nou.
— Dar, pentru Dumnezeu, n-ai observat ? Încearcă să meargă ca tine, să vorbească la fel, îți copiază gesturile. Ai orbul găinilor ? E adevărat, nimeni nu se vede pe sine... Dar să continuăm : Am putea spune, probabil, că, din pricina acestui cult al tatălui său, Kåre și-a făurit concepția că un erou este cineva care neapărat trebuie să fi luat parte la acea expediție blestemată. Iar expediția aceea, ca și tot ce a urmat apoi, i se pare o cavalcadă de teatru. Iar el urăște de moarte tot ce se cheamă teatru.
— Asta o spune el, nu ?
— Da, așa spune. Astă-toamnă a dat prima lui bătălie, cred că știi. A refuzat să-i citească Verei niște replici, într-o zi cînd ea repeta acasă. Povestindu-mi despre asta mi-a spus : „Eu mă fac inginer, nu un tîmpit de actor cum sînt ăștia !“ Mi se pare că în spatele acestor cuvinte se află o răzvrătire, care încă mai mocnește, împotriva maică-si.
Rămăsei pe gînduri. Așa era, fără îndoială. Dar de un lucru îmi aduceam aminte foarte precis : Cînd Kåre dezlănțuise furtuna, tocmai el, care — după cîte spunea — ura mai mult decît orice arta dramatică și pe actori, tocmai el rămăsese în picioare, cu ochii scînteietori, participînd la scenă cu fiecare fibră. O, văzusem asta perfect, doar nu eram mai prost decît ceilalți ! Ședea în picioare și se gîndea : „După asta trebuie, cumva, să ies ?“ Dar în același timp cugeta : „Cît de revoltată o fi ? Cît de supărată în *realitate ?* E oare atît de furioasă încît să mă bată ? Puțin îmi pasă ! Atunci o să fie cu atît mai rău pentru ea ; înseamnă că am cîștigat eu bătălia !“
Sander își caută iarăși cuvintele potrivite.

— Lucrurile se prezintă așa, zise el. Tu n-ai luat parte la expediția asta. Prin urmare, crede Kåre, tu nu ești confirmat ca erou. În consecință, nici el nu vrea să fie erou. Cînd e vorba de eroi, îi ies numai injurii din gură. Firește, după cîte îmi pot da seama, el nu este conștient de această asociație de idei. Dar în ce mă privește, sînt destul de sigur de raționamentul meu.
Din nou pauză.
Îl ascultasem liniștit. Totul îmi era foarte depărtat, un lucru care nu mă privea — ceva care-ți amintește de o conversație intimă între niște străini pe care, fără să vrei, ești nevoit să-i asculți într-un compartiment de tren.
Apoi auzii iarăși glasul lui Sander undeva departe :
— Pe mine mă poate accepta. Întrucît i-am explicat că în expediția aceea eu am fost Sancho Panza. Sven, cred că asta o știu cu toții, era nobilul Don Quijote, care, probabil, citise cam prea multe romane cavalerești !
Se uită la mine, puțin încurcat.
Sancho Panza.
Împotriva voinței mele, trebui să zîmbesc și eu, dar mă stăpînii îndată. Un auditor involuntar dintr-un compartiment de tren nu are voie să zîmbească. Dar povestea asta cu Sancho Panza...
Retrăiam parcă zilele de școală, cînd își căpătase porecla asta.
Propriu-zis Sander se numea Aleksander, nume, de asemenea, vrednic de a fi purtat. Acesta era însă folosit numai la examenele de sfîrșit de an și la festivități. Multă vreme, pentru noi toți, s-a numit Sancho Panza.
Numele acesta îl primise dintr-o simplă întîmplare, un fel de incident neplăcut. Era în timpul unei ore de norvegiană, la școala medie. Profesorul lărgise cadrul lecției și ne vorbea despre Cervantes și despre romanul lui, *Don Quijote,* pe care îl socotea cel mai mare roman din literatura lumii. Și despre Sancho

Panza, bineînțeles. Sander ședea în bancă fără a urmări lecția — aceasta i se întîmpla deseori — dar, din nefericire, de data aceea profesorul îl observă și se întoarse brusc spre el, numai că îi cam încurcă numele.

— Ei, despre ce vorbeam, Sancho ? întrebă el.

Izbucni un rîs formidabil, printre altele din pricină că profesorul tocmai descrisese cele două personaje complet deosebite, costelivul Don Quijote și îndesatul Sancho ; iar Sander era pe atunci gras și îndesat ; puțin după aceea începuse a slăbi surprinzător de repede, încît, pe vremea bacalaureatului, era aproape slab, devenind un sportiv dat naibii.

Cum Sander dăduse un răspuns care se potrivea ca nuca-n perete, hohotele de rîs se dezlănțuiseră iar.

Sander nu auzise un singur cuvînt, ocupat fiind să dreseze un șoricel pe care-l prinsese în curtea școlii și-l ținea ascuns sub capacul pupitrului.

Dar numele i-a rămas ani de-a rîndul, pînă cînd s-a descotorosit de el luptîndu-se cu morile de vînt.

Oare porecla aceea să fi fost unul dintre motivele pentru care își pusese — cum se spune — carnea la vînt, ajungînd așa de zvelt ? De altfel în ultima vreme mai pusese la loc — îi plăcea să se cam înfrupte, și avea și predispoziție. Cu toate astea nu era mai gras la burtă decît la piept ; dar avea să fie.

— Te rog să mă scuzi ! vorbii eu.

Mă aflam iar în compartimentul acela de tren.

Se uită la mine.

— Știu la ce te gîndești. Și poți să rîzi, firește. Dar trebuie să-ți spun că la vîrsta aceea, nu era ușor să porți o asemenea poreclă. Am postit, știi asta ? Și poate că mi-a fost numai spre bine. Dar, la urma urmei, cred că porecla aceea mi se potrivea !

Acum încurcătura i se risipi și începu o nouă prelegere. Îi plăcea să țină prelegeri și nu m-ar fi mirat dacă avea să-și termine cariera ca profesor.

— Acum cred că înțelegi bine, spuse el. Eu n-am nici un interes ca tînărul Kåre să ajungă un dușman al lui taică-su. Am încercat, deci, să-i relatez cîte ceva despre părțile mai puțin brave ale meseriei de erou : ciorapi puturoși, rosături de bocanc, barbă țepoasă, rufărie jegoasă și multe de felul ăsta. De altfel, cred că știi, la capătul acelor săptămîni eram atît de sătul de duhoarea de om, încît am jurat, în sinea mea, ca în toată viața să nu mai stau în aceeași cameră cu un bărbat.

Dar să ne întoarcem la Kåre. I-am explicat și lui că a fi așa-zis erou, înseamnă, printre altele, să stai de strajă sau să zaci în adăpost, să trăiești cu frica-n sîn o mare parte din vreme, să fii silit, din cînd în cînd, să te tîrăști de-a-ndăratelea și să-ți faci nevoile după un tufiș, să te tîrăști din nou înapoi și să zaci mai departe în adăpost, încercînd să te consolezi cu gîndul că ceilalți, dușmanii, cum se spune, sînt, să sperăm, tot așa de înspăimîntați ca și tine.

A fi erou, îmi amintesc că i-am spus, înseamnă că, în ciuda hranei proaste, a somnului puțin, a pîntecăraiei, a cizmelor împuțite și gîndurilor lașe, ai, totuși, destulă tărie să nu arunci arma, dînd dracului nume, onoare și reputație și întorcîndu-te acasă la mămica ! De aceea e bine să ai martori. Asta pune o frînă lașității.

Am observat că toate astea îi făceau bine lui Kåre. Poate un pic prea bine, după cît pot să-mi dau seama abia acum. Dar asta e vina noastră, într-o măsură, vina ta și a mea. Ne-am resemnat și am consimțit ca ea să hotărască și măsura și tonul și întreaga simfonie, pînă cînd sărmanul Sven, să mă ierte Dumnezeu, a devenit un erou teatral cum nu mai există altul pe pămînt. Un război glasat cu zahăr.

A fost neplăcut la aniversarea din ianuarie, dar astă seară a fost și mai rău. Nu-mi mai calcă piciorul, nici în ruptul capului, la reuniuni de astea, chiar dacă voi fi nevoit să inventez cine știe ce călătorie în străinătate.

— Ai ținut un discurs grozav, răspunsei. De altfel, tot ce ai spus e absolut adevărat. Da, e adevărat că însușirea cea mai pregnantă a lui Sven era aceea de a fi prea sigur de el. Iar tu ai remarcat această ciudățenie : cînd îl întrebam pentru ce se simte așa de sigur și de stăpîn pe sine, nu era în stare să explice, se simțea jenat — cred că mai mult pentru noi decît pentru el — și se bîlbîia, pentru ca, în final, să se rezume la : „Dar asta e limpede ca bună ziua."
— Dar nu-ți aduci aminte că de mai multe ori s-a dovedit a fi avut dreptate ? Asta e ciudat.
— Chiar în expunerea ta, el a rămas un pic erou. Ca să nu mai vorbim de cele spuse de mine.
— Nu, repetă Sander, nu vreau să mai iau parte la astfel de dineuri ! Închipuie-ți că, în toamna vieții — la apogeu cum se spune — aș fi nevoit să mă rușinez în fața unui asemenea obraznic, căruia, unde mai pui, i-am ținut loc de tată ! Sincer să fiu, m-aș simți jenat numai întîlnind privirea unui asemenea... unui asemenea puștan !
— Bravo, Sander ! spusei. Vorbești ca la carte.

Cîtva timp discutarăm lucruri generale, obișnuite. Despre el, despre munca și situația sa materială — își procurase un apartament excelent într-o clădire frumoasă, veche, dar cu încăperile prea strîmte — despre mine și munca mea și așa mai departe. Nu era greu să-mi dau seama că tatona prudent terenul, ca pisica în jurul terciului.
El era în general cu conștiința împăcată. Descurcase ițele unei intrigi în care se temuse să pătrundă mai adînc, de teamă să nu dea cumva de vreun cuib de viespi ?
Că eu nu mă simțeam la fel de liniștit, asta mă privea. Curînd îi citii însă pe față că se pregătea să aducă vorba despre altceva.
— Mai adineauri mi-am cerut scuze pentru mojicia mea, spuse. Îmi cer din nou scuze — cu anticipație. Fiindcă am de gînd să încep din nou, pe aceeași temă.

Lua-m-ar dracu' ! Vera mă obsedează, e o enigmă pentru mine. Dacă nu spun acum tot ce am de spus despre ea, mă tem că o să-mi pierd mințile.
Se ridică din nou și începu să măsoare în lung și-n lat camera.
— Poate știi, spuse el, că despre o femeie care n-a avut de-a face cu un bărbat timp de șapte ani, se zice, în glumă, că redevine fecioară.
— Zău ?
— Iată convingerea mea, declară el, ca și cînd acesta ar fi fost ultimul cuvînt, decisiv, în toată povestea. Pentru noi, e ca și fecioară. Și, mă întreb : În fond, n-a fost oare tot timpul fecioară ? În străfundul sufletului, vreau să spun.
— Ei bine, nu știu cît de profund ești în clipa asta, replicai. Sper să nu fi pierdut însă din vedere că, în prima tinerețe, a fost măritată vreo trei-patru ani, timp în care a și avut un copil. Acesta a murit, după cum bine știi. Apoi, cred că-ți amintești cum s-a vorbit despre ea, într-un cerc mai restrîns. Cum se împacă această perioadă cu ipoteza ta ? O cunoaștem amîndoi, doar am fost cîtva timp în anturajul ei, și eram oricum la periferia listei de admiratori care o înconjurau. Era fecioară și pe vremea aceea ? Dacă nu mă înșel stim și noi cîte ceva ; în rest, trebuie să ne limităm la presupuneri, din cauză că bărbații sînt niște gentlemani care nu trăncănesc niciodată despre cuceririle lor.
Apoi, a urmat aventura cu Sven. Atunci s-a produs transformarea. Dar unul dintre rezultatele acelei întîlniri cu Sven se numește Kåre. Cred că n-ai să susții că băiatul s-a născut dintr-o fecioară.
— Mă înțelegi greșit, și o faci dinadins, spuse Sander.
Și își începu una din obișnuitele sale digresiuni.
— Ai auzit ultima ipoteză despre Messalina, nu-i așa? De fapt — așadar *de fapt* — ea nu era cîtuși de puțin o femeie insațiabilă. Mai bine zis, era insațiabilă în

felul ei, dar nefericită, niciodată mulțumită, niciodată satisfăcută, pentru că în realitate era frigidă și, din pricina asta, nu putea să obțină niciodată ceea ce visa în adîncul sufletului și despre care auzise vorbindu-se. De aceea umbla din bărbat în bărbat, din aventură în aventură, cu speranța deșartă că o dată și o dată minunea tot avea să se întîmple. Dar minunea nu s-a întîmplat niciodată. Abia cînd bărbatul ei, împăratul, a condamnat-o la moarte, cînd a văzut sabia scoasă din teacă, abia atunci i-a luminat fața un surîs fericit. Și astfel a ajuns să cunoască, totuși, extazul, în ultima clipă...

Vera nu e o Messalină, asta e clar. Dar după cîte știu, pe vremea aceea a vut și ea amanți, și încă mulți, presupun.

Dar, oare, nu alerga într-una după ceva la care n-a ajuns niciodată ?

Și-acum ascultă :

Prima dată s-a măritat ca să-și poată desăvîrși pregătirea profesională — sau, ca să fim mai gentili, s-a măritat și și-a desăvîrșit pregătirea profesională — conservator englez, balet rusesc, mă rog, toată garderoba — și de îndată ce a obținut ce voia, l-a lăsat pe tip cu buza umflată.

— La trei ani după aceea, dacă țin bine minte, spusei eu.

Dar Sander nu asculta, el le știa pe ale lui.

— Faptul că se vorbea despre ea că are o suită întreagă de amanți, nu înseamnă nimic. Dar dacă ar fi avut doar unul ? În orașul ăsta, o femeie poate să stîrnească vorbe chiar și dacă e văzută pe stradă cu fratele său. Ea *avea* o suită de amanți — dar nu știi că o mulțime de amanți înseamnă adesea mai puțin decît unul și că o droaie e ceva care se apropie de zero ?

— Nu, povestea cu Sven este... este excepția care confirmă...

Se plimba zorit încoace și încolo prin cameră ; deodată se opri, ca și cum ar fi dat de un obstacol sau ca și cum ar fi avut, subit, o revelație.

— Nu, la dracu, e și mai subtil : Aventura cu Sven a avut-o numai ca să termine o dată pentru totdeauna cu aventurile — o aventură ca pavăză împotriva tuturor noilor aventuri viitoare ! Iubirea cea mare pentru un bărbat care pentru tot restul zilelor va fi absent ! Marele miracol, consacrarea ce nu poate fi mînjită de cei nedemni ! Templul vestalelor care trebuie păzit de fecioare ! Fii sincer, nu poți înțelege asta ? E limpede ca lumina zilei !
— Încep să cred că *ai* făcut chiar tu o încercare — și că ai fost trimis la plimbare ! spusei.
— Într-adevăr poate să pară și astfel — dacă privești lucrurile dintr-*un* anumit unghi ! răspunse, scurt.
Nu mai era chip să se oprească sau să fie oprit.
— Aventura cu Sven — n-a fost oare ideală pentru scopul ei ? Romantică, unică în felul ei — și apoi, nu a durat ; nu a fost decît acea singură noapte.
— N-avea de unde să știe asta, atunci ! intervenii eu.
— Nu, desigur, ai dreptate. S-ar fi putut ca Sven să se întoarcă acasă zdravăn și voios, să bată la ușa ei într-o seară și să spună... dar ce s-ar fi întîmplat în acest caz, n-avem de unde să știm. Oricum — povestea nu s-a mai repetat. Nici un pericol de a ajunge la trivialitățile de fiece zi, salariu, gelozie, și dracu și lacu' !
Culmea supremă a extazului — și după aceea, sfîrșitul ! Eu, Sancho Panza, iar Sven, nobilul Don Quijote. *All right !*
Și, bineînțeles, e de crezut că Sancho Panza, în străfundul sufletului său trivial, simte un ghimpe de invidie, cînd se gîndește la Don Quijote. *All right,* din nou ! Probabil că de aceea am un anume interes de a reduce, pînă la propriul meu nivel, extraordinara aventură pe care cei doi trebuie s-o fi trăit în munți, în acea veche cabană de păstori. *All right,* pentru a treia oară ! Dar, cu toate astea, ceea ce am spus poate

fi totuşi, adevărat, în punctele esenţiale. Căci, partea proastă e că ceea ce gîndeşte cinicul e, cel mai adesea, adevărat.
— Adevărat în totul, cu excepţia punctelor esenţiale, replicai.
Cred că l-am atins cu asta. Rămase un răstimp în picioare, tăcut. Apoi se îndepărtă agale şi se aşeză.
— Tot ceea ce ai spus despre ea e un pic cam prea plin de ură, continuai eu. Ascultă, încep să cred în mod serios că eşti îndrăgostit de ea. Sau că ai fost.
— Şi ce dacă? răspunse. Cine n-a fost îndrăgostit de ea Chiar şi tu. Poţi să te consideri exceptat?
— Sigur că nu! spusei eu repede. Nu, se înţelege de la sine că nu. Nu pot să mă consider exceptat. Dar spune-mi, Sander, de ce o urăşti atîta? Nu-mi răspunse imediat.
— A urî e un cuvînt cam tare, începu el, în cele din urmă. Vorbea rar, mai mult pentru el decît pentru mine. Dar, mărturisesc că îi nutresc din inimă o pică profundă. Pentru că — poate îi fac o nedreptate revoltătoare, oricum, n-am împotriva ei nici cea mai mică dovadă — dar cred, ba nu, sînt absolut sigur că, dacă n-ar fi fost ea, Sven ar mai fi trăit.
Fiindcă din noaptea aceea, el n-a mai fost acelaşi. Oamenii noştri — mă rog, cîţiva dintre ei — îl cam tachinau. Prietenește, bineînţeles, dar vorbele nu erau de salon, cred că-ţi închipui. El părea că nu le aude glumele — nu se supăra, numai că nu le auzea — şi astfel au încetat. Dar se întîmpla să nu audă nici cînd îi vorbeam despre lucruri practice. Era mereu cufundat în gînduri, absent. Nici *măcar* voios nu l-am mai văzut.
Apoi a venit ziua cînd am primit înştiinţarea (tot în ultima clipă, pentru că telefonul era stricat) că un detaşament german destul de mare e în drum spre noi. Vreo două sute de oameni, sau mai mult, cu mitraliere, cîteva tunuri de cîmp şi alte accesorii. Pînă atunci, avuseserăm ciocniri cu trei patrule germane. Pe pri-

mele două le nimiciserăm, dar ultima dată cîțiva nemți reușiseră să scape. Începînd de atunci, am înțeles că restul era numai o chestiune de zile, și acum, iată-i că veneau. Ne-am dat perfect seama că nu puteam opri detașamentul care — asta era nenorocirea — știa de existența noastră, și am căzut de acord să ne retragem spre nord. Aparatul nostru de radio fusese atins de un glonț în penultima întîlnire cu inamicul și nu mai eram la curent cu evenimentele. Noi credeam că englezii dețineau și Andalasnes și Namsos, și că nu era vorba decît de zile sau săptămîni pînă la începerea marii contraofensive. Eram bine dispuși, cu alte cuvinte, pe cînd ne împachetam lucrurile. Cînd, în ultimul moment, Sven ne aduce la cunoștință că are de gînd să rămînă în ariergardă cu mitraliera și cu ultima bandă de cartușe. Pentru a acoperi retragerea, explica el. Era comandantul suprem, și nu aveai cum să te opui. Ordin! Am înțeles imediat că n-avea să se lase înduplecat.

Apoi a convenit cu noi întîlnirea, în caz că totul s-ar fi sfîrșit cu bine, lîngă un cătun, la vreo doi-trei kilometri, în adîncul pădurii.

Dar nu exista o șansă nici măcar de cincizeci la sută, ca lucrurile să meargă bine. Iar el știa asta.

Mitraliera era camuflată, așa că nu putea fi văzută nici măcar din aer. Dar după ce va fi consumat toată banda, bineînțeles dacă ajungea s-o consume, trebuia neapărat să încerce să se retragă din nou spre pădure. Ultimii zece metri de drum treceau prin cîmp deschis, vizibil pentru nemți, care, așa cum era de așteptat, se aflau și ei în adăposturi, cu mitralierele pregătite. Slabe șanse, nici pe departe cincizeci la sută.

N-ar fi fost însă nici o nevoie să ne acopere retragerea, și de asta ar fi trebuit să-și dea seama.

Ne-am supus, totuși, și am plecat. Dar n-am mers din capul locului pînă la cătunul acela. La vreun kilometru în interiorul pădurii se afla o veche cabană de lemn, dărăpănată, chiar lîngă potecă. Ne-am oprit acolo, ne-am

adăpostit în grabă și ne-am camuflat pe cît posibil.
Nu puteam, ne era imposibil să ne îndepărtăm mai mult de el. Am trimis trei oameni spre cătunul din munți, în cazul cînd ar fi apucat într-acolo pe alt drum. Apoi am început să așteptăm. O oră, o oră și jumătate... Minutele erau lungi. Îmi amintesc bine așteptarea aceea. Era o primăvară timpurie în munți — pămîntul gol pe cărări, apă care șiroia la vale și doar cîte un sloi de gheață ici și colo, puțină zăpadă printre dîmburile din inima pădurii. Păsările călătoare sosiseră ; ciripeau și își făceau de lucru în jurul nostru, fără a bănui că este război.
Apoi urmă șocul. Cu toate că ne aflam la un kilometru distanță, puteam să urmărim lupta ca și cînd am fi fost în vale, după întăritura de bușteni.
Întîi am auzit, pr-r-r-r-r-r-r-, mitraliera lui Sven — îi cunoșteam bine tonul. A consumat aproape jumătate din bandă. Apoi au pîrîit alte două-trei mitraliere în același timp, mult mai slab, căci se aflau în pantă și sunetul trecea pe deasupra noastră. După aceea au urmat focuri răzlețe, cîtva timp, dar nimic dinspre Sven. Apoi — sfinte Dumnezeule ! — patru grenade și din nou nimic dinspre Sven. Ne gîndeam : oare s-a sfîrșit ? Alte împușcături răzlețe. Din nou cîteva rafale germane... Tăcere... Apoi — și am tresărit cu toții — o nouă rafală a lui Sven, aproape jumătate din ultima parte a benzii... Iarăși o scurtă pauză, iar foc de mitralieră la nemți. Din nou două grenade. După aceea o detunătură, o bufnitură surdă. Știam ce înseamnă asta. Aprinsese fitilul încărcăturii de dinamită de sub fortificația de bușteni, ca să explodeze jos pe drum.
Apoi o ultimă rafală de la mitraliera noastră : restul benzii. Cred că nemții înaintau în salturi și Sven le trimetea ultimile gloanțe pe care le mai avea.
Exact la douăsprezece secunde după aceea pîrîiră mai multe mitraliere germane dintr-o dată, de mi se muiară picioarele. Exact atîta timp i-ar fi trebuit lui Sven ca să ajungă sus, pe terenul descoperit, dacă ar fi luat-o la fugă, aplecîndu-se în față, de îndată ce ar fi terminat de

tras. Mi-am dat seama de asta, şi acelaşi lucru l-au înţeles şi oamenii din dreapta şi din stînga mea, căci erau livizi la faţă.
După aceea s-au mai auzit doar cîteva împuşcături slabe din partea nemţilor.
Am aşteptat o oră. Sven nu a venit.
Am mai aşteptat o oră. Atunci s-au înălţat patru coloane de fum negru deasupra pădurii : cele două cabane şi cele două grajduri. Ne gîndeam că nemţii ard cadavrele. Sven era desigur unul dintre ele. Nu vreau să par mai bun decît sînt — sper că erau destule şi de-ale nemţilor. Am aşteptat mai departe, o oră, trei ore. Acum nu-l mai aşteptam pe Sven. Dar speram, împotriva experienţei de pînă atunci, că nemţii aveau să mai trimită o patrulă în pădure. În fond, eram pe deplin siguri că n-avea să vină nici o patrulă — nemţilor le era întotdeauna teamă de pădure, cred că ştii. Dacă ar fi venit vreuna, eram, — sînt şi acum — sigur, că n-ar fi rămas nici urmă de ea, chiar dacă pentru asta ar fi trebuit să murim cu toţii. E un lucru, probabil, greu de înţeles — nu însă şi pentru tine. Începuseră să-l iubească grozav pe Sven, oamenii noştri. Finlandezul ăla — îţi mai aduci aminte de el ? Ei bine, n-am crezut niciodată că am să ajung să văd un finlandez plîngînd. Deşi mai mult blestema, decît plîngea. În amurg am început retragerea spre cătun. I-am întîlnit pe cei trei inşi. Aşteptau şi ei.
Nici urmă de Sven. Nici nu ne aşteptam la altceva. Urmă un răstimp de tăcere. Sander rămăsese în fotoliu, privind fix înainte, fără a vedea ceva.
— Nu, nu pot dovedi nimic ; dar sînt convins că există o legătură între toate astea, conchise el, apoi.
— Dar ea-i convinsă că Sven trăieşte ? întrebai.
— Crede că are vreo legătură cu *Secret Service* sau cu vreo altă organizaţie asemănătoare şi că, pentru moment, se află undeva, însărcinat cu o misiune secretă importantă...
— Dacă într-adevăr crede asta, pentru ce şi-a procurat titlul, demnitatea şi pensia de văduvă de război ?
— Uşor de înţeles. Din pricina lui Kåre, iată de ce.

Kåre și descendenții din ramura lui Sven, și așa mai departe. Se uită la mine.
— Crezi într-adevăr că ea e convinsă de asta ? De faptul că Sven trăiește, vreau să spun. Sau poate îți închipui că și asta face parte tot din acele lucruri pe care se preface că le crede ?
— Doar a primit patru scrisori, îi spusei. Două în timpul ocupației, scrise de aici, din Norvegia, și două după terminarea războiului, expediate din străinătate, dar scrise tot în norvegiană. Toate patru, de la aceeași persoană, evident, o femeie. În ele stă scris că Sven se ocupă de lucruri importante și că se va întoarce într-o bună zi.
— Și crezi că acele scrisori cuprind adevărul ?
— Nu, se înțelege de la sine că nu cred. Sînt scrise de o doamnă în vîrstă, pe jumătate trăsnită, căreia i se pare că aventura Verei e grozav de romantică.
— Și ai impresia că Vera crede în ele ?
Nu răspunsei nimic.
Ceea ce Sander spusese despre moartea lui Sven nu fusese ceva nou pentru mine. După ce sucești și răsucești pe toate părțile o întîmplare, scotocindu-i ani de-a rîndul toate ascunzișurile, tu însuți ai impresia că ai trăit-o, aproape mai mult decît dacă *ai fi luat* parte la ea — cînd ajungi să simți pînă și răspunderea pe care știi bine că nu o porți — ei bine, într-o astfel de situație nu-i de loc greu ca cineva să vină cu o idee și să-ți pară că mai adineauri ai avut-o chiar tu.
— Vrei, cu alte cuvinte, s-o faci într-un fel sau altul, răspunzătoare de moartea lui ? întrebai.
— Da.
— Și dacă a fost așa ? mă auzii spunînd. De morți nu trebuie să-ți mai fie milă.
Mă mirai singur de replica mea.
Sander mă privi calm, în tăcere.
Mă simțeam prost ca și cum aș fi săvîrșit o indecență în prezența unor străini.
Mă ridicai să prepar alte groguri.
Sander stătea în fotoliu cu capul plecat. Îmi dădeam seama că și el se simte prost.
— Mi-e rușine ! spuse. Stau aici și de ore întregi fac

ceea ce nu-mi amintesc să mai fi făcut vreodată, în viaţa mea — împroşc cu calomnii şi josnicii o femeie care nu e de faţă. Dar cred că înţelegi, cel puţin în parte, de ce o fac.
Şi pe deasupra, sînt neliniştit din pricina lui Kåre. Atmosfera din casa aceea nu e sănătoasă.
Accesul său de furie, din seara asta...
Spune-mi, dacă îţi aminteşti, este în Braen de Johannes V.Jensen, o poveste despre femela de licorn care-şi pierduse perechea, de Dumnezeu ştie cîţi ani. În nopţile friguroase de iarnă, stătea cu spatele spre aurora boreală şi spre vîntul nordului, atît de furioasă împotriva masculilor, încît era primejdie de moarte să mergi pe gheaţă. Mi se pare că-i acelaşi lucru.
Din nou tăcere.
— Şi totuşi, altceva aveam pe inimă cînd am urcat aici ! îmi zise. Aveam — şi am — o întrebare pentru tine.
Erai, într-o măsură, mai apropiat de Sven Arneberg decît mine. Spune-mi atunci : Recunoşti unele replici citate de ea ca fiind ale lui ? Cea din seara asta, de exemplu : *Leul va paşte alături de miel, şi femeia e aceea care va făuri această vreme...* Mai e una, aceea rostită la ziua de naştere a lui Kåre. Dar n-o mai ţin minte.
— A, te gîndeşti la aceea despre lumină şi întuneric ? răspunsei. O ştiu : *Există pe de o parte lumină, pe de alta întuneric ; noi sîntem stegarii luminii în lupta împotriva întunericului !*
— Exact. Şi a mai fost una : a citat ea o frază la unul din dineurile armatorilor. Cred însă că am uitat-o şi pe asta. Ba nu, stai, era ceva despre sufletul care poate dormi somnul Frumoasei Adormite jumătate din viaţă şi apoi se poate trezi dintr-o dată la o viaţă nouă care e aidoma fericirii.
Pe asta n-o ştiam.
Se uită la mine parcă îngrijorat.
— Ai fost, desigur, împreună cu ea mult mai des decît mine. Foloseşte multe citate dintr-astea ?
Recunoscui că folosea o mulţime. Multe din ele le auzisem în ultimii cîţiva ani. Le notasem.
Se aplecă spre mine.

— Acum o să-ţi pun întrebarea. Frazele sînt — zice ea — ale lui Sven. Ei bine, au putut fi rostite ele de acel Sven pe care l-ai cunoscut ?
— Sincer vorbind, nu, mărturisii.
Răsuflă uşurat.
— Asta e ceea ce voiam să ştiu. Pentru că mă gîndesc... Hai să admitem că Sven era un romantic exaltat în felul lui ; dar în vorba şi în felul de a acţiona, nu era oare unul din cei mai prozaici oameni pe care i-am cunoscut ? Frazele emfatice aproape că i-ar fi produs stări alergice, asta e.
Deodată îi mai veni o idee.
— Spune-mi, te rog : Sven şi Vera s-au întîlnit des în iarna lui '39 spre '40 ?
Cunoşteam perfect chestiunea.
— A întîlnit-o prima dată la 6 noiembrie '39, răspunsei. Avusese loc o festivitate după o premieră, şi l-am luat pe Sven cu mine. După aceea nu s-au mai văzut pînă în seara cînd am însoţit-o în munţi pînă la voi, în hăţişuri — prin urmare, la începutul lui mai '40. De asta sînt sigur — sau, dacă nu, tot universul nu e decît o minciună. Şi, de altfel, cred că ştii tot atît de bine ca şi mine că Sven a fost plecat la armată aproape toată iarna.
Sander părea reconfortat, ca un om rebegit de frig după un pahar de rachiu.
— Eram sigur. Ceea ce spui acum se potriveşte cu ce mi-a spus Sven. Te rog să mă lămureşti totuşi : De unde tot scoate expresiile alea ? N-au avut oare altceva mai bun de făcut, în acele ore amărîte, decît să schimbe replici profetice ? Kåre este dovada vie, cred. Şi apoi, Sven Arneberg, cel pe care l-am cunoscut noi, n-a *putut* rosti acele fraze. Chiar dacă ar fi fost vorba de viaţă şi de moarte. Una dintre cele mai — cum să spun oare ? — una dintre cele mai ferme trăsături de caracter era, la el, aceea că nici nu putea, nici nu voia să-şi exprime sentimentele. Sentimentele rămîneau în sufletul lui, se adunau şi creşteau, pentru că el era mult prea pudic a le înveşmînta în cuvinte — pînă cînd,

într-o bună zi explodau într-o acțiune. Nu, el n-a putut rosti acele fraze, e cu neputință...
— Uiți, spusei, că noi nu i-am cunoscut decît una din fețe. Ce știm noi despre felul cum se purta atunci cînd era între patru ochi cu o femeie ?
Se uită la mine nehotărît, descumpănit.
— Ba nu, e imposibil. Spune-mi, te rog, cîte fraze de felul acesta ți-ai notat ?
— Vreo zece-douăsprezece, în total.
— Și toate de același gen ?
— Mai mult sau mai puțin, da.
— Imposibil ! repetă el pentru a treia oară. Nici timpul...
— Uiți de scrisoare, răspunsei. Nu era oare o scrisoare destul de lungă ?
Se însufleți din nou :
— De loc. De altfel nici nu aveam hîrtie pentru scrisori lungi. O coală, cel mult. Scrisoarea era destul de scurtă. Și, după cîte îl cunosc pe Sven, nu putea cuprinde decît vreo zece-douăsprezece fraze stîngace.
— Cred că știi totuși, continuai eu (acum eram neîndurător, și simțeam într-asta și o oarecare satisfacție) că mulți oameni se exprimă cu totul altfel în scris decît oral. Poate că în scrisoare el și-a relevat tocmai acea față pe care noi nu i-am cunoscut-o niciodată. Un lucru știm, oricum — scrisoarea trebuie să fi făcut o impresie extraordinară asupra ei.
Sander stătea nemișcat, de parcă ar fi fost mort. Cred că nu mi s-a mai întîmplat să văd cîteva simple fraze deprimînd pînă într-atîta un om.
Totuși, continuai :
— Totul se rezumă în fond la ceva grozav de simplu. E vorba de o luptă surdă care se dă pentru a se hotărî cine e proprietarul unui mort — sau al unui absent, dacă vrei. Cine-l cunoaște mai bine — vreau să spun — prietenii lui de atîția amar de ani, sau prietena lui de o singură noapte hotărîtoare ?
Sander stătea mai departe în fotoliu, uitîndu-se în jos.
— Mi-ai luat o piatră de pe inimă ! murmură el. Pentru că tu — mai limpede și mai dur, poate chiar ceva mai dur — nu spui decît ceea ce îmi spuneam și eu de fie-

care dată cînd o întîlneam astă-iarnă. Mai întîi am gîndit : Minciună şi şarlatanie blestemată. Apoi mi s-a strecurat în suflet o îndoială ucigătoare.
Doamne, Dumnezeule, aşadar, pentru asta am stat aici şi-am bodogănit la mojicii toată noaptea ! Asta nu pot să i-o iert : îndoiala asta pe care a sădit-o în mine. Înţelegi tu ce mult înseamnă asta pentru mine ? Căci înseamnă foarte mult. Fiindcă — dacă în aceste fraze este Sven, sau mă rog, o parte din Sven, atunci înseamnă că totul nu a fost decît o exaltare absurdă la care am participat şi eu în 1940, un act de fanatism iniţiat şi condus de un visător care n-a reuşit niciodată să ajungă un om întreg.
Se ridică brusc, ca şi cînd ar fi sărit la bătaie.
— Nu-i adevărat ! Ştiu că nu-i adevărat ! Dar atunci, spuse el, aşezîndu-se din nou în fotoliu, de unde a scos frazele astea ?
Se lăsă tăcere.
Sander se uită la ceasul de la mînă şi spuse, mormăind, că e tîrziu şi că trebuie să se ducă acasă. Păru deodată, foarte obosit.
Mă uitai şi eu, pe furiş la ceas. Aproape unu. Şi eu mă simţeam obosit, extrem de obosit, parcă zdrobit sufleteşte.
Dar Sander nu era chiar gata de plecare.
— Îţi aminteşti de primăvara lui 1940 ? întrebă el pe neaşteptate, cu unul din acele salturi de idei pe care i le cunoşteam din sute de discuţii.
Dacă îmi aminteam de primăvara din 1940 ? Dacă era ceva pe pămîntul ăsta de care îmi aminteam, asta era. Mă opri.
— Da, bineînţeles, ştiu că-ţi aduci aminte de ea. Dar *îţi aduci oare aminte* cu adevărat ? Îţi aduci aminte aşa încît să retrăieşti ceea ce ai trăit în acea vreme ? Pentru că, de exemplu, iată ceva de care îmi aduc aminte absolut mecanic : Cînd am coborît spre Oslo, ştii, pe la sfîrşitul lui aprilie, şi te-am întîlnit, am rămas uluiţi amîndoi ; eram atît de slabi, de parcă am fi fost alţii, nu noi cei care ne cunoşteam. Da, nu mă uitam decît la tine ; iar tu la mine. Ei bine, eu străbă-

tusem, ca un smintit, jumătate din Norvegia, așa că nu era de mirare că dădusem jos vreo opt-zece kilograme. Dar tu? Îmi aduc aminte că te-am și întrebat; și mi-ai răspuns, ca și cum aș fi fost Sven. „Dar asta e limpede ca bună ziua!", așa ai spus.
Dar iată unde vreau să ajung: Poți retrăi acele sentimente care, la propriu vorbind, te-au înflăcărat pe vremea aceea? În ceea ce mă privește, eu n-o pot face. Eu știu că am și uitat. Le-am și denaturat. Și, în fond, nici nu-i de mirare, nu-i așa? Pe vremea aceea totul era altfel. Am trăit într-o altă lume. O lume de vise urîte. Un coșmar? Da, dar nu numai atît...
— Totul este, răspunsei, să știm ce anume este vis și ce este realitate. Poate că doar am dormit și am visat ani de-a rîndul, pentru a ne trezi într-o realitate atît de nouă și de străină, încît o credem vis. Și poate că acum o să adormim din nou și o să ne visăm iarăși visul preferat cum că sîntem oamenii progresului, indivizi care, din această pricină, n-avem nevoie să mai facem ceva și că nimeni nu poate fi atît de ticălos încît să vrea să *ne* facă vreun rău...
— Stop! mi-o tăie Sander. Cunosc teoriile tale. Foarte posibil, de altfel, să fie juste. În orice caz ele mă ajută să ajung acolo unde vreau. Pentru că cel care s-a trezit nu poate să-și aducă aminte la nesfîrșit de visele sale, iar cel care doarme nu poate să-și amintească ceea ce gîndea cînd era treaz.
Mai primejdios este, poate — și trebuie să repet asta mereu — că doar ne închipuim că ne aducem aminte. Din cînd în cînd, pe ici pe colo, am făcut și asta, și asta — spunem noi, și credem că totul e în ordine. Nu-i așa. Ca omul bătrîn care povestește stins: „În noaptea aceea, aveam pe atunci douăzeci și trei de ani, îmi aduc bine aminte, am iubit o fată timp de cinci ceasuri încontinuu, fără somn sau întrerupere. Cu totul altceva — ehei! — decît tinerețea asta ofilită din zilele noastre!!!" ar spune el. Și poate că spune adevărul, dacă nu se laudă, bineînțeles. Dar nu-și aduce aminte de noaptea aceea; noaptea aceea nu mai e decît ceva despre care vorbește ca un automat. Nu mai are în trup

ceva care să-l facă a-şi aminti în mod real, pentru că atunci, desigur, ar putea iubi din nou.
Ne amintim cu trupul, crede-mă, altminteri totul n-ar fi decît o himeră.
— Dacă ai dreptate, răspunsei — şi, într-un sens, ai — atunci asta e o binefacere. Ah, pămîntul e rotund, săracul, şi umblăm pe această rotunjime din copilărie şi pînă la bătrîneţe. Urmele paşilor ni se spulberă o dată cu nisipul, apoi tot peisajul se scufundă sub orizont. Nu mai vedem nimic, ne aducem doar aminte, ca de nişte fantasme : Uneori, cînd ne uităm înapoi, mai deslușim cîte ceva, o oază, sau cine ştie ce, mult înapoia noastră. Un miraj, nu-i aşa ? Parcă aşa se spune.
Locuim pe o mică insulă rătăcitoare, dragul meu. De jur împrejur avem marea întinsă şi întunecată, întîmplări pe care le-am trăit şi le-am uitat, lucruri mohorîte, pe care nici nu le bănuim. Aşa e, şi e mai bine aşa. Şi că aşa e cel mai bine, nimeni n-o poate şti mai clar decît mine, pentru că eu sînt, un pic, altfel decît ceilalţi.
Sander se uită la mine cu o privire cercetătoare, de medic.
— Pe de o parte, mă ajuţi, spuse el, pe de alta... nu ! Lucrul pe care vreau să-l ştiu şi a cărui cunoaştere mi-a devenit din seara asta şi mai necesară decît înainte, este următorul : L-am cunoscut noi pe Sven Arneberg ?
Şi încă ceva : Ni-l amintim ?
— Ce vrei să spui ? întrebai eu, deşi înţelegeam prea bine ce voia să spună.
Sander mai rămase cîteva clipe în fotoliu. Băurăm cîte un păhărel şi vorbirăm prieteneşte despre lucruri neînsemnate.
În cele din urmă se sculă să plece.
În timp ce-şi punea pardesiul, observai cum privirea i se roteşte prin încăperea dezagreabilă şi insignifiantă. Dădu să spună ceva, se opri, apoi vorbi totuşi.
— Ascultă, mi se pare că te-ai şi instalat aici. Dar asta-i treaba ta.

Un suflu cald mă străbătu.
„Treaba mea ? gîndeam. O, Sander, dac-aș mai fi un țînc și mi-aș mai putea pune capul în poala mamei... Sau pe genunchii tăi, Sander, dacă ai fi tatăl meu, să-ți povestesc totul, să scap de această încurcătură, o dată pentru totdeauna..."
Dar nu spusei decît (și pe un ton, pare-mi-se, cam sec) :
— Treaba mea, da ! Dar, adăugai, pentru a atenua lucrurile : Poate că ai și tu dreptate.
— A fost fără intenție, îmi spuse el, cu acea căldură și acel surîs franc căruia nu i-am putut rezista niciodată. Încăperea era învăluită de ceața albăstruie a fumului de țigară. Fumaserăm și băuserăm destul de mult. Deveniserăm și un pic patetici, la sfîrșit. Am ridicat fereastra și am rămas un răstimp în picioare, privind afară spre cerul albastru al nopții.
„Asupra unui punct, și încă a unui punct hotărîtor, te-ai înșelat, în orice caz, gîndeam, ca epilog, adresîndu-mă imaginar lui Sander. Și din cauza asta nu se prăbușesc oare o mulțime din ipotezele tale în legătură cu Vera ?
Eu sînt, îmi spuneam, singurul care știe ceva !"
Dar nu încercam, gîndind astfel, nici un sentiment de triumf.
Îmi ziceam, mai degrabă : „O, dac-ai *avea* dreptate, Sander. Dar n-ai dreptate — și eu sînt blestematul pe care Dumnezeu sau Satana, în răutatea sa, l-a ales ca să-i încredințeze taina asta".

puţină preistorie

LUNGA CONVORBIRE AVUTĂ CU SANDER m-a ajutat să înţeleg multe. Nu încăpea îndoială că el reflectase în toate chipurile asupra celor vorbite. Dar una este a reflecta — sau a crede că reflectezi — şi cu totul altceva să-ţi exprimi gîndul în cuvinte. Cuvintele năvălesc spontan, vibrează şi, ca nişte acorduri pe care le execuţi la pian, răsună armonios sau fals. Cuvintele, îndată ce au fost rostite, îşi impun pretenţii şi te silesc să mergi mai departe sau să recunoşti că te-a luat gura pe dinainte şi să retractezi.

Văzusem cum noi şi noi licăriri îi trecuseră prin faţă lui Sander în timp ce vorbea — multe dintre ele doar nişte pîlpîiri înşelătoare ce-l atrăgeau prin mlaştini şi paragini.

Eu însumi îmi bătusem mult capul, în decursul anilor, cu acel fenomen pe care-l numeam Sven Arneberg şi cu bizara lui legătură, cu Vera Bang. Este adevărat că eu priveam totul altfel decît Sander, din alt punct de vedere. Personal, nu luasem parte la acea celebră campanie şi nu aveam de păstrat vreo aureolă eroică.

În dimineaţa de 7 aprilie, în timp ce mă bărbieream, îmi veni ideea că ar fi mult mai bine să scriu decît să vorbesc. Cuvîntul rostit devine ceva însufleţit care te poate trage la răspundere; dar, într-o anumită măsură, poţi să-l retractezi. Cuvîntul scris rămîne pe hîrtie, negru pe alb, şi

se uită la tine cu priviri reci și pătrunzătoare. Ești în stare să-l privești în ochi ?
La birou, se anunța o zi destul de liniștită. Nu era nevoie să mă duc la tribunal.
De îndată ce luai hotărîrea, împrumutai o mașină de scris din biroul alăturat și începui să scriu o — cum s-o numesc ? — un fel de *pro memoria* despre Sven Arneberg. Toată dimineața scrisei. Scriam atît de repede, încît trepida mașina.
Vera telefonă și-și prezentă scuzele, așa cum era de așteptat. Îmi spuse că-mi scrisese un bilet.
Convorbirea nu mă deranjă și imediat după aceea îmi continuai lucrul.
A doua întrerupere fu ceva mai lungă. Mama lui Sven, bătrîna doamnă Arneberg, trecuse pe aici și avusese o convorbire cu domnul și doamna Jahr. Îi administram două imobile, care se aflau la deal, pe strada Jacob Aallsgate. După aceea intră și pe la mine ca să-mi mulțumească pentru florile trimise în ajun.
Doamna Arneberg trecuse de 70 de ani, dar se ținea dreaptă, era distinsă și frumoasă. Avea niște ochi... Ochii aceștia mă neliniștea întotdeauna. Aveam senzația că ei văzuseră totul, că vedeau totul și că nimic nu-i mai poate uimi.
Discutarăm prietenește cîtva timp. Se bucura că întreprinderea merge bine. Drăguț din partea ei, pentru că, după contract, nu avea de primit decît o sumă anuală fixă. Întîi ea, iar după ea, Kåre, timp de douăzeci de ani, în total.
În privința asta Vera fusese chibzuită. Nu ridicase pretenții în favoarea ei asupra vreunui bun din moștenirea rămasă în urma lui Sven ; totul fusese trecut pe numele lui Kåre.
Cu toate acestea, mi se părea că bătrîna doamnă Arneberg se uită foarte rece la frumoasa sa noră.
Despre reuniunea din ajun, nu pomenii.
Spre sfîrșit, cînd mă anunță că trebuie să plece, comandai o mașină. O condusei pînă la ieșire și plătii șoferului.

În timp ce coboram pe scară, îi spusei că, spre bucuria mea, observasem că Kåre începe să semene din ce în ce mai mult cu Sven.
— Crezi? făcu ea, laconic.
Nici această vizită nu mă tulburase; am continuat să scriu.
Întorcîndu-mă acasă, am găsit florile Verei împreună cu scrisoarea de care pomenise. Conţinea aproximativ ceea ce presupusesem eu. Îi răspunsei în cîteva rînduri şi continuai să scriu la *pro memoria* mea.
Toată după-amiaza rămăsei în casă, bătînd la vechea mea maşină de scris. Se vor vedea mai jos cele scrise.
N-am pus pe hîrtie tot ce ştiam. Sau, pentru a mă exprima mai lămurit: Am păstrat cîte ceva pentru mine. Simţeam că există unele lucruri pe care nu le poţi dezvălui nici chiar în intimitate.
Dar dacă, aşadar, *pro memoria* mea include unele omisiuni voluntare, în schimb ea nu conţine nici o răstălmăcire conştientă. Aşa cum o prezint acum, aşa l-am văzut pe Sven Arneberg. Sau, poate, aşa credeam eu că-l văd.

Pro memoria cu privire la Sven Arneberg.
Scrisă la 7 aprilie 1954.

Fără un anumit minimum de amor propriu, nimeni nu poate trăi. În orice caz, eu nu pot.
Amorul meu propriu a suferit, de-a lungul anilor, o serie de salturi şi de coborîri; dar aşa cred că se întîmplă cu toată lumea.
În timpul ocupaţiei, să zicem începînd de la sfîrşitul anului 1940 şi pînă în '45, primăvara, pot să afirm, cred, că am dus o viaţă relativ primejdioasă. E posibil să-mi fi asumat şi unele riscuri de prisos; dar totul a mers bine. În orice caz, chiar cînd mă ameninţa pericolul de a fi arestat, se întîmpla să fiu, totuşi, mulţumit. Mi-era frică, asta e clar; însă chiar în vîrtejul spaimei încercam un fel de stare plăcută; mă simţeam împăcat, chiar fericit.

Au urmat pacea și reintrarea în normal. Erau perioade cînd îmi mergea așa și-așa.
Așa și-așa ? Se întîmpla, totuși, să mă simt excelent din toate punctele de vedere. Am început să profesez avocatura cam tîrziu, din pricina ocupației. Munca mergea bine. Am preluat întreprinderea în '46. M-am îndrăgostit de Anna și m-am căsătorit, am avut copii, eram fericiți. Într-adevăr pot afirma că, în general, am fost fericiți ani de-a rîndul.
Numai în ultimele două sau trei luni lucrurile au început să meargă din nou prost, și de data aceasta în mod foarte serios.
Îmi vine să mă compar uneori, în sinea mea, cu o casă ale cărei temelii s-au surpat. Ba, mai rău, cu o casă, în aparență bine clădită, *all right,* dar fără temelii. O asemenea casă, mai devreme sau mai tîrziu, se va prăbuși, o va dezagrega gerul sau i se va infiltra umezeala în ziduri, o vor năpădi ciupercile și... gata.
Stînd aici, în fotoliul în care, pe vremea lui, ședea Sven, îmi dau seama că el este, într-un fel sau altul — ba chiar în multe feluri, și îngrozitoare — pricina acestei înfloritoare mizerii. În ultimele luni, asta a devenit o adevărată obsesie. E și comic faptul că poate reveni și apărea ca un strigoi el, care după orice socoteală omenească, se odihnește tăcut și pașnic în mormîntul său, căci, bineînțeles, n-am luat niciodată în serios ceea ce susține Vera în legătură cu alte posibilități.
Comic ? Dacă asta e comic, înseamnă că am pierdut orice simț al umorului. În orice caz, nu prea sînt în stare să rîd din pricina asta.
În fond, problema poate fi exprimată într-o singură frază : „Ce avea Sven în plus față de mine ?"
Sven Arneberg era cu șapte ani mai mare ca mine, dar diferența de vîrstă nu prea avea mare importanță, cu toate că îl cunoscusem pe cînd eu aveam zece ani, iar el șaptesprezece, așadar într-o perioadă cînd șapte ani valorează cît tot pămîntul. Familiile noastre erau în relații de prietenie — tatăl lui și al meu erau din

aceeaşi generaţie şi amîndoi ajunseseră şefi de birou, fiecare în departamentul său. Mai era apoi, pe undeva, şi o rudenie de departe. De două ori pe lună, familiile noastre se întîlneau la un prînz comun, duminica, o dată la noi, o dată la ei. Obiceiul acesta datează, din raţiuni pe care nu le cunosc, de pe vremea cînd eram în vîrstă de zece ani. După-amiaza şi seara părinţii noştri jucau bridge. Fratele şi sora mea, cu zece şi, respectiv, opt ani mai mari ca mine, obişnuiau să dispară, dar de mine se ocupa, adesea, Sven. Pot să spun că aproape mă obişnuisem să-l consider ca pe un bun frate mai mare. Îi plăcea să stea de vorbă cu noi, cei mai mici, se simţea, cred, mai bine împreună cu noi decît cu cei de aceeaşi vîrstă cu el. Îmi făcea arcuri şi săgeţi, mai tîrziu m-a învăţat să trag cu puşca de salon (ca şi cu cea adevărată, cînd a sunat ceasul), din cînd în cînd pleca în excursie, cu mine, duminica şi m-a învăţat mai multe sporturi. Să înot, am învăţat la şcoală, dar el a fost acela de la care am deprins craul-ul.

Ceva mai tîrziu a venit cu noi şi Sander în aceste excursii de duminică şi din alte zile.

În timpul acestor reuniuni din primii ani, Sander şi cu mine vorbeam cel mai mult, bineînţeles ; Sven ne era unchi, confesor şi antrenor, în acelaşi timp. Prea mult nu vorbea, nici pe vremea aceea, nici mai tîrziu, dar se bucura că este împreună cu noi. Cred că într-o anumită măsură, îi ofeream o comparaţie pentru faptul că nu avea fraţi şi surori mai mici — el fiind singur la părinţi.

Au urmat cîţiva ani în care ne-am văzut mai rar. Tatăl meu a murit, ne-am mutat în alt cartier al oraşului, iar după aceea n-am mai primit aşa de des vizite. De altfel, la un an sau doi după tatăl meu, a murit şi al lui, parcă prin 1934.

Dar, mai înainte de asta, Sven dăduse examen la facultatea de drept — un examen strălucit — şi, scurt timp după aceea, ajunsese cel mai tînăr mandatar într-unul din birourile avocaţiale cele mai cunoscute. Această firmă avea o activitate destul de întinsă şi multilate-

rală, se angaja mai ales în procese civile, dar, în afară de asta, se mai ocupa cu afaceri de notariat și administrare de bunuri imobiliare. Avocatul Hammer, care făcuse să prospere această întreprindere ridicată aproape din nimic, era cunoscut pentru mintea sa ageră și spiritul său îngăduitor, însușiri care nu-l făcuseră de loc popular în sălile de ședințe. Avea o dispoziție inegală și schimbătoare, cu perioade de melancolie, timp în care rămînea închis în casă. Sven Arneberg lucrase la el șase ani și era pe punctul de a-și termina studiile juridice, cînd șeful său se îmbolnăvi subit. Era numai o apendicită, dar operația fiind făcută cam tîrziu, a fost agravată de o peritonită, complicație periculoasă și de durată pe vremea aceea.

În cele din urmă primejdia a trecut și Hammer ar fi trebuit să se întremeze ; dar nu s-a restabilit. Medicii au încercat toate mijloacele, atît cît era posibil pe atunci, dar nimic n-a ajutat. În cele din urmă, medicul primar a intrat într-o zi la el și i-a spus : văd că nu *doriți* să vă însănătoșiți, domnule Hammer.

Avocatul l-a privit calm și i-a spus :

V-a trebuit cam mult pentru ca să vă dați seama de asta.

A doua zi și-a chemat soția, o femeie tînără și frumoasă, și i-a comunicat că el are să moară.

Dar să nu te întristezi din pricina asta, a completat el. O să te măriți din nou și o să fii mult mai fericită decît cu mine. Întreprinderea i-o las lui Sven Arneberg — o să meargă perfect — și o să mă îngrijesc, ca de obicei, de un contract avantajos.

Cum a spus, așa a făcut, apoi a murit, în vîrstă de cincizeci de ani.

Lucrurile s-au desfășurat exact după spusele lui. Soția s-a remăritat, la trei ani după aceea cu un om de afaceri, drăguț și nu prea inteligent. Cine îi vedea împreună la teatru, prin restaurante sau la reuniuni nu putea să nu observe că erau foarte fericiți.

Sven Arneberg împlinise 31 de ani cînd i-a căzut în gură para asta mălăiață. Era în primăvara lui '30.

În toamna lui '38 mă aflam la Oslo, pentru a-mi căuta o slujbă convenabilă ; luasem licența în drept cu un an înainte și-mi terminasem anul de practică în provincie ca judecător-stagiar. Într-o zi mi-a telefonat Sven, iar în ziua următoare eram gata instalat în biroul lui, ca supleant...

Vechiul supleant nu putuse accepta gîndul că fusese „lăsat pe de lături", cum numea el asta. Sven încercase să-l consoleze spunîndu-i că totul se datora pur și simplu faptului că mama sa, a lui Sven, adică, dispunea de o sumă de bani care putea fi investită în întreprindere și, prin aceasta, să garanteze contractul. Dar amîndoi știau foarte bine cum ședeau lucrurile : suplеantul cel mai tînăr luase locul celui mai bătrîn în grațiile șefului ; cum cel mai bătrîn nu putea să uite sau să ierte asta, Sven se trezi pe neașteptate fără supleant. Atunci, în dificultatea în care se afla, se gîndise, spunea el, la mine.

Acum cred însă că lucrurile s-au petrecut puțin mai altfel. Mamele noastre continuaseră să se vadă din cînd în cînd ; iar astfel de doamne din buna burghezie păstrează pentru familiile lor un interes pe care noi, oamenii de rînd, nu-l putem înțelege. Ele știu totul despre asta — logodne desfăcute cu cincizeci de ani în urmă, căsătorii mai mult sau mai puțin reușite sau nereușite din cutare și cutare motiv, copii nelegitimi la adînci bătrînețe, lucru de neînchipuit, însă, tocmai de aceea posibil, relații încîlcite de rudenie cu unchi și mătuși prin alianță, veri de gradul al doilea și multe altele de felul acesta, ca să nu mai vorbim despre caracterele familiale distincte care reapar la fiecare a doua sau a treia generație... Din cînd în cînd auzeam frînturi de conversație între cele două bătrîne. Asta îmi amintea despre acele ingenioase cuverturi de pat croșetate, la care, în anii bătrîneții, unele femei migălesc tot timpul și care, bineînțeles, sînt doar copiile unor cuverturi de odinioară, cînd bătrînele aveau încă destul timp la dispoziție.

Bănuiam că bătrîna doamnă Arneberg crede a fi descoperit în mine anumite trăsături de rudenie — trăsă-

turi bune, evident, măcar în esența lor. Era ceva în legătură cu puterea de voință dusă pînă la încăpățînare, cu discreția și loialitatea — calități care socotea că provin din familia *ei* dinspre mamă și care reveneau la fiecare a doua generație, mi se pare.

În felul lor, strămoșii noștri comuni aveau o mîndrie a lor. Unul dintre ei se spune, ar fi refuzat să accepte o înaltă demnitate în Danemarca, pentru motivul binecunoscut: Mai curînd primul la Mass [1], decît al doilea în Copenhaga Regelui.

Presupun însă că doamnei Arneberg îi scăpa din vedere că un asemenea exemplu de demnitate nu era de natură a convinge pe cineva să primească un post de simplu supleant.

Cred, așadar, că bunul Sven fusese, cît de cît, îndemnat de maică-sa și că cedase acestui îndemn. Doar el fusese acela care, în copilărie, mă învățase să trag cu arcul și cu pușca, mă antrenase la triplu salt și-mi dăduse lecții de craul. De ce n-ar fi putut să mă învețe, acum, și dreptul?

Pe scurt, pe la începutul lui septembrie 1938 eram supleant la avocatul Sven Arneberg.

Încerca să se descurce cu un singur supleant, mi-a explicat el. Avocatul Hammer avusese, într-adevăr, doi, dar întreprinderea nu mai era, totuși, la fel de prosperă ca în perioada ei de glorie, deși începuse să realizeze unele progrese.

— Și apoi avem, ca și înainte, pe domnul și doamna Jahr care se ocupă de problemele imobiliare, îmi explica el. Treaba asta e pe mîini cît se poate de bune.

Era, și este încă, adevărat. Asta pot s-o știu mai bine ca oricare, mai ales că, o dată cu firma de avocat, am preluat și perechea Jahr, împreună cu credinciosul lor terier, Airdola, care doarme toată dimineața sub biroul doamnei Jahr; este al treilea membru al dinastiei sale, dar poartă același nume ca predecesorii săi: Lucky.

[1] Orășel cu importante șantiere navale în raionul Oslo.

Colaborarea mea zi de zi cu Sven a durat din septembrie 1938 pînă la 9 aprilie 1940, doar cu cîteva întreruperi, fapt care reiese din cele ce urmează. În acel timp cred că am învățat din jurisprudență aproape tot ce putea să mă învețe Sven. S-ar putea spune, bineînțeles, că nu era cine știe ce avocat ilustru, cu toate că, gîndindu-mă mai bine, nu sînt, totuși, chiar așa de sigur de asta. Oarecum sigur sînt numai de un lucru, anume că, dacă ar fi putut să-și aleagă studiile și profesiunea independent de considerente legate de tradiția familială și de altele de acest fel, ar fi preferat o altă îndeletnicire. O combinație între cariera de ofițer și cea de silvicultor, aș zice. Dar prin tradițiile de familie fusese destinat avocaturii, încît, ca unic fiu, nu avusese, în fond, altceva de ales. În orice caz, nici nu-i trecuse prin cap că ar putea face și altă alegere ; pînă să-i treacă prin cap așa ceva, se și pomenise licențiat în drept, cu *magna cum laude,* și în doi timpi și trei mișcări, supleant al avocatului Hammer.

Găsise, totuși, timp să urmeze, un an, școala de război. Cum avea o clipă liberă, hoinărea prin păduri și cîmpii. Era, în felul său, și vînător. Îl apuca tremurul de nerăbdare cînd era vorba să meargă în pădure, să dea de urma vînatului, să-l aducă în bătaia puștii și așa mai departe. Dar, cu aceasta, misiunea i se părea încheiată. Nu o dată i se întîmpla să lase cocoșul sălbatic să-și continue joaca, iar găinușa să ouă, spre bucuria vînătorilor din anul următor.

Ca jurist, era conștiincios pînă la extrem, respecta orele de birou, își pregătea cu grijă procesele — cu toate că, puțin cîte puțin, îmi trecuse mie mare parte din sarcini — și, fără să fie un orator de prima mînă, făcea o bună impresie în sala tribunalului. Față de judecători avea, în mare măsură, acel inexplicabil atù care se cheamă *goodwill* [1].

Aceasta, din mai multe motive. În primul rînd, era un om pe care toți îl iubeau. Era blajin, aproape modest ; onest pînă la fanatism, mergea pînă acolo încît nu se

[1] Bunăvoință.

folosea niciodată, în vreun proces, de greşelile şi slăbiciunile părţii adverse. Considera întotdeauna că-i mai presus de demnitatea lui să facă uz de argumente echivoce. Pentru Sven, scopul nu scuza niciodată mijloacele.

Îmi amintesc de un proces la curtea de casaţie, cînd aceste calităţi ale lui au ieşit în relief în mod cu totul deosebit. Mă aflam acolo ca să învăţ, dar şi ca să-l ajut, făcîndu-i extrase. Susţinea o cauză şi era sigur că clientul său avea dreptate. Dar în procedură a folosit o mare parte din timp pentru a acorda părţii adverse tot ceea ce se putea acorda, în afară de punctul esenţial. Ţin minte, aveam impresia că exagerează, că lucrul acesta putea, foarte bine, să-l lase în seama avocatului părţii adverse. Chiar clientul lui se frămînta, îngrijorat, pe scaun.

Cînd procedura se termină, celălalt avocat veni la Sven, îi strînse cordial mîna şi-i mulţumi pentru concurs, cum spunea el. Apoi adăugă :

— Dacă vreodată voi ajunge într-o situaţie dificilă — vreau să spun : dacă o să am un proces în care să-mi dau seama că merg pe o gheaţă subţire — atunci, pe legea mea, voi manevra în aşa fel ca tu să fii avocatul părţii adverse. În felul acesta voi şti că, în orice caz, o să am toate şansele pe care eşti în stare să mi le oferi !

Apoi începu să rîdă zgomotos şi satisfăcut, şi se duse la locul său, liniştit şi sigur de victorie. Clientul lui Sven n-a rîs şi nici nu părea să fie prea mulţumit.

Dar Sven fu cel care cîştigă procesul.

Cu alte cuvinte, această onestitate şi acest cavalerism aproape exagerat, poate că nu erau la el, chiar fără de noimă. Judecătorii ştiau că el însuşi crede ceea ce spune, aveau încredere în cifrele şi indicaţiile lui, într-un cuvînt erau convinşi că el n-o să încerce niciodată să-i inducă în eroare.

Mai cred că şi înfăţişarea lui era de natură să facă oarecare efect.

Cu greu îmi vine să cred că am văzut vreodată bărbat mai frumos, mai distins. Era de statură ceva mai mult

decît mijlocie, zvelt, dar robust şi călit în sporturi, cu părul des, de un blond închis, ochii albaştri-închis, faţa cu trăsături regulate, foarte frumoasă, puţin cam prea frumoasă ar fi putut spune cineva, dacă n-ar fi avut expresia aceea fermă, voluntară, şi apoi surîsul acela care putea pe neaşteptate să-i transforme trăsăturile puţin cam aspre, într-o strîmbătură veselă de adolescent. Mai mult ca orice, figura aceasta avea o particularitate care te făcea s-o remarci şi să ţi se întipărească în minte. Cum am spus, părul era blond-închis, iar ochii de un albastru intens. Dar ochii îi erau adînciţi în orbite, înapoia unor sprîncene energice, iar aceste sprîncene, ca şi genele, erau închise la culoare, de-ai fi putut crede că şi le înnegrea, ca femeile. Din această pricină, ochii îi păreau şi mai închişi la culoare, aproape negri. De altfel îi şi *deveneau* negri, atunci cînd, foarte rar, i se întîmpla să se înfurie : în acele clipe putea să pară de-a dreptul primejdios.

Dar de obicei era blînd ca un miel. Amabil cu toată lumea, poate un pic cam naiv. Nici vorbă, un pic cam naiv şi credul. Sau, ca să folosesc un alt cuvînt, *inocent*. Dar — lucru ciudat — această naivitate, această inocenţă a lui îi determina pe cei cu care avea de-a face să-şi scoată la iveală ce era mai bun într-înşii. Cunosc, de exemplu, oameni de la care cineva putea să se aştepte la tot ce-i mai rău, dar care s-au comportat, totuşi, faţă de el ca şi cînd le-ar fi fost grozav de ruşine, aproape ca şi cînd ar fi fost perfect cinstiţi — desigur, spre marea lor încurcătură şi ciudă, după aceea.

Tot aşa s-ar mai putea spune, printre altele, că probabil, îşi păstrase toată viaţa încrederea în oameni ; da, cred că pînă la sfîrşitul vieţii. Dar la aceasta mai intra în joc şi voinţa lui. Îşi *impunea* să aibă păreri bune despre oameni pînă la proba incontestabil contrarie. Cînd mîrşăviile deveneau evidente şi nu mai puteau fi escamotate prin vorbe, l-am cunoscut, în cîteva rînduri, dur şi neînduplecat.

De asemenea, nu avea cine ştie ce elocinţă şi cu atît mai puţin, aş putea spune, în viaţa particulară. În

acest domeniu, oricare din noi putea să-l încurce, fie că de discuții serioase era vorba, fie că de glume.
În cursul ultimilor doi ani, redeveniserăm, încet-încet, prieteni apropiați. Puțin cîte puțin mi-a transmis o bună parte din muncă, pe de o parte pentru că înțelesese, treptat, că se poate bizui pe mine — se dovedise, printre altele, că lucram mai repede decît el — iar pe de altă parte pentru că, începînd din toamna lui 1939, se mai înglodase și în alte obligații și preocupări.
Nu numai munca ne-a împrietenit, dar adeseori ne duceam amîndoi la teatru, la cinematograf, din cînd în cînd la cîte un restaurant, alteori mergeam împreună la reuniuni organizate spontan sau anunțate pe neașteptate. Soția lui — se însurase în 1935 — nu putea să participe totdeauna, aveau un copil de doi ani și, neputîndu-se bizui pe femeia de serviciu, era nevoită să rămînă mai mult în casă. Ca urmare, nu puține au fost serile pe care le petreceam acasă la el — locuia într-un apartament spațios, cam de modă veche, dar foarte confortabil, într-un imobil care era proprietatea mamei sale, pe Iacob Aallsgate.
Uneori mă duceam la aceste reuniuni singur, alteori cu cîte o prietenă, nu totdeauna aceeași. Atît Sven, cît și soția lui, priveau lucrul acesta cu înțelegere.
Gunvor, soția lui, era liniștită, drăguță — fără să fie o frumusețe — capabilă, și își adora bărbatul. Erau de aceeași vîrstă și stătuseră logodiți mai mulți ani, pînă să se căsătorească. Căsnicia le era fericită, în privința aceasta nu putea exista îndoială.
În ce mă privește, pe vremea aceea trăiam *à la carte*, cred că eram o fire destul de veselă și presupun că aveam și oarecare farmec. E posibil ca multe mame să mă fi imaginat în chip de ginere — eram de familie *all right*, de bani nu duceam lipsă, păream capabil, aveam o situație care putea fi numită aproape sigur „de viitor" — toate astea le știam foarte bine, pentru că întreprinderea avocatului Arneberg se preta de minune la a se extinde în diferite direcții. Putea să se pună, relativ curînd, problema angajării a doi avocați

coordonatori, plus cîţiva supleanţi, în cazul cînd ar fi ţinut coarda. Asta o ştiam şi eu, dar se părea că multe mame cu experienţă aveau şi ele presimţirile lor, în orice caz eram invitat cînd aici, cînd dincolo, de multe ori sub pretexte destul de şubrede. Ajunsesem pînă într-acolo, încît a trebuit să-mi elaborez o tehnică specială de apărare, anume să fiu extrem de căutat, dar foarte greu de ajuns. Ţin minte că o dată, cuprins de trufie, am exclamat :

— N-au decît să umble cu limba scoasă după mine !

— Într-o bună zi tot ai să cazi în laţ, mi-a răspuns Gunvor. Şi adică de ce nu ? a adăugat tot ea.

Pentru ea, căsătoria constituia o binefacere firească, întreg rostul şi scopul vieţii.

Dar asta nu mi se potrivea mie pe atunci, aveam impresia că mai întîi trebuie să-mi trăiesc viaţa mea de celibatar, din care nu gustasem încă de ajuns. După aceea, poate... dar după aceea...

Începînd din primăvara anului 1939, şi ulterior, din ce în ce mai evident, Sven începu să aibă convingerea că erau de aşteptat alte evenimente decît dezvoltarea întreprinderii sale. Vedea războiul apropiindu-se. Îl vedea apropiindu-se atît de sigur, atît de inevitabil, încît atunci cînd noi, ceilalţi, protestam spunînd că acest Hitler nu poate fi totuşi nebun de-a binelea !“ s-a bîlbîit un pic, cum îi era obiceiul, în căutarea cuvintelor pe care nu le găsea, şi în cele din urmă a declarat, oarecum descumpănit de atitudinea noastră :

— Dar asta sare în ochi !

Era, după cum am spus, ofiţer de rezervă, deci mobilizabil, şi aceasta constituia, pentru el, o onoare : onoarea de a-şi face datoria, la nevoie. Pe la sfîrşitul primăverii lui '39 a început să frecventeze cursurile voluntare de tras cu arma şi alte exerciţii de instrucţie militară.

Apoi în Europa a izbucnit războiul, aşa cum prezisese el.

Fără a mai zăbovi, Sven şi-a pus în ordine afacerile de la birou, mi-a încredinţat mie ceea ce puteam să rezolv eu, a obţinut amînarea cîtorva procese şi s-a înscris la un curs de artilerie.

Munca de birou mergea tîrîş-grăpiş, dar mergea.
Înainte de a pleca, Sven angajase un jurist tînăr pe care urma să-l instruiesc eu. Arnesen a devenit, începînd de atunci, supleantul meu, dovedindu-se un om capabil care aspira să-mi devină asociat.
Într-adevăr, treburile continuau să meargă, în fond, destul de bine. Secţia de bunuri imobiliare era, ca şi mai înainte, condusă de soţii Jahr, spre satisfacţia tuturor, în timp ce problemele curente le descurcam eu atît cît puteam. Aveam, la curtea supremă, un proces care nu suferea amînare ; dar l-am pregătit cu atîta grijă, încît Sven n-a trebuit să vină decît pentru două zile la Oslo. Asta s-a întîmplat în octombrie.
La începutul lui noiembrie a fost din nou la Oslo, pentru o săptămînă.
Pe vremea aceea l-am luat cu mine la una dintre acele reuniuni cu contribuţie comună pe care Vera le organiza din cînd în cînd, acasă la ea, după cîte o premieră — sau pe care le organizam noi pentru ea. Pe atunci era divorţată de un an, şi tocmai se nimerise să rămînă fără menajeră ; n-avea decît o femeie care venea, în fiecare zi, cîteva ore. Se înţelege că la aceste petreceri luau parte mai mult tineri ; trei-patru inşi aveau însă permisiunea să-şi aducă şi partenerele, printre altele din motive de ordin practic : servitul, spălatul veselei şi altele de felul acesta.
Cumpărăturile le făceam din timp, iar cheltuielile le repartizam între noi.
Bineînţeles, obţinusem consimţămîntul Verei ca să-l aduc pe Sven cu mine. Gunvor rămăsese acasă, nefiind cine ştie ce amatoare de astfel de petreceri.
Apartamentul Verei fusese modernizat în parte încă de pe atunci, dar nu chiar ca acum. Printre altele, nu funcţiona încă ascensorul, aşa că a trebuit să urcăm pe jos cele trei etaje. Transformările ulterioare au fost făcute în două etape, în ianuarie — martie 1940 şi în primăvara lui '47, cînd, prin decesul soţului de care divorţase, moştenise o mulţime de mobilă veche şi de bănet nou.

N-am să uit prea curînd seara aceea. Multă vreme, adică timp de mai mulți ani, Sven o admirase pe Vera doar de la distanță, ca actriță. Din cînd în cînd fusesem împreună la teatru și o văzusem jucînd, dar abia acum o vedea îndeaproape. A căzut ca un brad lovit de trăsnet. Destul de liniștit, într-un fel, căci trăsnetul se produsese doar în lăuntrul său. Practic vorbind, n-a scos un cuvînt toată seara, mărginindu-se doar să stea în picioare în colțul său, ori să se așeze pe scaunul ce-i fusese rezervat, cu un pahar și o farfurie dinainte. Dar ochii nu i se clinteau de la ea. Dacă îl întrebai ceva, nici nu te auzea.

Dar și el a făcut impresie asupra ei. O femeie mai puțin versată s-ar fi supărat probabil din pricina insistenței cu care era privită ; nu, însă, Vera. Din cînd în cînd îi mijea pe față cîte un surîs discret, ca o rază de soare, dacă vreți, dar niciodată de așa manieră încît Sven să poată avea bănuiala că își bate joc de el.

Într-un răstimp, s-a așezat pe o perniță, alături de scaunul lui. Da, se folosea de metoda aceasta încă de pe atunci.

Despre ce au vorbit, nu știu ; nu știu nici ce impresie a făcut asupra lui Sven fața ei întoarsă în sus, transportată, spre el, cu toate că asta pot să mi-o închipui.

Ei îi plăcea, asta era sigur. Se simțea bine încălzindu-se la admirația lui de îndrăgostit. Vera nu fusese niciodată blazată ; în nici un caz de data aceea.

Iar Sven, merita să te uiți la el. Era un bărbat de care și cea mai frumoasă femeie s-ar fi lăsat admirată. Mai bronzat decît noi ceilalți, după atîta timp petrecut în aer liber ; cu ochii săi adînci sub sprîncenele energice, părea, da, părea un tip de temut și pasionat ; deși pe vremea aceea eram absolut sigur că nu era omul pasiunilor. Un donjuan decorativ, așa îmi amintesc că-l numisem la început, cînd mă cam scotea din fire, și aceasta se întîmplase de cîteva ori în primul an, pe cînd își exercita asupra mea exigențele de minuțiozitate pedantă ale răposatului Hammer. Că socotea asta ca fiind în propriul meu interes, o înțelegeam prea bine. (Mai tîrziu am înțeles-o și mai bine. Arnesen avea

nevoie să aplice aceleaşi metode severe, lucru pentru care azi îi sînt recunoscător.)
Dar să revenim : pe vremea aceea nu puteam concepe că pedanteria, cum o numeam eu, putea coexista în acelaşi suflet cu pasiunea.
La aceasta se mai adăuga faptul că Sven era căsătorit şi avea o căsnicie aproape fericită. Pe scurt. din cînd în cînd puneam un semn de întrebare în privinţa a ce se putea ascunde în spatele înfăţişării lui nonşalante. Dar trebuie să mărturisesc că serata aceea mi-a dat mult de gîndit. Printre altele m-am gîndit niţeluş la Gunvor. Totul s-a sfîrşit, de altfel, într-o notă uşor comică. Toţi cei de faţă observaseră, bineînţeles, ce fascinat era Sven. Printre musafiri se afla şi fiul unuia din marii noştri armatori. Tînărul era, o ştiam cu toţii, îndrăgostit nebuneşte, dar inofensiv de Vera. În seara aceea, mai întîi s-a îmbătat zdravăn într-un ungher, după care s-a dus la Sven şi i-a propus să iasă amîndoi pe teren, cum spunea el, şi să se răfuiască. A trebuit să-l stăpînim cu stăruinţă şi chiar cu oarecare violenţă. Puţin timp după aceea au sosit ziarele de dimineaţă cu ditirambele criticilor, şi am plecat cu toţii.
A doua zi, cînd ne-am întîlnit la birou, cu întîrziere de o oră — aşa cum ne înţelesesem — cam traşi la faţă după numai patru ore de somn, Sven a propus, pe la ora unu, să ieşim şi să mergem la un restaurant, să vedem dacă un pahar de bere n-ar putea să ne mai învioreze. În faţa paharului de bere — care într-adevăr ne mai înviorase — îmi mulţumi încă o dată pentru că-l luasem cu mine la Vera. Fusese un eveniment, spuse el. „Dar, continuă imediat foarte serios, cred că aşa ceva nu trebuie să se mai repete. Ar fi prea primejdios. Pentru mine, vreau să spun !“ se grăbi să adauge după aceea. Şi, mai mult pentru sine, presupun : „Regret, dar nu vreau să fiu ca molia care se repede drept în lumînare“.
Îl cunoşteam atît de bine, încît ştiam precis că ceea ce-mi spune este cît se poate de serios. Şi cred că l-am şi înţeles. Gunvor adora pînă şi pămîntul pe care călca el. Ceea ce era cam exagerat, consideram noi,

prietenii din anturajul lui. Era, de altfel, şi prea pe faţă. Şi, pe deasupra, e bine, pentru un bărbat, să fie adorat aşa, în genunchi ?
Era absolut clar că, dacă el ar fi alergat după aventuri, ea ar fi privit cu multă gravitate lucrurile. Iar Sven n-ar fi putut evita aflarea adevărului.
De altminteri el însuşi îşi privea căsătoria cu toată seriozitatea. Observasem asta în mai multe rînduri, şi am observat-o din nou în dimineaţa aceea. Cuvintele lui constituiau o declaraţie solemnă făcută în faţa sticlei de bere, în mijlocul zgomotului acela de comenzi, apeluri adresate chelnerilor, zornăit de tacîmuri, clinchet de pahare şi sticle risipite jur împrejurul nostru. Că — în iarna care a urmat — pe Vera n-a mai văzut-o nici în societate, nici între patru ochi, e atît de sigur cît poate să fie, în lumea asta, un lucru omenesc.
Două motive — printre multe altele — mă fac să fiu aşa de sigur în privinţa asta. Sven însuşi luase hotărîrea de a nu o mai întîlni, şi ştiu, cu aceeaşi certitudine cu care ştiu că trăiesc, că hotărîrea îi era de neclintit. Pe de altă parte, practic vorbind, nici n-ar mai fi avut posibilitate s-o vadă, căci n-a mai rămas decît cîteva zile la Oslo, iar în aceste cîteva zile, ne-am aflat împreună de dimineaţă pînă noaptea tîrziu, discutînd tot ce era de discutat în legătură cu întreprinderea. Apoi a plecat din nou la Gardermden, la un nou curs de instrucţie militară.
În cursul iernii a mai revenit de trei sau de patru ori, şi pentru scurt timp la Oslo ; era vorba, de fiecare dată, de cîte un proces la curtea supremă, care nu putea fi amînat. De lucrările pregătitoare mă îngrijisem eu pînă în cele mai mici amănunte. Cît timp a stat la Oslo, am fost, iarăşi, toată ziua împreună ; erau o mulţime de chestiuni pe care trebuia să le descurcăm amîndoi.
Vera, la rîndul ei, a fost şi ea plecată din Oslo, o mare parte a iernii. A avut mai întîi un turneu la Bergen, apoi unul la Stockholm, unde a rămas o bună bucată de vreme, chiar după ce turneul se terminase. Avea destule relaţii pe acolo, fiindcă mama ei era suedeză.

Într-un rînd, cred că era cam pe la sfîrşitul lui februarie, m-am întîlnit cu ea pe stradă ; abia se întorsese de la Stockholm. M-a oprit şi am stat de vorbă. În cursul conversaţiei m-a întrebat într-o doară :
— Şi prietenul acela al tău, avocatul ăla şic — cum îl chema oare ? Aha, Sven Arneberg, mi se pare — a dispărut de pe faţa pămîntului ?
Tot ce-i puteam relata era că, deocamdată, el se afla pe altă parte a suprafeţei pămîntului, adică la Gardermden. Aşa fiind, povestea lui Sven şi a Verei ţine de acea singură noapte de noiembrie, şi apoi de încă o noapte, noaptea aceea de primăvară din cabana din munţi.
În timpul trecerii lui Sven prin Oslo, nu discutasem, bineînţeles, tot timpul *numai* chestiuni de drept şi tranzacţii. Numele Verei nu l-a pomenit, totuşi, niciodată. Într-un rînd, îmi amintesc că a adus vorba de Sander. Sander era ofiţer de rezervă mobilizabil, ca şi el. Studia medicina, dar atunci — cred că şi asta trebuie să fi fost tot prin februarie — se afla în nord, la Gardermden, tot la un curs de instrucţie militară. Chiar Sven îl convinsese, dacă nu mă înşel. În orice caz, Sven mi-a spus :
— Ar trebui să urmezi şi tu un curs de instrucţie. E important să înveţi a mînui armele automate.
I-am răspuns că asta ar fi minunat, numai că unul din noi trebuie să rămînă, totuşi, la Oslo spre a se îngriji de treburile întreprinderii, presupunînd, evident, că nu vom fi atacaţi într-o zi, două. Şi cu asta ne-am antrenat într-una din acele discuţii nesfîrşite despre război.
Dacă de la bun început fusese sigur că marele război avea să vină, acum era încă mai sigur că în acest război aveam să fim tîrîţi şi noi.
— Nu-ţi dai seama ? spunea. Noi nu mai reprezentăm doar un biet colţ de lume, cum ne-am obişnuit să ne considerăm. Mai devreme sau mai tîrziu, una sau alta din tabere, pe drept sau pe nedrept, va socoti că ar fi un avantaj pentru ea să ne atragă în război. Şi atunci, ei bine, atunci va trebui să luptăm !
După aceea s-a baricadat, Dumnezeu ştie pentru a cîta oară, cu formula lui şablon :

— Asta sare-n ochi !
Dar eu tot nu credeam.
Nu doream să cred în război — şi acesta era, poate, motivul cel mai serios. De bine, de rău îmi satisfăcusem serviciul militar şi eram destul de bun la trageri, în parte tocmai datorită lui Sven. Mă interesau însă prea puţin chestiunile militare, iar un război în Norvegia n-avea cîtuşi de puţin loc în visele mele de viitor, nici măcar în cele mai rele.
Vorbind cinstit, aveam alte lucruri la care să mă gîndesc. A conduce un birou de avocatură multilateral ca al nostru (da, începusem să spun, pe ascuns „al nostru") cred că nu e puţin lucru pentru un om de numai 26 de ani — chiar dacă-l aveam ca ajutor pe harnicul şi neobositul Arnesen (24 de ani), chiar dacă soţii Jahr se aflau tot la postul lor, ca mai înainte, şi aşa mai departe. Trebuia să stau închis în birou nu numai toată dimineaţa, dar, aproape de regulă, şi după-amiaza şi seara, iar uneori eram obligat să fac apel şi la cîteva ore din noapte. Se întîmpla ca pentru dormit să-mi mai rămînă doar puţină vreme. Dar, slavă Domnului, eram tînăr şi-mi plăcea munca.
Îmi amintesc bine că în iarna aceea m-am adîncit în lumea de probleme jurisprudenţiale, această lume ciudată ca un labirint, în care atît de mulţi se rătăcesc, dar în care cel iniţiat poate observa mici semne pe la cotituri şi prin unghere, semne care-l pot duce pe drumul cel bun şi-l pot ajuta să găsească ieşirea. Tot în iarna aceea a trebuit să mă descurc prima dată absolut singur, fără Sven, fapt care m-a ajutat să descopăr toată bogăţia şi strania forţă de atracţie a profesiunii noastre, înrudită pe undeva cu jocul de şah, după cîte pot înţelege. Să pregăteşti un proces, să înţelegi ce este esenţial şi ce fortuit, adesea simple accesorii derutante, să vezi ce trebuie sacrificat pentru a ajunge la rezultatul dorit — munca aceea era de natură să-mi umple sufletul, din cînd în cînd, cu o pasiune intimă şi sobră, nu prea departe de ceea ce un înţelept a numit voluptate cerebrală.

În sinea mea, nu eram sigur dacă Sven simţise şi el, vreodată, aceeaşi voluptate. În schimb, pe măsură ce iarna înainta, eram din ce în ce mai convins că ucenicia mea propriu-zisă la Sven se terminase, că acum era de presupus că puteam să-l învăţ pînă şi pe el cîte ceva.
Nimic nu şedea în calea amorului meu propriu.
Ceea ce regret mult acum, gîndindu-mă în urmă, nu e că n-am putut să-i dovedesc lui Sven ce capabil devenisem, căci de fapt, asta i-am mai dovedit-o. Uneori, cînd îmi parcurgea atent însemnările făcute în timpul diferitelor procese, îl vedeam zîmbind, lucru care i se întîmpla extrem de rar :
— Foarte bine ! spunea. Şi atunci ştiam că e mîndru de mine ca şi cînd aş fi tras o serie de lovituri în plin, cu arma automată.
Deci nu asta regret, ci faptul că ne-am văzut totuşi prea puţin în iarna aceea, cea de pe urmă iarnă.
Către sfîrşitul primăverii îşi termină în sfîrşit instrucţia. Se întoarse acasă, de data asta definitiv. La cîteva zile după aceea — spre bucuria lui, dar mai puţin spre mulţumirea mea şi a Gunvorei — fu înştiinţat că, în caz de mobilizare, avea să fie căpitan şi comandant de baterie în cadrul cutărui şi cutărui divizion.
Era pe la mijlocul lui martie.
Cu toate astea ziua de 9 aprilie veni, chiar şi pentru el, în mod cu totul surprinzător. Dar se dovedi, cu acest prilej, în ce grad se pregătise pentru ceea ce avea să se întîmple.
Sosisem la birou pe la nouă şi jumătate. Avioane germane zburaseră ceasuri în şir pe deasupra cartierului în care locuiam — păsări negre care făceau un ocol şi apoi se îndreptau plutind, spre noul lor cuib Fornebu. Se puteau auzi bubuiturile răzleţe ale artileriei antiaeriene norvegiene, şi norişori albi se vedeau pe cer în spatele sau dedesubtul corbilor negri ai războiului ; dar, după cum am putut vedea, nici unul n-a fost nimerit. Îmi adusei aminte, dintr-o dată, despre ce auzisem vorbindu-se încă de cu iarnă, anume că vizorul special de care au nevoie aceste tunuri pentru a ţinti cu preci-

zie și care costau zece mii de coroane bucata, nu fuseseră cumpărate, din motive de economie.
Parcă eram zăpăcit cînd intrai în birou. Nu înțelegeam, refuzam să înțeleg ceea ce se întîmplă.
Pe deasupra mai erau și alte lucruri la care trebuia să mă gîndesc. Mama se îmbolnăvise cu două zile mai înainte, iar în seara precedentă boala se înrăutățise foarte rapid. Eu, care locuiam împreună cu ea și eram unica rudă apropiată pe care o avea la Oslo — fratele meu mai mare fiind medic în Nordland, iar sora, mai mare și ea căsătorită și stabilită la Stockholm — fusesem obligat să mă ocup singur de mama. Trimisesem către seară după un medic, acesta mormăise ceva spunînd că era vorba de un început de pneumonie, că trebuie să-l chem imediat în cazul cînd febra va crește, și că s-ar putea să fie nevoie s-o internăm în spital. Într-adevăr, în cursul nopții febra crescuse, așa că pe la ora șapte dimineața încercasem să dau de doctor. Zadarnic. Puțin după aceea începuseră a se învîrti pe deasupra noastră păsările acelea mari. Trebuia, și încă cu orice preț, să găsesc un medic pentru mama și s-o internez în spital, dar mai întîi și întîi era musai să mă duc la birou ca să iau ceva bani. Presupuneam, și acesta era poate singurul gînd limpede din capul meu, că, probabil, la bancă urma să mă aștept la oarecare dificultăți.
La birou îl găsii pe Sven. Era calm, dar parcă absent. Mă întrebă doar atît :
— Tu pleci ? Poți să te înrolezi în divizionul meu.
Răspunsei :
— Da, plec. Dar s-a îmbolnăvit mama și mai întîi trebuie să mă ocup de ea.
La asta nu-mi răspunse nimic. Cred că nici nu auzise. Dar înainte de a ieși se opri în ușă și-mi spuse :
— Doamna Jahr va aranja tot ceea ce trebuie aranjat, cred că știi. I-am dat puteri depline. Fă și tu la fel.
După aceea nu l-am mai văzut mai bine de o lună. L-am întîlnit apoi în munți, unde am rămas împreună,

vreme de un ceas, în amplasamentul acela de bușteni. Cu asta — gata.
Dar înainte de dimineața aceea ciudată de mai, ni se întîmplase amîndurora, o mulțime de lucruri. Pe unele din acestea, vreau să spun din cele întîmplate lui, le cunoșteam.
Ieșise din birou, se urcase în automobil — am uitat, mi se pare, să pomenesc că de vreun an avea mașină — se dusese acasă, unde lucrurile necesare erau gata împachetate și o evacuase pe Gunvor împreună cu fetița într-un loc stabilit cu mult timp înainte ; era o fermă aparținînd unei rude a lui Gunvor, nu prea departe de cîmpul de instrucție unde staționa divizionul lui. Gunvor era din nou gravidă ; de vreo lună încoace sarcina devenise tot mai pronunțată. De la fermă, Sven se îndreptase drept spre divizionul său, unde ajunsese încă pe la ora douăsprezece.
Apoi se succedară toate acele evenimente care aveau să-l aducă într-o situație cu totul aparte. Gunvor și fetița, împreună cu doi din oamenii de la fermă, au fost uciși printr-o simplă întîmplare nenorocită : un avion german rămas cu prea puțină benzină — sau ulei Diesel — fusese nevoit să se debaraseze de o parte din încărcătură. Pilotul a lăsat să cadă patru bombe, dar numai una din ele a fost aducătoare de moarte. Asta se întîmplase la 11 aprilie. Cei patru morți au fost îngropați două zile mai tîrziu, în atmosfera de panică specifică războiului, fără ca Sven sau careva dintre rudele Gunvorei să fie de față.
Sven a fost înștiințat despre cele întîmplate chiar în ziua înmormîntării. Trebuie să se fi simțit singur și părăsit ca un ultim supraviețuitor de pe pămînt.
Divizionul său s-a predat — practic vorbind, fără luptă — în ziua următoare.
Dar Sven și alți cinci inși, printre care și Sander, au luat calea munților, în căutarea unui loc de unde să poată continua lupta. Așa a început campania aceea care i-a dus atît de departe spre răsărit și spre nord.

Cît despre mine, într-un anume sens nu mi se întîmplase mare lucru atunci cînd l-am întîlnit din nou pe Sven. Doar că murise mama.

Chiar acum — este ora opt seara — am recitit cele scrise despre Sven în cursul zilei. Spre surprinderea mea, constat că am omis un amănunt extrem de caracteristic.
Bineînțeles, n-am avut de gînd să descriu diversele capacități și însușiri intelectuale ale lui Sven. Era bine înzestrat, dar nu avea nimic miraculos. Ca intelect, pot spune că îi eram pe deplin egal.
Întrebarea în fața căreia am fost pus în ultima vreme este cu totul alta : exista în personalitatea lui vreo forță cu totul deosebită, avea, în caracterul lui, ceva pînă la care eu să nu mă pot înălța și care să ateste că eu — da, fie și așa — că eu eram destinat să fiu totdeauna mai prejos în comparație cu el ?
Dar întrucît încerc să-i analizez caracterul, și această putere enigmatică pe care bănuiam că o are, mi se pare destul de curios că tocmai cele două calități principale ale lui, calități care îmi vin cel mai stăruitor în minte ori de cîte ori îi evoc amintirea și la care știu că m-am gîndit și astăzi dimineață, cînd m-am așezat la mașina de scris, tocmai acestea n-au fost prezentate în expunerea mea.
Aceste două calități, pentru ca, în sfîrșit, să le spun pe nume, erau pudoarea lui neobișnuită și faptul că era — ei bine, trebuie să folosesc într-adevăr cuvîntul care l-ar fi făcut să părăsească încăperea dacă l-ar fi auzit — era *îndrăgostit* de neamul său și de patria sa într-un asemenea grad, încît nu știu dacă mai exista, pe lumea asta, cineva care să-i semene.
Aceste două calități se întrepătrundeau perfect într-însul. Se poate spune, cred, că amîndouă erau prezente în fiecare celulă din trupul și din sufletul său, dacă sufletul, bineînțeles, are celule, lucru despre care n-am auzit ceva sigur.
Faptul că știu cîte ceva despre aceasta, adică despre iubirea lui de patrie, nu înseamnă că de la el am

auzit-o. Nu vorbea niciodată despre asta sau, mai bine zis, niciodată în mod direct. În general detesta să-şi trîmbiţeze sentimentele. Nu-i plăcea nici să le etaleze, să facă paradă de ele, vreau să spun ; cred că vedea ceva ruşinos în asta.
În serile petrecute la el — am mai spus — Gunvor nu reuşea nicidecum să-şi mascheze devoţiunea cu care îl iubea. Îi strălucea în ochi dragostea şi, ceva mai mult, desfăşura o rară virtuozitate pentru a găsi, din cînd în cînd, pretexte de a-l alinta. Îmi închipui că-i procura o satisfacţie deosebită numai faptul de a-i putea atinge cu degetele jacheta de tweed. Şi aş pune mîna în foc că, dacă se ducea pînă la bucătărie ca să aducă, hai să zicem, o sticlă cu apă de Seltz, făcea ce făcea şi trebuia să-l mîngîie, ca din întîmplare, pe păr. Dacă descoperea că eu, sau altcineva, atunci cînd eram de faţă mai mulţi, remarcasem asta, era foarte jenată.
Cît de îndrăgostit era el de ea, după cinci ani de căsnicie, e ceva despre care nu pot spune ceva sigur. E adevărat că se îndrăgostise din senin de Vera, dar aceasta mi se pare că se petrecea cumva pe alt plan. Că o iubea mult de tot pe Gunvor, i-am citit-o de multe ori în ochi cînd nu se ştia observat — şi e bine să subliniez lucrul acesta.
Îşi iubea enorm şi fetiţa, se lumina la faţă numai uitîndu-se la ea, şi ea era, de asemenea, vrăjită de el. Totuşi expresia cea mai pasionată pe care l-am auzit rostind-o în legătură cu fetiţa, a fost :
— Copiii ăştia sînt tare nostimi, nu ?
Cealaltă mare dragoste a lui, dragostea faţă de Norvegia — recunosc că m-am molipsit şi eu de la el, mă jenez să folosesc termenul acesta — dragostea de ţară, deci, i-am descoperit-o în desfăşurarea firească a lucrurilor, nu prin intermediul declaraţiilor. Aş spune, mai curînd, că mi s-a dezvăluit, fragmentar şi fără voia lui, în decursul mai multor ani.
Dragostea de natură era, la el, ceva cu totul aparte.

Îmi aduc aminte de o minunată duminică de primăvară ; ieşisem din oraş şi treceam pe lîngă o bisericuţă, cu uşa neagră larg deschisă, primindu-şi bisericoşii. Atunci a spus :
— Oamenii care intră, pe o vreme ca asta, într-o biserică plină de praf, nu-mi prea vine să cred că pot fi cu adevărat credincioşi.
Într-un rînd a primit o bursă pentru studii juridice în străinătate. Pe vremea aceea eu tocmai intrasem la Universitate. L-am întîlnit puţin timp după întoarcerea în ţară şi l-am întrebat cum se simţise în lumea largă. Ştiam că fusese în Germania şi în Franţa — era cu un an înainte ca Hitler să pună mîna pe putere. Întrebarea mea era mai mult formală, pentru că, aşa cum e şi firesc, ştiam foarte bine că fusese minunat ; măcar de-aş fi fost eu în locul lui !
Dar răspunsul lui m-a uimit.
— Daa, a spus el, tărăgănînd vorba. Daa, se înţelege de la sine că a fost minunat. În special în ultimul timp, cînd, cu fiece zi care trecea, mă gîndeam că rămîne tot mai puţin.
Simţind însă că se exprimase prea nemijlocit, s-a jenat şi a încercat s-o dreagă cu o glumă :
— Realitatea-i că sînt un om crescut în sălaşul meu. Nu prea sînt făcut să colind străinătăţile.
În anii dintre cele două războaie, existau pe la noi cîteva grupuri de superpatrioţi — unii dintre aceştia au devenit ulterior nazişti — care aveau obiceiul să se ridice netam-nesam în picioare şi să intoneze „*ja, vu elskor*“ [1] în restaurante şi prin alte localuri publice. Dacă se întîmpla ca cineva să nu se ridice, superpatrioţii se porneau pe apostrofări : „Comunişti ! Fără patrie ! Afară cu ei !“
Evident, asemenea manifestări aveau loc mai mult în timpul campaniilor electorale şi în cursul altor întruniri de acest gen.
O dată mă găseam cu Sven într-un restaurant, asta se întîmpla înainte de a fi fost angajat la el, cred că prin

[1] Imnul naţional norvegian.

1936 : un grup de la o masă vecină se sculase în picioare şi intona imnul naţional. Toţi cei din local s-au ridicat şi ei. Sven şi cu mine am făcut la fel. Dar se vedea limpede că toată lumea era vexată de acest suplici. În ceea ce mă priveşte, eram iritat ; în primul rînd pentru că totul mi se părea penibil şi de prost gust, în al doilea rînd pentru că îi cunoşteam din vedere şi din auzite pe cîţiva dintre aceşti cîntăreţi şi ştiam că sînt nazişti, iar în al treilea rînd pentru că tocmai ni se servise peştele. Dar supărarea mea era o nimica toată pe lîngă indignarea lui Sven.

— E nedemn ! bombănea el. Nu le-o fi ruşine ?

Îl cunoşteam destul de bine pentru ca să ştiu ce vrea să spună : grupul acela de tineri cu mutre de brute tîra în noroi atît imnul cît şi simţămintele pe care acesta le reprezenta, folosindu-l în scopurile lor de propagandă.

Aş mai putea aminti o mulţime de asemenea mici incidente, dar nu e necesar, în orice caz, nu pentru mine personal.

Ştiu cu toată certitudinea că sentimentul acesta era, la Sven, de o putere care-l transforma într-o adevărată pasiune. Şi pasiunea era cu atît mai vie, cu cît el nici nu voia, nici nu putea să şi-o exprime prin cuvinte.

Uneori mă întreb eu însumi : „Oare acest sentiment, această pasiune genera într-însul capacitatea de a prevedea cu atîta siguranţă ceea ce avea să se întîmple ?"

Aş prefera să cred că era doar din întîmplare ; dar nu sînt de loc sigur.

Să reiasă oare, din cele arătate pînă acum, că Sven era un tip plicticos ? Cîtuşi de puţin. E adevărat că nu l-am auzit niciodată spunînd o vorbă de duh ; dar nici banalităţi şi prostii nu spunea. Nu era genul său.

Era inteligent, deschis la inimă, ponderat, gentil. Avea simţul umorului. Îi plăcea teatrul, avea simţ muzical, citise mult, mai ales istorie ; din beletristică prefera poezia lirică şi romanele poliţiste, o împerechere ciudată, s-ar putea spune. Dar de ce s-o spui ?

După cîte știu, n-avea nici un dușman. Nu că aceasta ar fi neapărat o virtute, dar în cazul de față asta se datora — regret, dar trebuie să apelez iar la un cuvînt puțin agreabil — da, se datora inocenței lui.
Acum lucrurile s-au cam lămurit. Am răsfoit cele scrise și cred că nu l-am nedreptățit pe Sven în vreunul din punctele esențiale ale personalității sale.
Am făcut bine că am scris. În prezent îmi dau seama că, în ciuda multiplelor deosebiri dintre noi — și în anumite domenii ne deosebeam punct cu punct — nu apar prea vrednic de plîns în comparație cu el. Cînd mă gîndesc la ce eram și la ce nu eram, la ceea ce am făcut și la ce n-am făcut, la ce-am realizat și la ce n-am realizat din 1924, cînd ne-am întîlnit, și pînă la 9 aprilie 1940, aș putea spune, dacă ar fi vorba de vreo întrecere între noi :
All right, să-i dăm drumu !

Post scriptum, la 22 aprilie 1954.
În mapa în care păstrez aceste pagini pe care tocmai le-am recitit cu sentimente atît de amestecate, se află, ca încheiere, cîteva rînduri scrise cu creionul pe o hîrtie specială. Sună așa :
„E o tîmpenie ! Nu ajută la nimic să scrii."
Pînă la 9 aprilie...
Dar după aceea ?
Pînă în ziua aceea, de care e vorba în realitate, am fost tot atît de bun ca și el !
Pînă în ziua aceea, în care primejdia plutea în văzduh, am fost tot atît de curajos ca și el !
Pînă în acea zi a adevăratelor exigențe, am satisfăcut toate exigențele !

Țin minte că am mîzgălit aceste rînduri spontan, într-un acces de autodetestare tot atît de spontană. Nu le-am mai scris la mașină, căci tocmai a sunat telefonul. Era Sander.

se propune o excursie de Paşti

SANDER ERA ŞI MAI ZORIT DE CA OBICEI.
— Ia un taxi şi vino imediat pînă la noi ! spuse el. Mai sînt doi inşi, şi vrem să-ţi propunem ceva. E vorba de o propunere pe cît de plăcută, pe atît de importantă, cred eu.
Am chibzuit la iuţeală, dar nu putui găsi un pretext serios ca să refuz. Am răspuns, prin urmare, că voi veni. Sander îmi reaminti adresa, dar o ţineam minte ; locuia pe Jacob Aallsgate, într-un imobil care aparţinea bătrînei doamne Arneberg şi pe care îl administram noi. În cinci minute — luasem un taxi — eram acolo.
Îmi deschise chiar Sander.
Cunoşteam acest gen de apartamente, chiar dacă în acesta nu intrasem niciodată. Era mare şi încăpător, cu camere spaţioase şi bine aerate.
Iar Berit arăta, ca de obicei, la fel de drăguţă.
La intrarea mea în salon, doi bărbaţi se ridicară în picioare. Pe unul din ei îl cunoşteam destul de bine. Era inginer, se numea Petter Holt, şi luase parte la campania din 1940. Prima dată îl întîlnisem în cătunul din munţi, unde mă dusesem împreună cu Vera. În timpul ocupaţiei colaborasem, o perioadă, la cîteva acţiuni ilegale, pînă în 1942, cînd a fost nevoit să se refugieze în Suedia. Din cînd în cînd mai schimbam cîte un cuvînt, pe stradă. Un om destul de descurcăreţ. Era constructor de vapoare.

Celălalt — înalt și aproape slab, avea o privire pătrunzătoare care, într-un fel sau altul, îți amintea de vînătoare și de viața în mijlocul pădurii. Mai văzusem eu această figură. dar unde ?

— Bună ziua, Knut ! spuse el, strîngîndu-mi mîna.

Avea o mînă puternică și aspră.

— Bună ziua, Anton !

Îl recunoscui de îndată ce-i auzii vocea. Se aflase și el în munți, în ambuscada aceea. Pe atunci era murdar, cu tot obrazul năpădit de barbă. Dar nasul ascuțit și ochii ca niște cărbuni aprinși îi erau, și azi, aceiași.

Mi-a plăcut că-mi spusese Knut.

Îmi ieșise în întîmpinare, la o jumătate de milă în jos de cătun, cînd m-am dus acolo cu Vera. Spusese, și aceasta cred că trebuie să fi fost la el un fel de prezentare :

— Aici, în munți, mi se spune Anton.

La care eu răspunsesem :

— Sven și Sander obișnuiesc să-mi spună Knut. Iar ei i se spune Vera.

Sander intră direct în subiect.

— Acum două zile am primit o scrisoare care a făcut drum lung ca să mă găsească. A călătorit aproape două luni, prin America și prin alte continente. Era de la Erik Oppi, nu știu dacă-ți mai amintești de el. L-ai cunoscut cînd ai fost în munți. Era cel mai înalt și cel mai voinic dintre toți. Pînă și finlandezul se dădea bătut în fața lui cînd își încercau puterile.

Îmi aminteam vag, sau doar îmi închipuiam că-mi aduc aminte, de un vlăjgan grozav de bărbos pe care îl numeau Erik.

— Mă gîndisem să-ți arăt scrisoarea asta ieri, spuse Sander, o băgasem chiar în buzunar, dar am uitat. După cum știi, ieri n-a ieșit nimic așa cum am vrut. Dar acum poți s-o citești.

Scrisoarea purta data de 10 februarie și era destul de scurtă. Avea o caligrafie inegală și suna astfel :

„Dragă Sander,
Acuma mă urmăresc din nou, mai rău ca înainte. Încearcă să mă gonească din casă și de pe pământul meu. Dacă ai avea timp să vii aici, într-o zi, poate că ai putea să-i sperii puțin.

Cu salutări prietenești,
ERIK OPPI.“

— I-am scris imediat, explicîndu-i de ce nu-i răspunsesem mai curînd, continuă Sander. I-am spus, de asemenea, că voi căuta să vin de Duminica Tomei.
Dar puteam să nici nu-i mai scriu. Azi-dimineață m-a sunat Anton. El primise o scrisoare de la soția sau, mai bine zis, de la văduva lui. O ai la tine, Anton ?
Anton îmi întinse scrisoarea.
Era aproape la fel de scurtă.

„Dragă Anton Mobräten,
Erik al meu e mort. Și-a pierdut viața în pădure, săptămîna trecută, strivit de un arbore, dar eu cred că a făcut-o dinadins, și așa crede și Ole.
Voiau să ne ia ferma, iar el spusese cu o zi înainte că, dacă ar dispărea el, poate că nu ne-ar mai lua-o.
Ce trebuie să fac ?

Cu salutări prietenești,
HELGA OPPI.“

Un răstimp privii în tăcere scrisoarea.
— Era mare ferma ? Se îndatorase cumva cumpărînd-o, sau cum a fost ?
— De loc ! răspunse Anton. Cred chiar că era una mică, o simplă gospodărie, și o moștenise de la părinți, cu vreo zece ani în urmă. Făcuse un împrumut ca să construiască, precum și o ipotecă asupra proprietății,

și se prea poate ca în privința asta să fi stat mai prost lucrurile.
Rămăsei iarăși pe gînduri cîteva clipe.
— Și ce vreți să fac eu în afacerea asta ? Să merg în munți și să cercetez ?...
— Într-un fel, da ! zise Sander. Cu alte cuvinte, ne-am gîndit să doborîm mai multe muște dintr-un singur bobîrnac.
Se ridicase și mă privea încordat :
— Spune-mi, te rog, n-ai avea chef de o excursie la Paști ? Vreau să spun o adevărată excursie de Paști, cu saci de dormit și tot calabalîcul. Cred că asta ți-ar folosi, ești cam palid la față. Plecăm în Duminica Floriilor, așadar la 11 aprilie, mergem cu mașina pînă la poalele muntelui, iar apoi — un, doi, trei — peste munți și văi !
Ideea nu era chiar așa de rea. Îmi convenea să evadez puțin din oraș în zilele de Paști — de asta eram sigur. Anna și copiii se aflau în nord, în Hadeland, iar eu aveam mînă liberă. În munți... asta iar mă ispitea. Numai că, din principiu, eu nu sar niciodată într-un picior la o propunere, pînă nu știu precis ce se ascunde îndărătul ei.
Răspunsei că, deoarece Paștele cădea atît de tîrziu în anul acela, plănuisem să mă duc spre sud și să întîmpin primăvara, decît să plec în munți în căutarea iernii. Reținusem deja o cameră la un hotel din Kristiansand.
Lucrul era, din întîmplare, adevărat.
El făcu un gest cu mîna.
— Se poate contramanda ! spuse apoi degajat. Excursia pe care am plănuit-o noi poate fi destul de interesantă, zic eu. Ne-am gîndit să mergem pe ruta cunoscută. Cît despre porțiunea de drum mai plicticoasă, trebuie să te anunț că dispunem de un Cadillac, cu șofer cu tot, care ne trece peste regiunea de văi cît ai zice pește.
Trebuie să fi arătat ca un semn de întrebare. Drept care se simți dator să-mi explice mai amănunțit. Armatorul Gundersen — îl cunoști ? Nu-l cunoști, așa

e, nu eşti avocat fiscal şi nu ai relaţii cu înalta societate. Gundersen ăsta — un om dintr-o bucată, în felul lui — crede că eu i-am salvat viaţa. Destul de ciudat, dar există, totuşi, un sîmbure de adevăr în povestea asta. Astăzi m-am pomenit cu el în cabinet, îndată după ce sunase Anton. Trebuia să-l mai supun cîtorva probe de control — ultimele, căci nu mai are nimic. În timp ce umblam cu eprubetele, reflectam, şi-mi făceam fel de fel de planuri. I-am declarat că e sănătos şi că nu are nevoie decît s-o ia mai domol şi să se odihnească vreo două săptămîni, după care i-am povestit despre planul nostru — în momentul acela era numai planul meu personal şi încă unul provizoriu — şi astfel am ajuns să-i spun că umblam după un om care să aibă maşină. Spunîndu-i asta, nu aveam nici un gînd ascuns. Dar el :
— Maşină ? Poţi dispune de Cadillac-ul meu, cu şofer cu tot. N-o să te coste nici o coroană. Eu plec cu soţia la ţară de Paşti, să mă odihnesc, aşa cum spui, iar acolo n-avem nevoie decît de şareta cea mică !
(— Şareta cea mică, e un Nash 1953.)
Abia după aceea pleacă pe Riviera, cu Cadillac-ul, ca să sărbătorească învierea şi viaţa — propria lui înviere, cred eu, şi propria-i viaţă nouă. Dar să revenim la...
— Ruta ? întrebai eu. Ce rută ai stabilit ?
Dar o ştiam.
— Ruta pe care a mers Sven şi cu noi ceilalţi, în cele unsprezece zile din 1940. Dar fiindcă trebuie să facem excursia în cel mult jumătate din timpul ăsta, un Cadillac care să întrecă viteza sunetului străbătînd văile, pică tocmai bine. Anton va fi şi el cu noi, cel puţin primele patru zile. Şi Petter ar fi vrut să meargă, dar soţia lui stă să nască din zi în zi. Tu ai fi în orice caz al treilea, dar în circumstanţele actuale eşti pur şi simplu indispensabil, pentru că urmează să trecem prin valea în care locuia Erik Oppi, şi numai tu eşti omul care să-i poată strînge cu uşa pe-ăi care au urzit drăcovenia aia împotriva lui.
— Vine cam prea pe neaşteptate, spusei eu. Trebuie să-mi dai puţin răgaz, să mă mai gîndesc.

Dar mă gîndisem în toate felurile. Care va să zică bunul Sander voia să mă ia cu el ca un fel de martor care să-l asiste în timp ce-şi retrăieşte epoca de glorie. Trebuia să merg cu el, să dau tîrcoale şi să adulmec urmele paşilor lăsate de erou în zăpada căzută cu paisprezece ani în urmă. Nu, mii de mulţumiri !

Sander era atît de preocupat cu gîndurile lui, încît nu observă expresia de pe faţa mea, dacă bineînţeles aveam vreuna, deşi nu prea cred.

Anton, în schimb, trebuie să fi băgat de seamă ceva. El se uită la ceas şi spuse că era timpul să plece. La fabrica de skiuri lucrul începea la ora şapte şi lui îi plăcea să fie punctual.

Se prea poate să fi fost şi asta. Dar unul din motivele pentru care se grăbea să plece era acela că voia să-l lase pe Sander să stea de vorbă cu mine între patru ochi — cam asta am înţeles eu, cu toate că nu-s cititor de gînduri.

Petter nu remarcase nimic. Abia dacă se simţise că e şi el de faţă. Se uitase la ceas în mai multe rînduri, iar acum îl însoţi pe Anton, vădit uşurat. Nu-i plăcea să lipsească prea mult de acasă, pretindea el. Îi mai citisem pe faţă, cîndva, expresia aceea de nervozitate, odată cînd mă aflam cu el şi aşteptam împreună un remorcher.

Sander rămase cîteva momente pe gînduri.

— Aştia doi au fost mai norocoşi decît Erik Oppi ! vorbi el după aceea. Bineînţeles că sînt şi mai capabili. Erik nu era, poate, prea ager la minte. Dar Anton, care în 1940 lucra la o fabrică de skiuri, a ajuns administratorul fabricii. Petter, care era cel mai tînăr inginer la o uzină electrică, a trebuit să fugă în Suedia şi să-şi găsească de lucru la un şantier naval din Göteborg. Acum este unul dintre cei mai buni constructori de vapoare ai noştri.

Apoi, ca şi cum şi-ar fi adus aminte brusc în ce loc şi în care moment se află :

— În sfîrşit, zise, acum, cînd cele două modele de virtute au plecat, cred că trebuie să bem şi noi un

păhărel ! Chiar dacă ieri am luat cîte unul în plus. Ce zici, Berit ?
După ce ne aduse de băut, Berit dispăru. Avea cîteva rufe de călcat, susținea ea. Iar noi aveam, desigur, ceva de discutat...
Eram oare chiar *atît* de lămurit ?
Stăteam și așteptam. Nu prea eram grăbit să spun ce aveam de spus. Și nici Sander nu se grăbea, numai că el era acela care trebuia să înceapă.
— În fond e un plan vechi, spuse el. Mă gîndesc să parcurgem din nou traseul expediției noastre. Ar putea fi nostim să revezi locurile acelea — da, și să te întîlnești cu vreunul din oamenii de pe atunci. Mai înainte nu aveam însă motive serioase și nici timp, de altfel. Acum e cu totul altceva. Întîmplarea asta cu Erik Oppi... Dar nu e numai problema lui Erik. Știi tu că astă-noapte am stat treaz ore în șir și m-am tot gîndit și răzgîndit la frazele acelea ciudate pe care ni le citea Vera ? Că sînt niște plăsmuiri, e un lucru de care sînt destul de sigur. Dar în clipa în care am început să meditez — dacă mi-e îngăduit să folosesc un cuvînt așa de pretențios — mi-a dat de gîndit adevărata *mare* falsificare, acea mare grabă de a uita, cea la care participăm cu toții zi de zi.
— Te-ai gîndit vreodată, intervenii eu, că ceea ce tu numești marea grabă de a uita este, poate, un lucru indispensabil pentru a trăi ? Dă-mi voie să amintesc de un fenomen care nu e tocmai diferit : știm cu toții că trebuie să murim într-o bună zi. Dar dacă cineva bate pasul pe loc și nu se gîndește decît la asta, de dimineața și pînă seara, acest cineva nu mai are timp să trăiască.
— Ba da, recunoscu el, m-am gîndit și la asta. Dar cel care uită de niște lucruri esențiale vieții numai pentru că îi sînt neplăcute, acela trăiește, nu zic ba, însă trăiește o viață falsă.
Respiră adînc ca și cînd și-ar fi luat avînt, ceea ce mă făcu să-mi dau seama că avea să spună ceva foarte serios.

— Știi tot atît de bine ca și mine că se operează o falsificare destul de abilă a istoriei ocupației noastre, spuse el. Mă refer la istoria oficială și semioficială, la discursurile oficiale, la cercetările astea oficiale care mai mult învăluie decît dezvăluie, plus la toată împăunarea și lăudăroșenia asta particulară. Așteaptă doar ca toate astea să fie amestecate cum trebuie cu frazeologia corespunzătoare și să ajungă și în cărțile de școală, și ai să vezi niște lucruri!... Nu m-ar mira dacă această campanie din Norvegia lui 1940, ar sfîrși prin a deveni unul dintre cele mai bine organizate și puse la punct din toată istoria lumii, mă gîndesc la războiul dus de *noi*, nu al nemților.

Dintr-un motiv sau altul, în seara aceasta nu aveam însă chef să fiu de acord cu Sander asupra nici unui lucru.

— Evident, au fost învăluite multe, admisei eu. Așa s-a întîmplat în toate țările, după războaie și după ocupație. Dar au și fost dezvăluite multe. Iar minciuna oficială nu e mai gogonată la noi decît în alte țări.

— Puțin îmi pasă de altă țară ! zise el. Eu în țara asta trăiesc și mistificările de aici mă interesează. Vezi bine că, în anumite chestiuni, ar trebui tăiat în carne vie, dar cînd colo — Doamne, păzește-mă — se mulțumesc să aplice un plasture. Știi ce înseamnă asta ? Ticăloșie !

Și încă o ticăloșie prostească !

Ne-a fost dat să trăim și să avem un război care, într-un anumit fel, este unul dintre cele mai interesante din istorie. Tocmai pentru că am fost luați pe neașteptate din așternut. Tocmai pentru că adversarul, nemaipomenit de abil, ne-a lovit atît de zdravăn și de rapid, încît a spulberat în numai cîteva ore biata noastră fărîmă de plan, de ordine și de perspectivă.

În urmă a rămas debandada.

Dar în mijlocul acestei debandade s-au dat pe față anumite trăsături de caracter, unele în bine, altele în rău. Cît timp ești soldat și mărșăluiești ordonat în pas de defilare sau în formație de luptă, cum dracu

să-ţi dai seama — şi cum să mai ştie şi altcineva — dacă eşti laş sau brav ? În fond, şi cuvintele astea !... Laşi, cred că sîntem cu toţii. Dar dacă, totuşi, există în tine ceva care nu te lasă să dai ascultare laşităţii ? Cum poţi şti asta, atîta timp cît eşti frînat şi ţinut în loc de vecinii tăi din dreapta şi din stînga, de camarazii din faţă şi din spate?

Dar să vină haosul, aşa cum a venit la noi, să urmeze descompunerea, cum s-a şi întîmplat, telefonul şi telegraful să fie scoase din funcţiune, posturile de radio să încapă pe mîinile inamicului, radioul de campanie şi telefoanele militare să nu fie nici creditate şi nici cumpărate, aviaţia să fie nimicită în prima zi, lasă pe unul şi pe altul din cei aflaţi în posturi de conducere să fure sau să trădeze, — lasă ca toate astea să se întîmple dintr-o dată, aşa cum s-a întîmplat la noi : abia *atunci* individul are posibilitatea de a arăta de ce-i în stare, numai atunci.

Şi atunci — o ştii prea bine — am ajuns să vedem ceea ce ni se părea de necrezut — de necrezut de josnic şi de necrezut de măreţ — anume că deosebirea dintre cei buni şi cei răi nu era chiar aşa de enormă.

Poate că n-a fost chiar aşa de enormă la început ; da, înţeleg prea bine asta. Dar s-a dovedit că în momentele în care totul se desfăşoară vertiginos şi devine de nerecunoscut, poate fi suficient un singur pas greşit, o singură clipă de laşitate, şi ai şi intrat în derută, te şi pomeneşti alergînd într-o direcţie complet greşită, direct spre prăpastie. Dar un pas cugetat, un pas curajos, un pas împotriva propriei tale laşităţi, da, acest pas te ajută să-l faci pe următorul, pe următorul şi iar pe următorul... În felul acesta se poate întîmpla ca un om nu de cine ştie ce ispravă, forţat de o împrejurare capitală, să devină om adevărat, tot mai om, din ce în ce mai om, ajungînd ca într-o bună zi să fie mult mai bun decît îl plănuise creatorul.

Şi invers.

Nu este, la urma urmei, foarte interesant ? În orice caz, destul de interesant ? Şi n-ar fi destul de inte-

resant să constați — cercetînd temeinic, fără scrupule, cinstit, dacă așa ceva n-ar fi imposibil — să constați, zic, cîți — sau, cu alte cuvinte, cît de puțini — dintre cei sus-puși au fost la înălțime atunci cînd a fost vorba de altceva și de ceva mai mult decît să troneze într-un fotoliu de piele și să-și dea importanță ?
Gîndește-te, te rog. Poate că s-ar putea afla motivul profund și secret pentru care n-au fost la înălțime. Pentru că există la toți un motiv serios, comun, de asta sînt tot așa de sigur pe cît sînt de sigur că trăiesc. Dar și mai minunat ar fi dacă am putea afla secretul celor care *au fost* la înălțime.
Iar dacă am mai avea încă puțină energie după ce am cercetat toate astea — după ce le-am cercetat cu adevărat — n-ar merita oare și truda de a vedea cît de cît ce s-a întîmplat cu fiecare din ei după aceea ? De exemplu, cu aceia care n-au fost la înălțime. Mă înșală, oare, pe mine ochii sau într-adevăr i-am văzut pe mulți dintre ei, în ultima vreme, instalați tot în confortabilele fotolii de altădată ?
Figuri cunoscute. Într-un fel, figuri prea bine cunoscute. Oameni care, înainte de război, au lucrat cu relativ devotament pentru regimul lui Nygaard [1], care au lucrat apoi timp de cinci ani — de nevoie, să sperăm, dar, relativ, cu devotament — pentru Quisling și care acum lucrează mai departe cu același devotament pentru noii potentați. Pînă la urmă are să li se cam tocească, însă, fundul pantalonilor de atîta devotament.
Din fericire, pînă și Sander trebuia să-și mai tragă din cînd în cînd răsuflarea. Cînd se opri ca să mai răsufle un pic, mă simții dintr-o dată destul de obosit sufletește. Ceea ce spunea Sander mai auzisem de atîtea și de atîtea ori. Poate chiar prea des. Și eu o spusesem de mai multe ori, dar asta nu mă scutea de a fi indispus.
— Ce-ai fi vrut să facă bieții oameni ? răspunsei eu. Nu uita că dețineau niște funcții oficiale. Tu și cu

[1] Șeful guvernului norvegian dinainte de război.

mine putem discuta, firește, căci n-am fost nici șefi de birou, nici primari, nici prefecți. Realitatea e că, aflîndu-ne sub ocupație, fiecare s-a străduit s-o scoată cît mai bine la capăt. Tactica pămîntului pîrjolit nu e făcută pentru Norvegia, asta o știi prea bine. S-a muncit destul și din greu timp de o mie de ani pentru a clădi puținul care există.

— *All right, all right, all right !* spuse el.

Putui să-mi dau seama că și Sander era nițeluș obosit, încît ca doi vechi prieteni ce eram, aveam totuși și ceva comun.

— Atunci să tragem o linie peste asta. Dar peste cealaltă latură a problemei nu cred că vom putea trage. Pentru că Erik Oppi nu constituie un caz izolat. Ce crezi tu că s-a întîmplat după război cu toți acei anonimi, cu toți cei care n-au parvenit și n-au avansat dînd din coate și din genunchi, cu ajutorul prietenilor și al prietenilor prietenilor acestora, și care deodată — ca prin minune, dar destul de încurajator — au dovedit curaj, putere și spirit de sacrificiu în ziua în care pur și simplu nu folosea la nimic să arăți ceva din toate acestea, ba chiar era extrem de nefolositor și de primejdios ?

Nu ți-o pot spune cu siguranță, pentru că materialul de care dispun e cam puțin și cam împrăștiat. Dar pot să deduc.

Mi-e teamă că Norvegia, această întinsă țară a noastră, n-a prea avut cine știe ce mare nevoie de ei după aceea. Au fost ținuți pe dinafară, bătrîne. N-am colindat țara în lung și-n lat ca să pot întocmi o statistică, dar cunosc o mulțime de cazuri.

De altfel totul a început în 1940. Cînd Anton, ca să pomenim numai de el, s-a întors vara acasă și s-a prezentat la fabrică, ceilalți lucrători, cei care rămăseseră pe loc, au încercat să pună la cale o acțiune împotriva lui, acuzîndu-l de lipsă de solidaritate. Și ține minte că omul plecase la luptă. Mă rog, să zicem că se temeau de șomaj. Dar să vorbești de lipsă de

solidaritate ? ! Da, poate unde ceilalți au preferat să rămînă acasă.
— Și le-a reușit ? întrebai.
— Drept e că nu le-a reușit. Administratorul fabricii era ofițer și fusese el însuși pe front. Și apoi n-a fost nici un fel de șomaj, cred că știi.
Dar cunosc și alte exemple, numai din micul nostru cerc. Aveam un carnet cu nume și adrese, și am încercat, pe cît mi-a fost posibil, să țin legătura cu băieții notați acolo. Dar cînd a trebuit să fug în Suedia, în 1944, carnețelul s-a pierdut, iar după aceea legăturile le-am menținut așa și-așa. Iată încă unul din motivele pentru care țin la această excursie.
În orice caz, pot să-ți spun un lucru : cînd s-au întors acasă din acel război ciudat, n-au prea fost întîmpinați cu urări calde de bun venit. S-a întîmplat să fie primiți ca și cînd, ei bine, ca și cînd ar fi făcut ceva rău, ca și cînd ar fi profanat cine știe ce obiceiuri, ca și cînd ar fi comis vreo delapidare sau altceva asemănător.
Și un lucru e sigur : Dacă aceasta e realitatea — și în multe ocazii aceasta e — faptul nu provine în nici un caz din vina guvernului actual ; de altfel orice ai avea de obiectat împotriva lui, știi cred, că în primii ani el însuși îl rechema pe Sachsenhausen. Dacă oamenii care au luptat pe front, ori cei care și-au riscat viața într-un fel sau altul, dacă toți aceștia, atît la orașe, cît și la sate — dar mai ales la sate — au fost întîmpinați după aceea cu o rece ridicare din umeri, asta este — socot eu — din cauză că însuși poporul norvegian vrea astfel.
— Dar tu ? intervenii eu. Tu te-ai descurcat destul de bine. Și Petter, și Anton.
— Noi ? pufni el. Cred că pentru noi n-a fost nici o problemă. Da, pentru Anton ar fi putut să iasă destul de rău. Dar noi — eu și Petter — noi eram, vezi bine, titrați. Cît despre Anton, ăsta e un diavol împielițat. Cu Erik, însă, e altceva. Și mă tem că întîmplarea lui e perfect tipică.
Se așeză o clipă.

— În felul lui, Erik era cam... original. Cînd se scufunda în gînduri, i se întîmpla adesea să mormăie de unul singur sau să gesticuleze aparent fără sens. Noi cam făceam haz de asta. Dar era ferm ca stînca. Cred că cunoşti fraza asta, trebuie să fie în vreo carte : „Nu ştia ce-i frica !“ Ei bine, eu n-am întîlnit decît un singur om de care sînt sigur, pe deplin sigur, că nu ştia ce-i frica : Erik.

Nu era însă nici vreun soi de Sven Dufva [1], să nu-ţi închipui cumva asta. Avea o judecată sănătoasă, chiar dacă nu era ager la minte ca Anton sau ca Asmund. Dar despre Asmund o să afli pe urmă.

Nu, Erik avea o minte teafără. Doar că era cam încăpăţînat şi cam bizar, pe lîngă că, ditamai vlăjganul ce se afla, se dovedea adesea simţitor şi susceptibil. Pe scurt, un amestec din cele mai ciudate.

Sven l-a înţeles instinctiv, din prima clipă. Iar el, în ce-l priveşte, se uita la Sven ca la un zeu.

Şi tocmai pe el l-au zdrobit.

După părerea ta, de ce nu cunoaştem prea multe asemenea cazuri ? Bineînţeles, dacă ceea ce spun eu este exact. Eu cred că mulţi oameni au avut atîtea de pătimit, într-un fel sau altul, şi atît de decepţionaţi au fost, încît pur şi simplu le-a pierit graiul.

— Asta nu se referă în nici un caz la tine, spusei. Dar a-l opri pe Sander cu o simplă replică, era ca şi cînd ai fi încercat să stăvileşti un torent vijelios de primăvară cu un băţ de chibrit.

— Nu, Doamne fereşte ! răspunse el fără şovăială. Dar, destul de ciudat, făcu totuşi o pauză.

— Şi cum îţi imaginezi că vei lămuri şi vei îndrepta toate astea printr-o excursie în munţi ? adăugai eu. Era atît de cufundat în gînduri, încît nu-mi sesiză tonul.

— Nu totul, asta e clar, dar ceva-ceva, poate. De exemplu : pînă la urmă ajunsesem vreo treizeci de

[1] Sven Dufva, erou care nu întruchipează decît forţa fizică şi spiritul de abnegaţie, în poemul epic cu acelaşi nume al lui Johan Ludvig Runeberg, celebru poet suedez (1804—1877).

inşi, iar dacă mai socoteşti oamenii de legătură şi ajutoarele de prin cătune, eram încă pe atît. După cum ţi-am spus, însemnările mele s-au pierdut. Dar dacă ajung sus, în acele cătune, cred că am să mi-i reamintesc. Iar dacă reuşesc să pun mîna pe un singur om, indiferent din care cătun, o să fie ca şi cum aş da de capătul unui fir călăuzitor.
Şi încă un lucru, dar cel care mă interesează în cel mai înalt grad : Este vorba de frazele astea pe care Vera le tot pune în gura lui Sven. Sper să dovedesc că nu-s decît pure ficţiuni. Nu ştiu cum se va realiza asta, dar ceva tot o să se poată.
— Crezi că el a lăsat în urma lui niscaiva cuvinte memorabile, aşa cum un turist lasă, pe unde a trecut, coji de portocală ? observai eu.
De data aceasta mă auzi. Rămase un timp pe gînduri, apoi se aşeză iar în fotoliu, privindu-mă ţintă. Ştiu însă că pe faţa mea nu avea ce citi. Faţa mi-era zăvorîtă, ochii închişi.
— Prin urmare aşa priveşti tu lucrurile, vorbi el în cele din urmă. Mda... În sfîrşit, poate că ar fi trebuit s-o ştiu.
Urmă din nou un bun răstimp de tăcere. Recunosc, o jumătate de minut sau cam aşa ceva nu este, probabil, chiar atît de mult, dar tăcerea era apăsătoare, secundele se scurgeau anevoie.
Îmi închipuiam că-l cunosc bine de tot pe Sander, atît de bine cît ne este posibil, în general, să cunoaştem o fiinţă din lumea aceasta păcătoasă. Eram prieteni din anii copilăriei, ba şi adversari uneori — cîteva încăierări grozave ca între băieţi constituiau încă un motiv plăcut pentru ca să mă simt legat de el. Vorbisem de nenumărate ori despre tot ce-i în lume şi, de asemenea tăcuserăm amîndoi de multe ori, într-o ambianţă din cele mai prieteneşti. Dacă există totuşi, în mine, vreun ungher pe care Sander să nu-l cunoască, îmi era tare greu să cred ceva asemănător despre el, el nefiind omul care să aibă cine ştie ce ascunzişuri sufleteşti.

La drept vorbind, tăcerea nici nu era chiar atît de apăsătoare. Eram sigur că în momentul acela, stînd astfel cufundat în fotoliu, reflecta :
— Ei drăcia dracului ! Oare va trebui să deschid buboiul ăsta ?
Cît despre mine, mă gîndeam că, dacă se va decide să facă o incizie în buboi, era un medic mult mai bun decît îl crezusem.
Așa mă gîndeam, cînd, în sfîrșit, își reluă cuvîntul.
— Tare-i dificil să aibă omul de-a face cu tine.
Și continuă, în timp ce mă privea, iarăși, țintă :
— Știm amîndoi că tu ești mult mai înzestrat decît mine. Dar cînd începi să reflectezi, cum îți place ție să spui, ai face mai bine să te oprești, pentru că aproape întotdeauna judeci greșit. Cred că știi și tu asta, nu-i așa ?
— Mai departe, spusei.
Urmă o scurtă pauză.
— Îți mai aduci aminte de Gabba Jansen ? întrebă apoi Sander, făcînd una din acele digresiuni neașteptate, dar obișnuite la el.
Dădui afirmativ din cap. Îmi aminteam foarte bine de Gabriel Jansen, nu mă putusem decide niciodată să-i spun Gabba.
Sander mă privi din nou.
— L-am întîlnit astăzi, pe stradă. Printre altele, m-a rugat să-ți transmit salutări.
Iar pauză.
— Știi că i-ai mîncat zilele în ultimul an de gimnaziu ?
Rămăsei un pic uluit ; împotriva voinței mele, totuși, fiindcă îmi propusesem ca în momentul acesta de nimic în lume să nu mă mai mir.
— I-am mîncat zilele ? făcui eu. Cred că nu-ți mai aduci tu bine aminte. La examen a fost primul, iar eu al doilea. Ai uitat asta ?
— Nu, n-am uitat de asta. Dar i-ai mîncat zilele, totuși. L-ai văzut în ultima vreme ? Un biet șef de birou ramolit, mai mult nici n-o să ajungă. De atunci nu și-a mai venit în fire. Tu aveai rezerve, el — nu..

Despre acel ultim an de școală eu știam însă mult mai mult decît Sander ; dar nu mă gîndisem să i-o împărtășesc.
— Poți să te mai gîndești la un lucru. Acum Sander își recăpătase vocea lui calmă, de medic. Îți mai aduci aminte de ultimul Paște în timp de pace, petrecut împreună, în 1939, la munte, în cabana lui Sven ? Sven, Gunvor, fetița lor cea mică, tu și eu. Am petrecut de minune. Doamne, ce minunat a fost !
Făcui semn că da. Îmi aminteam perfect de Paștele acela. Pentru prima oară, atunci, Sven ne-a vorbit despre război. Dar în cursul discuției, îl înfundasem.
— Da, îmi aduc aminte, încuviințai eu. Toate femeiuștile din hotel se foiau cu skiurile pe lîngă cabană, în speranța că te vor întîlni.
— Ba pe tine, bătrîne. Dar nu despre asta voiam să vorbesc. Poți să-ți aduci aminte cum ne spunea Gunvor ? *Cei trei mușchetari.* Pentru că — zic eu — ne simțeam atît de în largul nostru împreună. Sven era taciturnul Athos, e limpede. Tu și cu mine, Aramis și d'Artagnan, dar care din noi Aramis și care d'Artagnan, nu știu. Vreun Porthos nu aveam printre noi.
— Tu erai Aramis, precizai eu. Nu alergau toate fetișcanele după tine ?
— Ba, după tine și cu asta, basta ! Dar, pentru că veni vorba, trebuia să am și eu un loc acolo. Sven n-ar fi uitat asta. La noi în companie, precum și mai către sfîrșit, în munți, am vorbit de multe ori despre tine. Că ar fi fost bine să fii printre noi și altele de felul ăsta. Ei bine, e adevărat că și el te numea d'Artagnan.
„Copilării !" îmi spusei.
Pauză. Sander se așteptase, desigur, să spun ceva. Dar nu spusei nimic, așa că trebui să continue tot el. Acum se afla însă pe gheață subțire, și știa asta.
— N-a fost să fie așa. Să fii și tu cu noi, vreau să spun. N-aveai nici o posibilitate să vii, asta o știi și tu și o știu și eu. Sven a aflat-o și el cînd m-am întors în munți din călătoria făcută la Oslo. Nu era

nici urmă de neînțelegere sau de animozitate. Ar fi bine ca acest lucru să-ți intre odată în capul ăsta pătrat.
Nici un dram de neînțelegere ? Nici pic de animozitate ? Se prea poate ca pînă la urmă să nu fi existat. Totuși, acest așa-numit d'Artagnan n-a venit.
Iarăși pauză.
Sander părea iritat. Cred că tăcerea mea începea să-l calce pe nervi.
— Să mă bată Dumnezeu, dar cred că în sinea ta ești cel mai ambițios om din cîți cunosc ! zise el.
— Ambițios, eu ?
Fără voia mea, rămăsei pentru a doua oară uluit.
— Oamenii ambițioși, îi răspunsei, au obiceiul să cam facă oarecare caz de ei, nu-i așa ? Zgomot, reclamă și altele de soiul ăsta. Eu îmi văd însă de meseria mea pașnică, de avocat.
— Pașnică, într-adevăr ! E tocmai ce-am spus eu. Cred că a fost destul de pașnică, meseria asta a ta, și în activitatea ilegală. Întîmplător, cunosc însă și eu cîte ceva despre ea. Știu, de exemplu, că vreo doi dintre colaboratorii tăi, au îngălbenit aflînd de unele riscuri personale pe care ți le asumai tu.
— A, așa ! mă gîndii. Va să zică mai controlat ? Dar în același timp eram convins că sînt nedrept cu el.
Sander continuă :
— În orice caz, cred că trebuie să fii încîntat de activitatea *aceea*. Cred că ar putea să-ți satisfacă și cea mai trufașă vanitate. Primejdie în orice zi și în fiecare ceas al zilei, iar dacă munca reușea, nici o cinste, nici o glorie, nimic palpabil.
Aș fi putut să-i răspund : „Da, munca aceea mi se potrivea !“ Dar în seara aceasta, nimic nu-mi intra în voie. Rostii :
— Munca aceea a fost destul de bună atîta vreme cît a fost. Uneori, atunci cînd socoteam că ceva mersese de minune, ne cam grozăveam — e drept — și ni se părea că i-am tras pe sfoară încă o dată pe proștii de nemți. Dar a venit apoi eliberarea și dreapta

răfuială. Cred că-ți amintești ce lucruri am aflat atunci. Că fiecare din noi figura, de mult timp, în registrele lui Tehmer și ale altora, că Gestapo-ul avusese spioni în propriile noastre rînduri — oameni ale căror nume poate că nu le știm nici în ziua de azi — și că nu ni se dădea decît mai multă sfoară, așa cum face un pescar iscusit, cu somonul. Tot ce știu, e că și eu eram înregistrat. Dacă s-ar fi produs invazia pe care o așteptau ambele tabere, poate că am fi fost luați încă o dată din așternut.

— În primul rînd, asta nu e adevărat ! sări Sander. Nu e adevărat decît în parte, în cel mai rău caz. Și apoi, asta nu are nimic de-a face cu chestiunea noastră. Nu succesul vorbește, ci contribuția fiecăruia. Nemții erau profesioniști, iar noi amatori. Din cînd în cînd putea să iasă prost, asta e clar. I-am păcălit, totuși, destul de des. Dar la altceva voiam să ajung eu acum. Crezi că întîmplător am pomenit de Gabba Jansen ?

Pot să-ți spun doar atît că dacă nu-ți bagi mințile în cap și nu înțelegi că nici tu nu ești mai mult decît un simplu om, vei sfîrși prin a te ruina, așa cum s-a ruinat Gabba !

Nu-i răspunsei nimic.

De data aceasta explodă.

— Doamne, Dumnezeule, omule, dar crezi că ești singurul care se simte cu conștiința încărcată din pricina soartei lui Sven ? Dacă-i așa, ce să mai zic *eu* ? Nu pricepi că dacă ar fi fost necesar — deși n-a fost — ca unul din noi să rămînă în urmă, la mitralieră, mie îmi revenea misiunea asta ? El, în calitate de comandant, trebuia să conducă detașamentul înapoi. Cred că asta sare în ochi !

Dar el singur a hotărît așa și nimeni nu l-ar fi putut clinti, asta o știu prea bine. Dar dacă lucrurile s-ar fi petrecut așa cum ar fi trebuit, aș fi fost eu mort, iar el ar fi trăit. Crezi oare că-i plăcut să nu te gîndești decît la asta ?

Numai că nu-i de nici un folos să te gîndești la asta.

De altminteri nici nu mă gîndesc, în afară de cazurile în care dau de un ramolit ca tine.
Mă gîndeam : „Acum trebuie să se lămurească !“
Nu știu de ce, dar mă găseam într-o dispoziție minunată.
Spusei :
— N-ai găsit buba, Sander. Cu toate acestea pot să-ți spun că ești un medic mai bun decît mi-nchipuiam. Cît despre excursia aceea, cred că ai putea să-mi acorzi cel puțin vreo două zile timp de gîndire.
Sander se dezmorți într-o clipă. Credea că, în sfîrșit, mă băgase în buzunar.
Dar Berit trebuie să fi fost cititoare în gînduri. Chiar în acea clipă ea intră cu niște pahare de seltz, unul chiar pentru ea.
— Puteai să te dai bătut din capul locului. Sander obține întotdeauna ce vrea, cred că știi, spuse ea.
Cu asta, luarăm loc în fotolii, băurăm cîte un păhărel și petrecurăm o oră plăcută stînd de vorbă.
Dar, la plecare, coborînd scările, mă gîndeam :
— S-a isprăvit și cu asta ! În ce mă privește, nici gînd de excursie, mulțumesc !
Mă înșelam totuși.

o raită pe frontul din 1940

O ÎNTÎMPLARE ATRAGE DUPĂ SINE PE cealaltă, aici ca şi pretutindeni, de altfel. Am început prin a scrie despre Sven. În dimineaţa următoare întîlnirii cu Petter, Anton şi Sander, m-am aşezat la masa de scris şi, neglijîndu-mi treburile mai importante, am aşternut pe hîrtie povestea despre călătoria mea şi a Verei, cu automobilul Crucii Roşii, pînă la ambuscada din munţi, unde se afla Sven, în intervalul de la sfîrşitul lui aprilie pînă la începutul lui mai 1940. Transcriu, mai jos, filele scrise în legătură cu acea călătorie. Le-am scris la repezeală şi într-un fel de bravadă, pentru că ziua a fost atît de plină de tot felul de incidente banale, ca şi cînd cine ştie ce putere necunoscută ar fi mobilizat tot ce se putea tîrî, tot ce se putea furişa cu scopul de a mă împiedica să scriu cele ce aveam de scris. Telefonul n-a încetat o clipă, clienţii făceau coadă afară, — numai şi numai lucruri care nu mă priveau, tot felul de bagatele. Un client a venit să discute cu mine despre ceva „de care ajunsese, în sfîrşit, să-şi aducă aminte", cum spunea el. Cu fiecare element nou de care-şi aducea aminte, procesul lui devenea mai problematic. Presimţeam că avea să se sfîrşească prin a mă face să renunţ la proces şi să-i trimit o notă, una mică de tot, referitoare la timpul pe care mi-l răpise. O notă care pînă la urmă trebuia tri-

misă spre onorare, dacă n-aș fi preferat cumva s-o arunc în coșul de hîrtii.
Doamna Jahr a intrat de asemenea în birou, cu expresia aceea ușor ofensată pe care o avea pe față de patru săptămîni încoace, de cînd aflase că m-am mutat de acasă. Doamna Jahr dovedea multă sensibilitate cînd era vorba de Anna.
Problema cu care venise doamna Jahr se referea la un proprietar care devenise de nesuportat. Într-unul din imobilele acestuia se spărsese o conductă de apă, reparația costase atît și atît, iar acum voia să-l pună pe chiriaș să plătească. „La dracu, spunea el. Mocofanii ăștia plătesc aceeași chirie ca în 1939, iar mie îmi revine, curat, doar o jumătate din venitul pe care-l aveam în același an. Oare paraziții ăștia nu trebuie să plătească nici măcar pentru o țeavă de apă ruginită ?"
Doamna Jahr era de părere să nu resping cazul. Omul prosperase rapid în ultima vreme, căile fiindu-i lesnicioase. Era un tip întreprinzător, așa cum îl cunoscusem înainte de război, dar acum devenise agasant, pentru că avea impresia că toate autoritățile se coalizează împotriva lui personal.
Am promis că voi examina cazul.
În toiul acestor treburi mai sună și Sander. Obținusem răgaz pentru a-i da răspunsul definitiv pînă vineri, așadar a doua zi dimineața. Asta însemna 9 aprilie, dată pînă la care trebuia să reflectez. Dar nu mai avea răbdare să aștepte. Pretextul telefonului era, de altfel, valabil. Îi spusesem, cum era și adevărat, că nu mai aveam sac de dormit. În ultimul an de război îl împrumutasem unuia dintre băieții care se ascundeau prin hățișuri și nu-l mai primisem înapoi. Era, pe deasupra, și un sac extrafin.
Deci acum, joi 8 aprilie, Sander mă sună ca să-mi comunice că-mi procurase un sac de dormit. Unul ultrafin, mai bun și mai ușor chiar decît al lui.
— E tot așa de fin ca și ăla în care Hemingway a iubit-o pe Maria, în timpul războiului civil din Spa-

nia, spuse. Cred că ştii: s-au iubit în el de se zguduia pămîntul.
— N-a fost Hemingway, obiectai eu, ci unul din personajele sale.
— *All right.* Dar dacă ai chef de aşa ceva, sacul de dormit te aşteaptă. Căpăstrul ca să zic aşa, îl ai. Vaca poţi să ţi-o procuri şi singur.
Cu ocazia aceasta mă anunţă că telefonase şi comandase provizii pentru trei inşi. Îşi închipuia că totul e aranjat.
A trebuit să-i repet că nu-i pot spune nimic precis pînă a doua zi dimineaţa.
După telefonul lui Sander am avut încă doi-trei clienţi.
Apoi a trebuit să mă duc la tribunal pentru cîtva timp. Cînd m-am întors, am aflat că fusese pe la birou Anna.
Cu toate acestea am reuşit să scriu o parte în cursul dimineţii. Restul l-am scris acasă, după-amiază. Ceea ce am scris, se poate citi mai jos.

Primele trei săptămîni din perioada de după 9 aprilie 1940 mi se înfăţişează ca un coşmar lent, bine combinat şi perfid.
Nemţi pe stradă. Nemţi şi trădători la radio. O presă sugrumată, cuprinsă de spaimă, lamentabilă. Numai ştiri proaste la posturile de radio străine. Starea de spirit din oraş îmi sugera un maimuţoi care stă lîngă un pian şi izbeşte, sacadat şi haotic, toate clapele. Celebrul umor oslonez se descarcă exclusiv asupra noastră personal, atribuind guvernului şi aşa-zisei noastre puteri militare, tot haosul, toată incapacitatea. Cînd îi auzeam pe aceşti ironişti făcîndu-se singuri, cu ou şi cu oţet, nu mă mai gîndeam la un maimuţoi, ci la hiena despre care citisem cîndva : hiena care primise un glonte în burtă şi o luase la goană cu măruntaiele atîrnînd, pentru ca mai apoi să se oprească şi să-şi mănînce propriile-i maţe.

Unii se învîrteau de colo-colo, posomorîţi la faţă, şi nu voiau să spună prea mult. Pe cîţiva dintre ei i-am întîlnit mai tîrziu, în rezistenţă.
Atitudinea celor mai mulţi în acele două-trei săptămîni, lăsa să se înţeleagă — pe cît îmi puteam da eu seama — că venise timpul ca fiecare să se descurce singur. Şarpele cu clopoţei, care se numeşte bursa neagră, începuse deja să ridice capul. Oslo, care în decurs de numai un an îşi adunase forţele şi devenise — imediat după Bergen, poate — cel mai inimos şi mai vesel oraş din ţară, arăta un chip mohorît şi posac. Se întîmpla în mod regulat — da, aproape ori de cîte ori mă întorceam de la birou — să mă muncesc cu gîndul dacă e cazul să mai ţin biroul de avocatură. „Dracu să-l ia ! Nu vreau să mai am a face cu oraşul ăsta blestemat !“
Numai că nu aveam încotro. Trebuia să am de-a face. Printre altele trebuia să mă duc s-o văd pe mama, pe care o internasem în spital, în ziua de 10 aprilie.
Era o pneumonie, aşa cum prevăzuse doctorul. Boala îşi făcea mendrele după tipic, numărul obişnuit de zile. Dar cînd să intre în convalescenţă, surveniră alte soiuri de complicaţii. După paisprezece zile, muri de un atac de inimă. Primisem un telefon în timpul nopţii, dar am ajuns prea tîrziu.
A doua zi după înmormîntare, urcam agale, în pantă, strada Karl Johan. Fusesem în oraş, la o bancă. Asta era pentru noi o bătaie de cap în plus ; un moratoriu ne crea o sumedenie de probleme.
Era o zi plăcută de primăvară, cu cer însorit şi aer călduţ. În împrejurări normale, fetele ar fi ieşit la plimbare ca să arate cît de drăguţe şi bronzate sînt. Acum însă femeile dispăruseră de pe Karl Johan, zîmbetele dispăruseră şi ele. Pe stradă trecea un detaşament german ; sergentul, sau cine ştie ce gradat o fi fost, striga : *Eins-zwei-drei-vier !...*, iar soldaţii intonau un marş vesel : *Kraft durch Freude.*
La Grand Hotel, în faţă, se afla, ca întotdeauna, un mic grup de oameni care priveau în jurul lor. După ce îi depăşii, îmi trecu prin minte, fugitiv, că pe unul din cei

zăriți acolo îl cunoșteam parcă. Ședea mai în spate. Nu avea cumva ochelari negri ? Părăsii însă acest gînd, căci, ca să spun adevărul, aveam o mulțime de alte lucruri la care trebuia să mă gîndesc.
Nu eram nici de cinci minute la birou, cînd secretara mă anunță că un domn dorește să stea de vorbă cu mine.
Cînd îi pronunță numele — Sander Paulsen — îmi dădui seama dintr-o dată că el era cel din grupul de la Grand Hotel. Cred că vechiul lui costum de sport era elementul care-mi atrăsese atenția. Dar costumul arăta acum destul de uzat, firește, iar el însuși părea mult mai slab decît cînd îl văzusem ultima oară.
Ei, dar și eu slăbisem, așa cum avea să remarce Sander. Sander era brun la față, ca pielea de curcă, și arbora o bună dispoziție pur și simplu insolentă. În ce mă privește, eram palid, cu zbîrcituri pe față, căci ultimele trei săptămîni mă îmbătrîniseră cu cîțiva ani.
Trecu direct la subiect, așa cum îi era obiceiul.
Știam eu cumva dacă persoana cutare se află la Oslo ? Cel pe care-l numise era un bărbat mai în vîrstă pe care-l cunoșteam în treacăt. Știam că, într-o oarecare măsură, avea unele legături cu armata.
Amîndoi furăm de părere că nu era prudent să-i telefonăm la birou ; dacă se afla acolo, se aflau, fără îndoială și nemți care-l supravegheau. Sander îl sună acasă și avu noroc să-l găsească. Îl salută din partea lui Sven și-l întrebă dacă putea să vină pînă la el, într-un sfert de oră. Era vorba — spunea el — de un fleac.
După aceea îmi spuse că e timpul să plece, dar mă întrebă, în fugă, dacă putea să doarmă la mine o noapte sau două.
Putea, bineînțeles. Aveam în permanență o cheie suplimentară într-un sertar de la birou, și i-o dădui. Apoi nu-l mai văzui decît seara, tîrziu, dar era atît de obosit, încît aproape că se prăbuși pe pat. Singurul lucru pe care putu să mi-l povestească fu că Sven, el și o grupă a lor, cum spunea, se retrăseseră undeva, în munți, și avuseseră o mică ciocnire cu nemții. El

fusese trimis ca să încerce a procura cîteva lucruri de care duceau lipsă. Coborîse cu o zi înainte — într-un automobil cu permis în regulă, spunea el — fusese la Elverum, apoi la Hammer, dar nu reușise să găsească cele necesare. Dacă lucrurile mergeau bine aici, așa cum spera, avea să se întoarcă în munți a doua zi dimineața.
Totul a mers bine, după cum aveam să aflu mai tîrziu. Mai tîrziu, adică patru zile după aceea. Lucrurile pe care trebuia să le caute și să le ducă în munți, erau două-trei percutoare de mitralieră, cîteva benzi cu cartușe, tot pentru mitralieră, plus o cantitate de muniții pentru armele lor „Krag-Jørgensen".
În zorii zilei plecă și după aceea nu-l mai văzui. A doua zi, un om îmi aduse cheia la birou.
Dar oricît de scurtă îi fusese această vizită la Oslo, avusese, totuși, timp să facă o prostie cît toate zilele, după cum avea să spună mulți ani după aceea. Avea în buzunar o scrisoare adresată de Sven, Verei. Uitase s-o arunce în cutia poștală cu o zi înainte și, într-una din cursele făcute în ultima după-amiază, se nimerise să-l poarte pașii chiar pe lîngă casa în care locuia Vera. Atunci îi trecuse la repezeală prin minte să urce cu scrisoarea, cauza fiind, printre altele, aceea că plicul, mototolit de atîta stat în buzunar, ar fi putut trezi, poate, bănuieli dacă ar fi fost expediat prin poștă ; nu avea nici cea mai mică idee despre felul în care se făcea cenzura poștală și apoi se temea — teamă stupidă, de altfel — ca Sven, distrat cum era, să nu fi indicat locul sau să fi dezvăluit cine știe ce secrete. Așa că urcase, sunase și o întîlnise pe Vera.
Auzind de la cine venea scrisoarea, Vera îl silise să ia loc cît timp avea s-o citească. Și astfel — ar putea părea ciudat multora, dar nu și mie — în mai puțin de un minut aflase chiar de la Sander locul în care se găseau. Asta, bineînțeles, după promisiuni de discreție totală, jurăminte sfinte etc. etc. Jurăminte care, desigur, ținuseră exact cinci minute.
Rămăsese un răstimp în fotoliu, citise scrisoarea încă o dată, și în tot acest timp pe frunte i se oglindea o

grămadă de gînduri. Apoi spusese aproape amenințătoare (după cum relata mai tîrziu Sander) :
— Am să plec în munți cu o ambulanță a Crucii Roșii, mîine sau poimîine. Trebuie să-l văd pe Sven. O să mă conducă Knut.
— Îți interzic ! țipase Sander.
La care ea răspunsese :
— N-are ce să se întîmple rău ; din contră, poate ieși chiar ceva bun din asta. Așteaptă ! Pînă una-alta o să-i trimit prin tine cîteva rînduri.
Scrisese ceva la repezeală, apoi băgase hîrtia într-un plic pe care îl sigilase cu ceară.
— Îți interzic, strigase, din nou Sander. Dar ce putea face ? N-avea timp de pierdut. Trebuia să plece și fiecare minut îi era prețios.
— Pe cînd coboram scara, mă trimiteam singur la toți dracii, povestea el mai tîrziu.
Aveam de gînd ca, înainte de a pleca, să mă reped pînă la tine și să-ți cer să-i împiedici cu orice preț escapada. Numai că, de îndată ce am pus mîna pe ceea ce trebuia să obțin, pămîntul a început să-mi ardă sub picioare, așa că am fost mai mult decît bucuros cînd am putut, în sfîrșit, să arunc lucrurile în mașină și să-l rog pe jandarm — da, chiar un jandarm era — să conducă repede, ca și cînd pe urmele noastre ar fi fost dracul în persoană. De fapt, așa și era.
Astfel că Sander nu mă putuse revedea.
În schimb, Vera se înființă în biroul meu chiar în ziua aceea și mă rugă să fiu gata de plecare a doua zi.
Mi-o spuse pe un ton de parcă mi-ar fi poruncit. O înțelegere cu Sven, explică ea.
În ziua următoare, în timp ce, în biroul somptuos în care fusesem invitat, semnam niște documente, Vera se și înființă, echipată ca soră de caritate.
Misiunea prevedea, printre altele, recuperarea pansamentelor și truselor medicale abandonate în diferite locuri și aducerea lor înapoi, la Oslo. De altfel, în privința majorității acestor obiecte aveam să ne atingem scopul, cu excepția unei mici părți care a fost dacă pot spune astfel, uitată în retranșamentul din munți.

Mijloacele prin care Vera reuşise să obţină permisul, maşina, benzina şi echipamentul au rămas şi pînă în ziua de astăzi o enigmă pentru mine. Mi-amintesc că o dată, întrebînd-o cum de izbutise să se facă recunoscută ca văduvă de război, se mulţumise să zîmbească. Nimic mai simplu, zicea. Mai greu era, atunci în 1940, să obţii o ambulanţă a Crucii Roşii. Adăugase apoi, cu o urmă de uimire în glas :

— Bărbaţii erau curios de neînţelegători pe vremea aceea.

Aşadar, pornirăm cu maşina pe drumul lung şi plicticos ce urcă spre Hammer, apoi spre Elverum, şi de acolo, mai sus. Ne însoţiră pe rînd, mai întîi o primăvară timpurie şi înflorită, apoi o primăvară şi mai timpurie, cu dezgheţ şi drumuri desfundate, proaste şi, în cele din urmă, cînd ajunserăm între dealuri, un peisaj arid de iarnă întîrziată şi pustie. Străbătuserăm parcă îndărăt un întreg anotimp.

Carnetul de conducere obţinut cu un an înainte, pe vremea cînd Sven îşi cumpărase maşină, îmi prinsese de minune. Cu toate astea nu eram, desigur, un şofer cu cine ştie ce experienţă. Drumurile erau proaste şi, cu cît luam altitudine, făceau şi mai greu urcuşul. Pierdurăm mai mult de o zi şi o noapte cu drumul, căci conducerea automobilului îmi cerea maximum de atenţie. Întrezăream peisajul pe fugă, în rest fiind concentrat asupra bolovanilor. Din fericire, căci altfel poate aş fi fost tentat s-o descos, ceea ce s-ar fi terminat, dacă nu chiar cu un conflict, în orice caz cu unele semne de întrebare pentru mine.

Cît dură drumul, nu scoase aproape nici un cuvînt, fiind pesemne adîncită în gîndurile sale. Nu cred că însemnam în ochii ei mai mult decît înseamnă, în Extremul Orient, un culi cu ricşa sa în ochii unei nobile lady — doar un instrument necesar pentru a ajunge undeva.

Aşa că nu spusei nici eu mai nimic, mai ales că nici nu aveam mare lucru de spus.

Nu prea aveam pe vremea aceea cine ştie ce amor propriu.

În primele zile de după 9 aprilie, pe cînd mama zăcea mai toată vremea fără cunoştinţă, iar medicii erau de părere că nu va supravieţui crizei, mă pomeneam gîndind : De s-ar sfîrşi, cel puţin, mai repede ! Aş mai avea timp, croindu-mi drum prin Nordmarka, să ajung la Ringerike sau Hadeland... Nu ştiam că se dădeau lupte la Ringerike.

Ajunsesem să doresc moartea mamei, biata de ea.

Mai tîrziu, după trecerea crizei, mi-a apărut limpede faptul că acum era prea tîrziu pentru a mai pleca pe front. La Ringerike ciocnirile încetaseră, iar în munţi, la Valdres sau Guldbrandsdalen, unde se mai dădeau încă lupte, nu puteam ajunge...

Şi atunci mi se înfiripă în minte un alt gînd, un gînd liniştitor. Avusesem cea mai bună scuză din lume ca să nu mă duc pe front. Mi-ar fi fost imposibil să plec, cînd lucrurile stăteau aşa cum stăteau.

Dar nu era, oare, acesta, doar un mijloc de a mă pune la adăpost ? Nu însemna pentru mine o consolare în momentele de desperare pe care le trăiam ca cetăţean al acestei ţări frămîntate de evenimentele tragice, în durerea pricinuită de o mamă bolnavă pentru care nu mai existau speranţe şi a cărei stare se înrăutăţea zi cu zi ?

Gînduri nu prea încurajatoare, mai ales pentru un om într-o stare de spirit şi aşa destul de proastă.

Acum, întorcîndu-mă cu gîndul în urmă, îmi dau seama că atît de mult preţ pusesem, în cele din urmă, pe temeinicia acelei scuze şi atît de curată mi se părea că mi-e conştiinţa, încît — sau poate tocmai din cauza aceea — m-am grăbit să intru în activitatea ilegală.

Dar asta s-a întîmplat mai tîrziu. În aprilie 1940 nu putea fi încă vorba despre vreo activitate ilegală.

După paisprezece zile — mai exact la 22 aprilie, deci cu o zi înainte de moartea mamei — primii la birou o scrisoare prin care se anunţa că soţia lui Sven, Gunvor, împreună cu fetiţa fuseseră ucise. Eram pe atunci într-o asemenea stare sufletească încît îmi amintesc că vestea nu mă şocă : „Ah ! Da, desigur. Nici nu se

putea altfel !“ îmi spusei. Un singur lucru mă supăra, prea semăna totul cu o problemă de geometrie.
Familia Gunvorei fusese ca şi paralizată o săptămînă întreagă ; abia după aceea îi dăduse prin minte că ar fi trebuit, poate, să ne înştiinţeze pe noi, cei din Oslo. Mă gîndii că, probabil, uitaseră să-i scrie mamei lui Sven — poate nu-i aveau nici măcar adresa — prin urmare era de datoria mea să-i duc bătrînei vestea nenorocirii. Da, doamna Arneberg era bătrînă. Mi se pare că număra, pe vremea aceea, şaizeci de ani.
În ziua următoare muri mama.
O săptămînă mai tîrziu, îi serveam Verei drept culi în călătoria spre Sven, eroul din pădure.
În momentele în care nu mă simţeam culi, mă simţeam codoş ; nu-i combinasem eu ?
Frumoasă excursie !
Furăm opriţi, în cîteva rînduri, de gărzi germane. Hîrtiile le aveam însă în perfectă ordine, aşa că se uitau doar la ele şi ne făceau semn că putem merge mai departe.
Porniserăm la patru după-amiază şi de-abia către seară eram la Hammer. A doua zi pe la prînz ajunserăm la Elverum, unde furăm reţinuţi cîteva ore, după care plecarăm mai departe.
Cum pe această porţiune Vera nu cunoştea prea bine drumul, trebui să ne oprim de cîteva ori pentru a cere lămuriri.
Pe la şase ajunserăm la o clădire care semăna cu orice, începînd cu o fermă şi cu un oficiu poştal şi terminînd cu o cabană de munte. Eram aşteptaţi.
Mi se părea că omul din casă ne priveşte cam bănuitor. Lucrurile se lămuriră însă repede. Vera vorbi cu el o dată, apoi din nou — după ce în prealabil urcase în odaia ei şi îşi schimbase uniforma de soră de caritate cu un costum de ski ; şi ce mai costum ! Bocanci de piele de elan cu părul gri-alb pe dinafară, pantaloni albaştri strînşi pe corp, un hanorac din piele de pui de ren abia născut, moale ca mătasea şi alb ca zăpada. După această ultimă convorbire, omul devenise dulce ca mierea. Vera întrebă dacă putea trimite un skior cu

o scrisoare pînă la Sven — în pădurile din munți zăpada nu se topise — și bietul om nu putu refuza, firește. O jumătate de oră mai tîrziu, un skior pornea la drum chiar sub ochii noștri.
După o oră-două se întoarse cu o scrisoare pentru Vera. Vera o citi și ne înștiință :
— Vor veni doi oameni să ne ia, mîine după-amiază. Dacă fusese într-adevăr nervoasă în timpul drumului, și fusese — ei bine, acum orice urmă de neliniște i se risipise. După cină rămase vreo oră în vechea cabană de bîrne, împreună cu țăranul și cu mine. Era atît de veselă, de vioaie și de plină de farmec, încît ar fi cucerit un regiment întreg. Cînd se duse la culcare — destul de devreme — țăranul rămase în picioare, uitîndu-se lung după ea și clătină din cap, uimit :
— Asta trebuie să fie drăguța lui Sven Arneberg, după cît pot pricepe.
Răspunsei că nu știu mare lucru despre asta, însă că așa părea să fie.
— Da, spuse el cu chibzuială și experiență, ca și cînd ar fi prețăluit un cal, a pus mîna pe o bucățică fainâ. Sander, mă lămuri el, poposise la el în timp ce urca muntele, și îi dăduse de veste despre noi. În caz că veneam, sosirea noastră avea să fie peste vreo două zile, spusese el. Într-adevăr, erau tocmai două zile de atunci.
— Se cunosc de mult, nu-i așa ?
— De vreun an. Trebuie să te cunoști bine, ca să nu dai greș.
— Hm !
Clătină din cap.
Da, o bucățică fainâ. Mai văzuse el destule, căci doar era om trecut, dar le punea capac la toate.
Apoi adăugă că el, unul, de-ar fi fost la anii lui Sven și ar fi avut o asemenea drăguță, nu era prea sigur că ar fi plecat la război. Nu de bună voie, bineînțeles.
În ajun mai avuseseră o ciocnire cu o patrulă germană, dar se terminase cu bine. Nu avuseseră pierderi și luaseră și doi prizonieri, capturați mai la vale pe un teren defrișat. Îi țineau într-un grajd de la fermă,

păziți de un om. Nu era însă nici o primejdie ca flăcăii să evadeze, ba erau mulțumiți și lăudau pe Dumnezeu că se sfîrșise războiul — cum credeau ei. Unul din ei rupea cîteva cuvinte în norvegiană — fusese pe-acolo pe cînd era mai tînăr. Le plăceau *vitele*. Mulgeau vacile, aveau grijă de porci și deja se împrieteniseră cu gospodina.
— Sînt totuși *oameni* și ei, numai să le scoți prostiile din cap ! încheie omul.

În după-amiaza zilei următoare lucrurile își urmară cursul. Apăru un individ bărbos, spunînd că venise să ne ia. Era Anton.
Noi eram gata echipați. Vera, în costumul elegant de ski gen Hollywood ; avea în spate și un minuscul rucsac care putea conține, după părerea mea, o periuță de dinți, o pudrieră și o pijama de mătase, deși Sander avea să-mi destăinuie mai tîrziu, spre toamnă, cînd l-am mai întîlnit o dată, că mai încăpuse înăuntru și o sticlă de șampanie.
Cît despre mine, și eu eram tot în costum de ski, un costum al cărui model, furat de Quisling, a devenit mai tîrziu uniformă de gardă. Rucsacul îmi atîrna destul de greu. Speram că totul avea să meargă bine, că vom fi scutiți de neplăceri, și găsisem de cuviință că n-ar fi rău să iau cu mine niscaiva tutun și băutură, așa că scosesem din modesta pivniță a mamei trei sticle de rachiu și trei de coniac. Țigări și tutun de pipă aveam berechet, cît putea să încapă în sac. Deasupra legasem zdravăn cu sfoară un ditamai pachet cu pansamente.
Merserăm vreme de-o oră.
Nu mă prea simțeam în apele mele. Deși nu mi-e tocmai la-ndemînă să recunosc, acesta-i adevărul : mi-era frică !
— Încă puțin și ajungem, ne înștiință Anton.
Curînd după aceea din dreapta își făcu apariția un skior, ieșit din marginea pădurii. Era un om înalt, cu o înfățișare delicată, proaspăt ras și bronzat ca un indian. Se înclină respectuos în fața Verei :

— Locotenent... și își pronunță numele, un nume suedez distins.
Apoi îndreptîndu-se de mijloc, surprins (surprindere simulată, după cum aveam să aflu mai tîrziu) exclamă :
— Doamne sfinte ! Vera ?
Urmă apoi un schimb de exclamații și toate curtoaziile de rigoare — vorbărie idioată și fără rost, într-un asemenea loc, mi se părea mie — după care spuse :
— Am fost însărcinat să te conduc la Sven. Anton, făcu el întorcîndu-se pe jumătate — tu ai să-l însoțești pe domnul pînă în vale.
Am fost despărțit de Vera. Nu am mai văzut-o pînă a doua zi dimineața, cînd am reîntîlnit-o în cabana dărăpănată, unde ne petrecuserăm seara și dormiserăm noaptea.
Cred că e momentul să intervin cu cîteva amănunte pe care mi le-a relatat Sander, cu prilejul uneia din rarele întîlniri pe care le-am avut cu el în toamna lui 1940.
După cum am mai amintit, Sander îi dusese lui Sven scrisoarea Verei.
— La citirea ei, cred că a rămas stupefiat, povestea Sander. După aceea mi-a împărtășit conținutul scrisorii, din care reieșea că Vera avea de gînd să pornească într-acolo în zilele imediat următoare.
Dacă i-ar fi putut expedia o telegramă în care să-i spună : *Nu veni !*, ar fi făcut-o, sînt sigur.
În seara aceea însă eram ocupați cu o mulțime de treburi, ca și în dimineața următoare, cînd avurăm cîteva lupte ușoare cu patrula numărul doi. Abia după-amiază tîrziu, găsii puțin timp pentru a-i pomeni de chestiunea aceasta lui Carl Gustaf, suedezul — ți-l amintești, nu-i așa ? Ce era de făcut ? Trebuia oare să-l trimitem pe Sven în vale, la fermă ?
Carl Gustaf, trebuie să știi, era un ofițer foarte instruit și își cunoștea meseria mai bine decît oricare dintre noi, pot spune. Se ferea însă, din delicatețe, să facă prea mult caz de însușirile sale, nu intervenea decît arareori cu sfaturile lui și asta numai cînd lucrurile o cereau. Acum însă luă inițiativa, și încă repede.

Nici vorbă de fermă. Cel mai bine era ca întîlnirea să aibă loc sus, în cabană. Acolo avea să se deretice și să se curețe, să se aștearnă ienupăr proaspăt pe podea. Merse pînă acolo încît trimise un om jos, la fermă, ca să împrumute două cearceafuri curate.
— Tu, îi spuse lui Sven, trebuie că miroși ca o cocină de porci. Nu pot să-ți simt duhoarea, fiindcă nu sînt nici eu mai prejos. Ia să vină încoace o albie, ceva! O să spălăm cămăși, ciorapi și izmene, iar după aceea unchiul Sven o să facă frumușel baie din creștet pînă în tălpi. Și jos cu afurisita asta de barbă! După aceea, Vera Bang!
Așa că ne puserăm pe treabă: deretică, spală cu leșie, gătește, fă ordine, îngrijește-te de încartiruiri în hambarul de jos... Toate astea le făcurăm noi: Carl Gustaf, Petter și cu mine. Sven n-avea decît să se supună. Părea cam toropit. Față de ceilalți ne feream, vorbeam vag despre o regrupare tactică... Abia cu două ore înainte de sosirea voastră aveau să afle cum stă treaba, în afară de Anton, care știa, evident.
La drept vorbind, nu prea eram liniștiți, căci nu știam cum vor privi oamenii o treabă ca asta. Dar Sven era favoritul lor, și cînd le-am spus că e vorba de una dintre cele mai elegante femei din Oslo, care nu-și mai putuse pune frîu dorinței de a-l vedea, au strigat cu toții: „ura!"
Ne-am simțit însă foarte ușurați atunci cînd ați plecat din nou.
În seara următoare a avut loc a treia ciocnire, iar două zile mai tîrziu, ultima.

Anton și cu mine pornirăm, așadar, mai departe. Drumul era prost, nu se putea umbla pe el, așa că o luarăm la stînga. De altfel, drumul tocmai cotea la stînga. Am mers astfel cam vreo două sute de metri. La un moment dat terenul din dreapta începea să urce abrupt, era acolo o săpătură ca o tranșee, la marginea drumului, iar dincolo un povîrniș deschis care urca și el vreo șaizeci-optzeci de metri, spre pădure. Exact deasupra tranșeei se aflau o mulțime de bușteni. S-ar fi putut să

fie chiar retranşamentul, mă gîndeam eu, şi chiar aşa era. Anton mă conduse încă vreo douăzeci-treizeci de metri — acum aveam dedesubtul nostru, spre stînga, o vîlcea împădurită — trecurăm un drumeag, apucînd la deal, către povîrniş — se vedeau vreo şase sau opt oameni care ne priveau în tăcere din spatele retranşamentului — şi apucarăm de-a curmezişul peste povîrnişul descoperit, după care intrarăm în pădure.
Cabana se afla la vreo două-trei sute de metri mai sus, cu o mică ţarină împrejur. Ceva mai în spate se aflau hambarul dărăpănat şi grajdul.
Afară, în cerdac, mă întîmpină Sander.
Nimerisem într-o societate stranie, iar seara care urmă fu şi ea o seară ciudată.
Înăuntru se găseau, în picioare sau lungiţi, vreo optzece inşi ; unii şedeau pe bănci şi pe scăunele, alţii pe marginea patului, vreo doi lîngă zidul spart — cum i se spune, la munte, căminului — sucind şi răsucind nişte ciorapi puşi la uscat. Erau murdari, bărboşi, slabi şi aspri, unii cu cîte un efect de uniformă, cei mai mulţi în civil, în haine destul de ponosite. Dar — lucru care se observa imediat — aproape toţi aveau căşti germane. Mi se păru deodată că echipamentul meu de ski, curat, albastru închis, ca şi obrazul proaspăt ras, contrastau prea evident cu cele de aici.
— Ăsta e Knut, spuse Sander, simplu.
Nu răspunse nimeni, nimic.
Dădui rucsacul jos şi-l rugai pe Sander să vadă ce este în el.
Pansamentele nu stîrniră decît prea puţin interes.
— Astea... ca să ne ştergem cu ele la fund. Nemţii trag prea sus, nu nimeresc decît vîrfurile brazilor ! vorbi unul.
Unul din ei avea, totuşi, braţul bandajat — remarcai eu.
La apariţia tutunului se putură auzi cîteva mormăieli mai vesele. Dar cele şase sticle — asta se vedea lămurit — încălziră dintr-o dată atmosfera din încăperea cea strîmtă.
— Hei ! strigară toţi în cor. Iar unul dintre ei se uită mai atent la mine şi spuse :

— Aha ! Păi dacă-i aşa, se cheamă că ne eşti prieten ! Putem să-i promitem, în cazul ăsta, că dacă la noapte vin nemţii şi se întîmplă să fii omorît, te îngropăm cu toate onorurile, exact cum am făcut şi cu cei douăzeci şi doi de nemţi !
Celui care mi se adresase astfel îi spuneau „Ceasornicarul".
După aceea nu se mai uită nimeni la mine. Nu mi se mai acordă nici o atenţie. Fusesem admis. Toţi urmăreau, fără să le scape vreun amănunt, cum se ocupă Sander cu rachiul.
El aşeză cele şase sticle pe masă, în ordine de bătaie, şi le examină cu atenţie.
— Pe trei din ele le arestăm în dulap ! hotărî el, şi îşi şi puse în aplicare hotărîrea. Dar la trei le venim de hac chiar în seara asta. Era bine să le fi avut ieri, dar putem petrece şi astă-seară.
— Să mă ia dracu dacă nu se potriveşte de minune ! zise unul. Mie-mi convine.
— Asta face cîte două păhărele de om, continuă Sander netulburat. Şi mai rămîne o duşcă pentru Pal, de la prizonieri, şi pentru Sven, cînd o veni.
— Nu-i mai trebuie lui rachiu ! se striga (şi mi se părea că toţi strigă : nu ştiu însă dacă era chiar aşa). Ehei ! Sven are ceva mai bun decît rachiul !
Sander ieşi în faţă cu o căniţă de tinichea. Se pare că asta era măsura. Mai avuseseră rachiu şi înainte. Veniră cu toţii cu ceea ce aveau de băut, tot felul de cesti şi pahare. Cît timp se împărţi băutura, domni o linişte plină de reculegere.
După aceea urmară suspine şi exclamaţii de fericire.
— Rachiu ! Ăsta rachiu !
— Nicăieri nu-i bun ca aici, în pădure !
— Ha ! Face aproape cît o femeie !
Sander hotărî ca paharul al doilea să urmeze peste o oră. Dacă voiau, chiar şi mai tîrziu. Dar cu toţii, la unison, acceptară *peste o oră*.
Era ciudat să observi cît de puternic acţionase un singur păhărel asupra acestor oameni robuşti şi călîţi. Nu trecuse nici un sfert de oră, şi vorbeau toţi de-a valma.

Iar pălăvrăgeala aceea era, hai s-o numim... sănătoasă. Dacă îmi imaginasem vreodată că oamenii aceştia vorbeau despre război în timpul lor liber, îmi dădui seama acum că trebuia să mă răzgîndesc.
Să fi fost oare efectul nopţii de dragoste a lui Sven ? Sau al păhărelului ? Sau al amîndurora laolaltă ? Oricum, cele ce s-au spus nu erau pentru urechile delicate. Îmi amintesc o mulţime de fraze, dar nu îndrăznesc să le reproduc decît pe cele mai blînde.
Unul susţinea că fetele din Modum erau atît de arzoaie, încît, dacă te culcai cu vreuna din ele, era ca şi cum te-ai fi culcat cu un coşcogea peşte. Bineînţeles, dacă ar exista vreun peşte în care să clocotească sîngele. Trebuia să te ţii bine de pat, cu amîndouă mîinile, dar şi astfel, tot se întîmpla să fii aruncat pe jos, aşa se mai zbăteau.
Altul strigă :
— Modum ? Tu nici n-ai habar de Modum. Singur spuneai că n-ai stat acolo decît şase zile.
— Da. Dar dacă aş mai fi rămas încă şase zile, acum n-aş mai fi în viaţă !
Carl Gustaf întră şi-şi primi şi el paharul. (Mai tîrziu am aflat că el, împreună cu alţi trei — Petter, Anton şi Erik — făcuseră cu schimbul, de strajă, în faţa cabanei lui Sven. Trebuiau să împiedice ca vreunul din oameni, într-un exces de veselie, să urce şi să bată la uşă sau în pereţi.)
Unul din oameni strigă la el :
— Cred că a venit timpul să-ţi laşi barbă pe bucile alea de copil, Carl Gustaf ! Altfel o să se înşele fetele şi or să creadă că eşti femeie.
Carl Gustaf răspunse calm :
— Probabil că tu ai nevoie de barbă ca să-ţi arăţi bărbăţia. Eu, nu. Dacă dau de o fată, am eu cu ce să-i arăt bărbăţia.
— Unu la zero pentru tine, Carl Gustaf ! aprobă un tip pe care-l numeau Petter. Era cel care, mai tîrziu, s-a dovedit a fi Petter Holt.
Strigătele, rîsetele şi glumele continuară. Partea pur fizică a amorului a fost zugrăvită cu peneluri muiate în

sînge şi alte paste şi vopsele groase. Nimic din cele trupeşti n-a fost lăsat pe seama fanteziei. În timp ce ascultam glumele acelea din care ieşeau mirosuri, aburi şi fum, mi se părea că înţeleg într-o altă lumină, nouă, străvechile picturi rupestre. Animalele pictate pe pereţii peşterilor constituiau desigur o *hrană*. Şi erau pictate de artişti înfometaţi care încercau, astfel, o formulă magică. Cu ajutorul zeilor şi al acestor imagini, ei sperau că se vor trezi cu hrana, în carne şi oase, chiar în faţa grotei.

Nu mă puteam împiedica de a gîndi că fusesem frustrat sau, poate, scutit, de viaţa asta. Nu-mi dădeam seama prea bine.

Cei de faţă aveau un ceaun enorm plin cu cartofi puşi la fiert, în vatră. Cînd cartofii fură gata, unul din oameni prăji, cu multă îndemînare, slănină în două tigăi. Mîncară cu toţii slănină şi cartofi ! Îmi primii şi eu porţia mea şi acum, cînd mă simţeam mai odihnit, mîncarea mi se păru mai mult decît bună.

Puţin mai tîrziu se schimbă garda, iar Sander a trebuit să slujească din nou ca paharnic.

Din cînd în cînd venea şi se aşeza lîngă mine, pe marginea patului.

Îmi povesti despre ciocnirea din ajun. Totul se terminase cu bine, capturaseră o mitralieră, dar nemţii trăseseră ca nebunii, deşi terminaseră aproape toată muniţia. Doi dintre ai noştri fuseseră atinşi de gloanţe — unul în umăr, altul în braţ — dar nu era nimic primejdios.

Credea că în curînd avea să se mai înviorеze lucrurile. Nemţii începuseră să cam bănuiască, fără îndoială, că era la mijloc ceva care le zăvora drumul acela, căci în ultimele zile zburaseră pe deasupra lor mai multe avioane ca de obicei. Dar poziţia era atît de bine ascunsă şi de camuflată, încît din văzduh nu se putea vedea altceva decît lucruri paşnice. Împrumutaseră pînă şi un cal de la una din fermele cărora le aparţineau cabanele, şi doi oameni împrăştiaseră bălegar peste zăpadă ; asta nu prea avea nimic de-a face cu războiul, aşa-i ?

Avuseseră, pînă atunci, două întîlniri cu patrulele germane. Prima dată căzuseră toți nemții. A doua oară, cu o zi înainte deci, îi doborîseră pe toți, în afară de doi pe care îi luaseră prizonieri. Și îmi cită cîntecul lui Sinklar :

Nu s-a întors acasă nici măcar un om
care să poată povesti compatrioților săi
ce primejdios e să-i vizitezi
pe-ai Norvegiei oameni de munte.

— Ehei ! încheie Sander versurile, cu o grimasă amară care părea să spună cam așa : Cred că și tu ești convins de asta, nu ?
În comportarea sa era ceva amar și copleșit. Mă întrebă dacă adusesem ceva noutăți, ei avuseseră un aparat de radio în cabana de sus, dar cu o zi înainte trecuse prin el un glonte, iar ceasornicarul nu reușise încă să-l pună din nou în funcțiune.
Dar pe la noi nu se auzise nimic nou.
— În fond, e cam totuna, spuse el. Se vede că totul merge pe dos. Dar — și începu să redevină stăpîn pe sine — nici noi nu ne-am spus încă ultimul cuvînt ! Apoi rămase tăcut și, după cum puteam observa, trist. Mă întrebam dacă nu cumva i se întîmplase ceva pe la Oslo, vreo decepție cu femeile. Dar în primul rînd nu prea pățea el așa ceva și, în al doilea rînd, nu era omul pe care să-l doboare o decepție în amor.
Din păcate trebuia să plec înapoi chiar a doua zi, dis-de-dimineață : altfel am fi putut vizita împreună poziția — mai bine-zis toate dispozitivele. Erau două, ba chiar trei. Poziția principală era aceea în care ne găseam noi. Pe la spate nu putea fi atacată, iar pentru a fi asaltată frontal ar fi fost nevoie de o forță covîrșitoare. Așa fiind, aveau posibilitatea să se mențină mult timp acolo, pînă ce, mai devreme sau mai tîrziu, ar fi putut începe ofensiva din Mamses, spre sudul provinciei Trondheim, sau din Andalsnes, urcînd prin Romsdalon și coborînd din nou prin Gudbrandsdalen.
Nu eram sigur, însă, dacă crede el însuși în toate acestea.

Starea lui sufletească mă contamină şi pe mine. De multe ori, după 9 aprilie, mă simţisem copleşit de descurajare, dar abia în seara aceea, la cabană, în timp ce şedeam pe marginea patului, alături de Sander, mă inundă pentru prima dată gîndul că, poate, totul avea să se sfîrşească prost.
Simţii deodată fiori prin şira spinării.
Mă mai liniştiră însă gălăgia, vesela trăncăneală şi glumele fără perdea ale bărbaţilor din cabană. Sander tocmai le turna al doilea păhărel.
O oră mai tîrziu, dormeam ; în calitate de musafir, mi se repartizase o jumătate de pat.
Înainte de culcare ieşisem pe afară, să văd cum e vremea. Tot cerul, spre nord, era luminos ca vara.
A doua zi, la opt, Sander, Carl Gustaf şi eu eram în picioare. Carl Gustaf, care se dovedi a fi extrem de amabil, mă condusese prin împrejurimi, arătîndu-mi ultimele invenţii militare, cum le numea el. Lucrul cel mai important era camuflajul, mai ales acum cînd avioanele germane zburau aproape în fiecare zi pe deasupra.
Dar aproape la fel de important, îmi mai explică el, era ca oamenii să fie ţinuţi într-o continuă activitate.
Văzut dintr-un avion german, locul nu înfăţişa nimic milităresc : o simplă fermă de munte, unde unii mînau calul şi împrăştiau bălegar, iar alţii doborau şi stivuiau buşteni.
Mitralierele erau camuflate într-o covergă de cetină şi nu puteau fi reperate din văzduh.
Ne aflam iar în cabană cînd intră Sven împreună cu Vera.
Partea de sus a feţei lui Sven era tăbăcită şi brună. Partea de jos, cea acoperită pînă mai deunăzi de barbă, arăta foarte palidă. Această alăturare de nuanţe îi dădea o înfăţişare stranie.
La început nu mă văzu. Părea cufundat adînc în propriile-i gînduri.
— Uite-l pe Knut, îi atrase atenţia Sander.
Se apropie de mine, parcă trezit pe neaşteptate din somn.

— Va să zică ai venit şi tu ! zise.
Nu, nu mă înşelam : în vocea lui se citea dispreţul. Apoi brusc, păru că se deşteaptă a doua oară. Se înviora la faţă şi îmi puse mîinile pe umeri.
— Mi-a părut rău cînd am auzit de mama ta, rosti el. O iubeam mult, cred că ştii. Păcat de ea... Prea de timpuriu s-a dus. Şi te rog să mă ierţi dacă... dacă... am uitat...
Zîmbi. Vechiul lui zîmbet. Ştiam acum că mă considera iarăşi de-al lui sau — dacă cineva ar ţine să spună aşa — că între noi era din nou totul *all right*.
Cum să-mi explic asta ? Cu zîmbetul acela mă făcuse fericit.
Totdeauna mă simţisem slab în faţa lui, dar acum era vorba de ceva mult mai deosebit.
Apoi se petrecu ceva care — da, neapărat trebuie s-o mărturisesc — ceva care mă cam miră.
Sven scoase din buzunar un act. O jumătate de coală de hîrtie. Pe ea scrisese cît se poate de concis că el şi Vera Bang se consideră soţ şi soţie, chiar dacă împrejurările nu le-au îngăduit o cununie după canoanele obişnuite.
Se menţionau, după aceea, data şi locul. Acum ar fi vrut ca Sander şi cu mine să semnăm ca martori.
Era oarecum încurcat — absolut adevărat : cetăţeanul Sven era încurcat — cînd adăugă :
— Poate vi se pare că-i prea curînd, că a trecut prea puţin de cînd a murit Gunvor. Dar de atunci s-au petrecut atîtea, încît mi se pare, ca şi vouă, desigur, că au trecut ani, nu doar cîteva săptămîni.
Semnarăm. Şi cum Carl Gustaf era şi el de faţă, semnă şi el.
Vera băgă hîrtia în buzunar. Abia atunci mă uitai mai atent la ea.
Se luminase la faţă de o strălucire pe care nu i-o mai văzusem pînă atunci şi nici n-aveam s-o mai văd vreodată.
Curînd după aceea pornirăm înapoi, de data aceasta avîndu-l pe Anton drept călăuză.

Coborîrea cu mașina fu mai ușoară decît urcușul. Acum cunoșteam drumul și devenisem mai stăpîn pe volan. Vera parcă era și ea alta. Nu mai vedea în mine un simplu șofer, ci camaradul și prietenul său de încredere.
— Ah ! Ce fericită m-a făcut călătoria asta ! exclamă ea în mai multe rînduri.
Ca și rîndul trecut, înnoptarăm tot la Hammer. A doua zi, la amiază, eram la Oslo.
Ziua următoare am aflat că aliații părăsiseră Andalsnes și Namsos.

Și apoi ?
Apoi nu l-am mai văzut niciodată pe Sven.
Două luni mai tîrziu am aflat că fusese dat dispărut. La biroul oficial, unde fusesem să mă interesez, mi s-a spus că acoperise o retragere și că după aceea nimeni nu-l mai văzuse. Se presupunea că fusese omorît ; dar nemții nu dăduseră nici un comunicat în legătură cu asta.
Mi-a revenit mie sarcina de a le anunța pe bătrîna doamnă Arneberg și pe Vera.
Doamna Arneberg a primit vestea cu destul calm. De fapt, știam eu că așa are să se întîmple, a spus ea simplu.
Iar după cîteva clipe a adăugat :
— Mulțumesc, Knut.
Acolo nu mai aveam nimic de spus sau de făcut. Vera a refuzat să creadă că Sven e mort. După părerea ei, el trăia și avea de îndeplinit vreo misiune importantă.
Credința aceasta și-a păstrat-o, cel puțin față de noi, prietenii, pînă în ziua de azi.
În cursul aceleiași convorbiri, mi-a destăinuit că avea să aibă un copil de la Sven. Am mai văzut-o de vreo două ori, toamna ; încet-încet a devenit evident că, în privința aceea, spusese adevărul.
Cu două luni înainte de Crăciun și-a luat un concediu de la teatru și a plecat într-o călătorie, nu știu unde.

După cîteva luni s-a întors cu un bebeluș dolofan. Cît despre ea, dacă e posibil așa ceva, arăta mai frumoasă ca oricînd.
Sander s-a înapoiat toamna, așa cum am mai spus, căsătorit de curînd. Înainte de Crăciun și-a luat ultimele examene, după care i s-a pierdut urma într-un spital de provincie.
Iar eu mi-am văzut de ale mele.

serile din februarie-aprilie

IN DIMINEAȚA DE 8 APRILIE AM RĂMAS la pensiune, ca să termin de scris cele povestite pînă acum.
Singura întrerupere se datoră unui telefon de la Vera.
Seara, pe la ora opt și jumătate, tocmai mă întorceam în camera mea, după ce-mi luasem — cum se spune — cina modestă de pensiune, cînd cineva sună la ușă.
Era Anna.
Rămăsei cam descumpănit.
Locuiam acolo de șase săptămîni, și pînă atunci nu mai venise pe la mine. De altfel îmi și declarase solemn că n-are să calce niciodată pragul acelei case dezgustătoare. Cînd aveam să ne spunem ceva — și s-a întîmplat, desigur, să avem — rămăsese stabilit să mă duc la ea sau să vină ea la birou.
Dar acum iată că se afla aici, într-un mantou de primăvară, larg și foarte frumos — model negru pe fond roșu — pălărie neagră cu pană roșie, și cu voaleta aceea care, știa asta, îi ședea atît de bine. Mantoul și pălăria și le cumpărase de cîteva zile.
Singurul lucru agasant în toată povestea asta era că se nimerise să vină tocmai acum, seara... Aveam o întîlnire de la care nu puteam lipsi.

— Te rog să mă ierți ! spuse ea cu năsucul în vînt. N-aveam de gînd să calc pe aici ; dar nu te-am găsit astăzi la birou și... De altfel numai din întîmplare am trecut pe aici. Am coborît pînă la Maiken, știi, cred, că locuiește pe strada asta. Să nu-ți închipui că duc o viață — cum să spun eu ? — neregulată. De copii are grijă doamna Thorstad, de la primul etaj ; o să-i culce ea astă-seară, și de altfel o să mă duc, de aici, direct acasă. Sînt însă cîteva lucruri care nu pot aștepta. Privi în jur.
— După cum vezi, nu e nimeni la mine, spusei.
— Dar cine ți-a pomenit de așa ceva ? Vai, ce dezgustător ești !
Îi dăduseră lacrimile.
— Ai putea să fii un pic mai drăguț, cînd mă înjosesc pînă într-acolo încît să vin aici !
— Și nici n-a fost nimeni, accentuai. Femei, vreau să spun.
— Cred și eu. Consideră că nu-i de rangul ei să vină aici, oricare ar fi ea ! zise Anna, uitîndu-se încă o dată în jur. Un loc într-adevăr dezgustător, exact cum mi-am închipuit.
— Ți-am spus doar că nu e nimeni...
— Bine, bine, am auzit. Din explicații de felul ăsta, nu cred decît ceea ce vreau.
— Ai vrea să cred și eu despre tine tot ceea ce mi-ar conveni să vreau ?
— Cu mine e altceva, și asta o știi prea bine ! replică ea. De altfel, de atunci nu l-am mai văzut pe nătărăul ăla. După cum ți-am spus mi-a telefonat de trei ori, dar ultima dată i-am vorbit atît de acru la telefon, încît cred că s-a supărat. Asta, de fapt, ar fi trebuit s-o înțeleagă de la bun început, dacă era cu adevărat om. În general, nu-mi dau seama ce s-a întîmplat cu mine, de-am putut să fiu slabă în fața lui, măcar o singură clipă. Și, de altfel, n-am fost de loc slabă în fața lui, nici vorbă de așa ceva. Așa că de ce ți-ai părăsit casa și...

Chestiunea asta o mai discutasem noi.
— S-au mai văzut de-astea, răspunsei eu. Așa se întîmplă cînd bărbatul trăiește o criză și simte nevoia să rămînă cîtva timp singur.
— O criză care îl obligă să se mute într-o pensiune ? Nu, te-ai mutat aici doar ca să-mi faci rău mie, ăsta a fost motivul. Ca să mă sperii. Dar nu era nevoie. Eram speriată eu dinainte. Cu toate că nu făcusem nimic rău.
Probabil că-mi citise ceva pe față, căci continuă imediat :
— Un sărut în societate, ce mare lucru e ? Doar toți fac la fel.
— Numai că tu nu ești măritată cu toți ! îi amintii. Plecă ochii, fără a-mi răspunde. Era încîntătoare. Simțeam că foarte ușor putea să se întîmple între noi un lucru decisiv ; dar nu trebuia să se întîmple. Și, mai ales, nu în seara aceasta.
Continuai deci :
— Dar randevu-ul din seara următoare ? Și asta o practică toată lumea ?
— Nu știu, îngăimă ea. Nu știu decît că am fost o proastă și că... Dar știi bine că nu s-a întîmplat nimic. Ai sosit tu și... Cînd am văzut cît de serios ai luat-o, am fost chiar bucuroasă. La început, vreau să spun. Cînd am văzut însă că ai luat-o, totuși, prea în serios, mi-a fost cu adevărat frică și...
Abia își mai putea stăpîni lacrimile.
— Din cînd în cînd te cam porți ca o biată gîscă, Anna.
— Da, șopti ea, și se ghemui la pieptul meu, ca și cînd i-aș fi spus ceva drăguț.
Rămase așa un răstimp. Îi mîngîiam mantoul nou. Dar îmi reveni iar în minte seara întîlnirii ei și redevenii rece. Rece și — da, și cuprins de o mulțime de sentimente contradictorii.
Ea murmură cu fața lipită de haina mea :
— Dacă-i așa, tratează-mă ca pe o gîscă ce sînt ! Ai și făcut-o la început, numai că prea aspru pentru o

sărmană prostie. Dar ce s-a întîmplat cu tine după aceea ? Parcă nu mai erai tu. Nici una, nici două ţi-ai făcut geamantanul şi ai plecat.
Pauză.
— Dar ştiu eu bine ce s-a întîmplat ! continuă tot ea. Se aşezase într-unul din fotoliile acelea uzate din cameră, cu năsucul ei mic şi drăguţ în sus :
— Te-ai chinuit fără rost cu gîndurile, apoi ai dat peste cine ştie ce femeie oribilă care şi-a închipuit că are vreo şansă ! Şi atunci, nici una, nici două... Anna nu e o structură intelectuală. În orice caz, nu e în aşa măsură încît să te dea gata. E drept că şi-a luat bacalaureatul cu note foarte bune, după aceea a terminat şcoala superioară de comerţ tot cu „foarte bine". Era o excelentă funcţionară de birou şi avea o leafă bună, cînd am intrat eu în scenă. Dar nu asta vreau să spun. Fapt e că, la ea, toate concepţiile mai importante, toate inspiraţiile şi ideile nu vin din creier, ci din alte organe şi simţuri sau prin cine ştie ce reţea de conductori, un fel de radar feminin.
Zîmbii.
— Ciudate sînteţi voi, femeile ! Dacă un bărbat traversează vreo criză, neapărat vă închipuiţi că trebuie să fie o femeie la mijloc.
— Păi dacă-i adevărat ! exclamă Anna ; şi continuă : Dar dacă îmi pică în mînă, nu ştiu ce-o să se întîmple. S-ar putea s-o omor.
— Dar pe mine nu vrei să mă omori ?
— Pe tine, nu ! Tu nu eşti decît un prost ! Un copil ! Aşa ai fost totdeauna !
Iată care era părerea soţiei mele Anna... La cei douăzeci şi nouă de ani ai săi, păstra încă o bună doză de farmec copilăresc.
— Crede-mă, îi spusei eu, că un bărbat poate traversa o criză şi din alte motive.
— Şi, mă rog, ce fel de motive ai avea tu ? Întreprinderea merge minunat, toţi te iubesc, ai o soţie drăguţă, pentru că, orice s-ar spune, toată lumea mă găseşte drăguţă.

— Am remarcat și eu.
— Iar începi ! Dar altceva voiam să spun : există undeva doi copii drăgălași care întreabă mereu de tine și te caută prin toată casa.
Nu intră însă mai adînc în acest subiect.
Unul dintre lucrurile pentru care, în acea perioadă, îi eram recunoscător, era că nu folosea niciodată copiii ca pe o armă împotriva mea, nici într-un fel, nici în altul. Dacă pomenea de ei, o făcea întotdeauna discret și lejer.
Se uită la mine :
— Oricare ar fi motivul pentru care ai plecat, cred că te-a îmbrobodit cineva, după cîte pot înțelege eu. Crezi, poate, că ești fericit ? Arăți lamentabil, dacă vrei să știi. Ești mai nefericit ca mine, atîta pot să-ți spun. Și crede-mă că nu-i ușor de spus !
În ochi îi sticliră cîteva lacrimi, dar și le șterse atît de repede, de parcă nici n-ar fi fost.
— Va să zică te-am căutat astăzi la birou, dar erai la tribunal. Să știi că de la un timp încoace, de cîte ori mă vede, doamna Jahr îmi arată atîta discretă simpatie, încît cu adevărat îmi pare rău de tine.
Surîse.
— Dar să-ți spun pentru ce am venit aici ! Maiken n-a găsit cameră, pentru Paști, la hotelul de pe munte. Dacă a rămas definitiv hotărît că tu nu mergi cu noi la Hadeland, aș putea să-i ofer eu una din camere. În felul acesta economisim ceva bani, copiii au și ei o companie, iar eu scap de neplăcerea de a mă duce acolo singură ca să mă simt prost. Ea vrea să aibă însă răspunsul pînă deseară, pentru că mai are o ofertă.
Maiken era drăguță și cumsecade. Avea o fiică de aceeași vîrstă cu fata noastră mai mare și un soț care de fiecare Paști pleca singur în munți și încerca să doboare cîte un record — probabil propriul său record stabilit cu un an în urmă.
Îi răspunsei că, în ce mă privește, proiectasem o excursie în munți, împreună cu Sander și cu încă un

prieten. Saci de dormit, și cam atît. Aveam să refacem ruta pe care o străbătuseră Sven și Sander, în 1940.
— Într-un anume sens, sper că va fi destul de interesant, încheiai.
Ea se lumină la față auzind de Sander.
— Atunci sînt mai liniștită ca pînă acum, spuse. Pentru că atîta timp cît nu-mi găsesc liniștea și totul rămîne nesigur, vreau să spun, cred că Sander este exact omul în stare să-ți scoată din cap ideile tale fixe. Da, pentru că nu prea ești în toate mințile — asta o știi și tu, nu ?
Îi repetai, în chip de consolare, fraza aceea de care mă foloseam adeseori :
— Sînt cam nebun, recunosc, dar din moment ce-s conștient de asta, înseamnă că nu sînt nebun.
Convorbirea mai dură cîteva minute pe un ton mai amabil. Îi spusei că mantoul era drăguț, că pălăria mi se părea impudică, dar că voalul îi venea bine. Aceasta o mai consolă, zise :
— Numai de-ai putea să scapi de această așa-zisă criză în care te afli, căci în fond ești un bărbat destul de drăguț !
— Să sperăm, răspunsei. Ceea ce-i neplăcut la o criză de-asta sufletească e că nu poți ști cum se termină decît după ce a trecut.
— Lasă, nu mai vorbi așa, spuse ea.
Îi chemai un taxi. Întîrziase deja cu o jumătate de oră, deși îi promisese doamnei Thorstad că...
Nu știu de ce, dar acum, la plecare, se afla într-o dispoziție mult mai bună ca la venire.
Mă uitai la ceas. Zece fără un sfert. Întîlnirea o aveam la 10. Era timp să fac și pe jos drumul. Trebuia totuși să mă grăbesc.
Anna adusese în camera mea mohorîtă atîta căldură și feminitate, încît acum simțeam nevoia să mă aerisesc puțin și, mai mult decît atît, să-mi pun din nou în ordine mijloacele lăuntrice de apărare. Trecînd pe

străzile peste care se lăsase liniștea serii, reconstituiam împrejurările în care se iscase această situație absurdă.
Un lucru era, în orice caz, sigur : nu eu eram acela care începuse.

Totul începuse cu vreo două luni în urmă. Ne aflam, eu și Anna, la o reuniune, în casa unui om cu care firma noastră avea legături de afaceri, un om *all right* care se ocupa de fel de fel de lucruri. Îi administram cîteva imobile și, în acel timp, tocmai ne pregăteam să-i susținem un proces în legătură cu un lot de mărfuri ; era vorba de o sumă destul de mare. Dar asta n-avea nici o legătură cu povestea noastră, adică, de fapt, tot avea una.
La reuniune, printre numeroșii invitați se afla și un tînăr din așa-zisa lume bună. Se îmbogățise datorită unei moșteniri și era aproape comanditar într-o mare întreprindere. La drept vorbind, un snob. Studiase, mai bine zis *petrecuse* cîțiva ani la Oxford, după aceea lucrase într-un birou, cu alte cuvinte trîndăvise în fotoliile cîtorva cluburi din Londra, iar acum, o dată înapoiat în țară, încerca să pară mai englez decît englezii. Îl mai întîlnisem întîmplător din cînd în cînd, auzisem cîte ceva despre el și cu timpul căpătasem împotriva lui o antipatie atît de puternică, încît, dacă dădeam undeva peste el, îmi strica toată seara.
Îi studiasem maniera de a flirta cu cîte o doamnă : într-un fel sau altul încerca să-i dea respectivei a înțelege că îi făcuse o nemaipomenită favoare preferînd-o. Mă și gîndeam uneori : „Cum naiba poate accepta o femeie una ca asta ?“
Dar cîte nu acceptă cîteodată femeile ! La urma urmei, însă, pe mine prea puțin mă priveau toate astea. În orice caz, tipul avea căutare, vreo treizeci de ani, necăsătorit, și dispunea de bani ; asta putea, desigur, să lămurească multe.
Dar poate că femeile nu cunoșteau ceea ce era cunoscut multor bărbați din cercul lor, anume metodele lui speciale de care se folosea în stadiile mai avansate

ale aventurilor, ca și concepția specială pe care o avea față de discreție.
Sau știau și asta ?
Tipul avea un birou, dacă mă pot exprima astfel, la parterul întreprinderii la care era comanditar. Mobilierul său cel mai important consta dintr-un bar amenajat chiar la masa de lucru, plus un dulap cu literatură pornografică ilustrată, așezat într-un colț. Alături se găseau o cameră de baie și un alcov pentru dragoste.
Se petrecuseră fel de fel de istorii în biroul acela, fapt pe care, cu vocea lui scăzută, afectat obosită, el îl recunoștea, ba nu avea nimic împotrivă chiar să intre în amănunte. Amănunte ironice, s-ar putea spune. Era discret în sensul că nu dădea niciodată nume ; se mulțumea doar cu descrieri și aluzii fine care permiteau însă celor inițiați, buni cunoscători ai orașului, să bănuiască, și între timp să știe de cine era vorba.
Își închipuia, cumva, că în Anglia e semn de bună creștere să te lauzi cu astfel de lucruri ? Văzuse el, oare, că englezii care îl suportaseră se grozăvesc cu așa ceva ?
Mă întreb însă cum de-l suportau norvegienii noștri. În chip de explicație, trebuie să precizez, în primul rînd, că avea mulți bani. Îi mai auzisem pe unii susținînd că putea să fie uneori foarte amabil. Erau aceleași personaje care îmi reproșau mie lipsa de înțelegere față de el.
La reuniunea despre care vorbesc, se nimerise, la masă, chiar lîngă Anna. N-am dat prea mare importanță acestui lucru. Aveam încredere în Anna.
Într-un tîrziu, cînd serata era în toi, a trebuit să ies pînă în hol ca să iau cîteva țigări din pardesiu.
Acolo am dat peste tip. Era împreună cu Anna și se sărutau. Și nu exista nici un motiv care să mă facă să cred că nevastă-mea făcea asta de nevoie.
La vederea mea, scena se termină cam brusc. Dar tipul nu-și pierdu cumpătul, lucru care nu știu nici

eu dacă trebuie considerat nerușinare sau vreo calitate demnă de invidiat. Îmi spuse cu vocea lui scăzută și nepăsătoare :
— Mi-am permis să vă sărut soția.
Mi-a fost silă să încerc a părea aspru sau spiritual. Răspunsei doar atît :
— Am văzut. Îmi dau seama, acum, că — probabil — în ultima vreme am neglijat-o prea tare.
Apoi mă întorsei în salon fără să-i arunc vreo privire Annei.
De altfel aproape imediat se înapoiară și ei, bineînțeles, împreună.
Curînd după aceea eu și Anna am plecat.
N-am spus nimic în mașină, și nici n-am dat atenție faptului că a încercat să-mi pună mîna pe braț. N-am spus nimic nici cînd am ajuns acasă.
Prima care a vorbit a fost ea : niște fraze încîlcite la care țin minte că i-am răspuns și eu ceva.
— Se zice că, într-o căsnicie, cel de-al șaptelea an e cel mai dificil.
I-am retezat-o :
— Al șaptelea an este, ca și ceilalți, cum și-l fac cei doi parteneri de viață sau măcar unul din ei. Ai inventat panseul ăsta doar ca să-mi servești un pretext.
N-a reușit să provoace o scenă, așa că nici n-a fost vorba de vreo împăcare.
A doua zi am avut, ca să zic așa, o dispoziție cam mohorîtă.
Dimineața mi-a telefonat la birou amfitrionul din seara trecută. Trebuia să plece peste o zi în Anglia, unde avea să rămînă o săptămînă. Întreba dacă se putea vedea cu mine, seara, la biroul meu ; dorea, spunea el, ca înainte de plecare să-și rînduiască toate treburile. La ora șase și jumătate i-am spus despre asta Annei, precizînd că se putea să cam întîrzii. Știam că voi avea de cercetat o mulțime de documente.

Am căzut de acord să vină după ora şapte.
La ora şapte mă aflam la birou ; omul meu n-a venit însă. La şapte şi jumătate mi-a telefonat spunîndu-mi că i se îmbolnăvise pe neaşteptate soţia, că voiajul în Anglia trebuia contramandat şi că aşteptau să vină medicul (după cum avea să se constate era vorba de o apendicită acută).
Nu mai era nimic de făcut. M-am gîndit totuşi că, de vreme ce tot mă aflam acolo, puteam tot atît de bine să examinez şi singur documentele pe care le aveam asupra mea.
Începui să citesc, dar n-am reuşit să mă concentrez. La ora opt fără zece am renunţat, am închis hîrtiile în casa de fier, şi am plecat.
N-am pretenţia că aş avea însuşiri telepatice. Dar mi se întîmplă uneori lucruri ciudate ca, de altfel, multora dintre noi, probabil.
Coboram pe strada Karl Johan. Ar fi trebuit s-o iau la dreapta, spre staţia metroului. În loc de asta, am apucat-o spre stînga, spre piaţa Eger, de parcă m-ar fi îndemnat ceva sau cineva.
Pe trotuarul larg de pe latura de sud a pieţei, în colţul opus magazinului de băuturi spirtoase, se afla Anna. Era opt fix. Februarie. O vreme destul de ceţoasă. Am recunoscut-o însă imediat, ca şi cînd m-aş fi aşteptat s-o găsesc acolo. Am traversat piaţa de-a curmezişul, am ajuns în spatele ei şi eram tocmai pe punctul de a-i pune o mînă pe umăr, cînd l-am văzut pe individ urcînd dinspre strada Øvre Hoot, direct spre noi. Ştiam că întreprinderea la care pretindea că lucrează îşi avea birourile ceva mai jos. La vederea mea, se opri brusc, şovăi un moment, de parcă s-ar fi împiedicat în propriile-i picioare, dar continuă să se apropie. De fapt, nici nu mai avea altceva de făcut. Exact în clipa aceea Anna băgă şi ea de seamă că mă aflu lîngă ea.
De data aceasta tipul îşi pierdu cumpătul. Cred că-i era frică să nu fie bătut în plină stradă. Ridică mîinile, ca într-o poziţie de apărare.

Bîlbîia, iar vocea nu-i mai era acum nici scăzută, nici nepăsătoare ; era neliniștită :
— O... o... întîlnire ciudată.
— Foarte ciudată ! răspunsei. Apoi am luat-o pe Anna de braț, i-am întors spatele și am pornit înapoi, pe Karl Johan, spre stația de metrou
Dar n-am ajuns pînă acolo. În Stertingsplass am găsit un taxi. Ne-am înapoiat acasă fără a scoate o vorbă, ca și în ajun.
În ce privește neliniștea tipului, cred că avusese motive serioase s-o bage pe mînecă, fie chiar și o jumătate de secundă. Cînd l-am văzut ridicînd mîinile, am înțeles imediat că orice ar fi învățat sau n-ar fi învățat el în Anglia, box nu știa ; poate că asta nu se învață în fotoliile de club. Nu știam însă. Eram sigur că puteam — în doi timpi și trei mișcări — să-i zdrobesc nasul, să-i învinețesc amîndoi ochii și să-l las lat pe stradă.
M-ar fi tentat, recunosc, dar am alungat gîndul acesta tot atît de repede pe cît îmi venise. A face așa ceva, ar fi însemnat să-i recunosc, într-un fel, o oarecare calitate de om !
Acasă, Anna a încercat să se apere, trecînd ea la atac. De ce, adică, n-ar fi avut oare dreptul să se ducă la cinema cu un bărbat, cînd eu îi spusesem că voi fi ocupat toată seara ?
I-am adus la cunoștință că la cinema se intră la ora nouă, nu la opt.
Întocmai, aveau de gînd să ia un păhărel, mai întîi. Am spus : nu există nici un restaurant prin apropierea pieței Eger. În schimb, biroul lui se află doar cu cîteva case mai jos. Acolo proiectaseră să se ducă.
În cele din urmă a făcut o criză de nervi, mi se pare că așa se spune cînd femeia se vede încolțită și-și dă seama că lacrimile îi sînt ultima armă.
Sincer vorbind, criza de nervi s-a dovedit autentică.
Pînă la sfîrșit, a recunoscut totul : da, avusese chef să se distreze un pic, să facă ceva interzis și palpitant, cum spunea ea. Într-adevăr, avusese de gînd să-i vadă

biroul înainte de a se duce la cinema. Tipul i se părea interesant, pentru că, în fine, pentru că era atît de altfel decît eram eu.
Rugăminți de iertare. Alte lacrimi. Apoi iar rugăminți ca s-o iert.
Pînă la urmă a trebuit s-o culc în pat și să-i dau un somnifer.
Am rămas în casă. Afară începuse să spulbere și să bată vîntul ; se anunța viscolul acela grozav care avea să bîntuie cîteva săptămîni.
Ascultam rafalele de vînt și zăpada care biciuiau ferestrele, și mi se părea că între vremea de afară și starea mea exista cea mai perfectă concordanță.
Mi se mai întîmplase de cîteva ori, așa cred, să am impresia că mi se scufundă pămîntul sub picioare. În seara aceea, însă, sînt sigur că senzația aceasta o aveam.
Investisem capital sufletesc în căsătoria cu Anna. Destul de mult, deși poate că n-ar fi modest din parte-mi s-o spun chiar eu. Investisem — asta-i realitatea — tot ce aveam mai bun : dragoste, căldură, atenție, înțelegere. Sînt atîtea lucruri de care trebuie să ții seamă, atîtea lucruri peste care nu poți trece într-o convietuire afectuoasă care durează ani de-a rîndul și care, treptat-treptat, include viață de familie, copii, probleme sociale, griji și bucurii zilnice, obișnuință, totul.
Atîtea și atîtea lucruri care nu trebuie uitate ; evită fricțiunile neplăcute, dar nu da înapoi din fața celor folositoare, căci acestea au darul de a produce căldură ; ai grijă ca experiența de viață intimă să nu se scufunde în trivialitate, dar atenție și iar atenție, căci tovarășul tău de viață are și el sensibilitatea lui.
Anna nu era fecioară cînd am cunoscut-o. Avusese o legătură cu un bărbat, cu doi ani mai înainte. Dar tipul era un egoist insensibil sau, în orice caz, așa i se păruse ei. Se speriase, o rupsese cu el și după aceea evitase să mai aibă a face cu vreun bărbat, pînă cînd m-a întîlnit pe mine.

În orice caz, așa mi-a afirmat mie, și cred că spusese adevărul. Înspăimîntată era, asta e sigur, și prima mea grijă a fost s-o fac să-și recapete siguranța și încrederea. Și cred că am reușit. *Voiam* să fim fericiți, și cred că am fost. Multă vreme, dacă nu mereu.

Atîtea și atîtea lucruri care nu trebuie uitate... Dar la ce-ți folosește să te gîndești la ele pînă te-nvinețești la față, dacă într-o bună zi instinctul te trădează? Și se prea poate ca instinctul meu să mă fi trădat. Unul dintre multele lucruri pe care mi le-a spus Anna a fost acesta :

— Eram atît de fericiți, încît, într-un fel, chiar fericirea asta ne apăsa. Atunci mi-a venit chef să comit ceva rău, ceva care să mă facă un pic nefericită !

Sentimentul acesta cred că trebuie să-l fi sesizat și unul și altul. Un bărbat așa-zis bine, în floarea vîrstei, primit pretutindeni în biata noastră viață mondenă din Oslo ; este inevitabil ca un astfel de bărbat să primească din cînd în cînd cîte un semn discret și, cu timpul, din ce în ce mai puțin discret, din partea vreunei femei, și ea în floarea vîrstei, un semn care să spună la fel de explicit ca și vorbele : „Vino să te joci nițeluș cu mine !“

Motivele pot fi cît se poate de diferite ! Unele femei se plictisesc și au nevoie de amuzament, altele sînt nefericite și le trebuie consolare. Iar altele sînt, probabil, atît de fericite, încît tînjesc după puțină neliniște și nefericire. Un pretext sau altul se găsește, desigur, întotdeauna. Dacă ar fi măcar vorba de vreo pasiune ; dar de loc. Dimpotrivă. Totul e să se trăiască în pas cu timpul, iar timpul e agitat și trepidant, parcă așa se spune. Pe deasupra, timpul mai și trece atît de repede, încît trebuie într-adevăr să profiți de el. Dar mai presus de orice, trebuie să fii modern. Iar moda pretindea, în acel an, fuste mai scurte și puțină infidelitate.

Mă gîndeam : „Există oare, în anturajul ăsta blestemat, un singur bărbat care să nu fie îmbrobodit mai devreme sau mai tîrziu de acea ființă încîntătoare pe

care o ține în lenjerie de mătase, în ciorapi de nylon, parfumuri, voiajuri în străinătate și blănuri ?"
A nu se înțelege că-mi părea cumva rău de bărbați. Aceștia întindeau și ei mîna la întîmplare și se mulțumeau cu ce le pica, mă rog, aceia dintre ei care nu erau încă ruinați de alcool, de o muncă prea extenuantă sau de cine știe ce alte pricini.
În ce mă privește, fusesem ferit de asta, uneori chiar în ceasul al doisprezecelea. Dar de mai multe ori mă considerasem eu însumi un Iosif vrednic de plîns. Dar nu voiam să intru în caruselul acesta. Iată însă că venise și rîndul meu, intrasem și eu în carusel, pe partea opusă, ca să spunem așa, și faptul mi se părea rezonabil.
Toată lumea o iubea pe Anna. Mulți erau nebuni după ea. Anna era frumoasă, veselă și plină de viață. Privisem și eu realitatea în față — sau cel puțin așa îmi închipuiam — mă gîndisem și eu că o dată și o dată, mai devreme sau mai tîrziu, avea să se întîmple, probabil, ceva și în căsnicia noastră, ceva neplăcut, mie în orice caz neplăcut.
Dar tocmai *una ca asta* n-o prevăzusem. Mă rog, că Anna s-ar fi putut îndrăgosti de vreun altul mai ceva decît mine — și că asemenea bărbați există, o știam prea bine, nu eram chiar atît de nerod — era un lucru pe care mi-l imaginasem din cînd în cînd, și chiar cu o anumită neliniște. Văzusem o mulțime de divorțuri în jurul meu și, în virtutea profesiunii, chiar mă ocupasem de cîteva din ele. Pătrunzîndu-le dedesubturile, aveai de ce te întrista și neliniști.
Dar ca Anna să-și aleagă un bărbat pe care eu unul nu l-aș fi lăsat nici să-mi șteargă ghetele, era prea din cale-afară. Mă simțeam profund scîrbit și... și mă întreb dacă scîrba aceasta nu ascundea cumva și spaimă.
Ce avea să se întîmple cu bietul meu amor propriu într-o asemenea situație era ceva la care preferam să nu mă mai gîndesc.

Dintr-o dată am simțit că sînt prea surescitat pentru a fi în stare să mă liniștesc și să mă resemnez. Simțeam nevoia să mă îmbăt turtă.
Dar mi-am adus aminte că uitasem să mă mai aprovizionez cu băuturi. Nu aveam în casă decît vreo două sticle de vin. Trebuia, așadar, să mă înfund într-un restaurant!
Dar cînd mașina a ajuns ceva mai la vale de Majoratus [1], m-am răzgîndit. Viscolul se întețise. Voiam să iau în piept ninsoarea, să colind pe jos, prin viforniță. Am plătit mașina și am pornit-o pe străzi, repede, tot mai repede. Pînă la urmă mă pomenii alergînd, în timp ce vîntul urla și gemea, iar zăpada mă orbea.
În timp ce alergam, mă gîndeam la Anna. Anna mea, Anna cea drăgălașă care era atît de încîntată de frumoasa ei jucărie, încît a simțit nevoia s-o strice, s-o facă bucățele, numai ca să poată fi un pic nefericită. Și mi-aduc aminte că am strigat spre furtuna de zăpadă: „Dracu să mă ia!"

Iar acum, în seara liniștită de primăvară, două luni mai tîrziu, în timp ce, destul de calm în aparență, mă duceam la o întîlnire, mă gîndeam din nou, ca de-atîtea ori, la Anna.
Anna avea un fel de intuiție, era imposibil să nu admit asta.
Oare ce spusese aseară? „Te-ai chinuit fără rost cu gîndurile, apoi ai dat peste cine știe ce femeie oribilă, care..."
Exact așa se întîmplase: dădusem peste o femeie, se produseseră niște inversări de situații, niște conflicte, iar conflictele acestea generaseră o serie de lucruri pe care nu eram stăpîn și al căror sfîrșit nici măcar nu-l bănuiam.
— Biata Anna! mă gîndii. Și... poate și bietul de mine. Ajunsesem. Era chiar ora stabilită. Intrai pe ușa din

[1] Comandament.

stradă, luai ascensorul și împinsei cu prudență ușa întredeschisă.
Înăuntru se afla Vera, cu degetul la buze.

— Acum trebuie să pleci, spuse ea. E tîrziu și mîine am repetiție.
Mă ridicai, docil, și începui să mă îmbrac.
Vera se sculă și ea din pat, cu acele mișcări leneșe, molatice, pe care acum i le cunoșteam atît de bine. Fără falsă pudoare, splendidă la privit, înfloritoare, desăvîrșită din creștet pînă-n tălpi — picioare lungi și zvelte, șolduri arcuite voluptuos, pîntecele ușor curbat, talia subțire, sîni ca de femeie tînără, doar că mai împlinită, întreg trupul mai plin și mai bogat decît s-ar fi putut bănui cînd era îmbrăcată în rochia sobră care o făcea atît de suplă. Își luă pe umeri capotul albastru-mat de mătase chinezească fină brodat cu floricele albe ; ai fi zis că se înveșmîntase într-o bucată de cer înstelat. Își strînse cordonul bine în jurul mijlocului și dacă ar fi fost o vrăjitoare din basme, o femeie care, slujindu-se de-o tainică magie în a se îmbrăca și dezbrăca, mi-ar fi șoptit : „Nu pleca ! Rămîi cu mine pe muntele fermecat, paradisul tău e aici !“ — n-ar fi putut s-o facă mai convingător. Dar așa era ea făcută ; nu putea fi altfel. Știam că de astă dată voia să plec.
Privii prin cameră.
Încăperea conținea propriu-zis două lumi : sanctuarul dragostei, scund și lat, așezat lîngă unul dintre pereți, și mobilele de acaju, respectabile și foarte burgheze, grupate lîngă fereastră. Mobilele acestea îmi sugerau un onorabil consiliu de familie, poate cam mărginit oleacă. Din cînd în cînd, mai înainte — pentru că mai cunoscusem camera și în alte timpuri, pe atunci cu decența care se cuvenea — mă gîndisem : „Oare ce-o fi cugetînd acest respectabil consiliu de familie ? N-or fi tresărind scaunele astea cu spătare țepene și severe la vederea celor ce se petrec în alcov ?“
Onorabilul consiliu familial își putea continua în pace și onor deliberările, în cazul că n-ar fi avut parte de

spectacole mai nerușinate și mai focoase decît acesta la care participasem eu.
Numai că știam eu ce știam : se petrecuseră aici lucruri și mai și, lucruri față de care, dacă vechile scaune de mahon ar fi putut să se miște singure, ar fi scrîșnit de indignare și ar fi întors spatele.
Vera era sentimentală și rafinată ; făcusem această constatare de mai multe ori în ultima vreme.
— Nu ești mulțumit de mine ? gunguri ea. Te-am decepționat cumva ?
Răspunsei :
— Dacă eu sînt decepționat de tine, așa cum ți se pare, cum trebuie oare să fii tu de mine ? De mine, care n-am fost în stare să te fac să uiți... totul.
Ea surîse, acel surîs straniu al ei, melancolic, dar, într-un fel, și fericit.
— Mi se pare că în privința asta nu putem face nimic, spuse. Nu crezi oare că tocmai în asta trebuie să vedem o ispășire pentru aventura aceea măreață ? În faptul că nu o mai poți uita niciodată, vreau să spun.
N-am răspuns nimic. Ce-aș fi putut răspunde ?
Eram aproape complet îmbrăcat. Părul mi-era, bineînțeles, în neorînduială ; îmi trecui degetele prin el ; din fericire se așeza, de obicei, de la sine.
Rosti pe neașteptate :
— Din cînd în cînd mă gîndesc că trebuie să mă detești, nu-i așa ?
Mă uitai lung la ea.
— Să te detest ? Am impresia că-i cam tare cuvîntul.
Surîse din nou, de data aceasta apelînd la un surîs ironic.
— Prea tare... Ei bine, știi ce ? Măcar asta aș putea să ți-o pretind.
— Atunci de ce mă rogi mereu să vin la tine ? nu mă putui opri eu de a o întreba. Îmi dau seama perfect — și tu trebuie să știi asta — că nu reprezint mare lucru pentru tine.
Ea protestă :
— Te înșeli amarnic ! Tu prezinți pentru mine o importanță colosală. Nu mă pot lipsi de tine. Tu îmi dai...

Cum să-ți spun eu ?... Degeaba ! Nu pot să-ți explic. O, dar să știi că există în viața ta o ființă care... *Știi* tu cît de singură mă simțeam ?
Se apropie de mine, cu expresia aceea pe care nu i-o putusem niciodată descifra.
— Știi ce ? îmi șopti. Într-o noapte poate că vom uita totul și tu, și eu.
Se apropie de mine, desfăcîndu-și capotul și oferindu-mi sînii ca două cupe de aur palid, cu cei doi muguri parcă gata să dea în floare. Apoi mă înlănțui strîns, legănîndu-și bustul încet, de la dreapta la stînga, făcîndu-mă să-i simt apăsarea, plimbată astfel, a sînilor și a sfîrcurilor. Aveam, prin cămașa subțire, o senzație ca și cînd m-ar fi mîngîiat chiar pe piele. Fiori mi se împrăștiară prin tot trupul. Ea îmi remarcă expresia din ochi și zîmbi ușor. Îmi dădu drumul, se îndepărtă încet, unduind molatic, și rămase în picioare lîngă masa lustruită, de culoare închisă, întorcîndu-mi pe jumătate spatele.
Și eu, care nu aveam decît o singură dorință, aceea de a-i smulge cu violență și ultimul văl, de a o dezrădăcina din amintirile ei, din trecutul în care se claustra ca într-un turn de fildeș, eu încremenisem cu ochii la ea, pentru că știam că asta ar fi fost împotriva convenției noastre solemne ; era de fapt mai mult decît o convenție, un fel de jurămînt pe care mă pusese să-l fac nu o dată, ci de multe ori.
Ședea în picioare lîngă masă și aranja niște flori într-o vază de argint înaltă și subțire. Flori trimise de mine. Știam că, după plecarea mea, avea să le scoată, să le schimbe apa și să le pună la răcoare, în chicinetă. Și florile le trata tot ca pe niște lucruri sfinte.
— N-ar fi trebuit să pleci de la Anna ! zise ea, fără să se uite la mine. Anna e drăguță.
O spusese lejer, pe un ton care ar fi vrut să subînțeleagă, în realitate :
— Anna nici nu contează. E un zero.
Auzisem fraza rostită, dar o receptasem și pe aceea subînțeleasă, și încă atît de clar, de parcă ar fi fost

scrisă cu litere de foc în aer. Atunci m-am pomenit scrîșnind în adîncul sufletului :
„Într-o zi am să te-nvăț eu minte !"
Dar asta, numai în mine, desigur. La suprafață nu răzbătuse nimic, nici măcar mici cercurele, ca în apă, credeam eu atunci.
Îmi îmbrăcasem numai haina ; pardesiul îl țineam pe braț, iar pălăria în mînă. Nu obișnuiam să le pun decît atunci cînd mă aflam la ieșire.
Ea se apropie din nou de mine, strivindu-și pieptul de al meu ; dar de data asta nu mai recurse la practici magice.
— Noapte bună ! îmi șopti. Și adăugă, parcă după o clipă de chibzuială : Iubitule !
Nu uită nici cîteva sfaturi practice :
— Fii atent ! Închide ușa încet !
Pășii cu băgare de seamă, uitîndu-mă în dreapta și în stînga. La ieșirea din holul întunecat, deschisei ușa încet-încet și o închisei în urma mea la fel de încet, pînă se auzi acel „clic" slab în broasca bine unsă.
Nimeni nu mă văzuse, după cîte putusem observa. Cu toate astea aveam impresia, cum și în alte rînduri mai avusesem, că cineva mă observa totuși.
Pe scări respirai adînc, o dată, de două, de trei ori, apoi coborîi în stradă.
În timp ce mă îndreptam spre casă de-a lungul străzilor întunecate și liniștite, acoperite cu o pojghiță subțire de gheață care mi se spărgea sub tălpi, mă întorceam cu gîndul în trecut și încercam să scrutez viitorul. Unul mi se arăta dureros și umilitor, celălalt, ca și cînd m-aș fi lovit cu capul de un zid.

În seara aceea faimoasă de februarie, literalmente am trîntit-o la pămînt pe Vera ; m-am izbit de ea, zăpăcit de viscol, orb și surd față de toată lumea înconjurătoare.
Șocul m-a trezit imediat la realitate. Am ajutat-o să se ridice. Atunci abia am recunoscut-o și tot atunci și-a dat și ea seama că eu eram.

— Dar ce-i cu tine ? s-a mirat. Ai asistat la o crimă ?
Era exact ceea ce văzusem. Cu toate astea, sau tocmai de aceea, cuvintele sale avuseseră nu știu ce efect asupra mea, încît am izbucnit într-un rîs din care abia-abia mi-am putut reveni.
S-a uitat din nou cu atenție la mine.
— Urcă pînă la mine. Ai nevoie de un păhărel !
Mi-am dat seama că ne aflam chiar în fața intrării ei. Habar nu aveam pe unde alergasem ca un bezmetic.
— E abia unsprezece, o oră burgheză, a adăugat ea, prudent. Tocmai veneam de la teatru. Ce vreme !
A continuat să-mi adreseze cuvinte banale, liniștitoare, în timp ce urcam cu ascensorul. Înăuntru, mi-a oferit un coniac tare.
— Bea-l ca pe o doctorie. Dar ce Dumnezeu ți s-a întîmplat ?
Și mă mîngîia discret pe păr.
N-aș fi crezut niciodată, în ruptul capului n-aș fi crezut, că aș fi în stare să destăinui vreunei ființe vii ceva — un singur cuvînt — din ceea ce mi se-ntîmplase. Asta, dintr-o mie de motive, dar mai ales pentru acela, simplu dar hotărîtor, că știam că cei mai mulți, că toți aveau să spună : „Da, da, destul de neplăcut ; dar la ce bun să-ți faci atîta sînge rău ?“
Atunci însă a răbufnit totul din mine, și cred că n-aș fi putut să mă opresc nici pus la zid.
— Te înșeli asupra unui punct, mi-a spus Vera, calm, la sfîrșit. Cînd e vorba de el, vreau să spun. Nu mă îndoiesc că este exact așa cum îl vezi tu. Dar poate avea și unele înzestrări, chiar calități, dacă vrei ; ceva ce un bărbat nu poate vedea, dar o femeie observă. Ei, dar ceea ce-ți spun acum poate că-ți face și mai rău.
Chiar așa era.
Am auzit-o apoi spunînd :
— Dar, Knut ! Nu trebuie să iei chiar așa de în tragic. lucrurile. Nu pricepi că așa ceva, sau chiar lucruri de o mie de ori mai rele, se pot întîmpla, mai devreme sau mai tîrziu, fiecăruia dintre noi ?

Stătea lîngă mine acum, mă mîngîia mereu pe păr şi simţeam cum mă învăluie de pretutindeni parfumul pielii ei, al părului ei, toată acea căldură şi tandreţe care o reprezentau pe ea. Femeia !
Fără să-mi dau seama la început, îi mîngîiam părul, braţele, pieptul, şoldurile.
— Knut, mă alinta ea. Knut, bietul meu băieţel...
Din compasiune, dintr-o disponibilitate senzitivă care în cele din urmă îşi cere drepturile, dintr-o afecţiune care era, poate, mai mult afecţiunea unei mame faţă de un copil răzgîiat ce se simte rău şi are nevoie de consolare, din toate aceste motive, cred eu, mi-a cedat în seara aceea, dînd uitării o promisiune sfîntă căreia îi fusese credincioasă timp de patrusprezece ani.
După aceea a plîns şi a fost rîndul meu s-o consolez. N-a fost însă o noapte pătimaşă de dragoste. *Ar fi putut* să fie aşa, dacă... Da, dacă şi ea, ca şi mine, am fi fost, poate, *alţii*.
Dar ceea ce am căutat eu la ea în acea seară — asta aveam s-o înţeleg bine abia după aceea — au fost uitarea, căldura, siguranţa, un liman. Şi, ceea ce i-am oferit eu, apoi, cînd fusese rîndul ei să aibă nevoie de consolare, a fost acelaşi lucru. Pînă la urmă a adormit în braţele mele.
Cînd, noaptea tîrziu, îmi croiam drum prin viscol, reuşind să găsesc, în cele din urmă, un taxi care să mă ducă acasă, mă mai liniştisem într-o oarecare măsură, însă numai pentru moment. Sentimentul meu faţă de Vera avea, după cîte-mi puteam da seama, două componente : recunoştinţă şi respect. Făcuse pentru mine un sacrificiu şi mă ajutase să scap dintr-un vîrtej care ar fi putut să mă tîrască cine ştie unde. Acasă am găsit-o pe Anna dormind. Ceea ce mi se pare mie însumi ciudat cînd mă gîndesc, e că m-am culcat şi eu şi am adormit paşnic alături de ea.
Dar a doua zi nu mai eram chiar atît de liniştit. Mă apuca scîrba de fiecare dată cînd mă gîndeam la individul acela. Totuşi nu mai era ca în ajun. În primul rînd pentru că şi eu... Mă rog, ceea ce făcusem eu era cu totul altceva, ceva diferit de flirtul Annei. În pri-

vința aceasta, nimic de zis ; cu toate astea, de necontestat era că și eu săvîrșisem anumite fapte care nu prea suportau lumina zilei ; în orice caz, nu lumina publicității.
Printre ultimele cuvinte spuse de Vera, la plecare, fuseseră și acestea :
— Să nu spui nici unei ființe vii, nici ție să nu ți-o destăinui. Dacă s-ar afla, cred că mi s-ar trage moartea ! (și adăugase imediat) : O, nu pentru că n-ai fi destul de bun pentru mine ; dar pentru că... ei bine, cred că mă-nțelegi.
Și am înțeles-o.
— Și cred că mai înțelegi de asemenea, a completat, că asta nu trebuie să se mai repete. *Niciodată.*
Am înțeles și acest lucru.
— Din nefericire..., a șoptit tot ea.
Interdicția de a mă trăda vreodată fie chiar printr-un singur cuvînt sau printr-un gest fusese cît se poate de categorică și o înțelesesem atît de bine, porunca se încastrase în mine atît de adînc, încît după aceea am încercat, pe cît mi-a fost în putință, ca nici măcar să nu mă gîndesc la cele petrecute între noi. Le-am eliminat din amintirea mea ! Le-am expulzat din conștiință !
Numai că asta a fost, pînă la un punct, posibil doar în primele zile. După aceea a mers din ce în ce mai greu, deoarece strania legătură dintre noi a continuat și, în ce mă privește, a început să capete forme noi ; ajungînd să mă obsedeze ca un coșmar și amenințînd să devină idee fixă.
A continuat, bineînțeles. Într-o dimineață, la două zile după seara aceea, m-a sunat Vera. Mi-a mulțumit pentru florile pe care i le trimisesem, și a adăugat că, dacă aveam timp, puteam să vin la ea, în aceeași seară, ca s-o mai consolez puțin, cum numea ea asta, fiindcă se simțea cam răvășită și dezolată !
Parcurgînd cei cîțiva pași de la tramvai pînă la ea acasă, luptîndu-mă cu nămeții și cu viscolul care urla într-una, mă simțeam aidoma unui adolescent la prima lui întîlnire.

Mi-era un pic teamă și eram departe de a fi fericit. Avusesem intenția să încerc a reclădi ceea ce fusese distrus între Anna și mine, să reclădesc încet și prudent, dar, oricum, cît mai repede posibil. Cele întîmplate între Vera și mine constituiau un lucru pe care îl înțelesesem așa cum îmi spusese chiar ea că trebuie înțeles, o dată și-atît. Acum însă îmi dădui brusc seama că viitorul nu-l prevăzusem.
Mă aștepta în hol, în spatele ușii întredeschise.
Și astfel...
În afară de faptul că acum nu mai traversam nici o criză, totul s-a desfășurat aproape în întregime ca la o premieră, doar că, de data aceasta, am început prin a o consola eu pe ea ; dar una o trage după sine pe cealaltă.
Era tandră, devotată și matern-afectuoasă. Dar s-o înflăcărez n-am reușit, așa că și această a doua oară — deja a doua oară — am avut senzația unei mici înfrîngeri.
Și a mers tot așa. Îmi telefona din cînd în cînd la birou, cam de două ori pe săptămînă.
De fiecare dată, însă, era mai curînd mai rău decît mai bine.
Într-adevăr era drăgăstoasă și caldă, mi se abandona cu totul, îmi era recunoscătoare pentru că îi îndulceam, cum spunea ea, singurătatea. Și se simțea mulțumită că nu există decît un om — unul singur — care să știe despre ea cît de slabă e și cîtă nevoie are de sprijin și de consolare. Dar rugul cel mare care să ne mistuie pentru ca după aceea, renăscuți din noi ca pasărea Phoenix, să ne luăm iarăși zborul, rugul acesta nu s-a aprins niciodată. Scînteia, flacăra care trebuia să-l aprindă, nu s-a produs. Flacăra care ardea în mine era alta decît aștepta ea sau decît i-ar fi fost pe măsură.
Și era ciudat. Pentru că în momentele preliminare, cînd amîndoi știam că inevitabilul se apropie, cînd ea se ridica și intra în dormitor, parcă invitîndu-mă — în cazul cînd nu ne aflam chiar acolo — în clipa în care începea să se dezbrace încet, și fiecare din

gesturile ei domoale și lascive era atît de încărcat de erotism, da, atît de îmbibat de ceea ce în sinea mea numeam vraja amorului, încît mi se înmuiau genunchii, mă gîndeam : „De data asta, gata !“
Dar nu. O dată ajuns momentul paroxistic, îmi dădeam seama că, prin nu știu ce fenomen bizar, ea era absentă.
După aceea îi vorbeam, evident, despre asta. Doar eram, amîndoi, oameni în toată firea.
Recunoștea ea singură că nu înțelege nimic.
Dar această recunoaștere nu dezlega enigma și nici nu mă ajuta. Dimpotrivă.
Relua, în diferite forme, una și aceeași frază pe care, de mult ce o auzisem, ajunsesem să o învăț pe de rost :
— E răzbunarea aventurii aceleia mărețe. Ispășirea... Mi-e interzis, acum, să mai trăiesc ceva asemănător. Sau, ceea ce era și mai dureros pentru mine :
— Tu ai putea să mă faci să uit totul, o clipă ! Dar cînd ajungem la — ei bine, cînd ajungem la fond, atunci am senzația — iartă-mă, Knut, știu că-ți este greu să auzi ce spun acum — dar atunci am senzația că el se află chiar aici, în cameră. Și atunci se termină totul.
Fatale cuvinte. După aceea mi se întîmpla — bineînțeles nu totdeauna, dar din cînd în cînd, și chiar destul de des, ca tocmai în clipa în care totul trebuia să se reducă numai la ea și la mine și să ne simțim numai pe noi existînd, se întîmpla să am o senzație stranie în ceafă ; era ca și cînd cineva mi-ar fi șoptit că el se află într-un ungher, în spatele meu, și se uită la noi.
Dar despre aceasta nu i-am vorbit niciodată ; lucrurile stăteau destul de prost și așa.
După aceea, cînd îmi șoptea : „Acum trebuie să pleci !“ și mă sculam ascultător, cu sentimentul ultimei înfrîngeri, pregătindu-mă să mă întorc acasă, singur și prost dispus, i se întîmpla, totuși, să se însufletească din nou. Redevenea înflăcărată și primejdioasă, atîțătoare, seducătoare, atrăgătoare, o adevărată preoteasă

a amorului care-mi şoptea fără cuvinte : „Nu pleca ! Rămîi la mine ! Fii al meu !“
„Aha ! mă gîndeam atunci. Acum este voie. Înseamnă că a plecat el şi că ea a redevenit *ea*.“
Ştiam însă din amara experienţă de pînă atunci că voia într-adevăr să plec.

Pe măsură ce zilele şi săptămînile treceau, îmi dădeam seama, din ce în ce mai limpede, că intrasem într-un cerc de magie neagră din interiorul căruia nu întrezăream nici o portiţă de scăpare.
Fusese un bun vraci, pentru mine, în prima seară. Dar acum leacul ameninţa să fie mai rău decît boala. Şi, oare, nu astfel se prezentau, de atîta vreme, lucrurile ? Această fiinţă misterioasă şi de neînvins care se numea Vera, trecutul ei, prezentul ei, strania putere pe care o avea trecutul asupra prezentului său, toate acestea mă împresurau ca un zid de netrecut, îmi închideau drumul de întoarcere spre Anna, îmi otrăveau perfid legăturile cu prietenul meu mort, îmi transformau, încet-încet, zilele în chin, iar nopţile într-un şir de vise rele.
Dacă aş fi fost plămădit altfel decît sînt, aş fi putut ieşi probabil fără prea mari dureri din acest impas. I-aş fi putut spune :
— Vera dragă, îţi mulţumesc pentru tot. N-am să te uit niciodată. Dar, dintr-un motiv pe care nu-l pot pătrunde, se vede că nu sîntem făcuţi unul pentru altul. Nu-i nimic de făcut în această privinţă. Rămîi cu bine, deci.
Şi astfel aş fi putut să-mi văd de ale mele, fluierînd un crîmpei de cîntec vesel. Ca prietenul meu Sander... Ceva îmi spunea însă că prietenul meu Sander n-ar fi ajuns niciodată într-o asemenea situaţie. Iar dacă ar fi ajuns, ar fi rezolvat-o repede. Pentru că exista aici un amănunt nelalocul lui, o eroare pe care el ar fi descoperit-o.
Era, da, un lucru care nu se potrivea. Iar certitudinea, sau aproape certitudinea în legătură cu aceasta, plus faptul că eram aşa cum eram, făceau să nu pot da

îndărăt. Decît să abandonez partida, preferam să mă umilesc, să intru în pămînt.
E drept că exista în mine și o latură mai cuminte, mai rațională, un alt eu aflat deasupra sau alături de acela care se încăpățîna în această luptă absurdă cu strigoi și cu umbre. Iar acest alt eu îi spunea celuilalt, adică mie :
— Zici că dacă ai abandona totul și ți-ai vedea de treabă, ar echivala cu o înfrîngere pe care n-ai putea-o îndura. Dar îți închipui oare că poți să te salvezi numai cu ajutorul recunoștinței și al respectului ? Ia apuc-o o dată de ceafă și zgîlțîi-o bine, ca să simtă — în felul acesta poate c-o să se gîndească și la altceva, în clipele cu pricina, decît la sfînta ei amintire de-acum paisprezece ani !
Ușor de zis. Dar considerația și respectul față de suprema-i hotărîre pe care o respectase cu sfințenie atît de vitejește și atît de mult timp — pînă în seara în care o făcusem să uite de ea — respectul acesta era mereu prezent, se ridica între noi ca un perete de sticlă prin care nu puteam să pătrund. Iar dacă l-aș fi spart, aș fi spart totul.
Desigur, mai încercasem eu. Amenințasem, fusesem violent. Dar tot ea se arătase mai tare, mai tare tocmai din cauza slăbiciunii sale. Plîngea în brațele mele și spunea :
— Nu mă judeca așa de aspru. Dacă ai ști ce nefericită sînt !...
Și, cu căpșorul plecat pe umărul meu :
— De ce nu ai răbdare ? Nu înțelegi că mie îmi este mult mai greu decît ție ? Of, Doamne, cît aș dori să fiu liberă, cît aș dori să te pot face fericit !
Dar în toiul acestor mărturisiri, aveam din cînd în cînd senzația fugară, că, în secret, își rîde de mine. O uram ? O iubeam ? Naivă întrebare...

Apoi am plecat de acasă.
Aveam mai multe motive pentru asta. Din ce în ce mai des, lipseam prea mult timp seara, situație care nu putea dura prea mult. Dar motivul cel mai impor-

tant era, desigur, acela că, în prostia şi încăpăţînarea mea, voiam să încerc a rezolva un conflict interior cu ajutorul unei acţiuni exterioare.
Cu mutarea aceea am reuşit doar să-i fac rău Annei. Bine nu mi-am făcut nici mie, nici altcuiva.
Ln început Anna s-a speriat de-a binelea ; nu puteam să nu observ asta. În zilele următoare, a încercat timidă, nesigură, şi dibuind, să se apropie din nou de mine. Dar întrucît situaţia mea devenise atît de încurcată, nu puteam să-i spun mare lucru, cel mult că trebuie să mai lăsăm să treacă timpul şi să aşteptăm să mai crească iarba. Într-un fel, era pentru amîndoi o uşurare că viscolul continua să bîntuie. În fiecare dimineaţă trebuia să pierd cîteva ore cu rînitul zăpezii, pentru ca după aceea să mă întorc în casă istovit. De regulă, aduceam de la birou o parte din lucrările pe care le puteam rezolva acasă, şi asta îmi cerea, pe măsură ce zilele treceau, eforturi din ce în ce mai mari ca să mă pot concentra. Anna, care era o fire mulţumită de sine, de loc reflexivă şi înclinată spre dezbateri interioare, considera că era mai înţelept să mă lase un timp în apele mele. Ea îşi găsea o consolare în copii.
Dar cînd am plecat brusc de acasă, a simţit că-i fuge pămîntul de sub picioare.
Îmi venea să urlu şi să-mi dau cu pumnii în cap văzînd ce durere îi pricinuiam.
Dar nici eu nu mă prezentam prea bine.
Cînd i-am spus că traversez o criză care în nici un caz nu avea vreo legătură directă cu conflictul dintre noi, aveam probabil, o asemenea mină, încît m-a crezut cu adevărat, cel puţin în clipa aceea.
Dar dacă îmi închipuisem cumva — şi cred că-mi închipuisem — că plecarea mea de acasă avea s-o impresioneze pe Vera şi s-o facă să înţeleagă că, pentru mine, aceasta devenise o chestiune vitală, am avut timp, după aceea, să mă conving că avusesem dreptate să gîndească astfel, dar într-un alt mod, o altă dreptate de cum nădăjduisem. Vera a rămas înlemnită. I se părea că părăsirea domiciliului de către mine era o lipsă de

considerație față de... *ea* ! Lumea putea avea bănuieli, putea să înceapă a scorni tot felul de povești. Mi-au trebuit mai multe seri ca s-o liniștesc și cînd, în cele din urmă, am reușit s-o calmez cît de cît, am constatat că, în cel mai bun caz, mă aflam în același loc din care plecasem.
Și pentru a nouăzeci și noua oară, ba nu, pentru a nouă sute nouăzeci și noua oară, eram nevoit să-mi pun acea întrebare inutilă :
— Ce oare avea Sven și eu nu am ?

În cele de pînă acum am încercat să pun pe hîrtie unele din gîndurile cu care, în seara de 8 aprilie, mă întorceam de la Vera. Dar sînt sigur că ideile nu mi s-au înlănțuit în mod ordonat și logic, așa cum, poate, am lăsat impresia. Cu alte cuvinte, sînt convins că le-am redactat mai mult ca un jurist care încearcă să elucideze o cauză, decît ca un artist, așa cum ar fi trebuit să fiu pentru a putea exprima în mod sugestiv tot acel joc alternant de gînduri, idei neașteptate și devieri sufletești care, îmi dădeam seama, că dospeau în mine atunci cînd mi se întîmpla să surprind privirea mirată a cîte unui trecător — fiindcă mi-e teamă că, din cînd în cînd, vorbeam de unul singur pe stradă.
Cu toate acestea, e cert că tot ce am așternut pe hîrtie mai sus, mi-a trecut, într-un fel sau altul, prin minte în timp ce mă întorceam acasă. Cea mai mare parte constituia simple licăriri fugare care m-au făcut, în cîteva rînduri, să bombănesc de rușine neputincioasă sau de ciudă.
— Sabia ! am strigat o dată cu ochii spre cer, amintindu-mi de niște cuvinte rostite odată de Sander în legătură cu moartea împărătesei Messalina.
Țin minte că, apropiindu-mă de pensiune, mă gîndeam :
— Amestecul ăsta de respect, admirație și ură nu e o bună licoare de dragoste. Mai devreme sau mai tîrziu, n-o să mai fii bun de nimic, așa cum se cere. Și atunci n-o să-ți mai rămînă decît să te împaci cu soarta !

Se lăsase înghețul, așa cum am spus. Un strat subțire de gheață se formase deasupra micilor bălțoace de apă de pe stradă.
Simțeam un soi de bucurie sinistră călcînd și sfărîmînd, în drumul meu spre casă, sute de asemenea ochiuri de gheață. Dar o soluție pentru mine tot n-am găsit.
Ziua de vineri 9 aprilie, a fost ca și celelalte. De mult nu mai era obiceiul a face din această zi o aniversare deosebită. În ce mă privește, data respectivă nu prezenta importanță decît prin aceea că trebuia să-i telefonez lui Sander că nu am de gînd să iau parte la excursia proiectată.
Stăteam așadar în birou și lucram. Atunci se întîmplă un lucru datorită căruia ziua avea să fie, totuși, un pic mai aparte. Secretara intră surîzînd și mă anunță că tînărul Kåre Arneberg dorește să stea de vorbă cu mine.
Evident, Vera Bang se îngrijise ca băiatul să se numească Arneberg.
Kåre intră nerăbdător și vesel.
Avusese oarecare incertitudini în legătură cu excursia sa de Paști, din pricina unui caz de boală în familia care locuia în cabana unde proiectaseră să se ducă. Dar astăzi totul se aranjase și obținuse o oră liberă pentru a veni să-mi vorbească despre asta.
Asigurîndu-l că era drăguț din partea lui, mă gîndeam că lucrul acesta putea, în fond, să mi-l comunice tot atît de bine și la telefon.
El se apropie și mă privi drept în față. Avea în ochi o strălucire pe care deocamdată nu mi-o putui explica. Vorbindu-mi, vocea îi era scăzută, discretă : era limpede că avea să-mi împărtășească ceva care să rămînă un secret exclusiv al nostru, al amîndurora.
— E încîntătoare mama, nu-i așa ? spuse el.
Simții ca o lovitură între ochi. Din fericire sînt obișnuit cu surprizele și nu cred că mimica mea să mă fi trădat prea mult.
Abia acum mi-am putut tălmăci expresia pe care i-o surprinsesem în privire : un ochi la gaura cheii, o dată,

de mai multe ori. Curiozitate avidă, în plus, dorință arzătoare și vis firesc de adolescent.
— Toată lumea este de părere că maică-ta e încîntătoare, răspunsei. Vocea îmi era, cred eu, cît se poate de calmă.
În privire i s-a stins ceva.
Îmi dădeam seama că trebuia să scurtez cît mai mult această conversație.
Scosei portmoneul și-i dădui cincizeci de coroane.
Erau din partea lui Sander și a mea, îi explicai. Cîte douăzeci și cinci de la fiecare. Dacă voia să țină seamă de un sfat bun, trebuia să cheltuiască cinci din ele ca să cumpere un trandafir dintr-o florărie și să-l trimită mamei sale, un trandafir frumos, cu lujerul lung, era, într-un anumit fel, mai distins chiar decît un buchet întreg, pe lîngă că era și mai ieftin. Kåre avea să fie în curînd un cavaler în toată puterea cuvîntului și era bine să cunoască astfel de lucruri. Din rest putea să-și cumpere ceva pentru el. Trebuia să se grăbească însă, dacă voia să facă toate astea în puținul timp liber de care mai dispunea.
Sări în sus de bucurie, redevenind dintr-o dată un băiețel de numai doisprezece-treisprezece ani.
Știa el ce să cumpere, zise. Un cuțit de vînătoare Hepalong Cassidy cu centură, așa cum văzuse într-o vitrină ; costa 42 de coroane.
Și-și luă tălpășița.
De îndată ce-l văzui plecat, mă reașezai în fotoliu și-l chemai pe Sander la telefon, anunțîndu-l că aveam să merg și eu în excursie.
— Am știut asta tot timpul ! spuse el.
Răspunsei pur și simplu că se dovedea, astfel, mult mai deștept ca mine.
Abia după ce pusei receptorul la loc mă întrebai :
— În fond pentru ce ?
Dar știam pentru ce.
Voiam să bat în retragere, acesta era primul motiv și cel mai puțin însemnat. Să mă retrag, nu însă ca să părăsesc cîmpul de bătaie, ci pentru a porni la atac dintr-o altă direcție.

Dar mai exista un motiv, al doilea, motivul esențial, cel care dospise tot timpul în sinea mea, ca în așteptare.
Sander proiectase excursia din multe motive, dar în special dintr-o speranță vagă că ar putea dovedi că Sven nu rostise niciodată frazele emfatice, care i se atribuiau.
Dar în cazul acesta, cred că eu aveam motive cel puțin de zece ori mai puternice să ard de nerăbdarea de a dovedi fie că le rostise, fie că nu. Dintr-un anumit punct de vedere, una din aceste două posibilități era la fel de convenabilă ca și cealaltă.
Punctul de plecare îmi era favorabil. Cel ce doarme pe podea nu poate cădea din pat. N-aveam decît de cîștigat.
Pentru că, una din două : Sven pronunțase cu adevărat acele maxime, și atunci înseamnă că era cu totul alt om decît acela pe care-l cunoscusem și în care avusesem atîta încredere. În atare caz, dacă o cucerise pe Vera cu asemenea mijloace, n-avea decît să și-o păstreze în vecii vecilor. Nu țineam să mă angajez într-o astfel de concurență.
Sau poate că nu le rostise ; în această ipoteză Vera s-ar fi dovedit o mistificatoare de care trebuia, în sfîrșit, să mă simt o dată și o dată eliberat, tămăduit.
Nimeni nu știa mai bine decît mine cît de dificil era, dacă nu chiar imposibil, să procuri o astfel de dovadă indirectă, căci de ceva mai mult nici nu putea fi vorba. Totuși, și cea mai slabă și neînsemnată probă merita osteneala de a o căuta, iar doi oameni puteau neîndoios, să vadă și să audă mai mult decît unul.
Da. Văzusem dintr-o dată, parcă printr-o spărtură într-un cer înnorat, că cea mai de căpetenie dorință a mea era să ies la liman.
„Încîntătoare... N-are decît ! Tragică... Treaba ei ! Tragică, magică, misterioasă, ademenitoare ca o sirenă din antichitate, o privește. Problema e să scap de ea !“

Să scap însă, subliniez, în condițiile de mine stabilite.
— Ehei, Anna ! mă gîndeam. Prostuța mea Anna ! Prostuța mea dulce și cuminte !...
Dar de ce oare nu acceptasem din capul locului excursia ?
Cine știe ?
Să nu fi fost destul de convins ?
Convins, de cine ? De mine însumi sau de ceilalți ?
Mi-adusei aminte de o poveste auzită cîndva.
Un băietan de la țară intră într-o casă, cu o treabă oarecare. Cînd își termină treaba, ai casei tocmai se așază la masă. Îl întreabă dacă nu vrea să guste și el ceva. „Mulțumesc, nu." Flăcăiașul mîncase înainte de a pleca de acasă, așa că ai casei încep să se ospăteze singuri. Atunci celălalt începe să se smiorcăie :
— Acasă la mine nu mă lasă pînă nu mănînc.
Flăcăiașul ăla de la țară eram, bineînțeles, eu.
Iar Kâre era cel care mă invita la masă.
Totul mergea de minune.
Dar ceva îmi șoptea, în mine, că există, totuși, pe undeva, o nepotrivire.

II

UN CURCUBEU DE ACUM PAISPREZECE ANI

pe urme vechi

URMA CA ȘOFERUL SĂ NE IA PE LA ZECE în dimineața de Florii. Sander ne convocase telefonic pentru ora nouă, spre a avea timp să ne facem în liniște bagajul. Mai apoi se răzgîndise și sunase din nou, rugîndu-ne să venim încă de la opt și jumătate, așa încît puteam lua și gustarea împreună.

Isprăvirăm mai întîi cu împachetatul, îndeletnicire în cursul căreia ne mai și ciondănirăm cu Anton Mobraten — de aici încolo i se va spune doar Anton — care ținea morțiș că se încarce el cu lucrurile cele mai grele.

În sfîrșit pe la nouă și un sfert eram gata și ne așezam la masă pentru dejunul pascal pregătit de Berit.

Eram singuri în bucătărie. Berit se învîrtea pe lîngă noi, cu zîmbetul ei drăgălaș. Arne plecase într-o excursie, în ajun, împreună cu Kåre și cu doi colegi, însoțiți de părinții unuia dintre aceștia, proprietari ai unei cabane de lîngă Geile, cabană unde era plănuit să poposească cu toții.

Gunvor, care nu avea decît șapte ani, își luase gustarea în pat, fiind Duminica Floriilor, după care, pentru același motiv, fusese lăsată să mai doarmă.

Prin ferestre se strecura o lumină palidă. Afară era cam rece. Soarele licărea slab.

— Să vă povestesc cîte ceva despre șofer, începu Sander. Aprinserăm cîte o țigară, căci mai aveam

un sfert de ceas înaintea noastră. Totodată, adăugă el, aş vrea să vă dezvălui şi substratul chestiunii. Substratul acesta se numeşte Gundersen, armatorul.

De la bun început însă, vă rog să nu vă speriaţi de şofer. E cam prea distins pentru un şofer de meserie. Dar aşa îl vrea Gundersen. Îl cunoaşte careva din voi pe Gundersen ? Nu prea cred. Ei bine, e ceea ce se poate numi o personalitate.

În ce mă priveşte îl cunosc destul de bine — mi-a fost pacient pe cînd eram medic interimar la spitalul din... ei, dar n-are nici o importanţă locul. De atunci a căpătat încredere în mine, iar eu, în ultimele trei luni, m-am ocupat de el şi l-am făcut, cum se spune, ca nou.

La prima vedere, nu e nimic de capul lui. Nu ştiu cum se face, dar nu e haină care să stea ca lumea pe el. Oricît şi le-ar coase la cel mai bun croitor din Londra, după cîteva zile hainele lui arată ca şi cînd ar fi de furat sau ca şi cum ar dormi îmbrăcat cu ele. Şi-şi dă seama. Aşa că, din pricina asta, se găteşte cu alte podoabe. Să-i vedeţi corăbiile. Să-i vedeţi vila de lîngă ţărm, la Tjøme. Să-i vedeţi soţia, cînd e înzorzonată din cap pînă-n picioare. Numai că podoabele pe care o sileşte să şi le pună pe ea, o grămadă de inele, broşe, perle, cercei, brăţări şi diademe, nu sînt veritabile. Înzorzonată astfel, să mă ia dracu, nu arată ca prinţesa de pe muntele de sticlă, ci ca muntele.

În felul acesta, el se împodobeşte cu *ea*. Apoi se mai împodobeşte cu două amante — una aici, în Oslo, alta la Gøteborg. Deşi se poate întîmpla să mai aibă şi altele, doar există destule oraşe şi în străinătate. Să nu credeţi că bîrfesc, din contră, Gundersen ţine ca toate astea să fie ştiute — doar e bărbat, ce dracu', iar 56 de ani nu e cine ştie ce vîrstă !

Soţia sa cunoaşte situaţia, dar o primeşte cu un calm imperturbabil. „Dacă Johannes găseşte vreo plăcere în asta, să-i fie de bine ! Cît despre mine, m-am potolit de mult", spune ea.

Şi cred că Johannes se comportă la fel, în ce o priveşte.
Lucru ciudat, e cam zgîrcit cu amantele. Nici vorbă de bijuterii ca ale neveste-si. Cred că e puţin sentimental, şi se gîndeşte că, dacă va avea de suferit din cauza lor, cel puţin să se ştie iubit pentru el însuşi.
În consecinţă îşi schimbă amantele destul de des. Dar vă daţi seama, presupun, că această variaţie nu-i mare lucru pentru un căpitan de cursă lungă ca Johannes al meu. Are cum să-şi procure mereu altele noi. E sarcina agentului său de schimb.
Automobilul şi şoferul constituie cel de-al patrulea lucru cu care îi place să se împăuneze.
Tablouri ?... Ba bine că nu. Are şi tablouri. Colecţionează norvegieni, clasici, romantici. În definitiv — îşi face el socoteala — dacă-i moda să ai tablouri — şi ştiu că aşa e — atunci de ce să nu cumpăr ceva care-mi pare şi mie frumos ?
Cît despre maşină şi şofer, acestea reprezintă la el, ca să zic aşa, plastica *modernă*. O să vedeţi de ce.
Dacă, din cele povestite pînă acuma, aţi tras cumva concluzia că Gundersen e un nătărău caraghios, v-aş ruga să mai reflectaţi puţin. Aflaţi că, în realitate, e unul din oamenii cei mai cu cap pe care i-am întîlnit. Tot ce v-am înşirat pînă acum nu constituie decît — sînt cuvintele lui — „cheltuieli de reprezentare şi publicitate".
Ei dar uite că s-a făcut zece fără cinci. E timpul s-o luăm din loc. Duceţi-vă jos. Vin şi eu îndată, numai să-mi iau rămas bun de la Berit şi de la fetiţă.
Anton şi cu mine coborîrăm.
Nu găsisem de cuviinţă să mă amestec în pălăvrăgeala lui Sander. Întîmplător îl cunoşteam şi eu pe Gundersen. Era omul cel mai generos şi mai îndrăzneţ cu care avusesem de-a face în activitatea ilegală din timpul ocupaţiei.
După reclama făcută şoferului, mă aşteptam aproape la orice. Aceasta, însă, depăşea orice închipuire, aşa cum şedea lîngă Cadillacul de un albastru-închis strălucitor, în poziţie de drepţi, parcă dîndu-ne onorul. Îmi

sugera ceva, şi nu-mi dădeam seama ce. Un erou dintr-un film balcanic? Un general tînăr din America Latină? Nu. Ştiam acum : în uniforma lui neagră, zvelt şi exagerat de elegant, semăna cu un ofiţer fascist cuceritor de inimi, din aşa-zisa epocă de glorie a lui Mussolini, mai înainte ca acesta să-şi fi încercat eroii în război. Avea ceva tipic italienesc în toată înfăţişarea, pielea măslinie, părul lucios şi pomădat, privirea severă accentuată de ochii de culoarea cafelei — leit ministrul de externe Ciano. Iată cine avea să ne conducă.
Se numea Markussen şi crescuse într-o mică localitate din Nittedal, după cum ne-a relatat mai tîrziu Sander.
Era de o politeţe care friza insolenţa, şi ne vorbea într-o elegantă limbă academică.
Era însă un şofer excelent. Bucata de drum parcursă în ziua aceea pînă la poalele primului munte, ar fi luat trei ore şi jumătate într-un tempo normal şi susţinut; lui i-au trebuit numai două ore şi jumătate, şi cu toate astea n-am avut senzaţia de viteză. Automobilul cel mare îl asculta ca o făptură vie şi zbura ca un vis.
— Maşina are şi cîteva instalaţii suplimentare, spuse Sander. Două aparate de radio : unul la noi şi altul la şofer. Hai să ascultăm concertul de dimineaţă!
Dar îl închise numaidecît.
— Iar cornetul ăsta acustic îl pot folosi cînd vreau să dau ordine şoferului. N-am decît să învîrt butonul.
Nu-l învîrti însă; n-avea nici o dispoziţie de dat.
— Cu Markussen ne-am înţeles, ne lămuri el mai departe; a primit totul în scris, pentru mai multă siguranţă. Joi dimineaţa am stat vreo două ore într-un birou de voiaj, am trasat pe hartă ruta, am luat informaţii despre hotelurile şi pensiunile mai convenabile. După aceea funcţionarul a dat telefoane vreo oră sau două, aşa că totul e aranjat. Norocul nostru e că în zilele de Paşti lumea nu prea ia cu asalt hotelurile de prin coclauri. Chiar eu am calculat cîte zile şi ore ne sînt

necesare ca să trecem peste primul, peste al doilea și al treilea munte, iar Markussen are lista tuturor punctelor pe la care trebuie să treacă. După socotelile mele, am putea face escapada asta într-o săptămînă. Am mai prevăzut, în plus, o zi pentru înapoiere și alta pentru cine știe ce întîmplare neprevăzută.

Pe tine, i se adresă el lui Anton, te vom lăsa la gară miercuri dimineața. Te așteaptă soția și copiii. Mai departe, după cîte știu, ai avut grijă să-ți aranjezi singur un mijloc de locomoție.

— Perfect, făcu Anton.

Apoi, uitîndu-se cu un vădit și nedisimulat dezgust la frizura pomădată și lucioasă a șoferului, rosti :

— Mi-l amintesc eu pe individul ăsta. Pe la sfîrșitul ocupației, era șoferul unui general neamț. Pun mîna în foc că el e. Generalul a fost odată pe la noi, era, pare-mi-se, prin "44, ca să ia niște schiuri. Se-nțelege că toată fabrica ședea sluj în fața lui.

În timpul acesta eu îl examinam pe șofer. La cuvintele lui Anton, capul brun și lucios îi fu scuturat de un fior. Nu, nu mi se păruse. Automobilul viră ușor spre dreapta. Pentru mai multă siguranță, privi spre butonul tubului acustic ; era pe *closed* [1], iar între noi și domnul Markussen se afla geamul dublu, izolator de zgomot. Deci, tot părere fusese.

— Crezi ? se miră Sander.

Nici el, nici Anton nu remarcaseră tresărirea aceea, dacă într-adevăr tresărire fusese. Să fie, oare, așa ? Mi se pare ciudat. Cred că te-nșeli, totuși. Îl cunosc eu pe Gundersen. Nu zic că ar fi cine știe ce circumspect, dar cînd e vorba să-și aleagă un șofer particular, nici cel mai bun șofer nu e destul de bun. Poate să aleagă și să trieze cît poftește — îți dai seama că postul e foarte solicitat — și n-ar alege niciodată un om care să nu aibă cazierul în cea mai perfectă ordine. Se prea poate să fi fost silit la această alegere. De Markussen, vreau să spun. S-au mai văzut cazuri.

[1] Închis.

— Asta cam așa e, consimți Anton. Și apoi, după atîția ani nici nu putea avea o certitudine. De altfel, întregi tot el, vîrsta corespunde.
Tăcere.
— Ce nu-mi place la fantele ăsta, reluă Anton, e că pare a-i conveni de minune slujba.
Mă gîndeam că, dacă era într-adevăr de făcut o prostie o și făcusem. Spusei după aceea, ca pentru a mai turna și eu o picătură de gaz pe foc.
— Nu-mi prea vine mie să cred că, în limuzina asta magnifică, plăcile izolate sînt chiar în perfectă stare.
Sander îmi aruncă o privire consternată și rămase pe gînduri.
Cîteva momente mai tîrziu soseam la destinație și ne scoteam lucrurile din mașină. Timp de-o zi sau două aveam să ne folosim de schiuri.
La despărțire, șoferul îl blagoslovi pe Anton cu o uitătură care nu era cîtuși de puțin amabilă. Bănuielile mele cu privire la geamurile izolatoare crescură.
Așteptarăm pînă ce mașina dispăru la o cotitură a drumului, apoi ne puserăm schiurile și ne luarăm raniței la spinare.
Nu ne încărcasem decît cu strictul necesar : alimente pentru două-trei zile ; speram să ne mai aprovizionăm pe drum. Cu toate acestea, rucsacul mi se părea greu, așa că binecuvîntai în gînd excursiile făcute primăvara, cînd căutam singurătatea. Fuseseră un bun antrenament.
— E interesant ce ne-ai spus în legătură cu geamurile izolate, mi se adresă deodată Sander. Adevărul este că sînt unele lucruri care mi-au dat și mie de gîndit. Într-o zi căutam în mașina asta ceva, nu mai țin minte ce, un lucru pe care nu izbuteam să-l găsesc, și cînd colo, am găsit, în schimb, un lucru pe care nu-l căutam : un fel de aparat instalat sub scaunul șoferului. Părea să fie un fel de magnetofon, dar unul mic de tot, cum nu mai văzusem. Dar atunci nu mi-am prea bătut capul cu chestia asta. Acum însă, cînd se va ivi ocazia, ar fi cazul să mai aruncăm cîte o privire prin mașină.

Începurăm să urcăm. Sander mergea în frunte, urmat de Anton. Eu preferasem să fiu încheietor.
Era o adevărată plăcere să-l vezi pe Anton schiind. De altminteri, înainte de război cucerise o sumedenie de medalii în concursurile de la Holmenkollen ; îi reţinusem numele. Ce minunat luneca pe schiuri, ce ţinută falnică avea ! Eram bucuros că nu va trebui să ne luăm la întrecere.
Şi Sander era un schior remarcabil. Nu ca Anton, dar în situaţiile dificile — mai bun decît mine. Îmi dădui seama de asta curînd. Schiasem şi eu, destul, primăvara, dar mai mult meditasem pe schiuri... Însuşi Sander îmi spusese de curînd : „Cînd te-apucă reflecţiile, ai face mai bine să te opreşti...“
După o oră, porţiunea de urcuş cea mai grea era gata. Pădurea se mai rărise. Încă o oră, şi aveam să zărim, pe culme, asemenea unui castel fermecat, silueta hotelului.
Ici şi colo se afla cîte o cabană ; pe alocuri, chiar cîte un pîlc de cabane. Exista şi un drum carosabil care se vedea că fusese folosit de curînd.
Pe coşurile cabanelor ieşea fum — se sărbătorea noul Paşte păgîn al adoratorilor soarelui.
Şoseaua pentru automobile, cea mare, urca pe celălalt versant. Nu aveam să trecem pe acolo nici măcar la coborîre ; ruta noastră era alta.
Trei ore — şi ne aflam în faţa hotelului.
Şiruri de automobile, lungi rînduri de skiuri.
— Haideţi în sala comună, propuse Sander. (Şi îmi explică un lucru pe care de altfel îl ştiam.) Hotelul e amenajat după model austriac, cred eu : un fel de braserie, aşa că lumea de la cabanele din împrejurimi poate pierde vremea aici dacă-i convine. Cît e ceasul ?
Era trei şi jumătate. Tocmai răstimpul dintre dejun şi prînz. Dar şuncă, ouă şi alte gustări speram să găsim, totuşi.
Şi am găsit.
Pe cînd ne aşteptam mîncarea, şi apoi în timp ce mîncam, şi după aceea iar, în timp ce ne fumam ţigările,

auzii acele cuvinte care, în zilele următoare aveau să devină un veritabil refren : „Mai ţii minte ?“
Anton lui Sander, Sander lui Anton...

De duminică dimineaţa şi pînă miercuri după-amiază străbăturăm prima jumătate a itinerarului. Mica noastră trupă avusese nevoie, în 1940, de şase zile pentru a străbate aceeaşi distanţă. Acum cîştigam timp mergînd de-a lungul văilor, de la un munte la altul. Automobilul scurta şi el distanţele, chiar dacă de cîteva ori îl lăsarăm să ne aştepte, în timp ce noi ne abăteam spre locurile cunoscute — de Sander şi de Anton cunoscute, evident.
Dar şi escaladele peste munţi erau făcute mult mai repede decît în 1940. Sander, care luase ca bază timpul folosit de ei atunci, redusese cît putuse de mult timpul de parcurs atribuit şoferului. Nouă, în schimb, ne acordase prea mult. Pe vremea războiului ei umblaseră îndeosebi noaptea şi avuseseră de tras sănii grele construite din skiuri, aşa că nu se putuseră deplasa prea repede. Acum ni se întîmplă ca, în cursul dimineţii de luni, ca şi miercuri la prînz, să aşteptăm cîteva ore maşina, pe marginea drumului. Cea mai mare parte a zilei de marţi, dimpreună cu noaptea spre miercuri o petrecurăm pe „cel de-al doilea munte“ cum numeau ei culmea. În total, străbătuseră, atunci, patru paragini muntoase pînă să ajungă pe poziţie.
Prima şi a treia noapte folosirăm saci de dormit. Noaptea spre joi dormirăm în paturi bune, la hotel, lucru destul de plăcut. Dar şi să stai în pădure pe cetină de brad, în jurul focului la care fierbea cafeaua, să sporovăieşti într-una despre lucruri mai mult sau mai puţin importante, iar după aceea să te vîri în sacul de dormit, în timp ce prin copaci, deasupra ta, susură un vînticel de noapte — nici asta nu era mi se pare mie, de lepădat.
Pe la miezul nopţii, în sacii de dormit se făcea prea cald, aşa că trebuia să ne sculăm să ne mai răcorim. Altminteri ne simţeam minunat.

După răstimpul de aşteptare petrecut luni, i-am fi putut fixa şoferului alt orar. Dar n-am făcut-o, pentru că s-a dovedit că tocmai astfel de ceasuri de aşteptare erau binevenite atît pentru Sander cît şi pentru Anton şi, bineînţeles, şi pentru mine. La fiecare popas se auzeau iarăşi cuvintele : *Ţi-aduci aminte...*
În cursul acestor zile l-am cunoscut pe Anton ca şi cînd mi-aş fi petrecut alături de el ani de-a rîndul ; l-am cunoscut din nou, şi mai bine, pe Sander, dar parcă nici n-ar fi trecut patrusprezece ani de cînd fusesem laolaltă ; îmi trecuse toată supărarea pe el ; nu ştiu cum, dar se risipise.
Sander era acela care spunea mai mult : *Îţi aminteşti.* Anton era mai tăcut, iar atunci cînd începea să vorbească despre ceva, spunea, alternativ, cînd *îţi aminteşti,* cînd *îţi mai aduci aminte.* Cunoştea foarte bine amîndouă graiurile. În mod obişnuit vorbea ca la Oslo — lucrase şi la Oslo aproape douăzeci de ani — dar uneori, mai ales cînd se însufleţea şi îşi dădea drumul la vorbă, se întorcea la dialectul său din Romerik, din anii copilăriei.
În general însă, Sander era acela care vorbea mai mult. Anton tăcea şi asculta, doar aproba din cap din cînd în cînd, mai arunca şi el cîte o vorbă, zîmbea în răstimpuri sau protesta mai mult prin gesturi la exagerările ori la concluziile pripite şi îndrăzneţe ale lui Sander. Arareori intervenea şi el :
— Aş, oamenii de la ferma aia nu erau chiar *aşa* de răi... Sau : Acum mi se pare că o cam umfli şi tu, Sander !
Se întîmpla cîteodată ca, în timpul unei discuţii în legătură cu un amănunt oarecare, Sander să aducă vorba despre sine şi să spună : „Cine zice că-s născociri ? E adevărul adevărat. În orice caz, devine absolut adevărat dacă afirm eu !"
Dădea însă îndărăt atunci cînd Anton intervenea la timp şi-l corecta referitor la locuri, date, replici care fuseseră rostite şi alte lucruri de felul acesta.
Pentru că Anton era acela care-şi aducea aminte mai bine, bizuindu-se doar pe propria-i ţinere de minte.

Asta se vedea, bunăoară, cînd se ivea un dezacord între ei în privința drumului. Atunci Sander trebuia să scoată harta și busola, să măsoare, să calculeze, să se gîndească. Anton își amintea el singur, de fiecare dată, exact.

Lucrul era, în fond, curios, deoarece, vorbind despre marșul din 1940, Anton o făcea întotdeauna pe un ton sobru, obiectiv, ca și cînd expedițiile acelea peste patru munți și cinci văi ar fi fost lucrul cel mai firesc și mai banal din lume. Asta se întîmpla de cîte ori ne opream undeva și începeau, dacă pot spune astfel, să-și execute duetele. Sander simțea un fel de nevoie de a romantiza sau, în orice caz, de a dramatiza evocările. Atunci fața osoasă și fermă a lui Anton se destindea într-un zîmbet de uimire — dar și de admirație — pentru faptul că un om poate vorbi atîta despre niște lucruri așa de neînsemnate. Cînd Sander era bine dispus și avea, incontestabil, și mai multă vervă, Anton, în contrast cu el, se ținea prevăzător cu picioarele pe pămînt ca un adevărat om al muntelui și al pădurii.

Cît despre mine, nu luam parte la aceste discuții decît întrebînd și eu, cîte ceva, din cînd în cînd.

Ceea ce mă interesa în mod cu totul deosebit, un lucru pe care măcar în parte trebuia să-l scot și să-l aflu de la ei, era tot ce se referea la activitatea și starea de spirit din detașamentul acela care se predase fără luptă — detașamentul din care, după cum se știe, fugiseră, constituind grupul de rezistență din munți. Pentru că, orice s-ar spune, amintirile referitoare la asta nu erau prea plăcute, spre deosebire de acelea din perioada următoare fugii lor.

Puțin cîte puțin aflai de la ei o serie de detalii cu ajutorul cărora să-mi pot forma o imagine cît de cît mai exactă.

* * *

Detașamentul cantona pe un poligon de exerciții — un cîmp, cum îi spunea Anton. Cîmpul se afla la poalele unui sat, față în față cu acesta. Fusese plănuit ca,

în caz de război, garnizoana și trupele mobilizate aici să apere satul ; prin așezarea lui, cîmpul de instrucție se preta unei astfel de scheme defensive. De pe pozițiile anume construite puteau fi ținute sub foc de mitralieră amîndouă drumurile care duceau prin vale, spre sat. În spatele satului se întindeau pădurea și munții, iar din această parte inamicul nu se putea ivi.
Dar tocmai această poziție excelentă — sau, dacă vreți, tocmai satul apărat de această poziție excelentă avea să constituie, în parte, cauza dezastrului.
Pe cîmpul de instrucție cantonau vreo mie două sute de oameni. Terminaseră aplicațiile de iarnă și trecuseră la ceea ce ofițerii numeau ultimul retuș. După aceea urma să fie lăsați la vatră ; dar a venit ziua de 9 aprilie. Au fost mobilizate noi efective — tineri din sat, și de prin împrejurimi ; unii primiseră ordine de mobilizare, alții nu. Cîțiva schiori care-și luaseră vacanța de Paști după sărbători — căci Paștele căzuse foarte timpuriu — au coborît din munți și s-au înrolat voluntari. Unul din ei era chiar Anton. Era necăsătorit, preferase să lucreze de Paști, la fabrica de skiuri, și să-și ia o săptămînă de vacanță după aceea. Tocmai își terminase vacanța și cobora din munți, cînd l-a apucat ziua de 9 aprilie în sat. S-a înrolat numaidecît. În total se prezentaseră vreo opt-nouă sute de inși, așa că efectivul detașamentului ajunsese la peste două mii.
Sven a sosit pe data de nouă, iar Sander a doua zi. Detașamentul dispunea de tot felul de arme (în afară de tunuri antiaeriene) precum și de mari cantități de muniții, îmbrăcăminte și alimente. În schimb era criză de ofițeri — printre cei opt sute de voluntari nu era aproape nici unul, iar dintre cei existenți — cîțiva locuiau chiar în sat — unii își iroseau mai tot timpul evacuîndu-și pe etape nevestele și copiii. O astfel de stare de lucruri nu era de natură a contribui, cum se spune, la ridicarea moralului trupei. Pe deasupra mai răbufni, tocmai în aceste circumstanțe dificile, și un conflict mai vechi între doi colonei. Era vorba de o ches-

tiune de ordin pur practic care se transformase într-o chestiune de prestigiu, apoi într-una de morală și pînă la urmă în tot felul de chestiuni. La originea diferendului era întrebarea care din doi are dreptul de-a folosi primul un anume automobil militar, pentru evacuarea familiei, bineînțeles. Chestiunea se încurcase în așa măsură, încît cei doi colonei au rechiziționat în cele din urmă, în scopul evacuării, fiecare cîte o mașină, iar automobilul cu pricina a fost preluat de un maior, care n-a făcut nici el altceva decît să-și evacueze și iar să-și evacueze prea frumoasa-i soție, împreună cu cele două fetițe drăgălașe.

Generalul, care în ziua de opt aprilie plecase la Oslo, la Cercul Militar — unde participa și regele — era vorba de o conferință despre niște dineuri istorice — generalul, deci, nu s-a mai întors la detașament decît în ziua de 12 (și el își avea familia lîngă Oslo, și bineînțeles că trebuise s-o evacueze). Între timp se mai petrecuse și altceva : Quisling luase cuvîntul la radio, avertizînd că ofițerii norvegieni care continuă să lupte vor fi tratați drept criminali, iar soldații drept complici. La sfîrșitul discursului, unul dintre colonei, cel mai în vîrstă, s-a ridicat liniștit de pe scaun, a intrat calm în camera sa și, o jumătate de oră după aceea, a apărut îmbrăcat civil. Ce era în capul celuilalt nu putea ști nimeni, dar cert este că din moment ce unul se îmbrăcase civil, celălalt avea să-și păstreze uniforma.

Era imposibil ca această stare de spirit să nu se transmită și asupra unora dintre ofițerii mai tineri, iar de la aceștia mai departe, la soldați. Era, de asemenea, posibil să fi fost vorba de vreo influență reciprocă în sensul că anumite stări sufletești din rîndurile soldaților să înrîurească asupra ofițerilor, fie tineri, fie mai vîrstnici, întrucît moralul trupei, în special în sînul celor o mie două sute de la început, nu era prea bun. Lînceziseră acolo săptămîni și chiar luni de-a rîndul, îndopîndu-se cu inepții și trăncăneli cazone ; unde mai pui că în chiar ziua cînd aproape terminaseră instrucția și așteptau să se întoarcă acasă, gata *războiul* !

Mai era, totuși, și cîte ceva care avea un efect — da, care în general a avut un efect mai încurajator.
În dimineața de 11 aprilie au apărut deasupra văii trei bombardiere germane, îndreptîndu-se spre cîmpul de exerciții. Zburau relativ jos, nu prea repede, și ar fi putut fi o țintă minunată pentru niște tunuri antiaeriene. Știau, probabil, că nu există pe aici nici o astfel de baterie.
Mitralierele au deschis, totuși, focul împotriva avioanelor, care au răspuns și ele, dar nici un bombardier n-a fost nimerit. Avionul din mijloc a lansat o bombă care a căzut pe o sală de mese și a incendiat-o ; în același timp însă a început să iasă fum și din coada avionului. O mitralieră norvegiană trebuie să fi atins, în cele din urmă, ceva inflamabil.
N-au mai fost aruncate și alte bombe. Celelalte două avioane și-au încadrat camaradul rănit, și au făcut cale întoarsă, dispărînd în josul văii, cel rănit zbura mai jos decît celelalte. În timpul acesta sala de mese ardea vîrtos, iar o vacă tăiată, care la apariția avioanelor tocmai fusese cărată înăuntru, răspîndea peste întregul cîmp un miros ispititor, de carne friptă.
După trei ore cele două avioane s-au întors (ce se întîmplase cu al treilea, n-au putut afla niciodată) și de data aceasta au bombardat serios, cîte patru bombe fiecare. Trei barăci — două dormitoare și un depozit — au fost incendiate, cea mai mare parte din uniforme și din celelalte efecte, au putut fi salvate.

— Și uite așa, în ziua aceea am stat pe burtă, în noroi, povestea Sander. Ne-am murdărit al dracului, dar în general se poate spune — nu era nici o îndoială în privința asta — că bombardamentul acela a avut pentru noi un efect încurajator. Credeam cu toată tăria că doborîsem și noi unul din avioane, căci părea grav avariat atunci cînd a dispărut în josul văii, lăsînd dîre de fum negru în urma lui. Dar ceea ce era și mai important, scăpasem ca prin minune fără morți și răniți. Nici măcar unu.

În următoarele două-trei zile nu s-a mai întîmplat nimic, sau aproape nimic, iar moralul trupei a scăzut din nou. Disciplina era slabă, oamenii murmurau, cei aflați aici de mai mult timp cereau să se întoarcă acasă. La ce-ar folosi să rămînă pe poziție ? Nici nu se știa sigur dacă este sau nu război.

Detașamentul nu avea nici o legătură cu cartierul general sau cu guvernul ; dar oamenii care ni se alăturară în zilele de 12 și 13 — căci într-adevăr mai veniră, cîțiva din ei chiar de la Oslo, oamenii aceștia relatau că guvernul și comandamentul suprem se aflau în munți, într-o localitate de lîngă Elverum. În orice caz părăsiseră orașul Hamar. Circulau, de asemenea, zvonuri despre o ciocnire care avusese loc cam între Hamar și Elverum. În ziua de 10 aprilie Oslo fusese în panică : o amenințare că orașul va fi bombardat și făcut praf, sau cam așa ceva — jumătate din populația orașului se refugiase prin sate și prin pădurile din munți, și, dacă nu se întorsese, cu siguranță că încă se mai afla în dispersare.

E oare război ? se întrebau soldații. Pentru moment era de ajuns să le amintești de bombardarea cantonamentului și despre propaganda desfășurată de Quisling la radio. Dar ei erau și rămîneau în continuare morocănoși și îndărătnici, ținînd morțiș să se întoarcă acasă. O ciocnire cu nemții ar fi fost de natură, poate, să schimbe starea de spirit, ar fi putut să-i înfurie, probabil ; dar așa ceva nu s-a întîmplat. Nu s-a întîmplat niciodată.

Și zvonurile zumzăiau.

Atît ofițerii cît și soldații știau că nemții ocupaseră posturile de radio încă de la 9 aprilie. Dar era oare adevărat ceea ce se spunea la radio ?

Ascultau în fiecare zi propaganda dusă de nemți și de Quisling. Primeau în fiecare zi ziare. Ziare scrise în mare parte cu reticență. În privința aceasta nu exista nici un dubiu. Și totuși...

Era o situație absolut nouă ; oamenii nu învățaseră încă să asculte cu un auz versat și să citească printre rîn-

duri, ori să tragă concluzii din ceea ce se spunea şi, mai ales, din ceea ce nu se spunea.
Mai tîrziu au învăţat, şi încă foarte bine. Se cunoaşte cazul acelui ostaş norvegian care a spus, cînd nemţii au anunţat ocuparea Kievului : „N-au ocupat nici un Kiev, l-am văzut eu, cu ochii mei, pe hartă !"
Dar în aprilie 1940, era cu totul altfel. Norvegia trăise în pace timp de 126 de ani.
Zvonurile se înteţeau de la o zi la alta, atît la popota ofiţerilor, cît şi printre soldaţi. Cincizeci de zvonuri, o sută de zvonuri pe zi. Regele, trecînd peste voinţa guvernului, încheiase un pact cu Quisling. Regele şi guvernul se aflau în Suedia. Flota engleză debarcase trupe lîngă Narvik. Trei crucişătoare germane fuseseră scufundate dincolo de Kristiansand. Regele fusese luat prizonier de nemţi, dar aceştia păstrau secretul, în speranţa unei colaborări. Flota engleză se concentrase în interiorul fiordului Trondheim şi bombardase portul cu acelaşi nume. Divizia norvegiană din Østfold, numărînd trei mii de oameni, cea mai puternică şi mai bine dotată divizie pe care o aveam, era în marş spre Oslo.
O zi după aceea s-a comunicat însă, prin radio, că întreaga divizie intrase în marş în Suedia, şi că se lăsase internată acolo.
În aceste cîteva zile se mai făcuseră cîteva exerciţii de tragere, cîteva patrule motorizate fuseseră trimise prin împrejurimi, dar asta nu era suficient pentru a da cu adevărat oamenilor ceva de făcut. Şi timpul trecea.

— Într-una din recunoaşterile astea am fost şi eu cu Anton, povestea Sander. Comanda o avea Sven. Nu mă pot lăuda că am făcut mare scofală. Eram opt oameni şi aveam cu noi o mitralieră. Ajunsesem la vreo milă în josul văii, cînd s-a auzit duduit de motoare. Ne-am trîntit în şanţ cu mitraliera în bătaie. Erau nemţi, tot în recunoaştere şi ei : trei motociclete cu ataş şi şase oameni cu o armă automată. Au trecut pe drum, chiar pe lîngă noi, cel mult douăzeci de metri

mai la vale de locul în care ne aflam ; mergeau cu viteză, dar constituiau o țintă ideală. Sven a tras o rafală după ei, dar o secundă prea tîrziu. I-am văzut accelerînd. Un moment după aceea au apărut din nou, goneau la vale, dar pe alt traseu, pe un teren situat la două sute de metri mai jos. De data asta Sven a tras la timp, dar n-a nimerit. Nemții n-au răspuns. Luaseră, probabil, informațiile pe care le căutau.
Sven era furios pe el însuși. I-am avut în vîrful cătării ! spunea el. Și nu am nici o scuză pentru secunda pierdută. Degeaba îmi spui tu că a fost pentru prima oară, că pentru prima oară țînteam în oameni, degeaba-mi vorbești de insuficientă pregătire de luptă. N-ai decît să spui ce poftești. Eu știu ce-a fost : mi-a fost frică !
— Acest eșec total, continuă Sander, a fost, fără doar și poate, unul dintre motivele acelei hotărîri luată mai tîrziu de Sven, aceea de a porni la drum și de a ajunge într-un loc unde se băteau norvegienii.
Unul dintre motive. Dar mai erau și altele. Unul dintre acestea — și cel mai important, poate — a fost vestea morții lui Gunvor și a fetiței. N-a spus nimic. Doar a plecat de lîngă noi și s-a închis în cameră la el. A ieșit după vreo două ore. Era îngrozitor — am fi vrut să spunem cîte ceva, dar ce puteam spune ? A lămurit tot el repede, situația aceea grea. N-a zis decît atît :
— Cuvintele-s de prisos !
Apoi a început să se ocupe de una și de alta, și-a pus la punct mitraliera. Era în 13 ale lunii.
Plecînd la reuniunea de la cercul militar, generalul își luase și aghiotantul — un maior care era, în același timp, și om de afaceri. Din cine știe ce motiv, acesta nu s-a mai întors. Generalul nu știa unde se află. Ofițerii mai vechi îl regretau profund. De-ar fi măcar Halfdan aici ! spuneau ei. Dacă ar fi fost măcar Halfdan, totul ar fi mers altfel, evident. Se agățau și ei într-una de asta, că dacă măcar Halfdan... Dar acum, cînd nici măcar Halfdan...

Generalul, despre care nimeni nu vorbea, deşi, oricum, el se întorsese, era un om în vîrstă, liniştit, taciturn. În viaţa civilă exploata o fermă, în apropiere de Oslo, şi era un apicultor pasionat.
În timp ce-l aşteptau pe Halfdan, oftau după Halfdan şi nu vorbeau decît despre Halfdan, maiorul Ulvik, comandantul, se îndeletnicea cu evacuarea familiei. Îşi închipuia, pesemne, că de fiecare dată cînd îşi evacuează soţia şi cele două fiice, le joacă nemţilor o farsă teribilă.
Patriot, Ulvik ! Autentic şi din principiu !
Cît despre Halfdan — acesta îi lua pe ofiţeri în excursie cu automobilul lui elegant, îi invita să-şi petreacă *week-end*-ul în vila lui de la ţară, îi trata regeşte şi se purta cu ei ca de la egal la egal, — el, milionarul, iar ei, nişte bieţi ofiţeraşi norvegieni prăpădiţi şi flămînzi, învăţaţi să întindă margarină pe pîine în zilele de sărbătoare, obişnuiţi să ştie că lumea zîmbeşte maliţios, bineînţeles dacă nu rîde chiar în hohote, de ei, fapt care se întîmpla cu regularitate cînd în jurnalele cinematografice apăreau imagini cu recruţi norvegieni şi exerciţii militare norvegiene. La drept vorbind nu era nimic ciudat în aceste rîsete. Imediat după prezentarea unei parade naziste sau ruseşti, apăreau pe ecran, ostentativ, cîteva imagini luate, evident, cu vreunul din aparatele de filmat meşterite cu o sută de ani înainte de inventarea fotografiei. Se vedeau, coborînd dintr-un tren sau urcîndu-se într-o căruţă, bieţi recruţi norvegieni în uniforme din era glacială sau, în orice caz, dinainte de 1814, echipament găsit prin cine ştie ce fund de depozit, mîncat de molii. Cel mai prost era însă cu pantalonii, căci de regulă fiecare soldat primea pantalonii pe care în mod normal ar fi trebuit să-i capete camaradul de alături, aşa încît expresiile acestor „boboci" arătau de la o poştă că, dacă de bine, de rău, nu le căzuseră inimile în fundul nădragilor, gîndurile, în orice caz, acolo li se aflau .[1]

[1] Aluzie la expresia norvegiană *a-i cădea inima în pantaloni*, însemnînd *a fi mort de frică*.

— Ei bine, încheie Sander, pentru a găsi niște specimene ca recruții norvegieni, trebuie, de fapt, să-i cauți în Armata Salvării, dar nici acolo nu i-ai fi găsit.
Era luni către prînz. Așteptam șoferul. În timpul acestui răgaz își emise Sander sentințele finale :
— Trebuie să mărturisesc că exista în asta un fel de justiție imanentă, o justiție nedreaptă și aspră, să vezi un ofițer norvegian care, după ce a răbdat de foame patruzeci de ani într-o carieră penibilă, îmbracă haina civilă tocmai în momentul în care speră să fie nevoie de el.
În ziua de 13, seara, se înapoie Halfdan. Dar întoarcerea lui era altfel decît se scontase.
Era în amurg. Un automobil mare și lustruit, cu drapel parlamentar (automobilul lui Halfdan ! spuneau cei care se plimbaseră în el mai înainte) a virat în fața pozițiilor norvegiene. Din el a coborît Halfdan împreună cu doi ofițeri germani. Au remis un ultimatum : dacă detașamentul nu se predă pînă a doua zi la ora opt, satul va fi bombardat pînă în temelii.
Acestea zise, au salutat în poziție de drepți, au înmînat documentul, au salutat din nou, s-au urcat în mașină, împreună cu Halfdan, și au plecat.
În seara aceea nu s-a mai vorbit de altceva.
A doua zi, la ora unu, a fost convocată o întrunire a ofițerilor. Dar întrucît nu fuseseră convocați decît ofițerii în vîrstă, cei mai tineri cam bănuiau despre ce poate fi vorba.
Ofițerii mai tineri — prin urmare, majoritatea — voiau să se bată. Cei în vîrstă, dimpotrivă, considerau, după expresia lui Carol cel Mare, că mîna lor purtase prea multă vreme sabia. Acum voiau să semneze pentru pace.
Pe la ora trei, consfătuirea a luat o scurtă pauză. Se serviră sandvișuri și cafea. Cîțiva tineri au putut în timpul acesta, să schimbe cîteva cuvinte cu unii din vîrstnicii care se țineau, totuși, mai bățoși.
Majoritatea era, ferm, pentru capitulare.

Dar generalul ? N-avea oare generalul comanda ? Cum de accepta să se subordoneze subalternilor ?
Iată că accepta. Generalul declarase că se va supune majorității.
Singura lui scuză ar fi că nu se putea bizui pe soldați. În cazul bombardării și incendierii satului, ar fi urmat haosul.

— Sven a aflat despre asta pe la ora patru, continuă Sander. N-a mai așteptat secunda fatală. A discutat imediat cu noi cinci, aceiași pe care-i luase atunci în recunoaștere, bineînțeles. Planul lui era simplu. Să confecționăm o sanie din patru perechi de schiuri — asta putea s-o facă Anton. Să luăm mitraliera, arme, pistoale, atîta muniție cîtă puteam încărca, să ne îmbrăcăm în civil (dar să avem uniformele în ranițe, împreună cu merindele necesare și altele de felul acesta), să ne îngrijim să fim șterși din controale și apoi — înainte marș ! spre cel mai apropiat loc în care se desfășurau acțiuni de luptă.

Toți cinci am spus, fără șovăire, da ! Ar fi putut lua cu el de zece ori, poate chiar de cincizeci de ori mai mulți ; dar în cazul acesta nu s-ar fi acționat în secret, s-ar fi creat impresia unei rebeliuni, nemții ar fi aflat, avioanele lor ar fi urmărit un astfel de grup și nici unul n-ar mai fi ajuns, probabil, să se alăture frontului.
S-au gîndit la un moment dat, să stea de vorbă și cu alți ofițeri tineri și să-i convingă să procedeze și ei la fel. Dar după o matură chibzuire au renunțat. Plecau singuri. Ce aveau de gînd ceilalți, treaba lor.
Ca efectiv, socoteau ei, grupul era tocmai cît trebuia. În cazul cînd nemții i-ar fi reperat din avion, puteau fi luați drept alpiniști.
Probabil însă că motivul cel mai important de a păstra secretul trebuie căutat în aceea că nu erau de loc siguri cu cine se putea sta de vorbă absolut deschis. Într-adevăr, asta era situația.

Nu că ar fi bănuit pe careva din camarazi de trădare (cîțiva din ei erau, totuși, trădători, după cum s-a dovedit mai tîrziu). Dar ce s-ar fi întîmplat dacă vreunul dintre ei, dintr-o înțelegere greșită a sentimentului datoriei, s-ar fi dus să raporteze unui superior ?
Cu toate acestea, în pofida precauțiilor luate, lucrurile ar fi putut lesne ieși prost.
Patrula lui Sven, patrulă care mai avusese această componență, număra opt oameni. Unul era acum bolnav. Dar și șapte era un număr bun, socotea Sven. Pe vremuri fusese număr sacru.
Au rămas totuși șase, și asta de la bun început. Al șaptelea, un vlăjgan de la țară, puternic și îndrăzneț, a spus *nu*. Fusese *all right* atîta vreme cît era vorba de un detașament regulat, în cadrele armatei. Atunci își făcea datoria, cum spunea el. Dar acum... așa... nu ! Îi era frică. Era, după părerea lui, ceva ilegal, pesemne un fel de piraterie.
Vlăjganul s-a dus la unul din ceilalți ofițeri, un locotenent pe numele său Halversen, și l-a rugat, vorba lui, să-i povățuiască și el.
Și locotenentul Halversen a venit.
Nu avuseseră prea mult a face cu el, dar îl știau de artilerist foarte bun. Tocmai se căzneau să înjghebeze sania de schiuri. Halversen a rîs de vlăjgan. Părerea lui era că planul e bun. Mulți ar fi trebuit să facă la fel.
Mitraliera o iau ? În cazul acesta îi poate ajuta s-o împacheteze. A nu se uita că, pentru o treabă ca asta, trebuie un ambalaj special. Dacă mitraliera e nouă și nefolosită, e nevoie s-o curețe de vaselină înainte de a o monta.
Cîteva minute Sven și Sander îl urmăriră cum se ocupă de mitralieră. Și-au dat seama repede că era cel puțin tot atît de expert ca și ei. Cineva de lîngă sanie îi strigă ; se duseră pînă acolo, unde zăboviră un timp.
La înapoiere, mitraliera era împachetată ; locotenentul Halversen tocmai se ridica.

— Și muniție ? întrebă el. Cîte benzi credeți că puteți lua ?
Se sfătuiră puțin ; ar fi vrut, desigur, să ia cît mai multe, dar nici sania nu trebuia să fie prea grea. Căzură repede de acord. Omul se pricepea — în privința asta, nici o îndoială.
— Și aici sînt piesele de rezervă ! spuse el la sfîrșit. Le-am împachetat separat. Uite și un sac în care puteți băga tot ce mai trebuie. Legați-l bine de jur împrejur cu o frînghie și o să arate ca un porc tăiat sau cam așa ceva.
Se făcuse aproape opt. Rumoare pe întreg cîmpul. Consiliul ofițeresc se terminase și, după cîte aflaseră, capitularea fusese adoptată. Se intenționa a se ascunde asta, soldaților, pînă în ultima clipă, pentru a se păstra calmul și ordinea, cum spunea colonelul civil (care, de data aceasta, își pusese netam-nesam uniforma). Dar astfel de lucruri nu pot fi ascunse ; ofițerii dădeau zor să-și facă bagajele, ordonanțele alergau de colo-colo și, într-o atare situație, ceea ce știe unul, știu și zece, apoi o sută, și încă unu...
Agitația asta le convenea de minune lui Sven și grupului său. Pe o astfel de zarvă și de zăpăceală, în tot acest talmeș-balmeș de gînduri și sentimente, nimeni nu le mai dădea atenție. Mai erau cîteva minute pînă la opt, cînd porniră la drum, liniștit, pe tăcute. Cîmpul de instrucție rămînea în urmă. Urcau în munți.

1940 — peste primul munte

TIMP DE VREO TREI ORE DRUMUL FU extrem de greu. Vremea era mohorîtă, zăpada muiată, povîrnișul abrupt, iar sania grea nu înainta de loc repede. Dar încet-încet, urcară, totuși, o bună bucată de drum.

La căderea întunericului începură să caute un loc în care să se poată odihni cîteva ore. Mergînd mai departe astfel, n-ar fi fost exclus să se rătăcească.

La o cotitură a drumului dădură peste cîteva case, unele din ele destul de măricele. Dintr-una se prelingea o dîră de lumină printre pervazul ferestrei și perdele — țăranii nu se prea îngrijeau de camuflaj, încă nu se obișnuiseră cu așa ceva. Se gîndiră că ar putea bate la ușă pentru a cere informații ; dar mai întîi se îngrijiră să ascundă sania.

Se auzi un tîrșîit înăuntru — cineva se apropia numai în ciorapi — apoi o voce groasă și răgușită : „Care ești acolo ?"

Sven, care se afla în față, spuse cine e. Îi explică celui dinăuntru și ceea ce dorea : împreună cu cîțiva inși, avea de traversat muntele. Se lăsase întunericul și nu se putea merge mai departe. N-avea cumva un locșor în care să se odihnească vreo cîteva ceasuri ?

Cheia se răsuci în broască, se întredeschise ușa, și un om vînjos cu părul cărunt, îi cîntări din

ochi, bănuitor. Cum Sven îi inspirase, probabil, încredere, țăranul deschise mai bine ușa și întrebă, deși cam morocănos :
— Aha ! Și cîți sînteți ?
Aflînd și asta, mai mormăi o dată, apoi vorbi ceva mai prietenos :
— Du-i colo în bucătărie.
Încuie ușa la loc în urma lor, continuînd să bombăne : „E bine să încui. De la o vreme încoace umblă pe aici fel de fel de oameni".
Intrară într-o bucătărie mare, luminată. Aparatul de radio era deschis. Ceasul arăta puțin peste zece și jumătate.
— Stați jos, spuse omul. Apoi se întoarse spre nevastă-sa : Cred că trebuie să scoți ceva de mîncare. Oamenii ăștia au mers o bucată zdravănă de drum.
Fără o vorbă, femeia începu să pună pe masă pîine, unt, cîrnați, brînză, lapte.
Părea să fie o casă înstărită.
Gospodarul începu să-și descoasă musafirii. Auzind că detașamentul de pe cîmpul din vale se predase, spuse doar atît :
— Da, am bănuit eu asta de la bun început. Nădăjduiesc însă că n-o să țină mult războiul ăsta.
La radio se transmitea muzică de Wagner.
— Unde mai pui că te scoate din sărite și muzica asta ! făcu supărat țăranul. Muzică clasică, cică — de dimineață pînă seara. Să-mi mai zică și ei, colo, din clarinet. Aia, da ! Aia cred și eu că-i muzică ! Cel mai bine era cînd ne conduceam noi singuri ! Acu... Acu, un' te-ntorci, numai harababură.
Apoi, văzînd că terminasem de mîncat, urmă :
— Hm ! Cred că loc de dormit o să fie, că argatul a spălat putina. Un puturos. Socotea că sîntem prea aproape de cîmpul de instrucție.
Camera argaților era, așadar, goală. Avea vreo două-trei paturi. Să fie doar cu băgare de seamă cînd or aprinde focul.
Sven mulțumi pentru bunăvoință, adăugînd că aveau să plece devreme, cu siguranță mai înainte ca cineva

de la fermă să se fi sculat. Așa că, dacă-i este îngăduit să plătească pentru mîncare și găzduire chiar acum...
Țăranul mormăi că doar nu le dăduse cine știe ce, ca să aibă pretenție la plată. Pînă la sfîrșit luă însă o hîrtie de zece coroane.
Și Sander își încheie acest capitol al povestirii astfel :
— Cam asta-i tot despre țăranul ăla. Ne-a cam amărît felul său de a privi lucrurile.
Anton interveni :
— Omul era destul de cumsecade, doar puțin cam nătîng. Războiul și alte chestii de-astea erau prea grele pentru el ; el voia să-i cînte din clarinet. Bătrîna era mai isteață, și mai bună la suflet.

Porniră din nou la drum pe la trei, cînd tocmai începea să se lumineze de ziuă. Vremea continua să fie mohorîtă, cu nori joși, dar asta era bine. Din loc în loc norii pluteau atît de jos, încît se prefăceau într-o negură care atingea vîrfurile copacilor ; iar asta le convenea. Pîrtia era însă lunecoasă — zăpadă căzută de curînd peste crusta de gheață — și asta nu le mai convenea.
Știau că prin coclaurile acelea se află un hotel. Sperau să mai fie încă lume acolo. În cazul acesta puteau, probabil, să afle ceva mai amănunțit cum se prezintă situația dincolo de celălalt versant al muntelui.
Un plan bine pus la punct nu aveau. Totul se petrecuse atît de repede în ajun, încît nu reușiseră să ia decît o singură hotărîre — aceea de a continua să se bată. Abia acum li se punea prima problemă de ordin practic, anume spre ce vale să se îndrepte și cît trebuie să urce sau să coboare. Știri și informații sigure nu aveau de loc. Pe cîmpul de exerciții umblau numai zvonuri care se băteau cap în cap, iar peste asta mai veneau și confuziile răspîndite, prin radio, de Quisling.
— La hotel nu aveam să aflăm mare lucru, își continuă Sander povestirea. A trebuit să găsim singuri ceea ce credeam noi că e soluția cea mai bună — și

numai bunul Dumnezeu ştie dacă aceea era. De ne-am fi orientat puţin mai către vest, am fi putut da de nişte detaşamente norvegiene combatante ; alte grupuri răzleţe se şi uniseră cu ele. Dar detaşamentele astea s-au predat şi ele, atît de repede, încît abia am fi apucat să simţim mirosul prafului de puşcă.

Deocamdată însă hotelul acela le era ţinta cea mai apropiată. Sperau să existe un aparat de radio bun. Forţele norvegiene trebuie să fi avut şi ele, pe undeva, un post de emisie. Poate că un aparat bun, situat într-un loc favorabil, ar fi prins ceva ştiri.

Ninsese puţin în cursul nopţii, aşa că nu se aşteptaseră să găsească prea multe urme de skiuri. Erau totuşi cîteva, dar după semnele lăsate de beţe puteau să observe că cei ce trecuseră pe acolo, oricine ar fi fost ei, merseseră la deal.

În timpul dimineţii vremea se mai limpezise. Se aflau la liziera pădurii. În depărtare se zărea hotelul. Apoi stratul de nori se lăsă iarăşi jos, dar apucaseră să-şi ia ca punct de reper un desiş de copaci care părea să se afle destul de aproape de hotel ; desişul înainta pe platou, ca un promontoriu. Se îndreptară într-acolo, ţinînd pe lîngă marginea pădurii.

Se auziră, de două-trei ori, avioane germane, dar nu le văzură. Zburau pe deasupra platoului de nori.

În cele din urmă ajunseră la desiş şi apucară spre dreapta, în direcţia în care credeau că se află hotelul, căci acum nu-l mai vedeau. Se lăsase din nou negură. Ajunseră totuşi acolo mulţumită lui Anton.

Pe unul din coşuri ieşea fum. În curte se vedeau cîteva perechi de schiuri, dar nu multe.

Îşi desfăcură schiurile, traseră sania înăuntru lîngă un perete de după colţ, şi se apropiară de uşă. Pentru orice eventualitate, aveau pistoalele la îndemînă, în buzunare.

Ieşi un om. Deşi în civil, îl recunoscură îndată. Era maiorul Ulvik.

Îl văzuseră pe cîmpul de exerciţii cu vreo trei ore înainte de a pleca. Luase şi el parte la adunarea ofiţe-

rilor. Se vede că pornise la drum mai înaintea lor, înnoptase cu însoţitorii săi, pe undeva, mai pe sus şi astfel ajunsese la hotel pe drumul drept. Sven şi cu ai săi pierduseră urmele de schiuri cînd au început să urmeze liziera pădurii.
Ulvik, care îi cunoştea pe Sven şi pe Sander, rămase niţeluş încurcat. *Niţeluş* era cam puţin spus, de altfel. Dar încurcătura nu dură decît o clipă ; înţelesese, evident, că ne aflam cu toţii în aceeaşi barcă.
— Aici nu puteţi rămîne ! spuse el destul de hotărît, după ce mai întîi salutase. (Va să zică voi eraţi... şi aşa mai departe...)
Nu intenţionaseră să rămînă acolo. Dar le vorbise atît de apăsat, cu obişnuitul său ton de comandă, încît Sander întrebă :
— Şi de ce nu ?
Ulvik era, evident, pe punctul de a răspunde şi mai ferm : „Fii la locul dumitale, locotenente", sau ceva asemănător. Se reţinu însă. Îşi aminti, desigur, că era în civil şi că, în această situaţie, se recomanda puţină politeţe !
Îi lămuri că ultimii oaspeţi plecaseră de cîteva zile. Proprietarii — prieteni ai lui — plecaseră şi ei, în cursul zilei, împreună cu ultimii oameni de serviciu. El şi însoţitorii lui sosiseră dis-de-dimineaţă, după ce merseseră toată noaptea (aşadar folosiseră lanterne pe un platou deschis, în timp de război şi cu avioane germane care îi puteau descoperi în orice moment). Dar întrucît el era prieten cu hotelierul şi întrucît el însuşi avea să coboare ceva mai tîrziu, li se îngăduise, lui şi celorlalţi, să rămînă acolo şi să se odihnească. El răspundea acum de hotel, care trebuia să fie închis şi zăvorît. De altfel totul era în ordine, aşa că...
Sven spuse pe un ton cît se poate de liniştit că nu vede ce complicaţii s-ar crea dacă ar intra, împreună cu băieţii lui, să ia o mică gustare.
Maiorul rămase cam deconcertat. Apoi răspunse că, aşa cum le mai spusese, personalul de serviciu plecase. Cu toate acestea întîmplarea făcuse că tocmai şezu-

seră la masă, el și prietenii săi — o gustare rece, în bucătărie. Masa încă mai era întinsă și mîncare se găsea, din destul, pentru șase inși. El putea să le acorde trei sferturi de oră pentru masă și după aceea încă un sfert pentru spălatul veselei și pentru curățenie. Peste o oră trebuie să închidă, să tragă zăvoarele și să pornească la drum.

Aici se ajunsese cu tratativele, cînd se auzi un fîșîit de schiuri care se apropia, iar de după colț apăru un tînăr în civil și cu rucsac. Inginerul Holt de la uzina electrică din valea de dincolo, se prezentă el. Stătuse într-o cabană împreună cu cîțiva prieteni, și se îmbolnăvise, o simplă răceală, totuși răceala asta îl făcuse să piardă cîteva zile. Prietenii lui porniseră spre... (numi cîmpul de instrucție). Avusese de gînd să coboare și el într-acolo, numai că auzise la radio despre capitulare.

Ca și ceilalți, se interesă dacă nu era rost de ceva mîncare la hotel.

Maiorul încercă să-și repete tirada, însă Sven i-o reteză scurt :

— Dacă e de mîncare pentru șase, o să ajungă, cred, și pentru șapte.

Sven, Sander și ceilalți cinci intrară în bucătăria spațioasă. Gustările reci erau fără cusur. Maiorul și însoțitorii săi tocmai terminaseră de mîncat. Pe plită aburea o cafetieră grozavă cu cafea fierbinte. Prin ușile întredeschise se auzeau, probabil din salonul cu șemineu, glasuri ; erau și femei acolo. Un miros de țigări ajungea pînă în bucătărie.

În timpul mesei îl puseră și pe inginer la curent cu situația. Acesta spuse doar atît :

— Cred că există pe-aici lucruri de-alea care se cheamă ferestre, nu-i așa ?

Ieși apoi, împreună cu Sander, să dea o raită printr-una din încăperile de lîngă bucătărie (în direcția opusă locului de unde se auzeau vocile). Acolo crăpară o fereastră și măsurară distanța pînă la zăpadă : nici o greutate.

După masă — curățenia era făcută, vasele spălate, resturile de alimente puse la loc sigur, în raniţe — intră maiorul. Dădu satisfăcut din cap, văzînd ce ordine era. După aceea își privi ceasul.
— Așadar, domnii mei...
Îl urmară afară.
Acum se arătară și prietenii săi — un bărbat și două doamne. Bărbatul, un anume Svenneby, fusese — ca și Sven, ca și Sander — tot locotenent și tot pe același cîmp de exerciţii. În viaţa civilă era reprezentantul unei firme și locuia la Oslo. Parcă învîrtea niște afaceri cu unele case de comerţ germane. Cele două doamne erau, de asemenea, cunoscute — una soţia locotenentului, deci a reprezentantului comercial, care o evacuase în munţi, cealaltă sora ei ; amîndouă, îndrăzneţe și sportive.
Locotenentul Svenneby nu era cîtuși de puţin încurcat. El spuse :
— Într-adevăr, așa cum, desigur, v-a spus maiorul, am avut, cînd am văzut ce întorsătură iau lucrurile, grijă să fim șterși din controale. De altfel nici nu mai putea fi vorba de controale în haosul ăla. Și am venit încoace. În ce mă privește, n-am nici un interes să fiu internat într-un lagăr, cine știe cît timp, ca prizonier de război. Am de gînd să mă întorc la Oslo. Mă așteaptă biroul.
Tot Sven fu acela care vorbi.
— Aha, vrei să te apuci iar de afaceri ? Bineînţeles, se pot produce creșteri interesante de preţuri în tranzacţiile cu mașini, în caz că războiul va dura.
Locotenentul, adică reprezentantul comercial, răspunse sec :
— Războiul ăsta n-o să dureze chiar *așa* de mult. În ceea ce ne privește pe noi, cred că s-a și sfîrșit.
Sven replică :
— Atîta vreme cît au loc lupte în toate colţurile ţării, poate considera un ofiţer norvegian că războiul s-a încheiat ?

Svenneby nu-şi pierdu cumpătul. Se vedea bine că e construit dintr-un material mult mai rezistent decît deconcertatul maior Ulvik.
— După părerea mea, răspunse el calm, războiul acesta a fost o neînţelegere din prima clipă. La ce ne-am amesteca noi în jocul ăsta în care s-au angajat marile puteri ? Ascultaţi un sfat bun şi haideţi cu noi la Oslo, domnii mei.
Sven răspunse că ei nu aveau nimic de făcut la Oslo.
Svenneby îl gratulă cu un zîmbet prietenos, dar dispreţuitor, aşa cum se uită omul matur la un copil nerăbdător.
— Romantici ! zise el, simplu.
Erau numai la un metru unul de celălalt, discutau politicos, dar între ei se căsca o prăpastie.
Maiorul interveni :
— Aş vrea să-i rog pe domni să privească în altă parte în timp ce încui.
Îl ascultară cu toţii.
Sven spuse după aceea că ei ar vrea să se mai odihnească puţin lîngă peretele dinspre soare, măcar că nu era de loc soare.
Maiorul tuşi uşor ; desigur socotea că s-ar cădea să spună cîteva cuvinte de bun rămas.
— Hm ! Cred că, dintr-un punct de vedere, e foarte regretabil că rezistenţa noastră a fost atît de scurtă.
— A fost fără speranţe din prima clipă ! îl întrerupse reprezentantul comercial.
— Hm ! într-adevăr. Permiteţi-mi, totuşi, să-mi exprim speranţa că ne vom revedea în — hm ! — în împrejurări mai fericite.
Apoi cei patru porniră la drum, maiorul spre locul în care îşi evacuase ultima dată soţia şi copiii, iar reprezentantul comercial Svenneby la vale, spre maşinile lui nemţeşti.
Ceilalţi şapte se îndreptară spre peretele unde presupuneau că e soare şi rămaseră acolo, în picioare, pînă cînd cei plecaţi dispărură. Apoi dădură ocol casei şi intrară înăuntru, pe fereastră !

Hotelul era confortabil. În alte împrejurări ai fi fost tentat să te instalezi într-însul pe mai multe zile. Ei nu rămaseră decît vreo cîteva ore, timp necesar inginerului pentru a se pregăti în vederea drumului ce urma să fie făcut în cursul nopții. Înainte de a porni la drum peste platou, voia să se asigure, spunea el, că nu mai are febră. În ipoteza că mai era încă suferind, e uimitor, însă, cît de repede s-a putut înzdrăveni în cursul după-amiezii. Poate că asta s-a datorat unui lucru pe care...

Căci s-au petrecut cîteva lucruri.

Unul din oameni apăsă, întîmplător pe clanța ușii exterioare. Se constată astfel că ușa nu era încuiată. Să le fi acordat, totuși, maiorul cîteva ore de odihnă în fotoliile comode ale hotelului ?

Înainte de această descoperire, Sander făcuse însă un lucru pe care, probabil, nu l-ar fi făcut dacă ar fi știut că maiorul lăsase ușa deschisă. Anume, găsise cheile de la subsol, dăduse o raită pe acolo și îmbunătățise simțitor proviziile de merinde pentru fiecare om. Dînd apoi peste o ușă la care nu se potrivea nici una din chei, meșteri ușurel broasca, nu era cine știe ce complicată. Ușa dădea în pivnița cu vinuri.

Nu luă mare lucru. Doar trei sticle de cherry, care fură savurate, în comun, în salonul cu șemineu, și patru sticle de rachiu pe care le repartiză în raniță. Apoi închise la loc pivnița. Nu că ar fi servit la ceva s-o lase încuiată ; destul de curînd aveau să treacă pe acolo altfel de oameni — imposibil să știi din ce parte — iar ăștia n-aveau să se lase intimidați de ferestre închise și uși zăvorîte.

Era foarte plăcut în salonul cu șemineu. Întețiră focul și se întinseră comod în fotoliile moi. Se simțeau de două ori mai bine la gîndul că, poate, aveau să treacă săptămîni sau luni de zile pînă cînd se vor mai lăfăi astfel.

Și chiar așa avea să fie.

Cîțiva inși se ocupară tot timpul de aparatul de radio, care, destul de adevărat, era mare și de prima calitate.

Au cercetat toate lungimile de undă posibile, dar a fost cu neputință să prindă vreun post de emisie norvegian — dacă, bineînțeles, exista vreunul.
Inginerul, care se dovedi a fi un om fin și agreabil, se înzdrăveni uimitor de repede, după ce dădu pe gît trei-patru pahare de cherry. De aici încolo, spunea el, avea să propovăduiască numai folosirea acestei băuturi ca leac împotriva răcelii. Dar cherry șterpelit...
La căderea serii, cei șase porniră la drum. Inginerul le făcea, din curte, semne de adio. Găsiseră o cheie de rezervă a ușii de la intrare, în locul celei pe care maiorul o băgase în buzunar la plecare sau o ascunsese el știe unde. Inginerul promise că va închide și va încuia el.
Făcuseră vreo oră cînd se auzi în urma lor fîșîit de schiuri și zgomot de bețe. Se întoarseră și scrutară întunericul. Era inginerul. Venea spre ei.
— Începusem să mă plictisesc, zise el. Și pe deasupra mă simt sănătos ca un nou-născut. Așa că m-am gîndit să... După cîte înțeleg, aveți de gînd să ajungeți undeva unde se mai dau lupte.
Îi răspunseră că așa era.
El îi întrebă unde își propuseseră să meargă. Cînd află unde, exclamă :
— Ce întîmplare ! Chiar acolo lucrez eu. Am acasă tot dichisul : pușcă, pistol, muniție. Bineînțeles, dacă vreți să mă luați cu voi. N-o să se prăpădească uzina fără mine.
Sven spuse că dacă ceilalți nu au nimic împotrivă, el e de acord.
Ceilalți nu aveau nimic împotrivă.
Așa se realiză primul spor de efectiv. Acum erau șapte, străvechiul număr sacru.

1954 — coborîrea de pe munte

LUNI DIMINEAȚA, 12 APRILIE — URMARĂM un drum vicinal îngust, care, cu cotituri și ocoluri, ducea în vale. Vremea era senină și însorită, iar în adierile vîntului simțeam primul suflu al primăverii.

Ne folosirăm de schiuri cît fu posibil, dar în cele din urmă renunțarăm la ele și le luarăm pe umeri : era prea complicat să te menții tot timpul în echilibru pe pîrtiile de zăpadă înclinate de pe margine.

Ne aflam acum pe un drum carosabil care începea din vale și suia spre fermele și căsuțele muncitorești prizărite pe înălțimi. Trecuse și un automobil sau două, după cum puteam vedea. Probabil, orășeni invitați să-și petreacă Paștele la munte. De altfel nu era cine știe ce practicabil pentru automobile ; avea întipărite adînc urme de roți pe care dezghețul le transformase în mici pîraie și rigole largi pline de apă ; din loc în loc se vedea cîte un petic de gheață galben-verzuie cu baligă de cal încrustată între urmele de roți, și tot drumul era atît de îngust, încît două vehicule cu greu ar fi putut trece unul pe lîngă celălalt.

Remarcai că Sander și Anton trăgeau mereu cu coada ochiului, căutînd ceva, ei știau ce, pe partea dreaptă a drumului.

La o cotitură, priveliştea se deschidea dintr-o dată spre vale. Pădurea se sfîrşea ; nu mai erau, în josul pantei, decît cîteva hăţişuri mohorîte. La vreo jumătate de milă mai la vale puteam să distingem rîul ; curgea în torente alb-verzui, dar în bulboane era de un albastru lucios bătînd în verde. În fund se înălţa un coş de fabrică, iar împrejurul lui se vedeau grupuri de case albe şi roşii. Era, aşadar, uzina electrică despre care vorbise inginerul Holt ! — adică Petter.
Pe ambele părţi ale drumului pe care mergeam se întindeau terenuri deschise, iar pe dreapta se afla o fermă mare şi frumoasă — o clădire principală albă, cu două etaje, o alee ducînd din şosea pînă la fermă, iar de o parte şi de alta a aleii, între clădirea principală şi drum, dependinţe spaţioase de cărămidă.
Sander şi Anton se opriră.
— Cred că asta-i ferma, spuse Sander. Dar, pe legea mea, ce dependinţe straşnice au mai apărut !
Anton dădu din cap :
— Da, asta e. După cum bag de seamă, îi merge bine lui Martin Lien. Lui Erik îi mergea tocmai pe dos. Rămaserăm o clipă locului, ca şi cînd n-am fi ştiut ce avem de făcut.
Sander îşi mai roti o dată privirile jur împrejur.
— Sîntem cu aproape o săptămînă mai devreme decît în 1940, căci am avut o primăvară timpurie. Atunci am mers pe schiuri pînă acolo. Şi acum, hai să ne vedem de drum. N-avem ce face aici.
Spunînd aşa, întinseră pasul voinicește, de parcă ar fi vrut anume să lase, cît mai grabnic cu putinţă, o distanţă cît mai mare între noi şi fermă.
După vreo jumătate de oră, ne oprirăm pe marginea drumului, aşteptînd maşina. Aveam de aşteptat cel puţin două ore, timp suficient ca să aflu şi eu despre vizita făcută la această fermă în 1940.

1940 — unul dintre cei mai cumsecade oameni din sat

AU AJUNS ACOLO A TREIA ZI PE ÎNSERAT — bineînțeles dacă se socotește ca primă zi, seara plecării.
Încercaseră să caute loc de odihnă la o mică fermă, cale de vreo milă mai la deal. Erau obosiți, flămînzi și uzi — se culcaseră noaptea într-un hambar, dormind aproape pe pămîntul gol, și nu mai puseseră în gură mîncare caldă din ziua trecută; sus, pe munte, căzuse zăpadă grea, muiată, care se transforma în ploaie pe măsură ce coborau. Sania constituia o complicație care le dăduse mult de lucru prin zăpada dezghețată.
Dar țăranul și femeia lui se eschivară, gesticulînd cu amîndouă mîinile. Auzind ce fel de oameni sînt, i-au rugat să plece cît mai departe și, dacă se poate, cît mai repede. În ajun trecuseră niște nemți pe acolo, spuneau ei — nu, după știința lor nu se afla nici un neamț în vale, dar nici ostași norvegieni nu se aflau, așa că — nu, nemții nu trecuseră pe acolo decît ca să *controleze*. Unul din ei știa și norvegiana și de toate. Le explicaseră că vin ca *prieteni*, dar că trebuie să-i *avertizeze* pe bunii țărani norvegieni — da, pe țăranii norvegieni cei buni, spuneau ei — să nu găzduiască sau să ajute oameni care se dau drept soldați norvegieni, pentru că aceștia, cică, sînt fie pungași și anarhiști, fie oameni zăpăciți de propo... propagandă, cică *propagandă* inconștientă,

bolşevică. Iar *dacă* dau cumva găzduire şi mîncare acestor bande, lucrul are să se afle repede, şi atunci adio casă, adio hambar... Au să le dea foc. Iar astea nu mai erau doar vorbe de clacă şi trăncăneală, căci în satul din vale nemţii arseseră cinci ferme, cu vite cu tot, iar cînd feciorul ţăranului de la una din ele a încercat să scape din grajd calul cel mai bun, l-au împuşcat pe bietul flăcău. Şi de două ori pe zi avioanele germane zboară pe deasupra ca să *controleze*. Şi au acolo ocheane şi tot felul de marafeturi, de văd totul !

Mai ales bătrînei îi meliţa gura ; omul stătea lîngă ea, pe prispă, şi doar aproba din cap, ca şi cînd fiecare strigăt înspăimîntat ieşit din gura femeii ar fi fost literă de evanghelie.

Către sfîrşit, bătrîna se înălţă pe cele mai înalte culmi ale elocinţei. Îi numea ucigaşi şi incendiatori pe aceia — şi bineînţeles „aceia" nu puteau fi decît soldaţii norvegieni — din a căror pricină nemţii ardeau fermele sărmanilor ţărani, dacă îi adulmecau prin ogrăzi. Atunci bărbatul o luă de braţ şi spuse de cîteva ori : *Mari !*

Cei doi îşi pierduseră cu totul simţul raţiunii, firească dacă avuseseră vreodată aşa ceva ; nu era nimic de făcut cu ei. Cei şapte au pornit mai departe, la vale ; au mai apucat totuşi să întrebe dacă există cumva vreun telefon pe acolo. Dar nu exista nici unul. Un dram de noroc, oricum, tot mai aveau.

Ceva mai la vale au întîlnit un pădurar care urca. Acesta s-a oprit, prevăzător, a scuipat un sos brun de tabac, şi le-a dat unele informaţii. Două automobile germane trecuseră pe acolo doar cu o zi înainte ; auzise vorbindu-se de trei, dar el nu văzuse decît două. După cum înţelegea el, nemţii presupuneau că niscaiva soldaţi norvegieni au de gînd să coboare din munţi şi să bage groaza în oameni. Nu, de ieri nu-i mai văzuse pe nemţi ; dacă pîndeau cumva la un cot de drum, asta n-o putea şti.

Şi-au continuat drumul, nu prea liniştiţi.

Părea a fi destul de dificil să treacă prin valea aceea, dacă nemții ședeau la pîndă, mai ales dacă existau pe-acolo și naziști care să le relateze orice mișcare suspectă a norvegienilor.
Trei automobile ? De pe munte coborau trei drumuri. Îl aleseră pe cel de la mijloc.
— N-am ce zice de nemți : nu se joacă, rosti Petter după ce se despărțiră de pădurar.
Era de presupus că nemții trebuie să fi fost informați despre ostașii norvegieni retrași în munți. În cazul acesta se prea poate să fi existat mai multe grupuri de rezistență ; n-ar fi trimis nemții trei mașini numai ca să lichideze șase-șapte oameni.
Cine putuse să-i informeze ? S-au gîndit o secundă, la Svenneby, dar găsiră că era exclus. Nu era el, lucrul avea să se dovedească mai tîrziu.
Ulterior au aflat că exista un anumit număr de asemenea grupuri, numai că cei care îi sesizaseră pe nemți — indivizi de pe cîmpul de instrucție — le exageraseră numărul. Aflîndu-se ce avea să se întîmple, efectivul detașamentului se mai împuținase, în adevăr, mulți luînd calea munților, dar nu în cine știe ce proporție. Mai mult încă : Cei mai mulți din cele cîteva sute de dispăruți își luaseră pur și simplu tălpășița, șezuseră ascunși cîteva zile, apoi o luaseră spre casă. Dar spionii nu aveau cum să știe asta ; în zăpăceala aceea, două sute de oameni puteau să devină repede patru sute.
Sven și însoțitorii săi nu cunoșteau nici ei mare lucru. Ei se gîndeau că, probabil, există denunțători prin partea locului și că, în urma informațiilor furnizate de aceștia, un automobil german putea să stea ascuns după o cotitură, cu mitraliera în bătaie.
Că nemții nu pierdeau din ochi tot ce era combatant norvegian, înțeleseseră cei șapte mai înainte chiar de a ajunge la ferma aceea. Pe deasupra lor, trecuseră, în ultimele douăzeci și patru de ore, mai multe avioane germane decît ar fi fost normal. Avioane de recunoaștere, după cum se părea. Fuseseră nevoiți să se ascundă de mai multe ori în pădure.

L-au întrebat pe Petter despre regiunea din vale ; dar inginerul nu era la uzina electrică de acolo decît de vreo jumătate de an. şi nu cunoştea mare lucru. Ştia doar că ceva mai la vale se află o fermă înstărită. Era într-adevăr una dintre cele mai bune ferme din sat. Proprietarul ei făcea parte din consiliul judeţean şi din administraţia băncii — era chiar preşedinte — pe lîngă că mai avea şi alte funcţii. Lui Petter, care îl văzuse de cîteva ori, îi făcuse impresia unui dobitoc îngîmfat şi acru ; era socotit însă drept unul din cei mai cumsecade oameni din sat şi i-ar fi fost ruşine să se spună cîndva despre el că refuzase să acorde ospitalitate soldaţilor norvegieni.

Şeful de post ? Şi ăsta era *all right,* un om de treabă, după cîte ştia Petter, dacă, bineînţeles, nu-şi ieşise şi el din minţi de frică. Cît despre naziști nu credea să fie pe acolo ; în orice caz, el nu auzise de existenţa vreunuia.

Acestea fiind spuse, Petter s-a despărţit de tovarăşii săi lîngă aleea care ducea spre clădirea principală. Trebuia să coboare pînă la uzina electrică, să-şi împacheteze lucrurile şi să anunţe că pleacă la război.

Era ora opt. Căzuseră de acord să se reîntîlnească în vale, lîngă pod, pe la două. După cele întîmplate, preferau să traverseze valea cît mai repede cu putinţă.

După plecarea lui Petter, cei şase au stat cîteva momente să mai reflecteze. Nemţii fuseseră, cu siguranţă, şi ei acolo, căci ferma se afla chiar lîngă drum. Cum însă aveau nevoie să mănînce şi să se odihnească, după ce ţăranul de adineauri îi lăsase cu buza umflată, erau nevoiţi să continue a sonda terenul. O luară, aşadar, în sus, pe alee.

În poartă s-au oprit şi au hotărît să intre deocamdată Sven şi Sander, singuri. Lucru ciudat, nu se simţea nici picior de cîine, aşa că cei doi au ajuns nestingheriţi pînă în mijlocul curţii. De la fereastra bucătăriei răzbătea lumină. Cei de aici nu-şi băteau capul cu camuflajul, poate unde îşi închipuiau că-i prote-

jează aleea. Sven și Sander se puteau uita netulburați în bucătărie. Oamenii de la fermă cinau, strînși în jurul unei mese așezate chiar în dreptul ferestrei. În perioada aceea nu era mare lucru de făcut pe la țară. Bălegarul fusese cărat pe cîmp, dar pe țarini încă mai stăruia zăpada, afară, doar, de porțiunile orientate spre sud ; muncile de primăvară nu începuseră. Nu erau prea mulți la masă ; doar bărbatul, nevasta și încă trei inși : un băietan și o fată aflată încă la vremea adolescenței — aceștia păreau să fie odraslele gospodarilor — și o namilă de argat. Ceva mai în fund se puteau distinge două fetișcane ; una care servea la masă și alta care păzea laptele.

Altcineva nu părea să mai fie. Totul se arăta liniștit și pașnic, așa încît, după toate aparențele, ar fi putut exista posibilitatea de a îmbuca ceva și a pune capul jos, undeva, peste noapte.

Pe de altă parte, nu era nimerit să se grăbească ; nu se obișnuiseră să deranjeze oamenii în timpul mesei.

Sven și Sander s-au întors la ceilalți patru și le-au explicat care e situația.

N-ar fi fost mai bine să aștepte pînă ce iese argatul afară — mai mult ca sigur că acesta locuia în dependințele servitorimii — și să discute cu el ?

Toți fură de aceeași părere. După vreun sfert de ceas, vlăjganul își făcu apariția. Anton se îndreptă spre el. Omul veni pînă la poartă și îi privi pe deasupra ei.

— Veniți de peste munte ? se interesă el.

— Da, chiar așa.

— Din detașamentul ăla care s-a predat, nu ?

— Întocmai.

— Și te-ai gîndit să ajungi cumva la un detașament care se mai bate ? stărui el. De data asta se întoarse spre Sven, văzuse că acesta era șeful.

— Într-adevăr.

— Aha ! Dreptu-i că-i mai hărțuie încă pe nemți dincolo, peste munte, spuse argatul arătînd cu degetul. Acuma, ce-o să spună gospodarul ăsta despre mîncare

și găzduit, n-am de unde știi. Hm !... Da' mai rău decît „nu", n-are să vă zică.
Zicînd așa, voi să plece. Dar Anton se luă după el.
— Stai, că merg și eu, interveni Anton. Ești de-aici, din partea locului și ai putea să ne lămurești în privința drumului, cum e chip să răzbatem dincolo și alte de-astea.
În timpul acesta, Sven, Sander și cu un al treilea intrară în casă. Ceilalți doi rămăseseră de pază lîngă sanie.
Masa fusese strînsă, iar fereastra camuflată. Cele două fetișcane se pregăteau să mănînce și ele, lîngă sobă. Omul ședea la masă, sub lampă, și citea un jurnal — un jurnal, pe cît se părea, local. Femeia lucra cu igliță de cealaltă parte a mesei. Fetița citea o carte — desigur o carte de școală — iar băiatul se trăsese mai încolo, în colțul sobei, și se juca cu un pisoi.
Sven mărturisi sincer că e vorba de un mic grup de ofițeri și soldați norvegieni care se îndreaptă spre nord pentru a se uni cu un detașament combatant. Că ar vrea, dacă e posibil, să cumpere ceva de mîncare, să-și usuce hainele și să se odihnească un pic. Au de gînd să-și continue drumul chiar în cursul nopții.
Tăcere în cameră. Nu o tăcere pur și simplu, ci o tăcere dușmănoasă, încremenită.
În cele din urmă omul vorbi — și chiar așa arăta : un dobitoc îngîmfat și acru :
— Hm ! Nu ne-am prea gîndit să ne expunem pentru așa ceva.
Sven răspunse că, după cîte își putea da seama, nu se expuneau la nimic. În sat nu era nici un neamț. El, Sven, ca și ceilalți cinci, nu se aflau amestecați în vreo acțiune ilegală, ci, dimpotrivă, în cea mai legală cu putință. Și, de altfel, nu privește pe nimeni dacă un norvegian vinde cîte ceva de-ale gurii unui alt norvegian.

Omul tăcu din nou un răstimp. Apoi spuse :
— Hm ! Numai că noi nu ne-am gîndit să ne expunem pentru așa ceva — v-am mai spus. Ne-am zis că e mai cuminte să ne ținem la o parte.
Apoi adăugă :
— În zilele noastre umblă teleleu, de colo pînă colo, cîtă și mai cîtă adunătură. Nu poți să ai grijă de tot felul de derbedei și de vîntură-lume.
Lui Sander îi sări țandăra. Își pierdu cumpătul și scoase pistolul.
Așa care va să zică ? Așa îi primeau ei pe ostașii norvegieni ? izbucni Sander, și cu o vorbă spusă la întîmplare, îi aminti că, după cîte era informat, în ajun se purtase mult mai binevoitor față de nemți.
Observînd că lovitura nimerise în plin, se întoarse către omul care intrase o dată cu ei.
— Du-te și spune-le celorlalți să stea de pază. Nimeni nu are voie să părăsească ferma.
Sander se comporta ca și cum n-ar fi remarcat o anume expresie de pe chipul lui Sven. Dacă tot am început — își zicea el — barem să merg pînă la capăt. Observă o oarecare privire a țăranului și deveni dintr-o dată cititor de gînduri sau, în orice caz, așa se credea.
— Cum ? se răsti. Te gîndești să telefonezi șefului de post ? Nu mai trage nădejde ! Unde-i telefonul ?
Pe țăran îl cam apucase tremuriciul : pistol, amenințări... Căută să devină prietenos, se căzni chiar să schițeze un zîmbet și bolborosi că, mă rog, la o adică ar putea să se înțeleagă ca între oameni.
Dar Sander știa cam ce-i poate pielea. Îl cunoștea — cum avea să ne spună lui Anton și mie, la o margine de drum, după paisprezece ani de zile — îl cunoștea de parcă ar fi copilărit împreună. Un lucru era clar, după părerea lui, a lui Sander : un specimen ca ăsta — nazist sau nu — tot omul nemților avea să ajungă, și încă destul de ieftin, dacă nu chiar pe gratis.

— Telefonul ! ceru el.
Telefonul atîrna pe perete, în cămăruța de lîngă bucătărie. Cămăruța era un fel de birou, doar că avea și un pat.
Sander meșteri ceva pe la aparat. Pe cîmpul de instrucție se împrietenise cu un inginer de la telefoane și învățase unele șmecherii de la acesta. Ca urmare, era nevoie, acum, de o reparație serioasă pentru ca telefonul să mai poată fi folosit.
— Așa, i se adresă el, după aceea, țăranului. Acum sîntem asigurați pentru la noapte. Fiindcă o să rămînem aici cîteva ore, cred că înțelegi asta.
— Da, da, bodogăni omul. Nu mă gîndisem la așa ceva.
— Bine, încheie Sander. Poți să te și juri. Dar acum am impresia că ești dispus să ne dai ceva de mîncare — o tratație, acolo, cel puțin ca aia pe care le-ai servit-o ieri, nemților.
În tot acest timp, Sven nu scosese un cuvînt. Dar se citea limpede că nu este prea mulțumit.
În cele din urmă rosti doar atît :
— Trebuie să vorbim despre asta mai tîrziu, Sander.
Țăranul n-a mai scos o vorbă. S-a îndreptat țeapăn, spre sobă, s-a așezat acolo și acolo a rămas. Toată lumea tăcea.
Nevasta și una din slujnice au pregătit masa cea mare din bucătărie. Și, destul de ciudat : în timp ce punea masa și aducea de mîncare, în ochii femeii nu se observă nici pic de dușmănie. Slujnica avea și ea în priviri ceva care în nici un caz nu aducea a tristețe.
Masa fu încărcată din belșug. Se aduse pînă și bere făcută în casă — bună și ea.
În colțul său, lîngă sobă, țăranul tăcea mai departe.
Unul dintre oameni se întoarse în casă. Sander își dădea seama că e mai bine să-l lase pe Sven să preia iarăși comanda, și asta cît mai degrabă.

Spuse :
— Ce spui tu, Sven — tu care ai comanda — n-ar trebui oare mai întîi să-i lăsăm pe ceilalți trei să mănînce și să facem noi de gardă ?
Sven se lumină la față. Era de acord.
Așa că ieșiră în curte. Sander știa ce-l așteaptă : acu-i acu !
Și așa a fost.
— În fond, ar trebui să-ți iau orice drept de comandă, începu Sven. Și Dumnezeu știe dacă, la drept vorbind, n-ar trebui să te izgonesc din rîndurile noastre. Ofițerii și soldații norvegieni au ca primă îndatorire pe aceea de a se purta ca niște gentlemeni în *orice* situație. Tu însă te-ai comportat ca cel mai de rînd dintre nemți. Ce ai de răspuns la asta ?
— Ce să răspund ? Ai dreptate în fiecare cuvînt pe care-l rostești ! Am contravenit la toate regulile militare și civile de bună conduită ; știu asta, și sînt dispus să mă supun la orișice ai hotărî. Nu pot să spun, pentru a mă apăra, decît că, atunci cînd ne-a făcut „derbedei" și „pierde-vară", mi-am pierdut cumpătul. Dar nu într-atît încît să nu pot înțelege că ar fi fost primejdios să lăsăm teafăr telefonul.
— Așa ? făcu Sven, simplu. Rămase un moment pe gînduri, apoi adăugă : L-ai observat cum ședea în colțul sobei ?
— Da.
Sven izbucni pe neașteptate în rîs.
— Poate e bine, totuși, ca cineva să-și mai piardă cumpătul din cînd în cînd !
Și pînă să se dumirească Sander, îl bătu pe umăr, adică îi trase una zdravănă.
— Bătrîne Sander !...
Sander rămase așa de zăpăcit — ne-a mărturisit el mai tîrziu — încît nu știa dacă trebuie să rîdă sau să plîngă. De aceea n-a făcut nici una, nici alta, însă îi dădu înapoi, lui Sven, o lovitură tot așa de zdravănă.
— Bătrîne Sven !...

După aceea Sven dădu o raită pe la locuința servitorimii. Ca să-l schimbe pe Anton, spunea el.
Se întoarse însă singur și pe gînduri.
— Anton o să vină și el să mănînce cu noi, zise el. Dar... și se opri un moment. Argatul se numește Erik Oppi, e în vîrstă de 29 de ani, necăsătorit, pușcaș, cunoaște bine nemții și vrea să meargă cu noi. Are armă și muniție. Ce spui de asta ?
Sander răspunse că, după cît îl ajută pe el mintea să priceapă, asta era bine. Numai dacă omul e *all right*, bineînțeles. N-ar fi însă mai bine să-i întrebe și pe ceilalți ?
— E *all right* ! confirmă Sven. Și în situația de față (acum vorbea șeful) nici nu mai este necesar să-i întrebăm pe ceilalți !
Amintindu-și de afurisitul de țăran care își pierdea acum și argatul, Sander nu mai putea de mulțumire.
După aceea se așezară și ei — Sven, Sander și Anton la masa din bucătărie.
Sven grăi.
— Cred că vom rămîne aici vreo trei-patru ceasuri, cît ni se vor usca hainele și celelalte lucruri. Poate că unii dintre noi or vrea să se culce pe jos în camera argaților ; în ultima vreme n-am prea dormit de multe ori ca oamenii.
Încetul cu încetul, țăranul de lîngă sobă își mai recăpătase curajul, nu însă și bunăvoința.
— O să mă plîng de asta ! își regăsi el graiul. E o samavolnicie.
— N-ai decît ! i-o reteză Sven. Și cui, mă rog, ai vrea să te plîngi, te-ai gîndit ? Autorităților norvegiene ? Ce dracu' ai pățit de te plîngi ? așa o să-ți răspundă. Ai refuzat să dai mîncare și adăpost unor soldați norvegieni. Ce erau să facă oamenii ? S-au descurcat și ei singuri, dar nu s-au legat de nimeni, nici un fir de păr nu l-au atins. Dar dacă socotești că pentru tine, nemții reprezintă adevărata autoritate, te-aș sfătui să fii mai cu luare-aminte. Știi ce-ți vor răspunde ? „De ce nu ne-ai spus asta mai repede ?

Ai așteptat mai întîi să plece.“ Așa că oricui ai reclama, plîngerea ta tot așa de prost o să fie primită.
Țăranul mai bombăni puțin, apoi se lăsă păgubaș. Oamenii se culcară, de fapt, dormiră în bucătărie, pe dușumeaua goală. Cîte unul făcea, cu rîndul, de gardă.
Țăranul se duse și el în cămăruță și se culcă. Spunea că e obosit. Sander îl putea vedea : stătea lungit pe pat cu ochii țintă în tavan.
Nevasta continua să-și facă de lucru în bucătărie. Se vedea cît de colo că arde de dorința de a întreba ce și cum.
După vreo două ore, timp în care Martin al ei adormi în sfîrșit, îndrăzni să se apropie și să întrebe, cu voce scăzută, spre a nu-și deștepta bărbatul :
— De unde vin ? Încotro se duc ? Sînt multe cete dintr-astea prin munți ?
Ca și Erik, relată și ea că în văile de peste celălalt versant al muntelui continuau luptele.
Pe la ora unu intră Anton împreună cu Erik.
Erik era complet echipat, dacă se poate spune așa : vindiac, bocanci de schi, raniță.
El se îndreptă spre femeie.
— M-am hotărît să merg cu oamenii ăștia, Maria ! îi spuse.
— Nu se poate ! Femeia își împreună mîinile ca pentru rugăciune. Ce-o să se întîmple la urmă ? Mă duc să-l trezesc pe Martin !
— Lasă-l pe Martin să doarmă ! răspunse Erik. A înghițit destule în seara asta. Dar cată să înțelegi... Eu m-am tot gîndit la asta. Aici n-au ars nici o fermă, însă dincolo au pus foc la cinci gospodării una și una, ca și a voastră.
Femeia rămase un răstimp locului, cu ochii în podea.
— Îmi pare rău de tot ! șopti ea. Și adăugă : Într-un fel, firește !
Apoi privi în jur. Toți ai casei se culcaseră de mult, băietanul, fetișcana, slujnica ! Femeia era singură, dar, desigur, voia să se mai încredințeze o dată de asta.

— Dar, într-un fel, te înțeleg foarte bine, Erik ! spuse ea. Și acum așteaptă un pic, am pregătit cîte ceva de-ale gurii pentru ceilalți. Doar n-o să-ți dau ție mai puțin.
Pornirăm la drum pe la ora unu și jumătate.
Sven scoase bani să plătească. Femeia se împotrivi, dar el insistă :
— V-am luat cu forța, zise el. Ar trebui să-i cerem scuze bărbatului tău, dar nu vrem să-l mai trezim. Eram obosiți și flămînzi, altfel n-am fi făcut ce-am făcut. Dar pentru ceea ce am obținut cu de-a sila, în orice caz ținem să plătim.
Și îi vîrî banii în palmă.
— Atunci a fost de două ori cu de-a sila, zîmbi femeia ; păstră însă banii.
Îi însoți pînă în tindă. Era puțin încurcată :
— E *așa* de nervos, Martin ăsta al meu ! vorbi ea către Sven. Dar, altfel, să nu credeți că-i om rău.

1940—1954 inatacabilii și vulnerabilul

MAȘINA IMPOZANTĂ ȘI STRĂLUCITOARE apăru la un cot al drumului. Începurăm să ne pregătim. Anton bombănea precum că nu-i place să călătorească atît de elegant — ar putea să creadă lumea că sîntem niște afaceriști sau evazioniști fiscali.

De fapt nu-i plăcea șoferul : ăsta era motivul.

— Nu înțeleg ce ai cu Markusplassen ! spuse Sander cu inocență.

Markusplassen era numele cu care-l alinta pe șofer.

Îi răspunse mormăind că tipul ăsta spilcuit miroase de la o poștă a general german.

Anton era sigur în privința asta, ca un bun pescar care, pe măsură ce trec anii, e tot mai sigur că mîndrețea de somon pe care l-a prins odată, de mult, în cutare bulboană, nu era lung de 45, ci de 60 de centimetri.

De altfel și noi eram din ce în ce mai de acord cu el. Prea multe lucruri confirmau că, într-adevăr, peștele acela fin *era* lung de 60 de centimetri.

În automobil nu discutarăm decît lucruri fără importanță.

Pe dinafară, hotelul arăta ca o casă veche de țară în stil elvețian, dar înăuntru era destul de confortabil : camere spațioase, cu apă curentă, și

caldă și rece. Sander găsi chiar o cameră cu baie, de care beneficiarăm toți trei.
E posibil ca automobilul nostru să fi stîrnit oarecare senzație în fața hotelului. Dar lucru cu adevărat cert e că senzația zilei era șoferul. Șezu și el la masă, cu noi. Și în timp ce ne mîncam friptura de vițel și pilaful cu sos — Markussen refuzase un pahar de vin, amintindu-ne, în limbajul lui corect, aproape prea rafinat și academic, despre starea mizerabilă a drumurilor de provincie, adresîndu-se însă numai lui Sander și mie — fata de la bucătărie rămăsese în prag nemaisăturîndu-se să-l tot soarbă din ochi. Dinăuntru se auzeau chicoteli, discuții în șoaptă, rîsete. Din cînd în cînd, slujnica din ușă era dată la o parte și alta îi lua locul.
În sufragerie era destul loc. Ne aflam, cum se spune, în săptămîna liniștită.
După prînz trebuia să-i facem o vizită văduvei lui Erik Oppi. Anton știa unde se găsește mica ei fermă. Aveai de mers vreo trei-patru kilometri pe vechiul drum principal plin de cotituri, apoi încă vreun kilometru pe un drum local accidentat pe care automobilul nu putea merge.
Șoferul făcu cei patru kilometri în patru minute. Îi spuserăm să nu ne aștepte — nu știam cît va dura vizita — aveam de gînd să ne întoarcem pe jos la hotel. Timp era ; aveam la dispoziție toată după-amiaza și seara.
Era în lucru un drum nou, i se putea urmări traseul, ca o linie dreaptă, de-a lungul versantului.
În timp ce urcam agale pe drumul pietros și plin de noroi, Anton ne povesti mai în amănunțime ceea ce în seara aceea Sander atinsese doar în treacăt.
Pe vremea războiului, fabrica de schiuri la care lucra Anton trebuia să-și procure material din provincie — lemn de frasin, de mesteacăn, de pin. Anton era trimis din cînd în cînd să evalueze materialele în pădure. În felul acesta a ajuns și prin locurile acestea, unde se gospodărise Erik, cu care, de altfel, păstrase oarecare legături și după campania din 1940. Petrecuseră îm-

preună un Paște, pe munte. Anton era în concediu, iar Erik venise să prindă păsări. După aceea s-au căsătorit, amîndoi, și fiecare și-a văzut de-ale lui.

În primăvara lui 1944 s-au întîlnit din nou. Anton avea de cercetat o pădure de mesteacăn situată în apropiere de gospodărioara lui Erik, așa că i-a scris și s-au înțeles să locuiască la el cît timp avea de lucru în pădure. Cu ocazia aceasta a cunoscut-o și pe nevastă-sa, femeie foarte isteață și chibzuită. Aveau un băiețel, și se părea că o duc destul de bine.

Numai că Erik nu prea era în apele lui. Multe lucruri îi mergeau pe dos. Susținea că îl persecută marii fermieri din comună.

Devenise bănuielnic și neîncrezător. Un străin nu și-ar fi putut da seama prea lesne dacă avea sau nu motive și cît de întemeiate erau. Dar nevastă-sa care, în general, îi dădea dreptate, îi mai reproșa pînă și ea, uneori, văzîndu-l că prea suspectează pe toată lumea : „Acuma lasă, Erik, că și tu ești prea de tot."

Greu de tot căpătase de lucru cînd s-a întors în sat, pe la mijlocul verii lui 1940. Parte din dificultăți i le făcea, evident, Martin Lien, care nu-i putea ierta că plecase pe nepusă masă tocmai cînd să înceapă aratul.

La înapoiere, a încercat mai întîi la Martin. La ușa acestuia i se păruse că-i de datoria lui să bată în primul rînd. Dar ușa lui Martin a rămas închisă. La drept vorbind, nici el nu se prea așteptase să i se deschidă. Gospodina ar fi vrut să-l primească, dar...

A mai încercat la vreo două ferme, dar peste tot a fost refuzat.

— Ce să ne încurcăm cu unul ca tine ? i se răspundea. Tu ai obiceiul să-ți iei tălpășița taman cînd e mai mult de lucru.

La cea de-a treia fermă, țăranul i-a spus una care l-a făcut pe Erik să-și iasă din sărite.

— Cred că tu, măi, Erik, ar trebui să-ți cauți mai degrabă o slujbă la nemți, fiindcă aici, în sat, ți s-a cam dus vestea !

— Cred și eu ! i-a întors-o el. Ori la nemți, ori la tine, totuna-i, măcar că te socoți norvegian de-al nostru. Tot în burta neamțului intră totul. Ție prea puțin îți pasă. Bani să iasă.
Răspunsul i-l relatase el însuși lui Anton ; era mîndru de el. Și, într-o oarecare măsură, avea dreptate, numai că nu este nimerit să-i arunci asemenea lucruri în față tocmai celui la care cauți de lucru.
Cît a avut de lucru în pădurea aceea de mesteacăn, Anton a mai discutat și cu alți oameni și printre aceștia, și cu cei doi proprietari ai pădurii. Iar de la ei și-a putut da seama de o altă latură a lucrurilor.
Cînd s-a întors *din războiul lui* — cum se spunea prin partea locului — Erik a făcut la început o prostie : *a trăncănit* despre tot ce făcuse și pe unde fusese, cu toate că ar fi trebuit să știe foarte bine, ca unul care crescuse chiar acolo, cu ce fel de oameni are de-a face.
Lumea credea că se laudă.
De exemplu, omul care făcuse cea mai puternică impresie asupra lui Erik fusese Sven Arneberg. Ținea și la Sander, dar nu ca la Sven ; Sven era, pentru el, idol. Vorbea tot timpul de el, îl ridica în slăvi, povestea că, în ultima zi, Sven se luptase absolut singur cu o armată germană de mai multe sute de oameni, pentru a acoperi retragerea camarazilor săi și că omorîse la nemți... Dar cine le mai știe numărul ?
Povestea asta n-o credea nimeni, era limpede, și de aceea Erik fu considerat un palavragiu, un fanfaron și un nerod. Pentru că numai nerozia lui, zicea satul, îl împinsese să se alăture acelei cete care trecuse prin sat în primăvara lui '40, căutînd nemți cu care să se bată.
Unui bătrîn i se năzărise să-l poreclească după numele omului despre care vorbea cel mai mult. Au început să-i spună *Sven Arneberg,* lucru de care s-a făcut multă vreme haz.
Anton i-a lăsat pe cei doi să spună tot ce aveau de spus. Apoi le-a mărturisit că și el făcuse parte din

grupa aceea și că tot ceea ce relatase Erik era adevărat.
Au rămas atunci cam încurcați și n-au mai avut ce să spună. Se citea pe fețele lor că amănuntul acesta nou le cam dăduse de gîndit. Lucrul la care se gîndeau însă cu adevărat era să-și vîndă mestecenii, și la un preț cît mai umflat, ca la „negru".
Mai înainte ca Anton să se fi prezentat, dacă se poate spune așa, cei doi apucaseră să-i spună cîte și mai cîte, că Erik e tot mai sucit și mai morocănos, mereu pornit pe harță și îndrugînd tot felul de vorbe fără noimă, precum că *o să vină ea ziua* în care s-o termina războiul ăsta, și atunci au să dea socoteală toți cei care — naziști cu trup și suflet sau numai pe jumătate — aduseseră servicii dușmanului.
— Trei sferturi din sat ! ar fi spus el cîndva.
Într-un cuvînt, lucru sigur este că avusese de furcă pînă să-și găsească o slujbă stabilă. De multe ori a trebuit să se mulțumească să spargă lemne ori să facă cine știe ce corvezi de rînd, el care era unul din cei mai buni muncitori forestieri din sat. Pentru că — și asta o recunoșteau toți — cînd se punea el cu nădejde pe treabă, nu exista altul care să-i semene.
Mizerie însă n-a îndurat. Locuia la părinți, în mica gospodărie a acestora, și în cea mai mare parte a timpului găsea el cîte ceva de făcut. În 1943, murindu-i amîndoi părinții, s-a însurat și a început să se ocupe de gospodăria moștenită, de fermuliță, sau cum vreți să-i spuneți. Cînd l-a vizitat Anton, acareturile erau aproape în ruină, dar Erik spera că în ziua în care se va sfîrși războiul și va putea obține un împrumut pentru construcție și defrișare, lucrurile aveau să arate altfel. Avea curaj așadar — dovadă că, atunci cînd i-a venit sorocul, a construit, a desțelenit pămîntul. În epoca aceea a lui 1944, fabrica a cumpărat, în fine, pădurea de mesteacăn. Anton a aranjat astfel lucrurile, încît Erik a obținut să se ocupe el de tăierea copacilor și de transport. Nu era însă cine știe ce afacere. După aceea el a tăiat și a cărat o cantitate de lemn

de pin pentru fabrică, pînă, ce, o dată cu încheierea păcii, s-a putut obține din nou lemn de hikory...
— În ultimii doi sau trei ani nu l-am văzut și nici n-am mai auzit de el, încheie Anton. Mă gîndeam din cînd în cînd la el, mă întrebam cum îi merge și-mi tot puneam în gînd ca într-o bună zi să dau o raită pe aici. Dar totdeauna mă dădeam după treburi și... Pînă ce m-am pomenit cu scrisoarea asta.

Ne apropiarăm de ferma lui Oppi. Era așezată într-o vîlcea ; construcții simple, dar solide, totul proaspăt și curat.
La vreo sută de metri mai jos se construia un drum nou. Traseul era gata săpat și minat. Drumul acesta încălcase o bucată bună de teren.
Văduva, Helga, era acasă, căci îi scrisese Sander, înștiințînd-o de vizita noastră.
Înăuntru era curățenie, tot lucrul la locul său, dar se cunoștea că nu-i casă de om înstărit. Cît despre Helga, arăta cam de patruzeci de ani, poate ceva mai puțin. Era oacheșă, palidă și destul de frumușică, o idee cam corpolentă însă — tipul mamei de familie. În bucătărie se aflau trei copii. Cel mai mare, un băiat, părea să aibă vreo zece-unsprezece ani, și chiar îi avea. Ceilalți doi erau fete, una în vîrstă de șapte ani, alta de trei, după cum aveam să aflăm. Fetele trăgeau o păpușă de cap și de picioare, iar băiatul ținea pe genunchi o pisică roșcată care torcea zgomotos ; cînd am intrat noi, băiatul s-a ridicat brusc, așa că pisica i-a căzut pe podea ; apoi și-a vîrît un deget în gură și nu și-a mai luat ochii de la noi.
Helga văzuse de departe mașina, ne spuse, și pusese de cafea. Să binevoim a pofti înăuntru. Trimisese și după Ole, cel care fusese împreună cu Erik în ziua cînd s-a întîmplat nenorocirea... Se gîndise că voiam poate să ne informăm de la altul mai degrabă decît de la ea ; astfel — cine știe ? — am fi crezut că nu-s decît scorneli de-ale ei...
Curînd după aceea apăru și Ole, un om voinic și robust, cam de-o vîrstă cu noi sau pe-aproape.

La cafea o ascultarăm mai întîi pe Helga.
De la o vreme începuse să le meargă şi lor binişor. Asta, cam pînă acum un an. Fusese de lucru destul, fie la tăiat în pădure, fie la drumul care începuse a se construi. Asta, ziua. Seara, Erik îşi desţelenea pămîntul. Au avut cîteva recolte bunicele şi lucrurile începuseră să se înfiripe. Încet-încet, Erik dăduse uitării necazurile de odinioară. Începuse să creadă că cei patru-cinci ţărani mai cuprinşi care-i purtau pică, uitaseră de vechea poveste. Se înşela însă, aşa cum s-a dovedit.
Acum un an, cînd s-au plătit despăgubiri, potrivit expertizei, pentru porţiunile de teren încălcate de noul drum, Erik n-a primit decît jumătate din ce primiseră cei din deal, ca şi cei din vale, cu toate că drumul, trecînd şi de-a lungul versantului pe care se găsea ferma şi prin porţiunile plate din vale şi de pe deal unde avea teren arabil, lui Oppi îi lua de două ori mai mult pămînt.
Dar asta nu fusese decît începutul. Îndată după Anul Nou, a sosit o scrisoare de la bancă. Amîndouă împrumuturile, cel pentru construcţie, cît şi cel funciar, fuseseră reziliate. Se cerea rambursarea sumelor primite, în total şase mii de coroane, sumă care trebuia plătită în rate. Aceasta — se specifica în scrisoare — din cauza devalorizării construcţiilor şi a diminuării proprietăţii funciare, consecinţă a trasării drumului.
Erik nu putea în nici un chip să procure cele şase mii. S-a dus la bancă şi s-a interesat cum e posibil să primească doar o mie de coroane despăgubire, cînd proprietatea îi fusese afectată, valoric, cu patru mii. I s-a răspuns însă că cele două chestiuni n-au nimic de-a face una cu alta. Era vorba de două instanţe complet diferite.
Cît despre megieşii de sus, ca şi cei de jos, aceştia primiseră fiecare cîte două mii despăgubire, în timp ce împrumutul fusese redus cu două mii, aşa că cele două sume se anulau, paguba fiind acoperită de despăgubiri.

Asta a picat ca din senin pe capul lui Erik, demoralizîndu-l cu totul. A încercat să obţină o amînare din partea băncii, dar n-a fost chip. Treptat-treptat, s-a lămurit că intenţia băncii era de a-i scoate ferma la licitaţie şi a-l despuia de întregul avut.

Zi de zi şi noapte de noapte — povestea Helga — săptămîni de-a rîndul, numai asta l-a frămîntat. După părerea ei, începuse s-o cam ia razna. Se pomenea vorbind tare, de unul singur, şi spunea nişte lucruri de-o făcea să-i fie şi frică. Zicea că numai de la el se trag toate ponoasele. Dacă n-ar mai fi el, mult mai bine s-ar rîndui lucrurile pentru ea şi pentru copii.

Mai trecuse o săptămînă, răstimp în care încercase din nou să obţină o păsuire de un an, dar primise un nou refuz, ultimul.

În ziua următoare se afla sus, în pădure cu Ole. Tăiau nişte pini.

— Restul povesteşte-l tu, Ole, îl îndemnă Helga.

Ole fu destul de scurt. Se duseseră împreună pe platou, cale de vreo jumătate de ceas de casă, pentru a doborî pini, trunchiuri înalte, groase, de calitate. După obicei, trăgeau amîndoi la joagăr, apoi fiecare îşi dobora copacul său. Terminaseră de tăiat un pin enorm, cînd Erik a spus :

— Acum poţi să te duci să-l dobori pe-ălălalt. Ce-a mai rămas aici, pot şi singur.

Ole a făcut întocmai. Nu mult după aceea a auzit trosnete şi pîrîituri. S-a uitat în sus. Pinul se prăbuşea, şi se prăbuşea chiar cum plănuiseră ei. Dar parcă în acelaşi timp se prăbuşise şi Erik, deşi se afla destul de departe de rădăcina copacului în momentul în care a căzut sau s-a lungit la pămînt. Fiindcă ai fi zis chiar aşa : că se lungise pe spate. Iar pinul s-a prăvălit peste el.

Ole a alergat într-acolo. Erik zăcea pe spate, pe o stîncă netedă, cu coşul pieptului sfărîmat.

Dar încă nu-şi pierduse cunoştinţa.

— A ieşit prost ! a mai apucat el să spună.

Şi asta a fost tot. Şi-a pierdut cunoştinţa şi cîteva minute mai tîrziu, era mort.

— Şi doar n-avea ce căuta pe lespedea aia, sfîrşi Ole. Iar de greşit nu cred să fi greşit. N-avea cum să facă vreo greşeală, pentru că era cel mai bun forestier din cîţi am cunoscut.

Sander ne rugă să plecăm noi înainte. El mai avea de vorbit ceva cu văduva.
După cîteva minute ne ajunse din urmă.
Dacă nu mă înşelam, o bancnotă de o mie de coroane îşi schimbase stăpînul.
— Ei, ce spui în calitate de jurist? mă întrebă el.
Deocamdată nu puteam spune decît că, bineînţeles, cazul părea destul de ciudat şi că oricui îi putea trezi bănuieli. După cîte puteam însă să-mi dau seama, nu existau motive întemeiate pentru a se intenta proces cuiva. Firește, poate că ar fi fost cazul să fie examinate ceva mai atent atît hotărîrea de expropriere, cît şi motivarea băncii. Dar...
— Knut are dreptate, zise Anton. Sînt convins că l-au tratat neomenos şi nedrept pe Erik. Dar cine o poate dovedi? Şi cine are curaj, într-un sat ca ăsta, să se vîre într-un asemenea viespar?
La piciorul pantei, cam în locul unde ne lăsase maşina, ne aştepta un om. La vederea noastră, făcu un pas spre noi.
— Domnii au venit în plimbare? ni se adresă el.
Sander şi Anton, furaţi de discuţie nu-l observaseră. Dînd cu ochii de el, se opriră cam descumpăniţi.
Omul îşi drese glasul. Nu-i venea la îndemînă. Dar pe de altă parte se vedea că arde de curiozitate să ştie ce-i cu noi, încît s-ar fi îmbolnăvit dacă n-ar fi intrat în vorbă.
Hm! Văzuse că am fost pe la văduva lui Erik Oppi.
Eram cumva rude?
Nu, nu eram rude.
Îşi dădu seama că trebuia să execute o manevră de învăluire şi să ne atace dintr-un flanc sau altul.

Începu cu Erik. Un om minunat și un bun tată de familie. Dacă se purta rău cu cineva, cu el însuși se purta rău. Satul îl socotea... în sfîrșit, cam ciudat. Asta, în special după ce se înhăitase cu o gașcă trecută pe acolo în timpul războiului ; da, era prin 1940, sigur. Spuneau că se duc să omoare nemți. Iar el, nici una, nici două, a plecat cu ăia, cu toate că avea o slujbă bună și tot ce-i trebuia. Felul cum plecase li s-a părut multora o nerozie. În chestii de-astea, oamenii-s foarte prepuielnici.

Cînd s-a întors acasă, nimeni — pare-se — nu mai voia să aibă de-a face cu el. Mă rog, o fi bine să împuști nemți, dar nu să pleci așa, hodoronc-tronc... Ce încurcături i-a făcut lui Martin Lien, plecînd așa cum a plecat ! Așa că, după aceea, lumea nu prea credea că se poate pune temei pe el.

Iar într-o bună zi și-a găsit moartea în pădure.

Rămîne nevastă-sa singură pe lume, văduvă și cu trei copii.

Greu de crezut că omul acesta putea fi țăran, chiar dacă vorbea în dialectul regiunii. Un om de la țară, oricît de curios ar fi el, nu s-ar arăta niciodată așa de pus pe indiscreții și clevetiri.

Noi tăceam.

Dar el ținea morțiș să scoată, totuși, ceva de la noi.

— Domnii sînt, poate, de la asigurări ? Nu cred ca Erik să nu se fi asigurat, oricît îi mergea lui de bine.

— Sîntem comisia criminalistică de anchetă ! i-o retează Sander.

Și cu aceasta plecarăm, lăsîndu-l cu gura căscată în mijlocul drumului.

— Nu-mi inspiră nici un pic de încredere dobitocul ăsta ! (Sander fremăta.) E a doua oară cînd ni se spune așa ceva despre Erik. Ce mai porc de cîine ! Mă întreb dacă nu cumva e amestecat și el în tărășenia asta. Aș fi curios să știu cine-o fi individul.

— E ceasornicar, spusei eu. N-ați văzut vitrina ? Era chiar în spatele lui.

A fost ca şi cum le-aş fi descărcat, şi lui şi lui Anton, cîte un snop de alice în fund. Au sărit ca arşi.
— Ceasornicar ! izbucni Anton. Ăsta ! ? !
Sander fu ceva mai reţinut :
— Sînt ceasornicari şi ceasornicari.

Ne întorsesem la hotel. Şedeam în salonul încălzit, încărcat de mobile, canapele, fotolii de piele vişinie şi oglinzi enorme în rame de mahon. Probabil că vreun hotel din Oslo îşi reînnoise mobilierul, vînzîndu-l pe cel vechi, care ajunsese aici. Între două oglinzi atîrna un tablou mare, un peisaj reprezentînd un fiord însorit. Un fiord dintr-acelea care există şi se poate admira în natură dar care, atîrnat pe perete, într-o ramă galbenă, masivă, îţi apare a o contrafacere enormă, ca o bancnotă falsă.
— Aşadar, tu crezi că Erik a fost victima unui complot, vorbi Anton.
— Aici nu-i vorba să crezi sau să nu crezi, spuse Sander. Asta stă scris cu litere de foc în nenorocirea care s-a întîmplat.
— Te înşeli, replică Anton. În orice caz, eu n-aş întrebuinţa cuvinte aşa de mari. Ce s-a întîmplat aici e mult mai simplu decît pare, şi totodată mult mai încurcat. Eu am crescut la ţară, cunosc mai bine lucrurile, şi pentru mine totul e simplu ca lumina zilei.
În toată tărăşenia asta nu există decît un singur om, şi ăsta se numeşte Martin Lien. Dacă vrei să te gîndeşti numai o secundă, o să înţelegi.
Cînd Erik s-a întors acasă, în 1940, avea un duşman, şi duşmanul ăsta era Martin. Îl duşmănea pentru încurcăturile pe care i le-a făcut atunci, cînd avea atîta de lucru. Noroc, pentru el, că în părţile astea de sfîntul Ion nu-i mare zarvă. Munca, abia după aceea începe.
După părerea lui, Martin avea temei să-i poarte pică. Va să zică Erik plecase netam-nesam chiar înaintea arăturilor de primăvară ; şi plecase, socotea el, fără motiv, pentru că, în mintea unora ca Martin, era

o nerozie ca un muncitor de rînd să plece la război, cînd toţi oamenii de ispravă din sat îşi vedeau de-ale lor. Poate că asta din urmă nu şi-a spus-o decît sieşi, n-a mai discutat-o şi cu alţii. Dar fii sigur că toţi oamenii cu dare de mînă din sat gîndeau ca şi el.

Motivul cel mai puternic însă, acela care-l rodea şi care l-a făcut să n-aibă linişte ani de-a rîndul şi să nu ierte, este că în seara aceea din 1940, cînd Martin a fost umilit ca niciodată în viaţă — şi umilit de faţă cu nevasta, cu copiii, cu slujnicele — în seara aceea Erik l-a părăsit tocmai în ceasul înjosirii, cum s-ar spune. S-a însoţit cu cei care-i umiliseră stăpînul şi a plecat de la fermă, adăugînd ruşinii acestuia şi ponoase, creindu-i dificultăţi.

— Tu eşti şi mai sever decît Sven ! Cu mine, vreau să spun, îl întrerupsese Sander.

— Nu-ţi reproşez modul în care ai acţionat atunci. I-ai dat o lecţie bună lui Martin, dacă, bineînţeles, era omul care să bage la cap. Dar el n-a învăţat nimic din lecţia primită. În schimb s-a răzbunat pe Erik.

Cît despre sat, satul n-a făcut decît să ia parte în mod tacit la toată istoria asta, aşa cum se întîmplă, în general, la ţară.

Acum cred că înţelegi motivul adevărat pentru care Martin n-a vrut ca satul să cunoască de ce nu putea uita trădarea lui Erik. Nu voia ca lumea să ştie că fusese umilit. Dar umilirea a ajuns să fie cunoscută în sat, asta e limpede — adu-ţi aminte de cele două slujnice. Şi Martin ştia că mulţi nu-l au la inimă, şi că toţi făceau haz pe socoteala lui, pînă şi aceia care, în sinea lor, considerau că e urît ca un om de talia lui să fie expus la aşa ceva. Într-un sat ca ăsta, necazul suferit de cineva îi bucură pe ceilalţi, e ca un fel de hrană care se mestecă pe îndelete, clefăindu-se dintr-însa tot anul. Martin cunoştea această mentalitate şi de-aia îl ura pe Erik aşa crunt.

Aşa că totul se lămureşte. S-au găsit trei-patru inşi dispuşi să-i facă un mic serviciu lui Martin. Repet că

părerea celor mai mulți era că Erik făcuse o prostie plecînd așa cum a plecat. Mai ține seamă că Martin era președintele băncii și așa mai departe.
Pe de altă parte, s-a mai întîmplat ca însuși Erik să le dea apă la moară, făcîndu-se el singur nesuferit cu gura lui mare.
Restul n-a fost decît un angrenaj de roți dințate care se pun în mișcare una pe cealaltă. Toți acei care au luat parte la cele ce au urmat, ar putea să jure că n-au luat parte la nimic. Și cred că n-ar jura strîmb.
Într-un asemenea sat, toată lumea știe cine deține puterea. Nu-i vorba de politică, sau — dacă vreți — tocmai asta-i adevărata politică. Oamenii știu cine poate să le dea de lucru sau să-i poftească pe ușă afară, cine le poate acorda sau refuza un împrumut, cine poate pune o vorbuliță în așa fel încît un om să ajungă, cum se spune, fie pe lista albă, fie pe lista neagră. În același timp, cei de care depinde o hotărîre, cei din conducerea unei bănci, de pildă, au învățat să simtă dincotro bate vîntul ; căci pentru asta au fost aleși.
Iar cei care *dețin* puterea ? Aștia nu fac altceva decît să se conformeze unor hotărîri adoptate pe cale legală, în baza unor legi de ei făurite.
A fost cel mai lung discurs pe care l-am auzit vreodată din gura lui Anton.
Mă gîndeam :
„Cît timp o să-i trebuiască lui Sander pînă să-și dea seama că Anton îl acuză de crimă ?“
Nu i-a trebuit mult timp.
— Cu alte cuvinte, vrei să spui că eu sînt cel care i-a luat viața lui Erik, zise el.
— Sau eu, răspunse Anton. Dacă, firește, vrem să privim problema din această latură. Știi, doar, că eu l-am convins să meargă cu noi.
În ce mă privește, mă gîndeam că, mai degrabă, treaba asta o făcuse Sven. Dar nu voiam să mă amestec.
— Atunci amîndoi sîntem implicați în această crimă ! spuse Sander.

O spunea în glumă, dar nu părea de loc pus pe glume.
În momentul acesta o femeie de serviciu anunță că era chemat la telefon doctorul Paulsen.
— Nu știu dacă eu m-aș fi încumetat să-i spun toate astea, i-am mărturisit eu lui Anton, în timp ce Sander ieșea. Ai, cu siguranță, dreptate ; dar Sander, cu fantezia lui atît de activă, e în stare să-și închipuie că el poartă răspunderea morală pentru toată nenorocirea asta.
Anton se scărpină sub bărbie.
— Și eu sînt cam indispus din această pricină ! recunoscu el. Eu nu am o asemenea fantezie, cum îi spui tu, și n-am considerat lucrurile din punctul ăsta de vedere, atunci cînd am început. Dar, pe legea mea, acum mi-e ciudă pe mine, te rog să mă crezi.
— De altfel e uimitor cît de bine cunoști mentalitatea și psihologia sătească, observai eu. Trebuie să știi că și tata era de la țară și am aflat destule și de la el.
— De fapt, de unde am pornit ?... făcu Anton. A ! De acolo că și eu sînt tot dintr-un sat. Ce-i drept, nu e vorba însă numai de asta, adăugă el după o scurtă pauză.
Și iar o scurtă pauză.
— Știi că acasă, la Mobräten, eu eram cel mai mare dintre copii ? reluă el pe neașteptate.
— Nu. Aveați o fermă bună ?
— Ferma nu era mare, dar aveam o pădure bunicică. Aș fi putut, oricum, s-o duc mai bine la țară — din punct de vedere al banilor, vreau să spun — decît o duc acum, ca administrator la oraș.
— Și de ce n-ai preluat ferma ?
Fața i se împietri, ochii îi deveniră dintr-o dată de nepătruns — era ca și cînd s-ar fi lăsat peste ei o perdea.
— E o poveste cam lungă, zise el cu voce egală. Dar realitatea asta e, cum ți-am spus-o sau cum am gîndit-o. Toate satele-s la fel.

Sander se întoarse. Nu mai era prost dispus. Era mai degrabă înfierbîntat, așa cum te înfierbînți la joc, cînd devine palpitant.
— Am spus-o eu totdeauna : cel mai inexplicabil lucru în satele astea e cît de repede se poate răspîndi un zvon ! zise el. Doar venim direct de la Oppi și în cătun nu există nimeni care să aibă telefon. Nici n-am văzut pe cineva încălecînd pe bicicletă și luînd-o la goană ca alungat de dracu din urmă. Și totuși cineva trebuie să fi fost. Pentru că la telefon era chiar primarul. Știe că am stat de vorbă cu văduva, așa că mi-a propus o întîlnire cu el și cu Martin Lien, mîine dimineață. Da, spunea că, din întîmplare, Martin tocmai se găsește la el. I-am răspuns că vom veni nu mîine dimineață ci chiar acum. Ferma lui se află chiar pe coasta asta.
— Nu cred că-i chiar așa de mirare că s-a dus vorba, făcu Anton. Îți dai seama și tu : cu un automobil ca ăsta sîntem destul de vizibili. Și-apoi, nu uita că am stat de vorbă cu ceasornicarul.
— Văd eu că tu la toate găsești o explicație. Dar hai să mergem !
După opinia lui Sander, nu era rău ca în seara aceasta să ne folosim de mașină. Dar șoferul nu era de găsit nicăieri. Mai mult ca sigur că îl înghițise una din femeile de la bucătărie. Așa că a trebuit să ne slujim de picioare.
Primarul avea o fermă arătoasă, la numai o jumătate de kilometru mai sus, înspre nord. O clădire principală mare și albă, acareturi nou-nouțe, vopsite în roșu. Era și avocat, ni se spusese la hotel. Și mare proprietar de păduri, pe deasupra. Unul dintre cei mai buni oameni din sat, dacă nu cel mai bun.
Băturăm la ușa bucătăriei. O femeie tăcută, îmbătrînită și cu pieptul lat ne conduse prin vestibul, pînă la primar ; se numea Krogsrud și avea ca la vreo cincizeci de ani, un tip înalt, masiv și jovial. În orice caz, *pentru moment* jovial. Se afla împreună cu Martin Lien — care putea să fie cu opt sau zece ani mai în vîrstă

— într-o cameră aproape aidoma cu încăperea prevăzută cu cămin, de la hotel. Pînă și tabloul era leit. Provenea, pesemne, de la aceeași licitație.
A doua zi aveam să aflăm că primarul era, de altfel, și coproprietar al hotelului.
Primarul se sculă în picioare. Martin Lien îl imită.
— Cred că pe unii din domni i-ai mai întîlnit cîndva, nu-i așa, Martin ? zîmbi primarul.
— Pe doi dintre noi ! preciză Sander, arătînd spre Anton și spre sine. Apoi făcu prezentările : administratorul Mobräten, avocatul Valstad, doctorul Sander Paulsen.
— Da, îmi amintesc de aceşti doi domni ! spuse Martin Lien. Încerca să fie și el jovial, dar făcea parte din categoria oamenilor seci și acri, și nu prea avea aptitudini pentru așa ceva.
— Cred că atunci totul a pornit de la o neînțelegere, adăugă el. Dar a trecut atîta timp, și eu, personal, nu port nimănui ranchiună.
Se strădui să zîmbească. Dar ochii săi mici spuneau mai răspicat decît o sută și una de jurăminte și blesteme că, dacă am fi murit pe loc, cu toții, o lacrimă n-ar fi vărsat.
Sander tăcea. Chipul său îmi da să înțeleg limpede că, orice ni s-ar fi spus, de data aceasta avea să aibă grijă să nu-și mai iasă din fire.
Primarul ne invită în fotoliile de piele și ne trată cu trabuce ; noi preferam însă țigările noastre.
— E trist ce s-a întîmplat cu Erik Oppi ! vorbi el. Un muncitor vrednic și un bun tată de familie. Poate un caracter cam dificil. Biata femeie a rămas fără nici un sprijin, cu trei copii. Trist, foarte trist.
Tăcere în cameră.
În cele din urmă, Sander arătă că noi primisem o scrisoare care ne informa despre decesul lui Erik, așa că potrivisem astfel lucrurile încît în timpul excursiei de Paşti, să trecem pe aici, prin comună.

— Din capul locului ni s-a părut extrem de curios ca un pădurar încercat cum era Erik să fi căzut victima unui accident, așa că am luat cu noi un avocat. Avocatul a întreprins o anchetă particulară și pur provizorie. După cîte a putut să conchidă, totul pare, într-adevăr, destul de ciudat.

— Hm ! făcu primarul privind țintă masa.

Adevărul este, cum s-a mai spus, că acest Erik era un caracter foarte dificil. Multă lume a considerat drept o absurditate gestul său de atunci, cînd a plecat să facă pe viteazul. Dîndu-și seama și el, ulterior, de prostia făcută, a avut, probabil, un șoc care l-a zdruncinat. Dar, cu timpul, se părea că lucrurile intraseră în normal. Numai în ultima vreme devenise din nou cam ciudat. Mergea pe drum și vorbea de unul singur. Dar că și-ar fi curmat singur viața, acesta e un lucru pe care el, primarul nu putea să-l creadă.

— Se prea poate să se fi gîndit la ale lui, să fi fost prea absorbit, spuse el. I se întîmpla de multe ori.

Din nou tăcere.

Absurditate, prostie... Cuvintele se repetau cu persistență de laitmotiv, ca într-un basm alcătuit după tipic.

Dar Sander nu-și pierdu cumpătul.

— E explicabil că multora li se păruse absurd și naiv ca Erik, un muncitor de rînd, să plece la război, cînd oamenii cei mai cuprinși, fruntea satului, rămăseseră acasă. O asemenea optică i se părea dintr-un anumit punct de vedere, de înțeles. — Sander vorbea tărăgănat, parcă alegîndu-și cuvintele. — Totuși celor care au fost împreună cu el în campanie și l-au văzut riscîndu-și viața de mai multe ori, și cu sînge rece, nu li s-a părut că au de-a face cu un nătîng sărac cu duhul.

Primarul interveni grăbit, precizînd că povestea cu nerozia nu era scornită de el și că, în ce-l privește,

nici nu se gîndise la așa ceva. Dar lumea e lume și oamenii așa-s obișnuiți să-l judece pe acela care se poartă altfel decît obștea.
Și iar o pauză.
Era cazul să spun și eu ceva.
— Domnul primar — zisei — e de părere că Erik era cufundat în gînduri, *atunci*. O asemenea presupunere mi se pare îndreptățită, mai ales că, după cîte am auzit, omul avea destule gînduri cu care se muncea. Îi era, firește, teamă că-și va pierde fermulița. Apropo... În ce privește despăgubirea pentru drum, chestiunea ar putea fi reactualizată, cerîndu-se contraexpertiză. De altfel mi-e greu să mă pronunț în problema aceasta, înainte de a cerceta toate documentele. Poate că ar fi necesare unele investigații.
— Mda...
Primarul continua să fixeze tăblia mesei.
În chestiunea despăgubirilor n-ar crede că s-ar mai putea modifica ceva, cuantumul fusese stabilit de niște experți reputați, iar termenul în care se putea solicita o contraexpertiză expirase. În privința ipotecilor pe casă și pe pămînt — se pare că la asta mă gîndisem pomenind despre documente — în privința asta, deci vorbise el personal, cu conducerea băncii ; la fel și Martin Lien, aici de față. Și el intervenise. Și se pare că există posibilitatea de a se ajunge la un compromis, cel puțin provizoriu. De altfel e neomenos — nu-i așa ? — să lași pe drumuri o biată văduvă cu trei copii.
Asta voia să ne comunice.
Sander răspunse că erau într-adevăr vești bune. Putea să le împărtășească și văduvei ?
Primarul și Martin Lien se uitară unul la altul, încuviințînd reciproc din cap. Primarul spuse că, după părerea lui, nu vede ce ar fi de obiectat. În definitiv, chestiunea era aranjată, asta mulțumită lui Martin. Se mai vorbi și despre o listă de subscripție. Nu sînt atotștiutor, dar cred că aș fi în stare să jur că ideea acestei colecte îi trecuse primarului prin cap doar

cu o secundă mai înainte de a pomeni de ea. Ce avea să rezulte, însă, nu știa deocamdată nici el.
Cu aceasta, convorbirea luă sfîrșit. Ne ridicarăm și ne despărțirăm politicos de acești cei mai de vază oameni din sat.
Coborîrăm panta în tăcere.
— Cred că povestea aia cu investigațiile suplimentare a fost o încercare indirectă de șantaj, scumpul meu avocat Valstad ! vorbi într-un tîrziu Sander, cînd coborîsem jumătate din drum. De altfel trebuie să-ți mulțumesc.
Mai făcurăm o bucată de drum, după care Sander grăi iar :
— Partea cea mai rea — și era cît pe-aci s-o spun — este că Erik a avut, pare-se, dreptate. Acum, că el e mort, lucrurile merg mai bine.

Cîtva timp după aceea ne aflam din nou împreună, în camera lui Sander, cu cîte un păhărel în față. Dar Sander nici nu se atinsese de băutură. Tăcea și se gîndea.
La un moment dat tresări.
— Naiv... nătîng... caracter dificil... Nu le inspira încredere, asta-i realitatea. Asta-i concluzia. Complot sau nu — fapt e că nu le inspira încredere un om care lăsase lucrul și plecase să se bată, cînd țara fusese atacată prin surprindere. „Un muncitor destoinic, un bun tată de familie..." Nu se puteau încrede în el, asta e ! Nevasta și trei copii la care se gîndea mai mult decît la el însuși... Nu le inspira încredere !
Spusei :
— Ascultă : Cred că-l cunoști bine pe armatorul ăsta al tău. Pe el și pe mulți alții de genul lui, că doar te învîrtești prin lumea asta mare ca un fel de edec cultural, după cîte înțeleg. N-ai putea să vorbești cu vreunul din ei, să ceri un ajutor cît de mic pentru văduva asta cu trei copii ? Căci în colecta asta de aici n-o să cred decît după ce-oi vedea-o încheiată, cu banii pe masă.

Sander răsuflă greu.
— Nu-i prea cunoşti pe milionari. Mai bine te-ai gîndi să căutăm nişte comori, ca în legendele strămoşeşti. Ideea ta nu-i rea, dar ştii cît îl costă pe un milionar fiecare coroană pe care o dăruieşte ? Opt coroane, nouă coroane, zece coroane. Află de la mine că o văduvă sărmană cu trei copii reprezintă mai mult decît poate suporta bugetul unui milionar.
Cît despre Gundersen, îmi dau seama că e unul din bogătaşii cei mai cumsecade. Dacă îl găseşti bine dispus, merge bine. Dar dacă e în dispoziţie proastă, totul iese pe dos. Şi singurul lucru pe care i l-aş putea face, dacă s-ar arăta prea al dracului, ar fi să-i prescriu un tratament mai sever. „Văduvă cu trei copii"... Nu sună prea atrăgător. Cine ar mai afla despre o asemenea faptă bună ? Doi-trei ţărani, cel mult. Or, cu ăştia nu-şi capătă omul notorietate. Nu, nu, nu, aşa ceva se cheamă la ei, o proastă investiţie. Cu picturile, mă rog, e altceva. Ţi-ai fi imaginat, poate, că armatorii sînt un gen uman care posedă din întîmplare cîteva vase, dar care mai înainte de toate iubesc tablourile. Da, fiindcă aşa par să stea lucrurile. Dar ţine seamă, în primul rînd, că averea aceea e scutită de impozite şi atîrnă cuminte pe pereţi, raportînd venituri — dacă a fost achiziţionată cu chibzuială, bineînţeles. Dar, pe de altă parte au şi *ceilalţi* armatori tablouri — pricepi ? De aceea pictura este pentru un armator un articol de primă necesitate. Mulţumită ei înlătură zvonurile că i-ar merge prost afacerile... Cred că pot să-ţi împărtăşesc un secret : Cei mai mulţi din ei nici nu pot suferi tablourile şi, în orice caz, pictura modernă, deşi o cumpără. Cînd se duc în străinătate, preferă să achiziţioneze tablouri vechi de cel puţin o sută de ani şi atît de înnegrite de fum, încît nu se mai poate vedea la ele decît rama. Dar, fie vorba între noi, ar putea combate un armator eventualele zvonuri tendenţioase cu privire la mersul afacerilor sale, dăruind zece mii de coroane pentru copiii săraci ? Ar veni oare la el o sută ori o mie de oaspeţi ca să admire pe

văduva şi pe copiii ajutaţi, aşa cum îi admiră tablourile ? În primul rînd fiindcă, pentru asta, ar trebui să-i împăieze. Iar pe de altă parte, înţelegi, reputaţia !... „Nu cumva o fi luat omul calea bisericii ?... Sau îi merge prost ?“... Dar hai să ne gîndim şi la altceva. În ce mă priveşte aş vrea să sorb un păhărel. Mai e ceva de băut ? Să ciocnim pentru Martin Lien. Deie Domnul să-i meargă al dracului de bine cîtva timp de aici înainte, lui şi vrednicei sale neveste !

1940 şi 1954— cea dintîi crimă

JOI DIMINEAŢA DĂDURĂM O RAITĂ PRIN prăvălii, aprovizionîndu-ne pentru două zile. După aceea făcurăm iarăşi drumul din ajun, în direcţia lui Oppi. Sander coborî şi lipsi o jumătate de oră. Anton şi cu mine rămaserăm în maşină, discutînd despre vreme, în timp ce ne uitam la ceasornicar : parcă se lipise de fereastra de jos a casei. O jumătate de oră mai tîrziu şi la trei mile mai departe, în susul văii, ne luarăm rămas bun de la maşină şi de la şofer şi apucarăm la deal, pe cărarea care ducea spre ceea ce Sander şi Anton numeau „al doilea munte". Ceasul arăta zece fix cînd ne puserăm schiurile. Vremea era mohorîtă. Merserăm timp de opt ore, doar cu un popas de vreo două ore la o cabană. Era destulă lume la munte. Întîlnirăm mai multe pîlcuri de oameni venind din partea opusă. Obosisem. Nu-i uşor să umbli opt ore din zi prin munţi, picioarele îţi amintesc, noaptea, cu un fel de bucurie răutăcioasă, că ai stat cam prea mulţi ani închis într-un birou.

Muntele nu era cine ştie ce înalt. Porţiunile de platou alternau cu acelea de pădure, o pădure rară. De cîteva ori trecurăm peste nişte mici lacuri alpine. Într-un loc trebui să facem un ocol de vreo jumătate de leghe pentru că apa năvălise pe gheaţă. Cînd terenul îngăduia, Sander şi Anton mergeau unul lîngă altul. Eu mă ţineam la doi-

trei metri în urma lor. Muntele acesta, ca și cel dinainte, le evoca fel de fel de amintiri. Auzeam fraze ca acestea :
„Îți mai aduci aminte de cocoșul ăla de munte pe care l-am luat drept neamț ? Era colo, jos !"
Sau :
„Cam pe-aici am dat peste bufnița aceea care s-a repezit la Petter."
La primul popas s-a discutat mai pe îndelete ; Sander avea memoria mai vie ; Anton, mai sigură. Dar nu cred că-mi poate folosi la ceva vreuna din întîmplările care se referă la această parte a campaniei.
Seara ne prinse într-o pădurice de pini aflată sub o falie. Înnoptarăm aici. În 1940 — își aminteau ei — în locul acesta îi învăluise ceața, greșiseră drumul și ajunseră cu chiu, cu vai pe falie, unde sania era gata-gata să se prăvălească în prăpastie cu doi oameni înhămați la ea ; scăpaseră, însă, cu bine.
Freamătul cetinilor de pin ne trăgea la somn. Adormirăm.
Miercuri, 14 aprilie, pe la amiază — a patra zi, deci — coboram povîrnișul lin al muntelui, îndreptîndu-ne spre deschizătura largă a văii. Iată-ne și la marginea pădurii. Sander și Anton căutau să găsească semne de recunoaștere. Ne învîrtirăm cîtva timp încoace și-ncolo. Ca de obicei, tot Anton fu acela care găsi, pînă la urmă, drumul cel bun.
Coborîrăm o pantă care mai tîrziu avea să se transforme într-un drum forestier plin de bălegar și șiroaie de apă.
— Aici ne-am oprit ! anunță Anton.
Drumul forestier făcea, acolo, o cotitură. Dincolo de cotitură cobora direct în vale.
Sander se uită la ceas. Mi se păru că se posomorîse și devenise livid la față, cu toate că și pe el, ca și pe noi ceilalți, ne tăbăciseră destul soarele și vîntul în timpul acelor cîteva zile petrecute pe platou.
— E unu, spuse el. Am făcut pînă aici, trei zile și jumătate. Atunci am avut nevoie de șase. Și aici, în vale, s-a întîmplat ceva care ușor ar fi putut face ca

expediția noastră să se încheie rapid. Ai să afli îndată.
Anton și Sander coborîră prudent cam vreo treizeci-patruzeci de metri pe drumul forestier. Pe partea dreaptă, chiar lîngă drum, se afla un pin falnic. Anton se opri.
— Aici !
Da, în locul ăsta am făcut ceva care după aceea ni s-a părut o adevărată nebunie, îmi explică Sander. Într-adevăr, eram cam nebuni, așa că... Cred că trebuie să stăm puțin aici. Am impresia că te uiți cam nedumerit. Observi ceva deosebit ?
Ne oprirăm la patru-cinci metri mai jos de pin. Dacă păream intrigat, era din cauză că amîndoi, și Sander și Anton, căpătaseră ceva straniu în priviri.
Oricît mă uitam de atent, nu se vedea altceva decît drumul forestier care continua să coboare, la vale.
Le spusei că nu remarc nimic deosebit.
— Ei bine, zise Sander, deosebirea dintre tine și noi, în momentul de față, este că tu nu vezi aici nici un strigoi, în timp ce Anton și cu mine vedem. Așa că ascultă : Primul care s-a urcat pe acolo a fost Sven. Mergea cît se poate de prudent, recomandîndu-ne ca noi, ceilalți, să ne ținem la cîțiva metri în urma lui. Cei doi cu sania încheiau șirul. Speram ca în valea asta, la vreo două leghe ceva mai jos, în locul unde valea se strîmtează și devine aproape prăpastie să întîlnim trupe norvegiene. Dar nu eram prea siguri ; doi-trei oameni cu care ne încrucișasem dimineața, pe munte, auziseră zvonindu-se despre retragere.
Sven s-a oprit puțin mai sus de cotitura pe care ai văzut-o. A tras cîtva timp cu urechea. Apoi s-a întors și mi-a șoptit :
— Sînt cîțiva acolo. Îi aud vorbind, dar cred că pe nemțește.
M-am cățărat și eu lîngă el. La început n-am auzit nimic. Apoi au ajuns pînă la noi cîteva cuvinte purtate de o pală de vînt. Și unul dintre cuvinte l-am înțeles : *Heimat*.

Partea proastă era că putea să fie și în norvegiană, *heim att*, și în nemțește. [1]
Dacă era în nemțește, însemna că dedesubtul nostru se află trupe germane. În cel mai fericit caz, *asta* însemna că trebuie să ne schimbăm tot itinerariul, respectiv să urcăm iarăși muntele și să ne îndreptăm spre vest.
Mi-am dezlegat schiurile. Înghețase zdravăn în cursul nopții, și zăpada întărită ținea minunat. După-amiază vremea se mai îmblînzise și ninsese ca de vreo doi-trei centimetri. Puteai să mergi pe stratul ăsta de zăpadă, ca pe o pătură.
M-am strecurat pe furiș cîțiva metri mai la vale, înlăuntrul pădurii.
Chiar lîngă pinul acesta, la patru metri deasupra noastră, am văzut doi inși.
Vorbeau nemțește.
M-am furișat din nou sus și am raportat lui Sven. Am înțeles atunci — sau doar am avut impresia că înțelegeam — mai multe lucruri deodată : Mai întîi, că în vale se aflau nemți, asta era sigur. Apoi că nemții, fie că fuseseră avertizați, fie că studiaseră harta atît de bine, știau că acesta era unul din cele mai importante drumuri care cobora din munți. Dacă fuseseră înștiințați tocmai despre noi, asta n-o mai știam, și nici n-o bănuiam (dar ei, de fapt, fuseseră informați). Mai tîrziu am putut să aflăm ceva mai mult, pentru că nemții — după cîte avea să ni se spună — se interesaseră.
Ceea ce ne-a salvat a fost faptul că ne așteptaseră cu o zi înainte și, văzînd că nu apare nimic, acum nu mai dădeau cine știe ce crezare informației primite. Postul acesta de pază îl țineau, desigur, mai mult de formă. Cei doi nemți, asta aveam s-o înțelegem mai tîrziu, șezuseră acolo mai multe ore fără să se fi întîmplat ceva, și, în consecință, începuseră să se plictisească, nu mai trăgeau cu urechea cum trebuie, discutau între

[1] *Heim att* (din nou acasă), în norvegiană ; *Heimat* (patrie), în limba germană.

ei — din pricina asta îi şi auzise Sven — şi chiar în momentul în care îi ascultam noi, unul din ei a scos o armonică de gură şi a început să cînte. Strict interzis unor sentinele germane, ar crede cineva ; dar oameni erau şi ei.
Muzicuţa aceea a fost şansa noastră hotărîtoare — sau, dacă vrei, ghinionul lor.
Am ţinut un mic consiliu de război, în şoaptă, chiar acolo unde ne aflam. *Puteam* s-o luăm din nou la deal şi să căutăm alt coborîş, la vreo leghe mai spre stînga, aşadar spre un punct în partea dreaptă, în susul văii. Dar cine ne putea garanta că acolo era mai uşor ? Aici erau doar doi inşi... Grosul se găsea cu siguranţă mai sus.
Lucru cert era că trebuia să stăm de vorbă cu niscaiva oameni din vale, ca să putem afla ceva mai mult. Eram lipsiţi totalmente de experienţa războiului, altfel nu ne-ar fi trecut prin cap niciodată să facem ceea ce am făcut. Ne-am făcut socoteala aşa : Doi oameni nu înseamnă nimic, admiţînd că nu se află mai mulţi în spatele lor. Pe scurt, Anton şi cu mine am primit însărcinarea să coborîm pe nesimţite în pădure şi, printr-o învăluire, să cădem în spatele lor, spre a cerceta dacă mai sînt şi alţii ceva mai la vale, apoi să urcăm înapoi şi să raportăm. În afară de asta, să observăm totul cît mai atent posibil, cum spunea Sven.
Ne-am scos armele din sac şi am pus baionetele. Dar aveam ordin să nu tragem decît în caz de absolută nevoie.
Ne-am furişat la vale cu cea mai mare prudenţă, ca atunci cînd ştii că-i vorba de viaţă şi de moarte. Aşa cum şi era. Din cînd în cînd ne opream. Cîntăreţul zicea mai departe din muzicuţă cîntece nemţeşti sentimentale. Le era dor de casă şi nu vedeau, nu auzeau nimic.
Jos nu se aflau trupe. Pînă şi eu, chiar aşa neexperimentat cum eram, îmi dădeam seama că nemţii — cine ştie ce subofiţer — comiseseră o greşeală. Mai tîrziu aveam să fim informaţi că, o leghe mai sus, avusese loc o ciocnire între avangarda germană şi ariergarda

norvegiană. Seara, după această ciocnire, nemții incendiaseră cîteva ferme. Un detașament german staționase în vale, e adevărat, dar primise ordin să se deplaseze mai departe, iar în graba plecării, unicul post de pază fusese uitat. În orice caz, astea au fost lămuririle primite ulterior. Cu alte cuvinte, am fi putut să-i ocolim liniștiți pe cei doi, să ajungem la drumul din jos de ei și să ne continuăm marșul peste vale atît cît ne era posibil. Dar toate astea nu le-am știut, bineînțeles, decît a doua zi.

Cealaltă posibilitate, aceea de a urca din nou pe munte și a căuta să coborîm, apoi, cît mai spre vest, ca să ne menținem în sectorul norvegian al liniei frontului — această posibilitate am discutat-o a doua zi, dar am abandonat-o, printre altele din cauză că nu știam cît de sus se află această nouă linie.

După informațiile primite de la localnici, noua linie — firește, dacă exista vreuna — ar fi trebuit să se afle mult mai sus, la cîteva leghe.

A doua zi ne-am dat seama că cel mai bun lucru pe care-l aveam de făcut era să pornim mai departe, spre valea următoare.

Dar să ne întoarcem la cele întîmplate aici.

După ce am aflat ce ne interesa, Anton și cu mine ne-am strecurat, prevăzători, din nou la deal, revenind în spatele celor două sentinele.

La circa cincisprezece metri în spatele lor ne-am oprit.

Ședeau pe raniță. Unul cînta tot timpul.

Și unul și celălalt am avut aceeași inspirație.

— Îi luăm prin surprindere! a șoptit Anton. Dracu să-i ia!! N-aud și nu văd nimic.

Într-un fel, ordinul primit era să-i lichidăm în cazul că situația ar cere-o. După toate aparențele, cam asta era situația. Ca atare, ne-am tîrît spre ei cu pași de lup.

Ședeau de o parte și de alta a pinului ăstuia, fiecare rezemat cu spatele de trunchi, cu fața în altă direcție. Eu mă tîram în stînga, așa că îmi cădea în sarcină sen-

tinela din stînga pinului. Zăpada proaspătă era moale ca pîsla, dar despre asta am mai vorbit.
Ceea ce a urmat... Da, a urmat — scenă ca în romanele de cea mai proastă calitate, așa cum numai realitatea poate îngădui.
Al meu începuse să cînte *In einem Kühlen Grunde.*[1] Cunoșteam cîntecul și pînă în ziua aceea mi se păruse o melodie destul de drăguță.
Ajunsese tocmai la refrenul *Ich möcht'am liebsten sterben, dann vär's auf einmal still*[2] — cînd *s-a făcut deodată liniște;* și pentru el, și pentru celălalt. Cum am spus, cunoșteam cîntecul, și mă întreb, mereu mă întreb — nici pînă în ziua de azi nu m-am lămurit — dacă nu-mi reglasem cumva atacul chiar în ritmul muzicii.
Trebuie că nimerisem, și Anton și eu, drept în inimă. Îmi închipui că nici unul din ei n-a știut de unde le-a venit moartea. Un horcăit ușor, apoi au căzut pe-o parte, s-au zvîrcolit nițel, și gata. Nici un strigăt, nici o luptă.
Anton a rămas în picioare. Cît despre mine, eu a trebuit să mă așez pe ceva. Noroc că se afla acolo o buturugă, altfel m-aș fi prăbușit la pămînt.
Ar fi trebuit să-i chemăm pe ceilalți ; dar nici unul din noi n-a făcut-o.
Au coborît ei singuri, după cîteva momente. Băgaseră de seamă ce se întîmplase.
Timp de o oră după aceea am avut cu toții de lucru, pînă peste cap, pentru a șterge orice urmă. Am cărat cadavrele adînc, în pădure. Moartea fusese instantanee, așa că nu sîngeraseră cine știe ce. Dar nu voiam să ne asumăm nici un risc. Patru din noi purtau leșurile, iar doi mergeau în urmă, ștergînd fiecare picătură de sînge. După aceea, după ce i-am îngropat adînc în zăpadă, cu rănițe și cu echipament cu tot, am îndepărtat și ultimele urme de sînge de la locul omorului, atît cît ne-a stat în putință pe întunericul care se lăsa. Am

[1] Într-un pămînt rece (germ.)
[2] Aș vrea să mor, atunci s-ar face liniște (germ.)

avut și noroc. Am găsit un pin doborît de vînt și l-am tîrît înapoi, pe propriile noastre urme, pînă la drumul forestier ; în felul acesta chiar și cel mai suspicios observator ar fi putut crede că fusese vorba de vreun fermier care transportase bușteanul, ajutat de argatul său sau de niscaiva cărăuși. Urmele noastre deveneau astfel, dintr-o dată, cu totul nevinovate.
Apoi am pornit-o la vale pe drumul forestier. Dar din motive de siguranță după un timp ne-am oprit și am apucat-o la dreapta, pe primul drum local pe care l-am găsit, un drum care urca pieptiș, cum se spune ; am mers pe el vreo jumătate de milă.
Apucînd-o pe drumul acesta, ne-am uitat de cîteva ori în urmă. Se făcuse complet întuneric. Într-un timp am putut observa, însă, că spre nord-vest cerul nu era întunecat, ci roșu-aprins. În cîteva puncte se vedeau, de asemenea ridicîndu-se pălălăi. Ardeau patru ferme, cum am aflat mai tîrziu.
Urmă un răstimp de tăcere.
— Asta a fost prima noastră faptă de eroism, spuse Sander uitîndu-se țintă la mine. Era palid.
Trase de cîteva ori din țigară, și adăugă cu o voce pe care n-o mai auzisem pînă atunci :
— Prima noastră crimă ! Pricepi ? Niște sărmani diavoli... Niște flăcăiandri cu mutre de copil... A fost, de altfel, singura luptă la baionetă la care am luat parte în tot cursul războiului. Dar ne-a fost de ajuns.
Încă o pauză.
— O porcărie blestemată ! reluă el, violent, ca și cînd l-aș fi contrazis. Niște tinerei veseli... Blonzi... Bavarezi, după cum ne-am dat seama din acte. Tineri, repet, aproape niște băiețandri. Și nu cred că ei ceruseră să fie trimiși tocmai în Norvegia.
Lucru ciudat — sau poate că, dimpotrivă, nu era de loc ciudat — a fost că în tot timpul acela n-am avut o singură clipă de slăbiciune, nimic de ordin sentimental. Șocul, sau cum vrei să-i spui — atunci cînd nu mă mai puteam ține pe picioare — a fost cu totul altceva. O spaimă întîrziată, dacă se poate spune așa. După aceea, în timp ce-i căram în pădure și-i îngropam, lucrurile

s-au prezentat altfel. Era, într-un fel, vorba de viață și de moarte, fiecare clipă putea fi decisivă. Atunci, îți dai seama, nu ne mai rămîne timp pentru sentimente.
Dar noaptea, în timp ce ședeam în obișnuitul nostru așternut de paie și așteptam să ne fure somnul... Ei bine, atunci am simțit. Am simțit, vreau să spun, pentru prima dată și n-a fost ușor...
Dar Sven a rezolvat-o și pe *asta*.
Sander rămăsese cu ochii la pin. Înțelegeam ce vede.
— Dar tu, Anton ? întrebai.
Anton se uită la mine, după aceea la Sander, apoi din nou la mine. Se vedea că e oarecum nedumerit, de asemenea, și încurcat, fără îndoială.
— Ei, răspunse el. Și mie mi-era silă de mine. Băieții ăia nu-mi făcuseră nimic. Dar la urmă m-am gîndit : În definitiv e război, ori noi, ori ei... Și apoi, ca să zic așa, fusese ordin.
Lui Anton — aveam eu impresia — i se părea că se face prea mult caz de un lucru de multă vreme mort și înmormîntat.
Pauză.
— Mai tîrziu, își continuă Sander povestirea, cînd luptele din Norvegia au încetat — asta se întîmpla, de altfel, la începutul toamnei aceluiași an, așadar tot în 1940 — am mai avut o dată ocazia să urc în munți și să trec prin valea asta. Am căutat și am regăsit locul — și pinul ăsta, și brădetul unde-i îngropasem în zăpadă. Dar nici urmă de cei doi. M-am interesat de asemenea — prudent, bineînțeles — despre cele petrecute pe aici în zilele acelea. E adevărat, ceva mai sus, cale de vreo leghe, avusese loc o mică ciocnire. Nemții arseseră apoi cîteva ferme, pentru a băga groaza în oameni și a-i avertiza. După aceea cîteva zile mai tîrziu, la trei, patru leghe mai departe, a urmat o capitulare generală.
Despre cei doi soldați nemți n-am aflat nimic. Nici nu părea să se fi făcut ceva cercetări. Mă întrebam ce și-or fi închipuit nemții. Crezuseră că cei doi dezertaseră, că își croiseră drum spre Suedia, că se as-

cundeau prin Norvegia sau ceva în felul acesta ? După cum am aflat mai tîrziu, astfel de lucruri se mai întîmplau.
În orice caz, în valea asta nu au fost nici un fel de represalii.
Bine, dar cadavrele ? După topirea zăpezii, ar fi trebuit să iasă la iveală. Le-o fi descoperit cumva vreun pădurar care apoi le-a îngropat, iar după aceea şi-a ţinut gura, de teamă că, dacă se apucă să trâncănească, poate păţi ceva ? Să presupui, oare, că le-au adulmecat păsările şi vulpile şi că le-au devorat cu păr cu tot ? Ei bine, nu ştiu.
De altfel, nu-mi prea băteam capul cu asta, crede-mă (Sander mi se adresa mie). Doar în primele săptămîni am fost cam... În sfîrşit, cam întorşi pe dos. Şi apoi cîte n-am văzut. Mai ales ferme pîrjolite.
Dar lucru cert este că cei doi dispăruseră fără urmă. Parcă intraseră în pămînt. Să-i lăsăm deci, acolo unde ar fi intrat o dată pentru totdeauna ! Acum trebuie să coborîm la drumul principal şi să aşteptăm maşina. Mai avem de stat şi acolo vreo două ceasuri, şi atunci va putea să mai asculte Knut şi alte poveşti de-astea nostime, înainte de a-l lăsa pe Anton la gară.
Sander se ridică — îi amorţiseră mădularele, lucru surprinzător la el — şi-şi aruncă sacul pe spate.
În apropiere de gară se afla un hotel mic dar bine întreţinut, unde prînzirăm bine, eu şi cu Sander. Şoferul se scuzase ; dacă nu aveam nimic împotrivă ar fi preferat să mănînce în bucătărie, împreună cu personalul de serviciu.
După plecarea lui Anton, se înviorase văzînd cu ochii. Mai renunţase la politeţea aceea aproape ofensatoare şi mai-mai că devenise amabil. Asta poate şi din cauză că la recepţie, la hotel, se afla o femeie la care, într-adevăr, merita să te uiţi, — o veritabilă blondină gen Hollywood. Între ea şi şofer se stabilise un contact instantaneu, ca între o hîrtie de muşte de un negru lucios şi o musculiţă blondă.
După masă, ne instalarăm în salonul cu şemineu şi cerurăm ceva de băut. Încăperea era confortabilă. Sin-

gurii oaspeți, în afară de noi, erau o pereche mai în vîrstă, împreună cu un cîine. Atît soțul, cît și soția, se slujeau de cornete acustice, o căsnicie, se părea, fericită.
Sander rămăsese pe gînduri. Îmi dădeam seama că are pe suflet o greutate de care, într-un fel sau altul, simte nevoia să se elibereze.
Nu după mult începu :
— Iartă-mă, dar cred că va trebui să te resemnezi și să mai asculți ceva în legătură cu crima asta.
Presupun că-ți dai seama : mai sînt cîteva amănunte referitoare la povestea asta, dar nu puteam să aduc vorba despre ele în prezența lui Anton. Anton n-ar fi putut crede decît că m-am scrîntit la cap. Și poate că — știu eu ?... — chiar sînt scrîntit, sau am fost. Ți-am povestit că, îndată după aceea, m-am prăbușit și am rămas nemișcat pe o buturugă.
N-am stat mult timp așa. Cît să fi fost ? Două secunde, trei, cinci ?... Nu știu. În împrejurări din astea, o secundă poate să ți se pară nesfîrșit de lungă. Știu doar că rămăsesem nemișcat. Și în timp ce ședeam așa, am avut senzația — și, lucru ciudat, dar ce zic eu... „ciudat" ?... oribil, ceva care avea să mă chinuie mult timp și după aceea, e că percepeam totul ca într-o stare de conștiință deplină : am avut, cum îți spun, o senzație atît de copleșitoare, încît mi-e imposibil să mi-o lămuresc ; *un singur* lucru îl receptam. Și știi care ? *Liniștea serii.* Receptam vremea calmă, ninsoarea care se mai domolise — zăpada proaspătă se așternuse ca un fel de material izolant deasupra crustei înghețate și o făcea să reziste (de aceea și reușisem să le cădem, pe nesimțite, în spate) — acum, pe înserat, zăpada se scufunda puțin cîte puțin în ea însăși, parcă absorbită de niște gînduri ale ei, cu suspine ușoare, zgomote aproape imperceptibile care cuprindeau în ele o fărîmă din însăși primăvara ce se lăsa așteptată. Cîteva păsări călătoare timpurii încercau, în văzduh, triluri timide. Pe marginea drumului susura un pîrîiaș, un fel de rîu pentru gîndaci și furnici, dacă s-or fi aflat la plimbare. Pe mijlocul drumului nu era zăpadă,

ci gheață, aici îngălbenită de balegă, aici curată și albăstruie.

Iar în jurul nostru se afla pădurea întunecată și tăcută, mai întîi trunchiurile, succedîndu-se trunchi după trunchi, pînă cînd totul devenea nelămurit și se pierdea în întuneric, iar mai departe, la deal, cetina verde-întunecată care începuse să miroasă acrișor a primăvară. Pădurea era întunecată și severă, dar mie, chiar și așa, cufundată în tăcerea-i mormîntală, mi se părea, totuși prietenoasă, ca o făptură înțeleaptă și îngăduitoare.

Cred că n-am stat așa mai mult de cîteva secunde. Negreșit, Anton strigase — prevăzător — după ceilalți ; de altfel văzuseră și ei aproape tot prin sitele cetinii.

Acum urmează ceva ciudat — dacă ce ți-am spus pînă acum nu ți s-a părut chiar așa de ciudat. Cînd i-am văzut pe ai mei venind la vale pe după cotitură murdari, bărboși, cu pași de lup și cu mîinile în buzunar, pe pistoale — m-am îngrozit de moarte — o secundă numai, dar cît de lungă, ca și cum propriii mei prieteni erau o bandă de ucigași veniți să mă achite pe *mine !*

Știu prea bine la ce te gîndești acum, și la asta m-am gîndit și eu de multe ori — că, adică, pur și simplu n-am putut percepe și cumpăni toate astea într-un răstimp așa de scurt. Totuși, *trebuie* să le fi perceput și să mi le fi reprezentat. Cum s-ar putea explica altfel că, mai tîrziu, mulți ani după aceea, la drept vorbind chiar și în ziua de azi, se întîmplă că, dacă aud cuvîntul *pace,* sau dacă numai mă gîndesc la el, mă regăsesc la rădăcina pinului de colo, revăd într-o parte pîrtia de cărat bușteni, cu balegă de cal pe ea și cu un fir de apă șiroind prin mijloc, iar în cealaltă parte zăpada pe care amurgul începe s-o facă sinilie ?... Și retrăiesc întunericul îndesîndu-se printre copaci, și tăcerea adîncă și gînditoare, și mirosul de cetină ca la înmormîntare — și apoi mă dezmeticesc, bineînțeles, și nu mai e pace, ci război și zvonuri de război, și răutate, și spaimă...

Mi-e cam ruşine de ceea ce am de gînd să-ţi mărturisesc acum, pentru că pare un fel de superstiţie ; dar, pentru mine, tot răul care s-a abătut mai tîrziu în lume — vreau să spun acea parte din rău care m-a lovit pe mine, direct, constituie o parte din pedeapsa cuvenită pentru fapta săvîrşită atunci...
Şedea cu faţa întoarsă aiurea.
— Nu-mi pot lămuri nimic, reluă el. Dar asta poate să nu aibă nici o importanţă ; pentru că nici unul din noi n-ar deveni mai înţelept lămurindu-şi totul şi toate, printre altele fiindcă, destul de sigur, asemenea soi de explicaţii n-ar putea pătrunde esenţa fenomenelor.
Rămase, o vreme, tăcut.
— De altfel, la cîtva timp după aceea, mi s-a întîmplat ceva ciudat, continuă el apoi, redevenind dintr-o dată mai aproape de acel Şander pe care-l cunoşteam : treaz, curios, dornic de a şti cît mai multe. Războiul se terminase, eram căsătorit, îmi dădusem toate examenele, lucram ca intern la un spital de provincie în Vestland. Trecuse, de atunci, un an. Era cam pe aceeaşi vreme. Asta o ştiu sigur, mai sigur decît că trecuse, de atunci, un an. În orice caz, anotimpul era acelaşi.
Într-o noapte am avut un vis straniu. Adică, vis să fi fost ?
După cît se pare, vis a fost, pentru că eram culcat şi dormeam. Dar la un moment dat nu m-am mai aflat în patul meu. Eram aici, în munţi, în pădure, chiar în spatele celor doi soldaţi ; stăteam chircit, alături de Anton, cu baioneta la armă ; m-am furişat aproape de tot, am vîrît baioneta — am înfipt-o prin postavul gros verde gălbui — şi ce-i curios e că tocmai senzaţia aceea de cuţit care pătrunde printr-un postav gros şi uscat, tocmai ea a trebuit să se fixeze în mine atît de trainic şi să revină cu atîta forţă. Cînd s-au întîmplat toate astea în realitate, n-am avut timp să ne gîndim la stofă şi la alte de-astea. Dar în vis întreaga senzaţie era prezentă, mult mai pregnantă decît atunci cînd se întîmplase aievea — şi spaima, şi sila,

şi sudoarea rece a groazei, şi greaţa erau şi ele la fel de puternice, încît m-am deşteptat din somn şi a trebuit să alerg în baie, să vărs.
Visul ăsta s-a mai repetat de cîteva ori, la intervale de ani. Nu tot atît de puternic ca prima dată, dar destul de puternic ca să fie, pentru mine, un chin.
S-a risipit şi a încetat să se mai repete abia după un fapt petrecut în vara anului 1944. Ceva destul de violent, atît de violent, încît, după consumarea lui, am avut impresia că ispăşisem atît pentru atacul prin surprindere asupra celor doi, cît şi pentru multe altele...
— Dar ce-a fost ? Ce ţi s-a mai întîmplat ?
Se întoarse puţin spre mine.
— A, n-a fost cine ştie ce, dacă privim din punctul de vedere al veşniciei. Am fost obligat să fac oficiul de medic la o execuţie săvîrşită de nemţi. Medicul neamţ se îmbolnăvise.
Ceea ce complica şi mai mult lucrurile, era faptul că eu eram tot atît de „vinovat" ca şi cei doi inşi împuşcaţi, vinovăţia acestora fiind că nu trădaseră.
De altfel, puţin după aceea a trebuit să dispar.
În sfîrşit, am traversat valea. Asta s-a petrecut în ziua următoare, la vreo jumătate de milă ceva mai spre sud. Dar asta e altă poveste. Adică, stai că n-am ajuns încă atît de departe. Mai întîi să încercăm a respecta cronologia.
Căci încă n-am terminat cu seara aceea, vreau să spun cu seara crimei.
În noaptea aceea am dormit într-un hambar, la Amund ; ţi-am mai pomenit de satul ăsta chiar azi după-amiază, cînd ne aflam sus, la cotitură.
Dar nu puteam să adorm. Ştiu că în seara aceea am fost atît de-aproape de a fugi, cum n-am mai fost niciodată, nici înainte, nici după aceea, în timpul campaniei. Mi-era silă şi de mine, şi de ceilalţi, de toţi cei care dormeau în aşternutul de paie, cei mai mulţi mai şi sforăiau pe deasupra, animalic, ca nişte porci. Oh ! Totdeauna mă apucă greaţa cînd mă gîndesc la

asta. Ei bine, cred că mi-aş fi luat tălpăşiţa, dacă Sven — da, cine ar fi crezut că avea el înţelegerea asta — cum să-i spun ?... Omul acesta care părea opac — dacă n-ar fi venit la mine... Ei bine, tu umbli şi scormoneşti şi întrebi tot timpul de Sven, ce-a spus Sven, ce-a făcut Sven... Atunci ascultă : Sven a venit cu băgare de seamă, pentru a nu-i trezi pe ceilalţi, şi s-a aşezat pe paie, alături de mine. Ştia că nu dorm. Un timp nici n-a deschis gura. Apoi a spus, destul de încet, tot ca să nu deştepte pe cineva :
— Înţelegi, cred, că nu *tu* ai fost acela care a săvîrşit fapta aceea de aseară. Am săvîrşit-o cu toţii, fiecare dintre noi. Tu ai fost, într-un fel, doar victima desemnată să ia asupră-şi povara.
Era ceva în legătură cu Sven, care m-a mirat. Sven nu avea cine ştie ce inteligenţă deosebită, nu-i aşa ? Mă rog, o inteligenţă mediocră, nimic altceva. Dar uneori — pentru că nu e vorba, totuşi numai de inteligenţă — era ca şi cum, fără să reflecteze, ar fi înţeles tot ce era esenţial. Şi tocmai el, care putea să se bîlbîie şi să se poticnească vorbind de cele mai simple lucruri, tocmai el a găsit atunci cuvintele cele mai potrivite. Mi se pare atît de ciudat !
Anton se culcase, dormea, iar Sven ştia bine că, despre partea lui, nu se află într-o zonă primejdioasă.

Mai luarăm cîte un păhărel şi rămaserăm mai departe, în fotolii, vorbind despre Anton. Admirabil om ! De meserie ebenist, cîştigase o serie de premii frumoase la Holmenkollen şi se împrietenise cu un locotenent, care avea de asemenea oarecare stofă de schior şi care tocmai deschisese cu puţin înainte de război, o fabrică de schiuri ; îl ajutase socrul său, care era arhitect. Anton se angajase acolo, mai întîi ca simplu muncitor. Concomitent, urmase cursuri serale şi ajunsese pînă la examenul de şcoală medie, fără să fi pierdut o zi. Se înscrisese apoi la alte cursuri serale, ba frecventase şi şcoala comercială, deşi între timp se şi căsătorise.

— Aş fi putut foarte bine să iau şi bacalaureatul, spunea el, dar la ce bun ? N-ar fi fost decît un canon pentru biata nevastă-mea.

Acum era administrator la fabrică, în timp ce locotenentul, care, ajuns la gradul de maior, îşi dăduse demisia din armată, avea conducerea atît a fabricii, cît şi a altor întreprinderi pe care le lăsase în urma sa arhitectul. Totuşi Anton rămăsese mai departe pădurar, vînător, schior, adică, într-un cuvînt : Anton !

Ce-l făcuse să plece de la ţară şi să se stabilească la oraş ? Sander nu ştia sigur. Odată Anton pomenise ceva în legătură cu asta, însă... Să fi fost, cumva, cine ştie ce poveste cu vreo fată ? Poate tocmai cu aceea cu care se însurase ?... Fată de fermier bogat, sau cam aşa ceva, şi un tată care nu prea vedea cu ochi buni povestea asta ? Sander nu-şi amintea.

Tăcurăm iarăşi, o vreme, şi unul şi celălalt. Apoi...

Apoi Sander reîncepu brusc :

— Am omorît după aceea şi alţi oameni, se-nţelege de la sine. Anton, de asemenea, şi asta se-nţelege. Sincer vorbind, am la activ o mulţime, mai ales că eram la una din mitraliere, după ce evident — am reuşit să avem două. Dar şi înainte de asta.

Cînd ne-am croit drum pînă pe poziţia pe care am ocupat-o, nu aveam nici o mitralieră, din pricina unei afurisite de întîmplări despre care am să-ţi povestesc mai tîrziu. Atunci ne-am propus să capturăm una de la nemţi, cînd aceştia vor trimite prima patrulă contra noastră. Ne bazam în mod cert pe asta.

De altfel ne-am şi îngrijit să le ajungă la ureche cîte ceva despre noi. Respectiv, trebuia să se audă că un mic grup de ţicniţi, în mod practic fără arme, se află sus, cam pe la cutare înălţime, nu unde ne aflam noi — doar nu eşti nebun să-ţi închipui că aveam de gînd să ne trădăm poziţia — ci la vreo leghe ceva mai spre nord. Am trimis chiar vreo cinci-şase inşi în locul hotărît, iar aceştia au înjghebat, din buşteni, ceva care să semene a ambuscadă.

Apoi, am așteptat patrula, cu planul de acțiune gata întocmit. Sven îl ticluise în toate detaliile. Știam și unde trebuia să vină nemții, și unde aveau să-și instaleze cuibul de mitraliere, după ce, bineînțeles, am fi avut grijă, noi, să tragem cîteva focuri, pentru a le indica, pasă-mi-te, unde ne aflăm.
Îți mai amintești poziția. Drumul care mergea de la sud spre nord, făcea o cotitură aproape bruscă spre vest, tocmai în locul acela. La nord de cotitură ne aflam noi, pe o costișă în formă de triunghi, cu una din laturi formată chiar de drum și cu vîrful îndreptat la deal, spre pădure. La răsărit eram apărați de pădurea care cobora pînă în drum și de o coamă de munte care se întindea vreo jumătate de leghe spre nord. Puțin mai spre apus de acea pădure, în partea de răsărit și din față a poziției noastre, și drept peste drum, pregătisem trunchiuri cu care să baricadăm drumul în cazul cînd ne-ar fi atacat forțe mai mari ; dar pentru început nu ne așteptam decît la patrulă. De fapt nu era vorba de vreun drum principal, deși se circula pe el și iarna.
Spre sud, terenul era de asemenea liber : o viroagă întinsă, cu cîțiva pini răzleți. Puteam, astfel, să semnalăm apropierea nemților de la mai bine de un kilometru.
Valea se afla destul de sus, după cum îți amintești ; încă mai era puțină zăpadă cînd ați fost pe la noi, în jurul lui 1 mai. Dar planul ni-l elaborasem cam cu o săptămînă mai devreme, și atunci era zăpadă din belșug pe toată costișa.
Un amănunt important este că pe partea sudică, așadar la sud de drum și la nord de noi, se întindea o fîșie de pădure lungă și îngustă ; venea ca la vreo sută de metri la vale, direct spre sud, unde se înfigea ca un vîrf de suliță. Spre apus era din nou teren deschis.
Această fîșie de pădure nu era prea deasă, totuși destul încît să ofere o bună acoperire celor doi-trei dintre noi desemnați să coboare pe schiuri, spre vest.

Pista era destul de abruptă acolo, aşa că puteam să obţinem o bună viteză, să ocolim tot în viteză şi să cădem în spatele mitralierei. Cel puţin aşa speram noi — Erik, antrenorul de schi şi cu mine — cărora ne revenise această misiune. Eu fusesem desemnat pe considerentul că, înainte, mai participasem la astfel de curse.

La vederea nemţilor, la vreun kilometru de acolo, trebuia să ne furişăm dincolo de drum şi să aşteptăm mai la vest de pădure. Restul, mă rog, restul depindea, printre altele şi de noroc.

Totul a mers însă exact cum calculasem. Nemţii au plasat mitraliera chiar acolo unde socotisem noi. Cei rămaşi sus, pe poziţie, trăseseră deja cîteva focuri şi doborîseră cîţiva inşi. Atunci antrenorul, Erik şi cu mine ne-am avîntat la vale unul după altul — eu în cap.

Mi-aduc aminte ca acum de ciudata dublă senzaţie pe care o aveam : pe de o parte că totul merge al dracului de repede, direct spre moarte, probabil, iar pe de alta că nu ne mişcăm de loc ; într-adevăr clipele mi se păreau teribil de lungi. Am ajuns însă jos nevătămat, am reuşit să fac, tot din viteză, mişcarea de învăluire, m-am aruncat în zăpadă la vreo treizeci de metri în spatele lor, în stînga mitralierei — privind de sus, de pe poziţia noastră — şi am deschis focul. Pe unul l-am nimerit aproape imediat. A rămas mort pe loc. Doi s-au ridicat cuprinşi de panică şi au rupt-o la fugă. Pe ăştia i-au doborît antrenorul şi Erik. Ceilalţi au încercat să scape şi ei, tot cu fuga, dar tocmai asta le-a fost pieirea. Şase dintre ai noştri aşteptau pregătiţi, cu schiurile la picioare, şi au pornit în urmărirea lor. M-am ridicat şi eu, dar n-am mai făcut cine ştie ce scofală. Acţionaseră ceilalţi, conform planului. În felul acesta am pus mîna pe o mitralieră germană.

A doua zi după ciocnirea asta am fost trimis în recunoaştere, la vale, şi — a nu se uita ! — te-am întîlnit pe tine şi pe Vera.

Restul, altă dată...

E curios cît de exact poate să-şi amintească cineva asemenea lucruri, chiar dacă nu are remuşcări. Despre aceste ciocniri îmi aduc aminte fără păreri de rău, pentru că totul s-a petrecut *în luptă*. Nu-i ciudat să existe astfel de deosebiri ? Pentru că adevărul ăsta e : am ucis.

A doua oară — asta s-a întîmplat cu o zi înainte de sosirea Verei şi a ta — a fost, la drept vorbind, o reeditare a primei acţiuni, cu excepţia, doar, că nemţii îşi consumaseră aproape toată muniţia mai înainte de a-i face noi varză ; de data asta, îşi amplasaseră mitraliera mult mai în spate şi au tras ca disperaţii.

Zăpada nu mai era tot aşa de bună atunci cînd Erik, Amund şi finlandezul — ei trei au fost aleşi de data aceea, căci eu rămăsesem la mitraliera capturată în ajun — au coborît anevoie printre petice de pămînt goale ; cred că numai întîmplarea a făcut ca nici unul din ei să nu fie lovit.

Preferam să nu luăm prizonieri. Nu că ne-am fi făcut din asta un principiu, dar n-aveam unde să-i închidem şi cu ce să-i hrănim. Pe de altă parte nici nu trebuia să-l lăsăm pe vreunul să ne scape. Cînd, a doua oară, a intrat deruta în ei şi au luat-o la fugă spre drum, i-am urmărit pe schiuri. Dar pîrtia — cum am spus — era proastă. Îmi amintesc bine de unul care mi-a revenit mie. Eram la vreo cincizeci de metri în urma lui, la treizeci de metri, la douăzeci... Dacă se oprea, se întorcea spre mine şi mă lua la ochi, *eu* aş fi fost cel care ar fi rămas acolo. Dar cine să mai acţioneze aşa, cînd e cuprins de panică ? Aşa că, ajuns la douăzeci de metri de el, m-am trîntit în zăpadă ; la treizeci de metri, am tras : două gloanţe, şi era al meu.

Da, dar toate astea, în luptă. Asta-i legea războiului.

Am fi putut să-i secerăm pe toţi cu mitralierele, a doua oară ; dar eram nevoiţi să economisim muniţia.

Cu toate astea, tot am fost obligaţi să luăm doi prizonieri. Petter şi Carl Gustaf au urmărit doi inşi pînă

ce i-au ajuns, destul de repede, din urmă. Atunci nemții s-au oprit ca la un semnal, au ridicat mîinile în sus și s-au întors cu fața.
Carl Gustaf s-a și înfuriat. „N-ai pic de rușine! a strigat el la neamțul său. Nu poți să te lași împușcat ca un om de onoare..."
E limpede, însă, că nu puteau trage în niște oameni care ședeau cu mîinile în sus, în semn de predare.
Unul din ei era un așa zis „copil al Vienei" [1] și vorbea norvegiana. „Ai pîrjolit multe ferme — mă, tu, ăla de colo — ca recunoștință că ți-am salvat viața cînd erai copil?" l-a întrebat Petter.
„Nu înțeleg!" — doar atît a răspuns. Și poate că nu înțelegea sau poate că nu el incendiase ferme — cine știe?
Cînd și-au dat seama că nu vor fi împușcați, au început să plîngă de bucurie. Fiindcă — spuneau — războiul, pentru ei, se sfîrșise. Numai că în privința aceasta se înșelau. I-am lăsat liberi după două zile, a doua zi după plecarea voastră. Le-am dat și o scrisoare la mînă cum că fuseseră luați prizonieri după o împotrivire dîrză în cutare loc și în cutare zi — am menționat bineînțeles, un loc ceva mai spre răsărit. Acum, însă, trebuia să-i punem în libertate, scria Sven, pentru că urma să ne regrupăm forțele și nu aveam nici un motiv să-i luăm cu noi.
I-am legat la ochi și i-am cărat, o leghe, în automobilul șefului de post. În vale i-am dat jos și le-am făcut semn cu degetul: „Duceți-vă!" Și cei doi nemți au plîns acum pentru a doua oară, înțelegînd că războiul, totuși pentru ei, nu se sfîrșise.

[1] Copii primiți în Norvegia după războiul din 1914—1918.

de-a curmezişul văilor

IN SEARA ACEEA NU MI-A FOST UŞOR SĂ adorm.
Întins în pat, mă gîndeam nu numai la întîmplările legate de prima crimă — cum o numise tot timpul Sander — ci şi la cele despre care auzisem mai tîrziu, lîngă răspîntie, tot din gura lor.
Îmi imaginam atît de limpede scena petrecută acolo, la rădăcina pinului, de parcă aş fi fost eu însumi martorul celor petrecute în după-amiaza aceea memorabilă.
Mă simţeam spectator, şi mi se părea ciudat că nu pot face nici o mişcare.
Dar nu numai pe cei doi nemţi îi aveam deslușit în faţa ochilor.
Şi Amund, şi ceasornicarul, şi cel pe care Sander şi Anton îl numiseră în tot cursul povestirii Iuda, toţi îmi apăreau chinuitor de vii. Eram pesemne mai aproape de vis decît aş fi crezut.

După săvîrşirea crimei fuseseră, în tot restul serii, extrem de prevăzători.
Ştiau că dacă nemţii i-ar fi prins acolo şi ar fi descoperit cele două cadavre, puteau să-şi ia adio de la viaţă.
Trebuiau, totuşi, să înnopteze undeva. Şi, oricum, mai curînd sau mai tîrziu tot ar fi fost nevoiţi să intre în vorbă cu oameni mai informaţi, ca să-şi

poată da seama dacă era bine s-o ia din nou înspre munte și să încerce să-și croiască drum jos, cîteva mile mai la vest, sau să considere pierdută toată valea, pentru ca, escaladînd muntele următor, să se poată îndrepta spre un punct sigur : Lillehammer. Acolo se aflau englezii. Dar asta ar fi însemnat multe zile de marș.
La vreo jumătate de leghe mai jos exista un pod peste rîu. Dar, oare, îl puteau trece ?
Mergeau în trei grupuri de-a lungul drumului comunal, plin de noroi ; grupul din mijloc trăgea sania pe schiuri. Li se interzisese să vorbească.
Cu totul, erau opt oameni. Fuseseră nouă : în afara lui Erik, li se mai adăugase încă un om, un țărănuș descurcăreț pe nume Tøsten, vînător. Apoi unul spălase putina — cel despre care vorbise Sander cu prilejul dineului de la Vera.
Înaintară preț de vreun ceas. La fermele din susul văii luminile licăreau destul de puternic, și din cînd în cînd își zăreau umbrele proiectate înainte, pe zăpadă.
Se puteau considera la o distanță potrivită de locul primejdios. La scurt timp deslușiră prin întuneric și cîteva case, ceva mai la deal.
Își dublară prudența. Anton o apucă înainte. Avea să spună că venea dinspre munți, cu alți cîțiva, și că îi prinsese noaptea pe drum, și în același timp să tragă cu ochiul — spre a vedea cum stau lucrurile.
După vreun sfert de oră reapăru, anunțînd că locul i se părea bun pentru popas. Tineri căsătoriți, nici un copil ; gospodăria era mică, dar vara trecută omul mai defrișase ceva pămînt.
De altfel și ceilalți observaseră niște mașini de scos rădăcini și alte unelte zăcînd, acoperite de zăpadă, pe marginile drumului.
Intrară așadar, și spuseră, dacă nu adevărul, cel puțin aproape. Experiența îi învățase că în multe împrejurări e mai bine să nu se grăbească cu sinceritatea.
Sven, fiind purtătorul lor de cuvînt, explică în două vorbe că veneau din munți și se gîndiseră să se în-

drepte într-acolo, neştiind că vor da de nemţi, şi că nu doreau cîtuşi de puţin o astfel de întîlnire, mai cu seamă că auziseră că se întîmpla ca nemţii să ia şi ostateci, mai ales dintre cei apţi pentru serviciul militar.

Cum spusese şi Anton, nu erau decît două persoane în casă — soţ şi soţie. Arătau bine ; bărbatul, cam de vreo treizeci de ani, înalt, voinic, deşi cam slab, un adevărat pădurar, cum întîlneşti la tot pasul prin comunele de la margine de munte. Faţa energic conturată, nasul acvilin, ochii adînciţi sub nişte sprîncene voluntare, pe scurt, un om pe care l-ai arăta lumii, peste mări şi ţări, spunînd : „Iată un norvegian".

Amund — aşa se numea — nu era numai un bun pădurar ci şi, după cum avea să se dovedească mai tîrziu, zidar, dulgher, priceput adică la toate, defrişor, pe deasupra şi, în plus, un om care întotdeauna găsea scăpare dintr-o situaţie grea.

Nevasta, o femeie înaltă, hotărîtă, frumoasă, ţinea casa ca un pahar.

Cei opt şi gospodarii umpluseră pînă la refuz bucătăria, cu toate acestea îşi făcu fiecare loc.

Era adevărat, confirmă Amund, nemţii se aflau chiar în vale. Cu o zi înainte trupele norvegiene se retrăseseră, iar în ziua aceea nemţii porniseră în urmărirea lor. Şi nu erau puţini.

În cursul după-amiezii se auziseră împuşcături în susul văii, iar acum pesemne dăduseră foc fermelor din Millom.

Adăpost pentru noapte ? Da, în hambarul de colo erau ceva paie şi fîn, şi dacă făgăduiau să umble atent cu focul...

Se puteau găsi şi de-ale gurii. Nu aveau bucate alese, dar nişte cartofi tot erau, iar într-o putină mai rămăseseră cîţiva heringi...

Aşa că se ospătară cu heringi şi cartofi ! La rîndul lor, Amund şi nevastă-sa gustară cîte ceva din merindele de prin ranite.

Erau tot mai încredinţaţi că în casa aceea n-aveau motive să se teamă.

E drept că Amund îi măsurase de cîteva ori cu privirea, cam cercetător. Dar chiar dacă își dăduse seama că oaspeții erau mai puțin pașnici decît se recomandaseră la sosire, se făcuse că nu observă și nu pomenise nimic despre asta. De altfel nu era prea vorbăreț — lucru de care aveau să-și dea bine seama mai tîrziu.
Cele spuse de el în seara aceea s-ar rezumau la atît. Dacă lucrurile ar fi decurs normal, oamenii ar fi trebuit să ia armele și să iasă la luptă. Satul însă era retras. El însuși fusese pînă acum două zile, sus, în pădure, departe de orice drum, unde nu se știa nimic de război. De la o vreme cei de acolo intraseră la bănuieli văzînd avioane de un tip necunoscut roind în văzduh. Așa că o porniseră spre sat, el și alți doi oameni, cu două zile mai devreme decît fusese plănuit. Ieri se înțeleseseră să pornească spre trupele norvegiene aflate jos, în vale. Dar acestea urcaseră din nou, și încă repede, pe dealuri.
Se apăraseră crîncen norvegienii, dar fuseseră copleșiți numeric. Prin alte locuri însă, se predaseră unii și fără luptă, după cum auzise el...
Și, rostind aceste vorbe, le aruncă o privire iscoditoare, de parcă ar fi zis : Nu cumva chiar dintr-acolo veniți voi ? Nu sînteți dintr-aceia care predau armele înainte de a le fi ridicat ?
Nu primi însă răspuns la această întrebare mută.
Abia a doua zi dimineață, cînd fură poftiți la micul dejun compus din cafea, pîine și margarină, Sven rupse tăcerea :
Era într-adevăr așa cum bănuise Amund. Veneau de la o unitate care se predase fără luptă. Dar aveau de gînd să ajungă într-un loc în care se dădeau lupte. De aceea se și găseau aici, dar ajunseseră pesemne prea tîrziu.
— Mi-am dat eu seama, făcu simplu Amund.
Nevastă-sa nu zise nimic.
Apoi Amund plecă să dea o raită prin vale, ca să facă o mică recunoaștere a drumului principal și a rîului. Ascunseră sania în fînul din șură și-l însoțiră și ei

o bucată de drum. În josul văii huruiau automobile şi se auzea duduit de motoare. Amund le arătă un loc de unde puteau supraveghea drumul, fără să fie văzuţi.
Nemţii urcau dealul cu forţe destul de mari. Cam prea mari chiar — spectacolul nu era de loc plăcut. Maşini peste maşini, tunuri, chesoane, motociclete, bucătării de campanie, mitraliere — şi, printre ele, coloane de infanterişti.
Totul se desfăşura cu atîta precizie şi ordine, încît ai fi zis că e o defilare; asta era mai rău ca orice.
Rămaseră acolo vreun ceas, spionînd prin cetina de brad.
Părea că marşul luase sfîrşit. Mai apărură cîteva vehicule întîrziate, apoi nişte motociclete şi, la sfîrşit, un detaşament de infanterie. După aceea drumul rămase pustiu şi gol.
Mai stătură culcaţi la pămînt o bucată de vreme, după care urcară înapoi, pe cărare. Nimeni nu spunea nimic.
Amund se întoarse peste vreo două ore, cu veşti.
La pod se aflau sentinele germane; în afara lor nu erau mulţi nemţi pe acolo. Toţi cei care puteau să se tîrască şi să meargă fuseseră luaţi la deal. Pentru a zdrobi şi ultima fărîmă de rezistenţă în valea aceea, aşa spusese unul dintre nemţi.
Cît despre norvegieni, se gîndiseră, firesţe, să-şi maseze toate forţele la vreo patru-cinci mile ceva mai sus. Valea era îngustă acolo. Din păcate, fuseseră nevoiţi să părăsească cea mai mare parte din lucrurile grele — printre altele şi tunurile. Mai mult ca sigur că stăteau prost şi cu muniţia.
Sfîrşitul e aproape, ar fi spus unul dintre ofiţerii norvegieni.
Sven asculta în picioare, cu privirile în pămînt.
— Atunci nu ne rămîne decît să ne îndreptăm spre Lillehammer ! exclamă el. Şi adăugă :
— Bineînţeles, dacă putem traversa valea.

Era prima și ultima oară cînd Sven le păruse cam descurajat, cel puțin după cîte-și puteau aminti Sander și Anton.
Amund rămase cîtva timp tăcut.
— Ar mai fi o posibilitate ! făcu el deodată.
Îl luă deoparte pe Sven și se sfătuiră cîteva clipe.
Cînd se apropiară, de pe fața lui Sven se risipise orice urmă de descurajare, dacă bineînțeles, existase vreuna.
— Toată lumea să se bărbierească, comandă el. Apoi o să ne gătim și o să ne dichisim frumușel. Trebuie să părem niște bieți oameni amărîți și cumsecade.
Amund spuse că între timp se duce să dea o raită pe la tîmplar.
Pierdură ceva timp cu bărbieritul — n-aveau destule mașini de ras, iar dintre pădurari, puțini folosiseră vreodată altceva decît cuțitul. Înainte de a fi isprăvit, Amund era înapoi anunțînd că aranjase cu tîmplarul. Apoi scoase calul din grajd și-l înhămă la sanie.
— Trebuie să trec dincolo ! lămuri el. Am treabă la Olai Moen.
Mai rămase puțin adîncit în gînduri. Apoi intră în casă, rămase înăuntru cîteva minute, după care ieși echipat cu raniță, schiuri și un Krag-Jørgensen. Pușca o dosi pe fundul saniei, sub o pătură pentru cal.
Tocmai atunci, ieși și femeia din staul.
— Berta, îi spuse el — cred că o să plec și eu cu oamenii ăștia. Unde, nu știu. Departe, poate. De-ale gurii ai în casă, mai ai și ceva bani și, mai ales, știu că mă pot bizui pe tine. Calul și sania le iau cu mine ; îți amintești, cred că i-am promis lui Olai Moen să-l ajut la groapa de îngrășăminte pe care și-o face. Ne înțeleseserăm înainte de a veni războiul ăsta, așa că nu știu dacă tot mai are de gînd s-o facă. Dar de cal și sanie tot are nevoie, știu eu. Așa că, dacă nu mă întorc curînd, calul o să fie la ferma lui Moen.
Ea rămăsese în picioare, tăcută.
Părea c-o frămîntă un gînd. Dar nu spuse nimic.
Într-un tîrziu șopti :

— Ai făcut întotdeauna cum ai vrut, Amund ; n-am încercat niciodată să te împiedic. N-o fac nici acum. Într-un fel, te înțeleg.
Acesta fu singurul lor rămas bun.
Apoi au adus din șopron sania improvizată pe schiuri, au legat-o înapoia celeilalte și au pornit la drum.
Mergînd la vale, Amund le explică planul său. A doua zi avea să aibă loc o înmormîntare pe malul celălalt al rîului. Coșciugul, lucrat de un dulgher din sat, era gata pregătit. Amund promisese că va duce el, cu calul său, coșciugul pînă la casa mortuară, cum îi spuneau ei ; așa fiind, pot să vîre în coșciug sacii și celelalte lucruri, apoi să meargă în urmă și să lăcrămeze un pic. Cu tot războiul și cu toată suita lui de nenorociri, nemții nu le puteau refuza oamenilor să-și îngroape morții.
Coșciugul era alb și frumos. Devenise cam greu din pricina lucrurilor băgate înăuntru. De fapt, trebuia să fie greu, în eventualitatea că sentinelelor de la pod le-ar fi trecut prin cap să-l încerce.
Acasă la dulgher au mai zăbovit puțin. Amund considera că procesiunea ar fi părut și mai autentică dacă în cortegiu s-ar fi aflat și cîteva femei. Nevasta dulgherului și sora ei tocmai se îmbrăcau. Tot trebuia să meargă la casa mortului și să dea o mînă de ajutor, așa că tot atît de bine puteau să urmeze și sicriul.
— Dar să nu sufli o vorbă despre asta, pînă mîine, la pomană ! i-a recomandat Amund femeii. Atunci n-ai decît să povestești, pentru că oamenii, știi bine, sînt bucuroși să se mai înveselească la un praznic de înmormîntare.
La fiecare capăt al podului erau postate cîte două sentinele. La vederea lor, Sven a spus repede : „Descoperiți-vă !"
Mergeau încet, așa cum se cuvine la înmormîntare. Singurul cusur era că unii aveau haine prea deschise, plus faptul că în urma saniei lui Amund, și remorcată de aceasta, se tîra sania cealaltă plină cu schiuri și rănițe.

Sven dăduse ordin ca, în cazul cînd ar fi fost întrebați ceva, nici unul să nu știe nemțește. Simpli muncitori forestieri care petrec un mort.
N-au fost întrebați însă. Nemții au prezentat pînă și armele pentru onor. Lucrul acesta îl prevăzuse Sven atunci cînd le-a spus tuturora să se descopere. Prefera să fie scutit de a-i saluta pe nemți.
— O făcurăm și pe asta, rosti Amund, simplu, cînd se văzură dincolo.
Ajunși la cea de a treia cotitură a drumului, spuse iar.
— De aici în sus nu mai e nici un neamț. De asta sînt sigur. Acum putem goli coșciugul. După aceea mă așteptați aici. Eu o să dau pe la casa mortuară.
Le invită pe cele două femei să urce, dar ele preferau să meargă pe jos :
— Nu stau eu pe coșciug, zise una. Ca mîine o să dorm într-unul.
Și porniră cu demnitate în urma lui Amund, îmbrăcate în negru, fiecare cu cîte un coș pe braț.
Amund lipsi vreme de un sfert de oră ; apoi se înapoie cu calul și sania.
— Le-am dat voie ca tocmai mîine să povestească despre asta. Sper să-și țină gura pînă atunci, spuse el despre cele două femei. Dacă le-aș fi cerut să tacă toată viața, peste o jumătate de ceas ar fi început să trăncănească.
Încărcară tîrlia împreună cu ranițele, în sanie și plecară.
Dar ceva mai la deal se produse o întîrziere datorită căreia aveau să se aleagă cu încă un tovarăș, unul din cei mai folositori oameni din detașament.
Nu merseseră decît o bucățică de drum, să tot fi făcut un kilometru, și abia trecuseră de cîteva prăvălioare, cînd — ajunși lîngă o casă cu cîteva ceasornice atîrnate la o fereastră — Amund își aminti de ceva.
— Era să uit : aveam ceasul la reparat — acum trebuie să fie gata. Putem zăbovi cinci minute ?
Au fost însă zece.

Întorcîndu-se, cu ceasul în buzunar, Amund se duse la Sven :
— Întreabă dacă mai putem aştepta vreo zece minute. Vrea să meargă şi el.
Unul din principiile de bază ale grupului era să nu refuze pe cineva care voia să se înroleze, evident dacă era apt din punct de vedere fizic, dacă ştia să tragă cu arma şi se arăta un bun camarad. Ca atare, Sven întrebă doar atît :
— E în regulă cu el ?
Amund răspunse că, firește, era în regulă. Un tip curajos, burlac, muzicant, de treizeci de ani. Vînător şi pescar, bun cunoscător al pădurii, bun schior şi aşa mai departe. Mecanic de precizie, lucrase cîtva timp ca armurier la Kongsberg.
Mai avea Amund o mică referinţă, dar asta numai pentru Sven şi Sander.
Ceasornicarul fusese, cum s-ar spune, în vorbă cu o fată ; dar, cu vreo două săptămîni în urmă, fata îl lăsase mofluz, logodindu-se cu cel mai bogat fiu de chiabur din partea locului.
Ceasornicarul se înfiinţă numaidecît, cu schiuri, raniţă, puşcă şi tot echipamentul.
— Care va să zică aţi plecat la vînătoare ! spuse el. Ei bine, în ceea ce mă priveşte, eu nu m-am dat niciodată în lături de la o asemenea distracţie.
— Dar cu atelierul cum rămîne ? se interesă Sven.
— Parcă de asta-i vorba ? I-am scris cîteva rînduri şefului de post. E un om de treabă. L-am rugat să vină mîine încoace cu calul şi cu o ladă, să împacheteze toate lucrurile şi să le ducă undeva, pînă mă întorc. În închisoare la el e destul loc ; tot nu prea ştia el la ce s-o folosească. Cîteva ceasuri poate să vîndă şi el în locul meu. În ziua de azi femeile nu mai pot fără ceas de mînă — poa' să fie şi război, şi cutremur... Se uită şi el la etichetă, vede cît costă... Dar, pentru că veni vorba, voi aveţi ceasuri de mînă ?
Foarte puţini aveau.
— Am luat cu mine un mic stoc : ceasuri de sport, garantate împotriva apei. Puteţi să le încercaţi. Dar

ţineţi minte că nu vi le dau decît cu împrumut, cît durează războiul !
În cele din urmă, porniră la deal, spre Olai Moen. Moen avea o fermă mare, la vreo cinci kilometri ceva mai sus.
Amund zăbovi înăuntru o bună bucată de vreme.
— N-a fost tocmai uşor s-o scot la capăt cu Olai ăsta, îi spuse el lui Sven, întorcîndu-se în sfîrşit. Groapa de bălegar e mai importantă, pentru el, decît tot războiul. Ducă-se dracului Norvegia, cu voi cu tot, numai să-mi salvez eu îngrăşămintele ! aşa mi-a spus. L-am lăsat în plata Domnului.
Imediat după aceea apăru Olai, în persoană. Era un bărbat corpolent şi vînjos, trecut de cincizeci de ani. S-a uitat cu atenţie la Sven.
Care va să zică tu eşti ăla care l-a momit pe Amund în aiureala asta ? făcu el. Eu i-am oferit o coroană în plus pe zi, dar degeaba.
Apoi se întoarse către Amund.
— Măi, Amund măi, n-ai pic de glagole în cap. Acuma dreptu-i că, dacă aş fi fost cu douăzeci de ani mai tînăr, nici eu n-aş fi avut mai multă.
— Deocamdată ai grijă de cal, îl întrerupse Amund. Opt coroane pe zi : atît ne-a fost învoiala. Dacă nu mă mai întorc, să-i dai Bertei coroana în plus pentru cal, numai s-o ai !
Olai îngînă ceva care nu era nici da, nici nu.
Apoi se întoarse din nou spre Sven, şi-l invită, împreună cu toţi ceilalţi, la masă.
— Avem o tocană faină ! spuse el.
Şi, într-adevăr, tocana era excelentă.
Fecioru-său — îl chema Tollef — intră şi el în bucătărie, cu taică-său, în timpul mesei. Flăcăul era mai înalt şi mai zvelt decît tatăl, totuşi voinic.
El deschise mai întîi vorba.
Taică-său şi cu el — spuse — se gîndiseră că autocamionul pe care-l aveau nu se afla prea în siguranţă la fermă ; prea mulţi ştiau de existenţa lui. Aşa că, dacă nimeni n-avea ceva împotrivă, atunci el,

Tollef, putea să-i transporte o bucată de drum și totodată să ducă mașina într-un loc mai sigur.
Nimeni nu avu nimic împotrivă.
Făcură, deci, cu mașina vreo zece kilometri. Sven și Sander stăteau în față, lîngă Tollef, ceilalți în urmă, pe platformă.
Pe drum aflară că Tollef era student și urmase școala superioară de agricultură. Avusese intenția să plece un an în Danemarca, să-și completeze studiile ; dar acum erau alte lucruri la care trebuia să se gîndească.
La un moment dat intră în curtea unei ferme situate chiar la marginea pădurii. Tollef le spuse că are o soră măritată aici. Tot aici avea de gînd să ascundă și autocamionul.
— M-am gîndit însă, îi explică el lui Sven, că ăsta, cumnatu-meu ar putea foarte bine să ne conducă pînă dincolo de pădure și apoi să se întoarcă înapoi cu mașina. Știu o fermă acolo. În sfîrșit, fata de acolo și cu mine e vorba să ne căsătorim. Acolo, cred eu că ne-ar putea găzdui la noapte. Și apoi — aici rămase un pic cam încurcat — mă gîndisem să întreb dacă pot să merg și eu cu voi.
Abia atunci își dădură seama pentru ce luase cu el ranița și schiurile. Arma — s-a văzut asta la urmă — se afla sub banca mașinii.
Sven întrebă doar atît :
— Ți-ai luat rămas bun de la vreunul de-ai casei înainte de a pleca ?
— Da, mi-am luat rămas bun de la mama.
Apoi adăugă :
— Cît despre tata, el a înțeles ; dar nu-i place să vorbesc despre așa ceva. Dacă îi spun, atunci consideră că trebuie să spună nu, numai așa, ca să se afle în treabă.
S-au desfătat în fel și chip pe socoteala acestui „țînut al lui Amund" cum îl numeau ceilalți oameni. Tollef a fost la înălțime, dar Amund și ceasornicarul îl întreceau. Aceștia doi au pus pe picioare cele două cabane,

tot ei au dulgherit paturi, polițe și dulapuri și au ridicat baricade de-a curmezișul drumului. Ceasornicarul a instalat radio, a reparat cîteva puști, a montat încărcăturile cu explozibil dedesubtul baricadelor și a meșterit chiar și un fel de telefon de campanie — cu semnale — de la potecă pînă la cabană.
Numai că această comună a trebuit să plătească un tribut destul de greu. Doi din aceștia trei au căzut în cursul celei de-a treia ciocniri.
Ceasornicarul a primit un glonț în frunte și n-a știut niciodată că a fost nimerit. Glonțul care l-a izbit pe Amund trebuie să-i fi atins inima. Era conștient însă și a mai apucat să spună :
— Nu uitați de Berta, de cal și de sanie !
Asta a fost tot.
După împuținarea detașamentului, la 7 mai, Sander l-a însărcinat pe Tollef să aibă grijă ca învoiala cu calul să fie respectată. De asemenea i-a spus cîteva cuvinte și lui Tøsten, — acesta locuia pe celălalt versant, dar aproape în aceeași comună, și era un om demn de încredere. Sander a primit o scrisoare de la el în privința calului, în toamna aceluiași an. Tøsten făcuse școala agricolă și știa să scrie binișor. În timpul afinelor, comunica el, dăduse o raită pînă la Berta ca să vadă cum stăteau lucrurile : totul era, dacă se poate spune așa, bine.
Berta trebuia să nască ; știa că-i însărcinată, de cînd plecase Amund. Fusese cît pe-aci să-i spună, dar se răzgîndise, căci era mînioasă. La urma urmei dacă el pleca așa, pe nepusă-masă, n-avea decît să mai aștepte pînă să afle vestea. Îl lăsase însă să plece, fără ceartă, și pentru alt motiv : se gîndise că dacă ar fi fost bărbat, poate că și ea ar fi plecat.
Cît despre Olai, își respectase învoiala, ba o și întrecuse. Plătise încă o coroană în plus peste învoială. adică zece coroane pe zi. Nu mulți țărani ar fi făcut asta.
Dar sania era tare hodorogită.

Cînd cei doi terminară de povestit despre Amund şi despre ceasornicar, mai era încă o oră pînă să sosească maşina.
— Dacă-i aşa, spuse Sander, uitîndu-se la Anton, cred că vin la rînd, suedezul, finlandezul şi Iuda. E timp să vorbim şi despre ei.
Totuşi nu-l răbdă inima să nu facă una din digresiunile sale. Anume, aminti cîteva din sentinţele atribuite de Vera lui Sven, printre altele aceea în care se spunea că leul avea să pască alături de miel.
— Ce ai de spus despre vorbele astea, Anton ?
Anton nu înţelegea unde vrea să ajungă.
— Hm ! Vorbe de-astea, răspunse el alene, vorbe de-astea se spun în cărţi. În viaţa de toate zilele nu le prea spune nimeni.
— Atunci crezi că nici Sven n-a putut să le rostească ?
— Sven ?...
Anton se uită cercetător la Sander.
— Mă crezi tîmpit, Sander ?
— Nu, dar Vera pretinde că Sven le-a rostit.
— În cazul ăsta Vera a visat !
Asta-i tot ce avu de spus Anton.
Sander înregistră răspunsul acesta cu un sentiment de uşurare aproape comică. După aceea trecu la altele.
Din clipa în care îl întîlniseră pe Amund, totul a mers ca pe roate. Într-o zi au parcurs aproape cincizeci de kilometri. Seara i-a prins la o fermă arătoasă unde au fost bine primiţi, datorită lui Tollef. Acolo au dormit bine — cei care au dormit, bineînţeles — pe fîn curat, în iesle curate, într-un staul cimentat, de curînd construit, care nu fusese încă dat în folosinţă. Pe aici nu se afla nici un neamţ ; puteau mărşălui liniştiţi mai departe, spre ţinta finală : Lillehammer.
Cu toate acestea starea de spirit era cenuşie, mohorîtă, chiar dacă nimeni nu se plîngea. La drept vorbind cei mai mulţi nu văzuseră nici picior de neamţ pînă în ziua în care le-a fost dat să vadă, printre

cetina de brad, marşul acela la deal. Asta a fost o pilulă greu de înghiţit.
În timpul mesei de dimineaţă apăsa o tăcere grea, de parcă n-ar fi fost unsprezece oameni adunaţi laolaltă.
Sven a discutat cu oamenii de la fermă, cerîndu-le părerea în privinţa celui mai bun drum de urmat pentru a străbate valea şi a merge mai departe. Se sfătuiau în cămăruţa de lîngă bucătărie. Fata şi Tollef erau în altă încăpere.
Ceilalţi ieşiseră pe afară. Unii stăteau pe prispă, alţii îşi aduceau lucrurile din staul.
În timpul acesta a intrat în curte o femeie mai în vîrstă. S-ar fi zis că plînge.
S-a oprit, s-a uitat în jur şi a întrebat :
— E vreun şef pe aici ?
Într-adevăr, suspina şi se ştergea la ochi.
Sander, care se afla pe prispă, s-a apropiat de ea, întrebînd-o despre ce este vorba.
L-a măsurat din creştet pînă în tălpi, luminîndu-se o clipă la faţă, dar nu pentru mult timp.
— N-ai s-o scoţi niciodată la capăt ! a spus ea, după care s-a pus iar pe oftat şi pe tînguit.
Sander nu s-a dat însă bătut atît de uşor. Puţin cîte puţin a aflat de la ea că locuieşte la o mică fermă, sus, la marginea pădurii, numai la o bătaie de puşcă, şi că ziua trecută ascunsese doi inşi care...
Se vede că femeia căpătase totuşi, puţin cîte puţin, încredere în Sander, pentru că la un moment dat a început s-o ia încolo, pesemne în direcţia gospodăriei ei. Şi în timp ce mergea, povestea :
— Cu o zi în urmă, sau cam aşa, pentru că nici nu se luminase bine, aud că bate careva la uşă. Mă uit eu... Doi inşi ! Unul, era înalt şi subţire, celălalt gras ; pe cît de scund, pe atît de lat. Vorbeau o limbă străină ; greu să-i înţelegi. Din spusele bondocului n-am priceput mai nimic, decît *mat* şi *brennevin*[1]. Ăla'nalt e alt om, altă croială, şi cu ăsta te poţi descurca mai

[1] Mîncare şi rachiu.

lesne. Cică au fost dincolo de vale și s-au bătut cu neamțul, dar că a trebuit să dea îndărăt, iar ăla 'nalt cică n-au de gînd să se înece în fiord la Sogne, ci să răzbească spre Lillehammer și să se bată iar, dar că-i musai să dea de cineva care cunoaște ținutul și poate să le arate drumul. Dar un' să găsești așa, unadouă, un om care să știe drumul la Lillehammer, că-i departe? Ieri și-a pierdut răbdarea și ăluia bondoc i-a sărit țandăra și a strigat *mat*. La urmă a strigat *brennevin* și a mîncat cît doi, iar de băut a băut cît patru...

Avusese și ea la păstrare o sticlă cu rachiu vechi, pentru pustia aia de podagră, firește. Dar atît de tare se rățoia bondocul, încît, ce era să facă? A scos-o la iveală. Pentru că cel înalt o povățuise să aibă grijă de bondoc, să nu-l lase să-și iasă din țîțîni.

Știu ei, îi spunea, că șeful de post din sat e nazist, și că în comună mișună, poate, și nemți. Și n-au nici un chef să fie prinși înainte de a începe să se bată, spunea el — cel înalt. De aceea trebuie să-i țină ascunși, spunea el, și să le găsească o călăuză. Bani sînt! a spus el, și-i dăduse cîteva hîrtii de-un fel pe care nu-l mai văzuse niciodată. Ce mai încoace și-ncolo? A scos sticla, dar cît ai clipi din ochi, gata, era goală. Apoi grăsunul a izbit cu pumnul în masă, de-a făcut-o mici fărîme. E drept că după aceea a și adormit. Asta se întîmplase seara. Astăzi a început să zbiere iar după rachiu și după altceva, dar asta n-a mai înțeles-o. Mai pe urmă a trecut un băiat pe acolo și a spus că la ferma din vale sînt niște soldați. Așa că dacă vrea Dumnezeu să-i ducă la Lillehammer, bine... Dacă nu, ea nu știe ce să se mai facă cu ei. Pentru că omul acela — ăla gras — parcă-i căpcăun, nu om — bineînțeles, cînd se îmbată. Că-i mănîncă tot din casă, mai treacă-meargă, pentru că cel înalt o ține într-una: „Bani buni! Bani buni!“ și pare a avea o grămadă. Celălalt însă, e mult prea vîrtos pentru o biată căscioară ca a ei. Numai fie-sa i-ar putea veni de hac, dar e plecată la slujbă, iar băiatul mai bine că nu-i acasă...

Istorisindu-i toate acestea, ajunseră la locul cu pricina. Bătrîna tăcu și rămase un pas mai în urmă.
Cei doi se aflau pe prispă. Unul — înalt, zvelt, într-un elegant costum de sport suedez — pantaloni de schi, de culoare deschisă, jachetă de piele gri cu guler de blană, bonetă albă, tot de piele. Cel de lîngă el, mijlociu de statură, dar lat cît o ușă de grajd. Tot în costum de schi, dar de o croială mai norvegiană. Era blond — celălalt avea părul brun — cu o barbă aurie nerasă de două săptămîni. Arăta foarte bătăios, și chiar făcu un pas înainte. Sander se opri locului.
— Ai rachiu ? făcu, amenințător, bondocul.
Era opt dimineața.
— Rachiu n-am, răspunse Sander. Dar dacă vrei să mergi la Lillehammer să te bați, avem același drum.
Fața bărboasă se transformă cît ai clipi, destinzîndu-se într-un zîmbet ca de copil cuminte.
— Lillehammer ! exclamă omul. Apoi continuă într-o limbă pe care o considera, probabil norvegiană.
— Lillehammer împușcă nemți. Tu placi la mine a dracului.
Vocea îi pîrîia ca o mitralieră, dacă nu cumva sugera un pumn de pietre aruncate pe o stîncă.
Cel elegant se ținea un pas mai în urmă și zîmbea.
Bătrînica plîngea de bucurie. Dacă mai adineauri lacrimile îi păreau cam dubioase, acum erau destul de sincere.
— Sper că Heikki n-a scos-o cumva din minți pe bătrînă ! zise cel înalt. E plin de bune intenții. Dar cam... belicos.
...Lucru pe care îl remarcase și Sander, pentru că, în bucuria lui, finlandezul îl bătuse pe umăr. Dacă bucuria i-ar fi fost doar ceva-ceva mai mare, afirma el, ar fi rămas fără claviculă.
Așa s-au alăturat grupului Heikki și Carl Gustaf. Amîndoi făcuseră războiul din Finlanda.
— Și astfel am devenit treisprezece, rezumă Sander. Număr care avea să se dovedească fatidic.

Sander s-a întors la fermă. Cei doi trebuiau să se prezinte și ei, cu întreg echipamentul, într-un sfert de oră.

Oamenii începuseră se se adune în curte. Tocmai cînd Sander relata despre noua sporire de efectiv, s-a produs un incident. Un om...

Li se alăturase încă de la plecare. Un tip de toată isprava. Cîștigase cele mai frumoase premii în cursele de fond.

Omul acela — Sander nu i-a pomenit numele — se dovedise în mai multe privințe pur și simplu extraordinar. Din toată grupa, el avea aerul cel mai războinic; dacă un străin ar fi intrat, de exemplu, într-o încăpere în care acesta s-ar fi aflat laolaltă cu ceilalți zece camarazi ai săi, oameni de nădejde și aceștia, străinul l-ar fi remarcat dintr-o ochire : „Dumnezeule, ce mai om !"

Era masiv, voinic, brunet, cu un păr care se cîrlionța pe ceafă și cu niște sprîncene împreunate deasupra ochilor. Nasul îi suferise cîndva o mică vătămare, dar asta îi punea și mai mult în valoare chipul. Avea dinți puternici și lați. La zîmbetul lui, de gheață să fi fost fata, și tot ar fi furnicat-o dulci fiori.

Fusese un camarad de prima mînă, în campanie, cît timp a participat, de bună seamă. Nu obosea niciodată, era ultimul care se culca seara și — dacă era nevoie — primul care se scula dimineața ; și totdeauna proaspăt și bine dispus, mereu în putere. Pe deasupra, și mucalit, pînă la un punct.

Îl admira pe Sven, deși în privința aceasta nu era singurul. Sentimentul nu era însă reciproc, fapt explicabil, căci, în ce-l privește, Sven — povestea Sander — avea totdeauna o senzație de neplăcere cînd se afla în apropierea individului. Bineînțeles, nu era vorba cîtuși de puțin de o presimțire. Numai că... Ei bine, după aceea toți și-au dat seama că tipul umbla numai după strălucire și glorie, un carierist. Dar... Dumnezeu știe dacă procesul era chiar atît de simplu.

Şi a venit dimineaţa aceea. Erau aproape gata de plecare — aşteptau doar să vină suedezul şi finlandezul — cînd individul...

— Dar mai întîi — deschise Sander o paranteză — cred că cel mai bun lucru ar fi să ne lămurim mai bine în privinţa văii aceleia.

Nu trecea prin ea nici un drum principal. Pe deasupra nici nu era o vale obişnuită, ci trei viroage înguste de-a lungul a trei mici rîuri sau mai curînd pîraie. Toate trei se vărsau într-un lac, la vreo zece kilometri mai la vale. Acolo era situat cătunul principal, unde se afla — probabil — un detaşament de nemţi. Nu era sigur, dar aşa se vede că-şi închipuia *el*.

Tot acolo, în vale, locuia şi şeful de post nazist.

Sven trebuia să traverseze cu grupa această vale — sau cele trei viroage — şi apoi să-şi urmeze drumul mai departe, spre nord. Cu alte cuvinte, trebuia să treacă peste cele trei rîuleţe. În asta consta manevra despre care se sfătuise cu omul de la fermă.

Peste rîuleţele acestea natural, erau poduri, numai că cel mai apropiat se afla la vreo cinci kilometri mai sus ; de aceea socrul lui Tollef îi sfătuise să treacă peste podul suspendat, prin aceasta putînd cîştiga o oră.

În amintitul cătun, şcoala se afla pe un mal al rîului, în timp ce mare parte din districtul de care ţinea şcoala era situat pe celălalt mal. În această situaţie, districtul construise un fel de pod suspendat pentru a înlesni şcolarilor trecerea. Tot pe acolo treceau şi ceilalţi localnici care preferau un drum mai scurt. Podul fiind particular, adică construit de oamenii din district, care se cam zgîrciseră la bani, era şi îngust şi şubred ; Tollef era de părere că într-o bună zi o să se prăbuşească negreşit, şi că atîţia şi-atîţia şcolari or să se înece ; dar pînă una alta podul rezistase. Nu figura pe nici o hartă, aşa că, dacă la podul principal se aflau sentinele germane, aici mai mult ca sigur că nu era postată nici una.

Va să zică toţi se găseau în curte.

Oamenii de la fermă erau și ei pe afară, așteptînd să-și ia rămas-bun. În casă nu mai rămăsese nimeni.
Deodată individul tresări :
— Vai de mine, mi-am uitat tutunul !
Și se repezi în casă.
Sander se cam miră, pentru că în dimineața aceea nu-l văzuse trăgînd din pipă. De altfel, nu fuma decît rareori.
Asta îl cam puse pe gînduri pe Sander : Cum, adică, tutunul ? Nu uitase nici un fel de tutun.
Așa că, văzînd că trec vreo trei-patru minute și tipul tot nu se întoarce, se luă după el.
Telefonul fermei se afla în tindă. Chiar acolo se duse și Sander. Intrînd în tindă, dădu peste omul nostru. Vorbea cu șeful de post. Era atît de preocupat, încît în primul moment nici nu-l remarcă pe Sander.
— Mă rog, recunoștea Sander, vorbind despre această întîmplare, se prea poate să fi mers și eu tiptil și de aceea nu m-a simțit.
Intrînd înăuntru, îl auzi pe individ.
— Da, șefule, peste circa o oră o să ajungem la podul suspendat. Luați ceva oameni și vă asigur că o să faceți o bună captură. Sînt...
Altceva nu mai apucă să spună, căci Sander îl smulse de la telefon. Tipul era mai înalt și mai voinic decît Sander, dar, luat prin surprindere, își pierdu cumpătul și nu schiță nici o împotrivire. Sander îi spuse șefului de post :
— Nu te lăsa tras pe sfoară, șefule ; n-a fost decît o păcăleală de prost-gust !
Apoi lăsă receptorul și ținîndu-l zdravăn pe celălalt de gulerul vestonului, îl tîrî afară.
Trebuie că tipul își pierduse capul, altfel ar fi fost pentru el o nimica toată să se smucească, să-i scape din mînă și s-o tulească spre pădure.
Sander îl tîrî în mijlocul oamenilor, cărora le explică pe scurt cele întîmplate.
Făcuseră roată în jurul iudei. Sven, cu pistolul în mînă, era chiar în fața lui.

— Ei, ce ai de spus ? întrebă Sven.
Vocea îi era calmă şi scăzută. Omul se făcuse pămîntiu. N-a răspuns nimic.
Nimeni nu scotea o vorbă. În schimb, toţi ţineau mîna în buzunar, încleştată pe pistol.
— Ştii, cred, că avem dreptul să facem tot ce vrem cu tine, a continuat Sven, cu aceeaşi voce scăzută. Dar n-avem de gînd să pierdem vremea cu tine. Aşa că predă raniţa şi arma (ceea ce omul a şi făcut, cu mîinile tremurînde). Şi acum şterge-o în pădure. Adică, stai. Aşteaptă un pic.
A scos portofelul şi a tras afară trei hîrtii de zece coroane.
— S-ar putea să ai nevoie de ceva bani de drum, a spus el, la fel de calm şi de scăzut. Ţine treizeci de coroane. Regret că nu le am în arginţi.
Individul a înşfăcat banii şi a rupt-o la fugă spre pădure.
Ceva mai sus, la o cotitură, s-a întîlnit cu Heikki şi cu Carl Gustaf. Trebuie să fi arătat foarte descompus, căci aceştia s-au întors şi s-au uitat lung după el.
— Dar — şi cu asta Sander încheie — fraza aceea cu cei treizeci de arginţi e singura din cele construite de Sven, frază care, după cîte ştiu, ar putea fi numită — cum să spun eu ?... — puţin teatrală. Singura care poate fi socotită, deci, ca avînd oarecare asemănare cu acele locuţiuni pe care le tot citează Vera. Tot treizeci şi trei de ani avea şi el. Vreau să spun, Sven. Mie nu-mi plăcea că eram tocmai treisprezece. Mai degrabă îmi venea să spun : Sven, plus încă doisprezece.
— De altfel, interveni Anton, mi-e că şi eu aş fi spus şi făcut exact acelaşi lucru ca Sven. Dacă mi-ar fi venit în minte, se-nţelege, şi dacă aş fi avut în buzunar treizeci de coroane. Fiindcă, fie că eram unsprezece sau treisprezece, individul tot o iudă era. Afară, doar, dacă nu i-am putea spune „păduche împuţit". Umbla după galoane şi cînd i-a văzut pe nemţi, şi-a dat seama că de la noi nu se poate pricopsi cu cine

știe ce, dar că poate ciuguli de la alții. O ploșniță umflată de premii, întregi Anton cu o înverșunare neobișnuită la el.
Sander sublinie :
— Nu era însă un păduche obișnuit. Află că...
Dar eu voiam să aflu, mai întîi, altceva.
— Ați mai trecut atunci peste podul suspendat ?
— Numai un nebun își poate închipui una ca asta. Nu puteam ști cine sau cîți ne așteaptă acolo. Am făcut un ocol și am trecut peste podul celălalt. Am furat însă mașina șefului de post.
— Ce ?
— Chiar așa ! Ne-am gîndit că s-ar putea să fie interesant de știut cine, și cu cîți oameni ne așteaptă la podul suspendat. Dacă, bineînțeles, era cineva acolo. Așa că l-am trimis cu bicicleta pe unul din băieții țăranului, pe mezin. Ne înțelesesem s-o ia pe drum, apoi să cotească la deal și să ne iasă în cale. Băiatul a făcut întocmai și astfel a putut să ne informeze că șeful de post, împreună cu ajutorul său, se aflau jos, lîngă pod, amîndoi cu pistolul în mînă și arătînd grozav de belicoși — mai ales șeful. Ajutorul, după cum auzisem, nu era decît un nătărău care habar nu avea de politică.
Sus, la răspîntie, cam la vreun kilometru mai la deal de pod, se afla automobilul șefului de post, o hodoroagă străveche, de șapte locuri. O păzea fiul șefului, un băietan de vreo paisprezece ani.
Ajunși acolo, Sven a luat-o înainte și l-a întrebat pe băiat dacă e fiul șefului de post. Da, era fiul lui. În cazul acesta putea să-i comunice că primise telefon de la tatăl lui — telefonase de la ferma de lîngă pod că trebuia să coboare pînă la el, de îndată. Era ceva urgent.
— Dar grăbește-te. Pînă te întorci, am eu grijă de automobil, a spus Sven.
Și băiatul a plecat.
În ziua aceea am constatat că doisprezece oameni pot încăpea într-o mașină de numai șapte locuri, glumi Sander.

Automobilul ? L-am părăsit pe marginea drumului îndată ce s-a consumat și ultima picătură de benzină. Ne-a ajutat totuși, căci am făcut cu el patruzeci de kilometri pînă în satul vecin. Înainte de a-l părăsi, ceasornicarul i-a făcut cîteva mici... revizii, așa încît cred că șeful de post în cel mai fericit caz, a trebuit să meargă pe jos, după aceea, vreo două săptămîni.

Șeful de post, zici ? Dacă nu cumva l-o fi luat dracu între timp, mai stă și astăzi, probabil, lîngă pod.

Aici interveni Anton.

— L-a luat dracu la un an după aceea, zise el. Știu bine, căci doar am cumpărat mesteacăn de peste tot. Nu chiar din iad, fireşte ci mai de aproape, chiar de prin regiunea cu pricina.

— De altfel în aceeași zi, ceva mai tîrziu, s-a întîmplat un lucru curios, reluă Sander. Mergeam alături de Sven, cînd...

Dar, mai întîi altceva.

Întîmplarea cu automobilul a redat oamenilor buna dispoziție. Pînă atunci se mai auziseră murmure. Li se părea că Iuda, așa cum îl numeau toți, scăpase prea ieftin. Nu voiseră să-l omoare — așa ceva s-ar fi putut întîmpla, de pildă, într-o situație ca aceea din 1943 sau 44 ; amintiți-vă, însă : asta se petrecea în aprilie 1940. Nu, nu țineau să fie omorît, dar ar fi vrut să-l snopească în bătaie, ca să-i pomenească. De aceea se simțeau frustrați și nu ascundeau asta.

În timp ce păşeam de-a lungul drumului, prin comuna vecină, Sven a spus deodată :

— Tu te pricepi mai bine la oameni decît mine. Tu n-ai avut niciodată încredere în acel...

N-a spus mai mult, nici nu i-a pronunțat numele. Apoi a adăugat :

— Mă întreb dacă n-ar trebui să ai tu comanda.

— Eşti cam într-o ureche ! i-am răspuns eu, simplu. A fost, pentru prima și ultima oară cînd a propus așa ceva. De fapt, știa prea bine că *el* e șeful.

Pauză.

— Spuneai ceva despre acel Iuda, că ai să revii la el.
— A, da. Dacă am fi putut privi în viitor, l-am fi împuşcat pe loc, chiar dacă nu era decît în aprilie 1940. Pentru că — trebuie să ştii — unul dintre primele lucruri pe care le-a făcut cînd a sosit la Oslo a fost să ne înscrie în N.S. şi după aceea, în gardă [1]. A intrat în slujba Gestapoului şi a devenit unul dintre cei mai cruzi călăi pe care i-am avut.
Printre alţii, a fost torturat de el chiar Andreas, despre care ţi-am povestit la Vera, cel care a şters-o într-o noapte, cerîndu-şi iertare pentru asta. Bineînţeles, n-am mai avut de-a face cu *el* după aceea ; am auzit însă de la alţii, care au încăput pe mîna lui, că tortura cu o adevărată *plăcere ;* ca şi cînd ar fi avut ceva de răzbunat, spuneau doi dintre aceştia. Amîndoi au folosit aceeaşi expresie.
— Eliberarea n-a mai apucat-o. Era atît de odios — şi a devenit din ce în ce mai odios — încît unul din grupurile noastre l-a lichidat cu vreo două luni înainte de sfîrşitul războiului.
Ei bine, vorbim într-una despre enigme ! Află însă că tipul constituia, desigur, o enigmă, la fel ca oricare alta. Căci un lucru e sigur — era şi el un norvegian sincer la început, şi tot aşa de înflăcărat ca oricare dintre noi ceilalţi. Mai înainte de a se schimba, bineînţeles. Iar transformarea s-a produs subit, fără avertisment, fără simptome — te rog să iei notă. Nimeni n-a observat ceva la el.
— Afară de tine, poate ? Căci tu ai intrat în casă după el.
— Da şi nu. Mi s-a părut doar că zăboveşte cam mult, şi apoi mai era şi minciuna cu tutunul. Dar nu mi-am închipuit niciodată că ar fi vorba de o trădare. După aceea l-am întrebat pe Sven dacă existase cîndva vreo neînţelegere între ei. Nu existase. Nu avusese nimic de împărţit nici cu Sven, nici cu vreunul din ceilalţi ;

[1] Partidul naţional-socialist (fascist) al lui Quisling şi garda în serviciul acestuia.

am discutat destul despre acest caz, cred că-ţi dai seama.
Nu este pur şi simplu o enigmă. numai că, pentru mine, n-are decît să rămînă în vecii vecilor enigmă. Eu sînt om practic şi n-am nici un interes să scormonesc în mocirle.
— Zici că asta s-a petrecut a doua zi după ce-aţi văzut defilarea aceea de nemţi ?
— Da, şi ce-i cu asta ?
— Atunci a văzut el *puterea*. Spectacolul puterii. Cred că ştii, există unii oameni care se pierd cu firea în asemenea împrejurări. Respectuoşii. Docilii. Aceştia venerează puterea ca pe un fel de zeitate. Cunosc şi eu cîţiva dintr-ăştia.
— Nu te contrazic ! acceptă Sander. O admit şi pe asta. Eu rămîn însă la părerea mea că a fost un Iuda.
Iar Anton completă :
— Voia galoane, aia e !

Am stat ore întregi în patul confortabil de hotel, reflectînd asupra acestor istorii. Se prea poate însă — după cum am mai spus — să nu fi fost chiar tot timpul treaz, aşa cum mi se părea mie. Parcă îmi venea a crede, uneori, că participasem eu însumi la toate acestea. Eu privisem parcă, cu propriii mei ochi, marşul german la deal, stînd ascuns printre brazi ; parcă eu păşisem peste pod, în urma sicriului, avînd grijă să privesc în jos ca să fiu scutit de a răspunde onorului prezentat de nemţi. Şi parcă tot eu mă aflasem în curte, în ziua demascării lui Iuda.
Şi tot acolo, în curte, mi-a încolţit şi o bănuială hidoasă.
Oare fusese singurul ? Sai mai erau şi alţii cărora li se părea că jocul acela de copii începea să fie o aventură fără speranţe, şi care ar fi ieşit bucuroşi din hora în care se prinseseră, dacă ar fi găsit un mijloc comod ? Poate că intenţia lui nu fusese în mod *unic* şi *esenţialmente* rea. Totuşi ei îl umiliseră şi făcuseră din el un Iuda.

Stop. Dacă avusese vreun complice, acesta trebuie să fi fost unul din cei mai vechi membri ai grupului. Sven, Sander și Anton erau excluși. Maestrul de schi ? Pe acesta nu-l remarcasem în rîndul acela, în 1940. Petter ? De neînchipuit. Erik ? Absolut imposibil.
Eu însumi ?
Atunci m-am trezit cu adevărat.
Eu nu mă aflasem cu ei !
Lucrul cel mai bun era să le las încolo de bănuieli și să adorm.
Îmi părea însă rău că nu fusesem și eu cu ei. Un joc de copii, poate... Dar după aceea aș fi putut deveni un om mare, cu experiență, calm și ponderat.
Un om mare... cu experiență... calm... ponderat...

cuțitul ruginit

UITASEM SĂ NE APROVIZIONĂM MIERCURI, iar în Joia mare prăvăliile erau închise. A trebuit să ducem oarecare tratative cu cei de la hotel pentru merinde de drum, fapt care ne-a făcut să cam întîrziem.

Cînd, în sfîrșit, ieșirăm și ne îndreptarăm spre mașină, șoferul se și afla acolo. Nu ne-a văzut, pentru că tocmai descoprise un ștrengar de 13-14 ani care se zgîia la mașină și care fără doar și poate că o și atinsese cu mîna. De aceea ne fu dat să auzim din gura amicului nostru Markussen, care altminteri se exprima în cel mai elegant stil academic, următoarea frază :

— Ia-ți ghearele murdare și mîneca aia mucoasă de-acolo, că acu-ți înfund în burtă rîtul ăla împuțit !

Apoi, dînd cu ochii de noi, ne salută și schimbă brusc limbajul și tonul.

Dar tot am mai avut în ziua aceea o întîrziere, aceasta, însă, absolut cu voia și cu știința noastră.

Nu departe de hotel, drumul făcea o cotitură bruscă. La douăzeci, treizeci de metri de la această cotitură, într-un punct de unde hotelul nu se mai vedea, Sander îi spuse șoferului, prin telefon, cerîndu-și totodată scuze, că nu era pe deplin lămurit cîtă vreme puteam dispune de mașină. N-ar putea el, Markussen, să-i dea armatorului Gunder-

sen un telefon din partea noastră şi să se intereseze ?
Nu cerea nimic rău, mai ales că tocmai în dimineaţa aceasta era de serviciu, la biroul hotelului, blondina cea reuşită.
În felul acesta, Sander şi cu mine am avut douăzeci de minute la dispoziţie pentru a cerceta automobilul.
Micul dispozitiv fixat sub scaunul şoferului era un înregistrator pe bandă, ce-i drept, mult mai mic decît toate cele pe care le mai văzusem înainte. Tubuşorul de nichel introdus prin peretele despărţitor, alături de instalaţia telefonică, nu numai că orienta convorbirile noastre dedesubt, spre magnetofon, dar îi permitea şi lui Markussen să audă ceea ce se vorbea în spate, aşa încît să poată întrerupe şi să pună în funcţiune aparatul, după caz.
Scopul, după părerea lui Sander, era clar. Gundersen nu era omul care să piardă vremea. O serie întreagă de convorbiri de afaceri, şi nu mai puţine consfătuiri cu avocatul său în problemele fiscale, le avea pe drum, plecînd din Oslo sau întorcîndu-se. Astfel stînd lucrurile, domnul Markussen se echipase cu un aparat de extorcat bani. Era, într-adevăr ceva de lux, o pictură ultramodernă, ca să zic aşa.
Ne întrebarăm dacă nu era cazul să astupăm tubul cu nişte vată, dar am căzut de acord că nu puteam face asta fără a-i trezi bănuielile. Or noi n-aveam de gînd să-l punem în gardă.
Mai ales că tocmai se întorcea. Era într-o dispoziţie excelentă ; se vede că primise o dulce guriţă de la cănăriţă, căci avea o mică dungă roşie la un colţ al gurii.
Sander nu se putu stăpîni.
— Am impresia că a fost ruj de buze pe receptor, Markussen.
Şi arătă cu degetul : — Acolo.
Markussen zîmbi, se şterse la gură, după care ne aduse la cunoştinţă că puteam dispune de automobil pînă a treia zi inclusiv, aşa cum fusese înţelegerea.

Cam după o oră de urcuș, valea începu să-i trezească lui Sander noi și noi amintiri.
Îmi arătă un acoperiș roșu care se zărea prin vegetația de pe versantul din stînga : acoperișul casei lui Amund. Văduva locuia tot acolo, doar că se recăsătorise. Sander se dusese s-o vadă de Crăciun, profitînd de faptul că avusese drum pe aici : petrecuse, împreună cu familia, cîteva zile la un hotel situat ceva mai sus, pe munte.
Îl recunoscuse pe Sander imediat, dar nu se arătase prea bucuroasă de oaspeți.
— Poate te duci după o găleată cu apă, Lars ! i-a spus ea bărbatului.
Acesta s-a dus. Era, pare-se, un om de treabă și el ; dar nu ca Amund. Văzîndu-l plecat, s-a întors spre Sander :
— Mi-ați luat bărbatul, atunci ! Acum ce vrei să-mi mai iei ?
— Dar nu ți l-am luat noi. A mers de bunăvoie, după cum prea bine îți amintești, i-a răspuns Sander.
— Fie și așa ! Că nu s-a născut el ăla în stare să vină să-mi ia mie omul, s-a înverșunat ea, cu o logică foarte personală.
S-a mai îmblînzit, doar cînd Sander i-a relatat ultimele cuvinte ale lui Amund.
A tăcut un răstimp, apoi a vorbit tot ea :
— N-am a mă plînge nici acum. Lars se pricepe și la fermă, și la vite, și-i om de înțeles : nu-mi bagă vină că mă gîndesc într-una la Amund.
Apoi, brusc, s-a luminat la față.
— Să-l vezi pe Nils. E leit Amund !
Sander plecase de la ea gîndindu-se : „Sărmană Berta și sărmane Lars ! Deie-i Domnul noroc măcar lui Nils. Calul s-a prăpădit, negreșit, iar sania n-am mai văzut-o. Dar sînt alții care o duc și mai rău."
Am cotit la dreapta peste un pod ; pe aici porniseră în cortegiu, în urma sicriului care ascundea mitraliera. Ceva mai sus, Sander arătă cu mîna : — Uite, colo era casa mortuară ! Iar ceva mai departe : Acolo e alt ceasornicar acum !

Îmi arătă, de asemenea și ferma lui Olai Moen, o fermă bunișoară, ca atîtea altele. Trecuse și pe acolo, de Crăciun. Ferma o preluase Tollef, Olai rămăsese, în linii mari, același. La vederea lui Sander rînjise :
— Aha, care va să zică trăiești ? Credeam că te-au dus la tăiere.
Acesta era genul său de umor.
— Rasă bună ! arătase el apoi spre soția lui Tollef, o femeie calină și plinuță. Ca vacile alea roșii.
Tollef avea trei fii, băieți strașnici, care parcă tot timpul ar fi stat să împungă ; noroc că nu aveau coarne.
Dar pe mine toate astea nu mă prea interesau. În zborul mașinii, explicațiile fugare ale lui Sander începeau să devină monotone, asemeni bornelor kilometrice de pe marginea drumului. Băiatul cu bicicleta... răspîntia cu automobilul șefului de post... un negustoraș de treabă...
Înregistram destul de vag că sus, în cutare și cutare loc, făcuseră un popas. Ici sau dincolo petrecuseră noaptea în așternuturi de paie, iar o fată venise tiptil, tiptil, la unul din ei...
Cred că eram un pic somnoros, căci cea mai mare parte din drum o făcusem noaptea.
Mersesem mai mult de trei ore și ne apropiam de-al treilea munte. La un moment dat, Sander îl rugă pe șofer să oprească.
— Ar trebui să urcăm pînă colo ! spuse el, arătînd spre o casă al cărei acoperiș se zărea după cîțiva copaci.
Rămase însă în mașină, ezitînd.
— Adică... știu eu dacă...
Făcuseră o haltă acolo îmi explică el. Era o fermă frumușică. Un localnic, cel care li se alăturase cu vreo zece kilometri mai în vale — numai că eu dormeam în timp ce-mi povestea despre el — le spusese că cei de la fermă erau oameni de treabă, și chiar așa era, doar că femeia era grozav de sucită și tot timpul furioasă pe bărbat, cînd de una, cînd de alta. Cînd să pornească mai departe, omul se înființase și el, com-

plet echipat, cu schiuri, cu raniță, cu pușcă, cu de toate. Voia să meargă și el. Cuvintele lui de bun rămas adresate neveste-si, fuseseră într-un anume sens, da, fuseseră memorabile. Membrii detașamentului le-au repetat de multe ori mai tîrziu, atunci, mai ales, cînd omul nu le mai putea auzi.

— Acum, gata cu dihonia ! a spus el. S-a isprăvit cu cearta și cu bătaia. E război, ce dracu' !

Sander hotărî să ne continuăm drumul.

— Pornim mai departe !

Ceasul arăta ora două cînd atacarăm cel de al treilea munte. Nu era prea înalt. Doar vreo mie de metri. Calculasem că peste patru ore să fim dincolo. Hotelul în care urma să rămînem peste noapte se afla în pădurea din vale, pe versantul nordic. Șoferul trebuia să ocolească pe la poale și să ne întîlnească în cursul serii.

În timpul drumului, pe schiuri, pînă la hotel, ca și în hotel, de altminteri, nimic demn de remarcat.

După ce ne făcurăm siesta, timp de vreo oră, după prînz, Sander găsi de cuviință să-i dea un telefon doctorului la care rămăseseră peste noapte în 1940. Locuia doar la vreo jumătate de kilometru de acolo, și trebuia negreșit să ne ducem să-l salutăm pe el, ca și pe soția lui, o femeie nespus de drăguță și înțelegătoare.

Părea cam contrariat cînd se întoarse de la telefon.

— Ne-a invitat pentru ora nouă, la o ceașcă de ceai, anunță el. Ceai !... În 1940 am băut cîte un păhărel pe cinste. Acum, ceai... Parcă și glasul îi era altul. În fond însă cred că nu s-a schimbat, pentru că și-a amintit de noi.

Aveam de așteptat trei sferturi de oră, timp suficient, după părerea lui Sander, să-mi povestească unele lucruri despre doctor și despre familia lui. Pentru că acolo se întîmplase ceva, și anume...

Dar pentru asta trebuia să ne întoarcem puțin în urmă. Mă întrebă, folosind una din acele neașteptate digresiuni ale lui, dacă nu cumva observasem — atunci cînd

venisem cu Vera, în 1940 — că în grupul lor se aflau destui intelectuali.
Nu, n-aş fi putut spune că asta îmi fusese impresia cea mai puternică.
Totuşi aşa este ! întâri Sander. Dintre primii şase, patru aveau studii superioare — Sven, Andreas — cel care fugise — profesorul de schi, care de fapt se numea Jans, şi Sander. Apoi urmau : Petter, Tollef, Carl Gustaf şi Heikki. Da, da, Heikki avea şi el studii înalte şi era specialist în *Kalevala.*
Ceea ce voia să spună, este că unii dintre ei îşi comparau grupul lor bizar, ca şi campania lor la fel de bizară, cu alte grupuri şi campanii ori expediţii celebre despre care ştiau din auzite sau din lecturi. Retragerea celor zece mii, marea... Un astfel de front nu întîlniseră niciodată, nu cunoşteau. Poate să fi deschis ei unul. Fără doar şi poate că se mai gîndeau şi la *Odiseea.* Sau la *Don Quijote,* deşi aici cam ezitau. Despre *Cei trei muşchetari* nu putea fi vorba, întrucît ei erau mai mulţi la număr.
În comparaţiile visate căutau însă ajutor, şi sprijin mai cu seamă, în epopeile populare norvegiene : *Cenuşăreasa şi bunele ajutoare* — firește, pentru că se întîmpla să găsească din cînd în cînd şi ajutor, sau *Bărbaţi nătîngi şi femei zgripţuroaice,* fiindcă întîlniseră şi aşa ceva.
Pe aripile văzduhului ajungeau uneori pînă la ei crîmpeie de poveşti.

Îşi luă sacul la spinare şi porni la vale...
Cînd ziua se-ngîna cu noaptea au ajuns la o casă mare...
Zburdînd şi zburînd peste colinele împădurite...

Asta, ca să nu mai vorbim de legenda în care se spune că, dacă nu înfăptuieşti ce ţi-ai propus, vine un duh pedepsitor care-ţi taie trei fîşii de carne de pe spate şi le aruncă în groapa cu şerpi.
Dar povestea care le plăcea cel mai mult era *Spre soare-răsare şi lună-apune.* Pentru că ei înşişi umblau, ca eroii din poveste, din loc în loc departe şi mai de-

parte decît departe, peste șapte mări și șapte zări, spre palatul fermecat dinspre soare-răsare și lună-apune, unde încă mai exista un front împotriva nemților... Din păcate, nici unul din ei nu-și amintea bine basmul. Deseori se contraziceau, cu privire la subiect, în timpul marșului, uneori aproape certîndu-se. Într-atît erau de preocupați de asta încît, unii din ei, cum ajungeau undeva, la un loc de popas, mai întîi și întîi se interesau dacă nu cumva există prin casă vreo carte cu basmele populare ale lui Asbjørnsen și Moe. În definitiv nu era vorba de o carte pentru popor ?

— Carte pentru popor ! se înflăcără Sander. Așa am spus, nu ? Carte pentru popor !... Înnoptasem prin zece case, întrebasem, scotocisem — nimic ! Asbjørnsen și Moe, ați zis ? Cine au mai fost și ăștia ? Și totuși, într-o seară, am ajuns la o gospodărioară așezată pe un dîmb chiar la marginea pădurii, departe de oameni, singuratică, tihnită, uitată de Dumnezeu. Ei bine, m-oi crede sau nu, acolo am găsit într-adevăr două cărți, afară de Psalmi, de Cîntecele lui Seip și alte chestii de-astea. Cărțile astea două erau o ediție daneză străveche din *Ultimul Mohican* și un volum de basme, ferfeniță. Omul le cumpărase la o licitație, după moartea bătrînului paracliser din sat, pentru că avea o fată măricică și fata asta se nimerise să fie mare amatoare de povești și de romane de aventuri. Dăduse cincizeci de øre pe ele. Acum însă cartea de povești era o terfeloagă de te-apuca mila văzînd-o, căci fata lui o citise și o răscitise pînă o făcuse varză. Între timp fata se măritase, era la casa ei, la celălalt capăt al satului, și o ducea destul de bine.

S-au apucat s-o răsfoiască. Cei mai nerăbdători erau Petter și Sander.
Dar povestea pe care o căutau, lipsea !
Se pierduseră o mulțime de foi, și, printre ele, tocmai povestea cu pricina.
— Pentru moment mi s-a părut că nu avusesem, în toată campania, o decepție mai mare ca asta, spuse

Sander. Dar după aceea aveam s-o pățim și mai rău. Și unde ? La doctorul la care trebuia să ne ducem astă-seară, să-l salutăm. Doctorul acesta fusese prieten și coleg de clasă, în gimnaziu, cu Sven. Cred că moștenise ceva bani sau făcuse rost de ei prin căsătorie. În orice caz, își construise în munți o clinică particulară, un fel de stabiliment care era în același timp și casă de odihnă și clinică. El, împreună cu familia, locuia într-o vilă alături de clinică.
Toată trupa noastră număra atunci cincisprezece oameni, preciză Sander.
Prin urmare trebuie să fi pierdut înrolarea a doi in timp ce moțăiam sau dormeam de-a binelea în mașină, fiindcă eu știam doar de treisprezece.
Toată trupa petrecuse o după-amiază și o seară plăcută la doctor. Cei care aveau chef, putuseră să facă și o baie, și să se radă. Soția doctorului era amabilă, iar cei doi copii, nostimi și plini de viață. Pentru un motiv sau altul, se împrieteniseră în special cu Sander, iar la culcare ținuseră morțiș să stea lîngă ei, pe marginea patului, în timp ce mama le citea povestea de fiecare seară.
— Și le-a citit femeia o poveste, continuă Sander. Tocmai povestea despre noi le-a citit-o. Despre găina care voia să se ducă la muntele Dovre pentru a împiedica sfîrșitul lumii. Cred că și astăzi o mai știu pe dinafară :
„A fost odată o găină care într-o seară și-a luat zborul și s-a cocoțat într-un stejar uriaș. Peste noapte a visat că, dacă nu se duce la muntele Dovre, are să vină sfîrșitul lumii. Fără a mai sta pe gînduri, a sărit din copac și a pornit la drum. Merge ea ce merge, pînă ce îi iese în cale un cocoș.
— Bună ziua, Cocoșule, zice găina.
— Bună ziua, Găinușă ; da'ncotro așa devreme ? o întreabă cocoșul.
— Mă duc la muntele Dovre, că altfel se prăpădește toată lumea.
— Cine ți-a spus asta, Găinușă ?
— Am visat azi-noapte, în stejar.

— Atunci merg și eu, se hotărăște cocoșul.
Și pleacă împreună. După o bucată de drum, iată și o rață.
— Bună ziua, Țușcă-rățușcă, zice cocoșul.
— Bună ziua, Cocoșelule. Da' încotro așa devreme? întreabă rața.
Și așa mai departe.
Și pînă la urmă au ajuns la muntele acela, la Dovre. Povestea se sfîrșea cu nota aceea de ironie pe care numai în povești și în realitate o poți întîlni.
Dacă nu ajungeau la muntele Dovre, cu siguranță că s-ar fi prăpădit lumea."
La sfîrșit, copiii au cerut amîndoi :
— Mămico, mai vrem o dată povestea cu găina asta proastă !
Sander tăcu.
După o vreme îl întrebai :
— Le-ai spus povestea asta și celorlalți ?
— Nu le-am spus-o. Starea de spirit nu era propice pentru așa ceva.

Drumul înghețat ne conduse repede pînă la vila doctorului Ruud. Era o seară liniștită, cu clar de lună. La marginea pădurii, pe creastă, aerul era limpede, dar dedesubtul nostru plutea o ceață ușoară, învăluind valea ca într-un văl subțire de mătase. În ultimele ore vremea se înăsprise. Se lăsase și mai frig, iar mestecenii strîmbi înșirați de-a lungul drumului stăteau zgribuliți, parcă îmbrăcați în blăni albe de promoroacă. Liniște în jur. Pîrîitul gheții subțiri și fragile, care se spărgea sub bocancii grei de schi, parcă îmi amintea, vag, cîte ceva dintr-o existență anterioară ; însă nu puteam să-mi aduc aminte ce.
Vizita la doctor fu relativ scurtă. Nu zăbovirăm decît cel mult un ceas. La întoarcere, îl auzeam pe Sander înjurînd încet, dar cu năduf.
O fată în casă, îmbrăcată în alb și negru, ne conduse în bibliotecă. Doctorul era un bărbat înalt și deșirat, aproape chel, serios la față, aproape solemn. Părea mai bătrîn decît cei 47 de ani pe care îi avea.

Începu cu cîteva lămuriri, cum spunea el, sumare, adresîndu-se, cum era şi firesc, mai mult lui Sander.
Mda... Se petrecuseră în viaţa lui schimbări mari, povestea el, după întîlnirea aceea, din 1940 cu Sven, dr. Paulsen şi camarazii lor. Cea mai mare parte a timpului şi-o petrecea, acum, singur, căci, din nenorocire, soţia lui murise subit cu patru ani în urmă. Cord slab. Amîndoi copiii erau plecaţi pentru moment în excursie ; erau în vacanţa de Paşti. Studiau la Oslo — băiatul medicina, fata filologia. Din fericire îi rămăseseră munca profesională şi muzica — în încăpere se şi afla, de altfel, un pian — şi, în sfîrşit, încă vreo cîteva mijloace de a-şi amăgi singurătatea.
Aceste din urmă cuvinte le pronunţase pe un ton dulceag, ca şi cum ar fi supt o caramea.
Nu se servi nimic de băut. Conversaţia lîncezea. Nu ştiu de ce, dar era extrem de dificil să intervii cu ceva sau să răspunzi la tot ceea ce spunea Ruud. Referindu-se la anul 1940, îl numea o perioadă sumbră şi tristă, şi într-un fel, asta era realitatea dar ce puteam adăuga noi ? Sander făcu într-un rînd o încercare de a înviora discuţia : Uneori mai culegeam şi flori de cîmp ! spuse el ; dar doctorul îl privi cu aerul de a nu înţelege nimic.
Apoi furăm poftiţi la cină de fata în alb-negru. Se servi un ceai destul de veritabil, pîine şi brînză de capră. În cinstea noastră — cu ocazia acestei vizite neobişnuite, cum o numea doctorul — se deschise o cutie de sardele franţuzeşti şi o altă cutie cu conserve de crabi. În ce mă priveşte, eu unul nu pot suferi crabii, mai ales conservaţi. Din fericire mîncasem doar cu trei ore în urmă.
La masă doctorul aduse vorba despre ceea ce el denumea „expediţia aceea romantică, dar nebunească a lui Sven" din 1940, expediţie care se sfîrşise atît de tragic pentru cel în cauză, adică pentru Sven. În general doctorul ajunsese la concluzia că, dacă atunci i-am fi primit pe nemţi cu *dragoste,* multe lucruri ar fi fost altfel. La fel şi acum, dacă ne-am hotărî, cît nu e prea tîrziu, să adoptăm în politică limbajul afecţiunii,

totul ar putea fi altfel. Dacă, în principiu, am învăța să ascultăm de vocea liniștită dinlăuntrul nostru...
O reeducare morală, acesta era cuvîntul. El, personal, se temea de efectele naționalizării, idee care cîștiga tot mai mult teren în lumea occidentală...
Nici eu, nici Sander nu ne amestecarăm în acest monolog. De altfel, pe doctor nu-l tulbura de loc tăcerea noastră. Avea aproape tot timpul acea voce dulceagă, un pic cîntată. Părea că se leagănă ca un copil în această nouă credință a lui.
Îi explicarăm că a doua zi trebuia să ne sculăm devreme, așa că plecarăm cît se putea de repede fără a ne dovedi nepoliticoși.
Abia cînd să plecăm, s-ar fi zis că se trezește la realitate. Rămase oarecum surprins și întristat. Ar fi fost atîtea de discutat ! spuse.
— De necrezut ! exclamă Sander de mai multe ori, la înapoiere, după ce reuși să-și recapete graiul. În 1940 era un om destul de vesel și de plăcut. Își adora soția. Se prea poate ca pierderea ei să-l fi dezaxat într-un fel. Un om ca el, să clefăie turtă-dulce cu Tatăl Nostru, sub auspiciile doctorului Buchman...
Propusei să închidem discuția. Slavă Domnului, speram să nu-l mai revedem niciodată.

Nu cred că există vreun motiv pentru ca să intru în amănunte în legătură cu cele petrecute în următoarele două zile.
Vineri străbăturăm, pe o vreme frumoasă, o vale largă și, după cum se vedea, fertilă : ogoare întinse pe ambele maluri ale rîului, case mari și bine întreținute, întinderi împădurite în zare.
Pe meleagurile acestea li se alăturaseră patru inși, și trebuiseră să refuze de două ori pe atîta ; cu cît grupul era mai mare, cu atît atrăgea mai mulți, povestea Sander.
De trei ori lăsasem mașina să ne aștepte, în timp ce el urca pe coaste ca să salute locurile, spunea. De fiecare dată fusese vorba de ferme mici ori de căsuțe izolate.
Și de fiecare dată se întorcea mai tăcut ca de obicei.

Doar ultima oară se hotărî să vorbească.
— Oamenii ăştia au fost mai cu cap decît Erik, zise el. Şi cred că au procedat destul de bine. Unul dintre ei e în consiliul cantonal, iar altul — primul la care am intrat — casier la bancă. Tustrei au înţeles însă repede, că lucrul cel mai înţelept era să nu discute despre scurta campanie la care luaseră parte. Chiar dacă îi sîcîia cineva, tot tăceau, aşa că ceilalţi se plictiseau să-i mai tot bată la cap. Iar acum, cred ei, rătăcirea lor a fost dată uitării.
Unul — ăsta din urmă — mi-a şi spus :
„Cred că ştii : oamenii insistă, te descos şi sporovăie atîta vreme cît îşi închipuie că pot să-ţi dăuneze cu asta. Dar dacă reuşeşti să-i tragi pe sfoară, făcîndu-i să creadă că n-or să izbutească, se fac aşa de cumsecade, că ţi-e şi lehamite."
— Amărăciune, la ei ? Cîtuşi de puţin. Oameni dintr-o bucată, răbdători şi voioşi. Toţi trei s-au însurat ! Neveste drăguţe şi, în total, zece copii. Alte probleme, nu.
Pauză.
— Mă tot gîndeam la ceva, urmă el. Şi înainte m-am gîndit, şi în timpul acestei excursii, mai cu seamă acum. Explică-mi, dacă poţi, un lucru : De ce anume îi bănuiesc pe oamenii ăştia, ceilalţi — adică cei paşnici, cei care au rămas acasă, pe lîngă fustele muierilor ? Or fi crezînd cumva că cei care au plecat şi s-au bătut au într-înşii vreo dorinţă ascunsă de a recurge la violenţă, de a aucide şi a distruge, în aşa măsură încît, într-o situaţie dată, ar putea redeveni violenţi şi primejdioşi ? Adică ar fi în stare să se ridice în mod violent împotriva celorlalţi, a paşnicilor ?
Nu cumva oameni ca ăştia trei la care am fost, nu cumva sînt de două ori mai suspecţi, într-un anumit fel, tocmai pentru că fişa lor personală e atît de curată ?
Nu ştiu ce să mai cred.
Dacă te conformezi unei astfel de logici, înseamnă că n-are nici o importanţă dacă într-un război sau într-o epocă zbuciumată, cum a fost aceea din 1940, ai făcut

o figură lamentabilă. Asta ar proba că ai fost pentru pace, nu pentru război.
Nu, pur și simplu nu știu, nu știu ce să cred...

De Vinerea Mare, la ora unu, lăsarăm mașina și începurăm traversarea celei de a patra culmi. Ar fi exagerat să-i spun munte. Era o coamă de deal, nu cu totul despădurită ; pădurea, destul de rară, urca pînă la vreo opt-nouă sute de metri. După-amiază poposirăm, aproximativ o oră, la o cabană, unde ne ospătarăm cu veșnicele jumări cu șuncă. Stăteam pe niște scaune băițuite maro, lucrate în vechiul stil norvegian de pe la 1890. Bușteni din cămin erau însă bușteni adevărați de mesteacăn.
În camera spațioasă mai erau trei-patru perechi — tineri care se vedea că sînt cazați acolo și care tocmai își terminaseră plimbarea zilnică pe schiuri. Se declaraseră, fără îndoială, căsătoriți, dar în acest caz înseamnă că recent de tot avusese loc căsătoria. Stăteau mînă în mînă, ochi în ochi, cu priviri duse, absenți pentru toată lumea înconjurătoare. Da, îmi aduceam aminte de acele senzații și sentimente plăcute care te încearcă atunci cînd ai douăzeci și doi de ani, cînd ești îndrăgostit pînă peste urechi și te afli cu *ea* în excursie, duminica, pierduți în pădure. Anul nostru 1940 ? O poveste din alte vremuri pentru acești tineri îndrăgostiți. Bătălia de la Stiklestadt [1]...
Dar cred că Sander nu-i vedea. El se afla departe, în tovărășia unui pîlc de oameni arși de soare, cu paisprezece ani în urmă.
După vreo oră ne continuarăm drumul. Se înnourase și ningea ușor, mici fulgi albi, ca și cînd o lebădă uriașă, de deasupra norilor, ar fi fost jumulită de o mînă invizibilă.

Am mers pînă la căderea întunericului. După aceea am aprins un foc, am stat două-trei ore tăifăsuind cu cîte

[1] Sau Stiklarstad, lupta în care a murit regele norvegian Olaf II Diggra, supranumit cel sfînt (1030).

o cafea în față, apoi ne-am cuibărit în sacii de dormit și am tras un somn zdravăn.
Reproduc mai jos o parte din lămuririle — sau comentariile, dacă se poate spune așa — făcute de Sander în această parte a excursiei.

— Îmi dau seama, spunea el (asta se întîmpla joi seara, la hotel, după ce ne întorsesem de la doctor) îmi dau seama că am fost absurd în seara aceea, la Oslo. Sau, în orice caz, că ți-am lăsat impresii din cele mai proaste.
Dezgustători oameni ! De cîte ori mă aflu în preajma lor sau a ce e în legătură cu ei, simt că se răscolește ceva în mine.
Dar au fost — îți dai seama — și oameni plămădiți din alt aluat.
Puțin cîte puțin înțelesesem că dacă am fi avut ceva mai mult timp la dispoziție și dacă am fi putut acționa mai pe față, ne-ar fi urmat sute. Dar ce zic eu „sute" ? Mii ! Căci chiar și în condițiile în care acționam noi, tot a trebuit să refuzăm o sumedenie de oameni care ar fi vrut să meargă cu noi. Dar cu ce să-i hrănim, ca să nu mai vorbim de altele ?
Nu-i puteam lua cu noi decît pe cei mai buni ; iar aceștia trebuia să fie gata imediat și să aibă alimente din gros, să-și umple sacii.
La urma urmei, ce le ofeream noi de se înflăcărau atît ? Căci se înflăcărau, te asigur.
Nu le-am spus-o niciodată, dar le-am fi putut spune. Le-am fi putut spune așa : — Dacă veniți cu noi, nu vă putem promite decît mîncare puțină, somn puțin, multă trudă, nici o simbrie, ciorapi uzi și aspri, rufe slinoase, mereu alte și alte canoane, iar dacă sînteți grozav de norocoși — sau nenorocoși, cum vreți s-o luați — un glonț în frunte sau în burtă. Citări pe ordin de zi ? Glorie ? Mențiuni în ziare ? Decorații ? Carieră ? Nici pomeneală de așa ceva.

Cu toate astea se găseau unii cărora li se părea că oferta era excelentă.
Să fi constituit oare Sven o părticică din acel secret ? Uneori aveam impresia că îi licărește pe față un fel de lumină. Cred însă că intram, din cînd în cînd, într-o stare vecină cu exaltarea, și în asemenea momente ți se întîmplă să vezi atîtea.
Totuși, cred că am găsit explicația. În orice caz, o parte din ea.
Noi reprezentam *ceva deosebit,* aceasta e fondul chestiunii. Ceva aparte față de existența sigură și confortabilă de toate zilele.
Eram bărboși, jegoși, rufoși, înspăimîntători, dar eram — cum să spun eu ? — eram un fel de eroi, reprezentam aventura, lumea legendelor.
Chiar așa ! Patria și toate celelalte ! Țara năpădită de tîlhari și așa mai departe ! Asta era cheia înțelesului și juca rolul cel mai important. Pentru unii, chiar decisiv. Erau mulți care gîndeau astfel — le-o citeam în priviri :
La dracu ! Mucezesc aici în pace și onor, îndopîndu-mă de trei-patru ori pe zi. Oamenii ăștia, însă, pe legea mea, vin cu altele, îți dau altceva : nesiguranță, primejdie, poate și foame, riscuri — dar ce vînătoare, ce emoții ! Poate și moartea ? Se prea poate. Dar...
O, statul nostru fericit și prosper ! Siguranță, siguranță, de o sută de ori siguranță...
Mai e vreun lucru pe care să-l fi uitat, în marea lor înțelepciune, onorabilii noștri conducători ?
Își închipuie ei că poporul norvegian așteaptă să iasă la pensie numărîndu-și banii strînși la ciorap și pregătindu-și un culcuș cald pe un colț de sobă ?
Dar poate că au dreptate venerabilii noștri șefi. Poate că, de fapt, asta și fac cei mai mulți. Cine poate ști ?...

Ai observat, probabil, că uneori cam ezit cînd e să recunosc anumite puncte și locuri de prin comunele astea, relua el, într-alt rînd (cred că asta a fost în timpul popasului de la cabană). Acum pot să-ți spun care-i explicația. E din cauza tuturor acestor grajduri

și hambare noi, mari și arătoase, vopsite în roșu. Astea nu erau pe vremea aceea. Acum sînt.
Sînt răspîndite, mii și mii, pe întreg cuprinsul Norvegiei. Cele mai multe, clădite chiar în timpul războiului.
Bineînțeles, e foarte posibil ca multe din ele să fi fost construite cu toată onestitatea, cinstit, ca o încoronare a multor ani de trudă și renunțări. Aș dori să cred asta.
Dar nu toate. Am trecut în timpul acestei excursii pe lîngă unele în care — dacă ții minte, iar dacă nu, îți reamintesc acum — am intrat, dar n-am stat mult. Parcă aud : „Luați-o din loc ! Dacă trece un avion german și vede atîția oameni în curte, numaidecît trîntește o bombă. Și pentru bomba asta, numai *voi* ați fi vinovați !"
Cînd văd prin curte acareturile astea noi și frumoase, îmi vine nu știu cum.
În 1942 și '43 eram medic la un spital, nu contează unde. Aveam rații fixe de hrană și de toate cele necesare. Numai că rațiile astea nu erau îndestulătoare. O serie de alimente mai speciale nu se puteau nici ele procura, căci sărmanii noștri bănuți erau puțini.
Știam însă că asemenea alimente se găseau pe la fermele din jur, unde erau vîndute cu prețuri de speculă. Și în timp ce se vindeau la prețuri de speculă, noi asistam la înălțarea acareturilor astea.
Medicul-șef avea un anumit fel al său de a-și manifesta indignarea. De pildă, desena un afiș, pe care avea de gînd să-l tipărească în douăzeci de mii de exemplare și să-l prindă pe pereții noilor hambare din toată țara. Îmi amintesc textul :

Acest monument
e ridicat în memoria anilor de război și de bursă neagră,
cînd țăranii norvegieni
vindeau nemților la preț legal,
iar norvegienilor pe un preț de zece ori mai mare.

Ehei, și toată mîndrețea asta de femei, exclamase altădată Sander (pare-mi-se că la foc, cînd pregăteam cafeaua).
Îmi amintesc în special de femeile de prin gospodăriile mici — căci mai mult printr-astea am intrat. Cu timpul ni se făcuse lehamite de gospodăriile înstărite, și asta din multe motive. Nici nu mai puteam suporta orice. Căci adevărul e ăsta, că dacă un om mic stă într-o fermă mare, atunci ferma îl stăpînește pe om, și nu omul, ferma. Pe deasupra, la fermele mari exista telefon și alte chestii de-astea, și era destul de ușor ca, la nevoie, să anunți poliția sau pe șeful de post. Așa că, încet-încet, ajunsesem să preferăm gospodăriile mici ; în gospodăriile mici, dacă vrei să știi, găsești oamenii cei mai de ispravă. N-au cine știe cîtă știință de carte, dar și-au întrebuințat ochii cu folos, văzînd și cîntărind cîte puțin din toate.
Țin minte femeile micilor gospodari, și chiar cîteva neveste de țărani înstăriți...
Nu știu dacă faptul că femeile sînt, atît de des, mai inimoase decît bărbații e un semn de sănătate morală sau de decadență. Căci ai putea spune : Bine, dar în cazul de față bărbații au fost aceia care a trebuit să plece și să fie împușcați ! Da, însă lucrurile nu s-au întîmplat așa... În Norvegia e așa cum ți-am spus eu — îți dau cuvîntul de onoare — căci în perioada aceea am învățat să pătrund în așa-zisul suflet popular, pînă în cele mai tainice ascunzișuri. Fiindcă erau vremuri de răscruce, nu era timp pentru prea multă viclenie ; oamenii își dezvăluiau atît cinstea, cît și rușinea, în mijlocul drumului, dacă se poate spune așa...
Exemple ?
N-am vreme pentru toate. Dar colo — lîngă pădurea aia tăiată, o vezi ? — am mas peste noapte într-o casă. Nu era casă de muncitor cu ziua, ci aproape o mică fermă. Nu se afla nici un neamț în comună, iar în casă, după cîte putusem afla, erau oameni de încredere. De aceea am văzut lucrurile în toată realitatea lor.

Dimineaţă ne-au pus la dispoziţie tot ce se găsea prin casă. Femeia a pregătit masa. Bărbatul şedea întins în pat ; se lungise imediat ce şi-a dat seama ce fel de oameni sîntem. Era răcit, pretindea el. Sau poate că răcise chiar atunci, cred eu. Aşa că pe el nu l-am mai văzut. Femeia însă...

Cînd a înţeles că vine ceasul plecării, a început să strige : „Hans ! Ole !“ Şi au apărut, mergînd agale, doi inşi ca de 20-25 de ani. Îi văzusem de cu seară, fiecare în colţul lui, fără să scoată o vorbă. Nişte flăcăi zdraveni, dar atîta tot. Un pic cam posomoriţi, cam întunecaţi la faţă ; înţelegi ce vreau să spun ?

Hai, pregătiţi-vă raniţele, luaţi-vă puştile şi duceţi-vă şi voi ! le-a poruncit femeia.

Cei doi arătau ca şi cînd li s-ar fi citit sentinţa de condamnare la moarte. Totuşi au început, supuşi, să-şi tîrîie picioarele în direcţia raniţelor, a puştilor şi a ce le mai trebuia.

Călcau îndesat şi-şi ridicau picioarele cu greutate, de parcă ar fi mers prin mlaştini.

Era clar că nu puteam lua cu noi asemenea specimene. De asta ne-am dat seama, imediat, toţi.

— I-am putea pune să taie lemne şi să care apă, a sugerat unul.

Pînă la urmă Sven i-a spus femeii pe un ton politicos — se pricepea la asta, poţi să crezi — că nu mai era loc în detaşament pentru nimeni.

— Spune-le însă că pot să se echipeze şi să pornească spre Lillehammer ! a adăugat el.

Pe vremea aceea credeam că e suficient să ajungi la Lillehammer, ca s-o duci numai în cîntece şi voie bună.

— Mi-am închipuit eu ! a oftat ea. I-ai cîntărit pe amîndoi şi i-ai găsit prea uşori.

Venind vorba de femei, Sander ajunse la alt subiect : Fetele.

— Fetele ?... Se înţelege că am avut de-a face şi cu ele ! Ce vrei ?... Şapte-opt inşi, mai tîrziu zece sau doisprezece, pînă la urmă peste douăzeci, bărbaţi în putere care trec prin sate, ajung pe înserat şi pleacă dimineaţa. Îţi dai seama că au avut şi fetele un cuvînt de spus.

Cei mai mulți erau oameni chipeși, după calapod norvegian. Unii dintre ei, însă, destul de simpli ; nu auziseră în viața lor de regula aceea de a păstra discreție în jurul femeii iubite, regulă pe care bărbații au deprins-o pe măsura dezvoltării culturii și civilizației. Dar n-a fost nici o nenorocire că n-o cunoșteau. Abia dacă apucam să zărim chipul vreunei fete, cît despre nume... Nu-l știa nimeni sau, în cel mai fericit caz, era uitat.

Nu m-ar mira, totuși, să aflu că de-a lungul rutei noastre ar crește un număr oarecare de eroi mititei. Există un fel de înțelepciune biologică în asemenea împrejurări. Bărbații pleacă la război, nimeni nu știe dacă se mai întorc vreodată. Ce-i de făcut ? Să ne îngrijim de alții, să facem noi soldați...

Îmi amintesc în special de una. O zvîrlugă dată dracului de chipeșă. Trebuie să știi că n-am dus-o numai într-un post pe vremea aceea, cînd umblam ca niște vagabonzi prin coclaurii Norvegiei. Desigur, cam aduceam noi eu o șatră de țigani. Dar și țiganii... Nu stăruie în jurul lor un aer ca de legendă ? Nu se găsește ici-colo, pe la ferme și gospodării, cîte un semi-țigan ? Ei bine a fost ceva între fata asta și unul din grup. Era fiica fermierului, ce mai ?... La drept vorbind, ea moștenea ferma. Și nu era o fermă mică, și nici ea o fată proastă.

Dimineața, zor-nevoie să meargă și ea cu noi. Își pusese echipamentul complet de schi, ranița, pușca. Căci avea și armă ; era membră a unei asociații de tir, fusese la vînătoare, împușcase cocoși sălbatici, elani. Așa că de ce, adică, n-ar putea merge și ea la război, să împuște o duzină de nemți ?

Tot Sven a trebuit să intervină și în cazul ăsta, explicînd că, din pricina consecințelor probabile, și a unor complicații de diferite feluri — cred că a pomenit și de anumite legi trupești — cu multă părere de rău nu poate fi înrolată în detașament.

S-a înfuriat în așa hal și au apucat-o atîtea pandalii, că la plecare am lăsat-o plîngînd și bătînd din picioare.

— Cine a fost Făt-frumosul ?

— Eh ! răspunse Sander, evaziv. Careva din grup.

În sîmbăta Paștelui ne scularăm o dată cu zorii, ne pregătirăm în grabă și plecarăm. Automobilul trebuia să ne aștepte la una din răspîntii, la ora zece, și să ne ducă direct la poziția ocupată în 1940, lîngă cotitura drumului. După aceea ne gîndisem să rămînem peste noapte la o cabană, să spunem la revedere atît Cadillacului, cît și șoferului, și să ne înapoiem la Oslo cu trenul, cînd vom avea chef. Sander telefonase proprietarului cabanei încă de joi seara și aranjase totul. Omul nu mai avea camere libere, dar auzind că este vorba de Sander, promisese că va aranja, totuși, ceva.

Dimineața era senină, calmă și rece. Pîrtia se prezenta excelent : vreo doi centimetri de zăpadă uscată, pe crusta de gheață. Soarele străbătea din cînd în cînd printre norii subțiri dinspre răsărit, iar umbrele noastre se profilau ca niște vedenii albastre dincolo de luminișurile deschise, depășind uneori cu un metru și ceva cîte un brad pudrat cu brumă și zbătîndu-se tot timpul să se țină după noi.

A fost o cursă ușoară : povîrnișuri line, crustă rezistentă, așa că ne-am putut ține alături de pîrtie ; și de data aceasta am ajuns mai devreme cu o oră la locul de întîlnire. Ne-am scos schiurile și ranițele și ne-am așezat pe sacii de dormit. În fața noastră, aproximativ zece kilometri pe jos, puteam zări lacul Mjøsa. Spre nord plutea o ceață subțire, dar dacă ar fi fost complet senin, cred că am fi putut zări Lillehammerul, în curmătura dinspre apus, la o depărtare de trei-patru mile. Drept în spatele nostru se afla o fermă arătoasă, destul de mare, cu clădirea principală vopsită în alb și cu hambar solid, dar nu nou.

— Dinadins am ales răspîntia asta, zise Sander. A fost, pentru noi, o răscruce hotărîtoare.

Am ajuns la ferma de colo puțin după căderea serii. Unul din membrii detașamentului mai fusese pe aici și știa că o locuiesc oameni de treabă, în care puteam avea încredere.

Drumul era anevoios, pe lîngă că mai și merseseră mult în ziua aceea. Erau morți de oboseală, dar plini de

speranță. Peste cîteva zile urma să fie la Lillehammer, capătul tuturor încercărilor.
Cei de la fermă i-au primit bine pe musafirii aceștia nepoftiți și i-au poftit în bucătăria încăpătoare, unde i-au ospătat pe săturate. Se mai pusese încă o masă căci numărau, pe atunci, peste douăzeci.
Cînd Sven le-a spus că au de gînd să ajungă la Lillehammer, Sander a observat că bărbatul și femeia au schimbat între ei o privire ; dar era prea trudit ca să dea vreo importanță faptului. Ceilalți erau, de asemenea, la capătul puterilor ; mulți dintre ei adormiseră la masă.
O dată ajunși în hambar, unde tocmai își pregăteau culcușurile de paie, țăranul grăi :
— Mi-e cam greu să v-o spun, dar... Cel mai bun lucru e să spui adevărul, nu-i așa ? Trupele noastre au părăsit Lillehammerul ieri — dacă nu chiar alaltăieri — și se retrag prin valea Gudbrap.
Auzind așa, multora le-a fugit somnul. Au început să-l descoasă mai cu de-amănuntul pe țăran. Dar omul nu știa nici el prea multe. Negreșit, mai erau lupte în munți, pe lîngă Tretten ; dar retragerea continua, și — precît se părea — destul de rapid.
Dar nu avea nici un rost să se mai discute la o oră așa de tîrzie, și încă în hambar.
Unii dintre camarazi căzuseră claie peste grămadă în fîn și dormeau buștean. Alții abia se mai puteau ține pe picioare.
— Pe mîine ! a încheiat Sven. O să vorbim despre asta, mîine dimineață.
— O mie de ani de-aș trăi, noaptea aceea mi-ar fi imposibil s-o uit, spuse Sander.
Ședeam întinși pe un fîn bun și uscat. Un fîn uscat care îl făcea cînd pe unul, cînd pe altul să strănute. Era și greu să dormi din cauza strănuturilor. Și, ca să fiu sincer, nu numai dintr-a lor.
La început am apucat noi să ațipim, căci prea eram sleiți, dar ne-am trezit curînd ; și, după aceea, adio somn.
Cam intrasem la idei.

În ce mă privește, cred că în noaptea aceea mi-a trecut pentru prima dată prin cap — și încă foarte serios — ideea că nemții vor pune laba pe țărișoara asta a noastră. Cînd totul conspiră împotriva noastră (și m-am gîndit imediat la zăpada aceea fleșcăită) și cînd totul și toate te trădează... E imposibil, dar pînă la urmă *asta* se va întîmpla.

N-am prea dormit în noaptea aceea și mărturisesc cinstit că de cîteva ori cred că am și plîns.

Fără să fac din asta o afacere de stat, am căutat, totuși, să nu-mi dau pe față amărăciunea. Știam cum privesc oamenii pădurilor asemenea slăbiciune, ce mare rușine li se pare lor să te apuci să bocești ca femeile.

Atunci am auzit un scîncet. Și am auzit și altele în noaptea aceea.

Căci n-am fost singurul care se înjosea și jelea ca o muiere. Din toate părțile, din dreapta, din stînga, auzeam prin întuneric icnete și suspine. Ceilalți nu se comportau ca mine. Eu am oarecare rutină în a-mi măslui sentimentele. Ceilalți nu aveau. Nu erau în stare să se stăpînească și să lăcrămeze doar pe tăcute. Își mărturiseau rușinea și mîhnirea față de toată lumea sau, dacă vrei, față de tot hambarul.

Știam cît se chinuie și ei să-și stăvilească lacrimile, ce rușine le e că-i ia cu el talazul plînsului. Și îmi părea așa de rău de ei, încît tocmai această părere de rău m-a făcut în cele din urmă să-mi învingă propria mea criză.

Așa s-a scurs toată noaptea.

Dimineața, mulți erau furioși: „Ce zici? Zici că ai auzit ceva? Boceam eu, ca un țînc? Eu? Fă-te încoace, scîrnăvie, să-ți..."

O parte din furia asta secretă era îndreptată și împotriva lui Sven, se-nțelege. El îi ademenise și-i tîrîse în toată istoria asta.

Nu știu ce s-ar fi putut întîmpla în dimineața aceea. Rezolvarea acestei situații — căci a rezolvat-o — a fost, desigur, cea mai importantă sarcină pe care Sven avea s-o aibă în toată campania.

Cum a rezolvat-o ? Ei bine, aproape că nici nu e de explicat, atît de simplu a fost.
Doar cu doi n-a scos-o la capăt. Erau dintre aceia care ni se alăturaseră în ultimele zile. Ăştia şi-au pus pur şi simplu schiurile, ne-au spus că se săturaseră de copilăria asta, mersi şi la revedere, şi duşi au fost.
Noi însă am rămas. Cei mai mulţi dintre noi investiseră prea mult în acea aventură, pentru a abandona totul fără *să facă* ceva.
Dar mă gîndesc la ceilalţi. Ar fi putut să ne snopească în bătaie, pe Sven şi pe mine, înainte de a se întoarce acasă cu conştiinţa oarecum împăcată.
A luat însă cuvîntul Sven.
În felul lui măsurat, a spus doar atît, că trebuie să facem ceea ce socotim că este drept ; el nici nu putea, nici nu voia să ne împiedice. În ceea ce-l priveşte, el voia, bineînţeles, să meargă mai departe.
— Cred că s-ar putea, totuşi, să trecem pe lîngă nemţi, prin vreun loc sau altul, probabil pe la nord de valea Gudbrand ! a mai adăugat el.
Aşa că am rămas. Şi ne-a fost şi — cum să spun eu ? — ne-a fost şi un pic ruşine.
Ţin minte ca acum ce i-a spus ceasornicarul : „Eşti scrîntit al dracului, şi asta o ştii şi tu. Iar aventura asta în care vrei să ne bagi, e doar o copilărie, m-am cam lămurit eu. Eşti însă neajutorat, ca un copil. Aşa că nu cred c-o să te las să pleci singur în munţii ăştia sălbatici."
În momentul acela s-a petrecut un lucru dintr-acelea care pe un biet om slab de înger l-ar putea face să creadă măcar o clipă în providenţă. Fiindcă ni se oferi o şansă extraordinară.
Mai tîrziu m-am gîndit că, poate, nu era totuşi atît de extraordinară. Dacă ţi-ai băgat în cap că vei realiza ceva — aşa cum îşi băgase în cap Sven — şi dai mereu numai de pocinoguri, însă nu te dai bătut, o dată şi-o dată tot trebuie să ai noroc, nu-i aşa ? Cît despre providenţă — dacă a existat sau dacă există, vreau să

spun — ea nu ne-a jucat decît o farsă ; căci ultima ei carte a fost tot cu ghinion.
În sfîrşit... Nici nu apucase să-şi termine ceasornicarul fraza — frază care a fost decisivă pentru toţi — că au apărut două autocamioane pe culmea dealului. Coborau direct spre răspîntia unde ne aflam noi, aşadar chiar spre răspîntia asta ; iar cînd primul şofer ne-a văzut, a oprit şi a întrebat dacă nu sîntem cumva noi aceia care trebuia să mergem la lucrările de drumuri.

Aici ajunsese Sander cu povestirea, cînd apăru Cadillacul, pe coama dealului. Cîteva minute după aceea ne continuam călătoria în limuzina de lux.
...Asemenea coincidenţe, mici şi neînsemnate, nu pot schimba cu nimic faţa lucrurilor.
Sander îşi urmă relatarea în maşină. Nu-l mai interesa instalaţia de ascultat. În relatările sale nu era nimic care să poată fi folosit împotriva vreunei fiinţe vii.
Cele două autocamioane fuseseră rechiziţionate de nemţi. Trebuiau să adune oameni de-a lungul parcursului şi să-i transporte la deal, la drumul care se repara mai sus de Lillehammer.
Şoferii erau băieţi isteţi. Cînd au înţeles cu ce fel de lucrători au de-a face, s-au luminat la faţă şi au spus că, oricum, ei puteau să-i transporte pînă la drumul care domina Lillehammer-ul. După aceea, dacă o ştergeau lăsînd drumul în plata Domnului, ce vină aveau ei ?
Dar imediat unul din ei a căzut pe gînduri. Auzise ştirile din cursul dimineţii. Se pare că retragerea se efectua foarte precipitat. Nu era sigur că-i chiar aşa de simplu să-ţi croieşti drum pînă la linia norvegiană a frontului ; trebuia să mergi pe drumuri vicinale, să escaladezi munţi...
În cele din urmă a găsit ceva care i se părea lui că e soluţia cea mai bună.
Se născuse într-un sat de munte — chiar în satul în care aveau să-şi ocupe în aceeaşi zi poziţia de luptă. Le-a indicat şi numele locului. Cunoştea drumul şi răs-

pîntia, cunoştea cabana şi pe proprietarul ei, îl cunoştea pe şeful de post, îi cunoştea pe cei patru ţărani stăpîni ai păşunilor din partea locului.
Propunerea lui suna aproximativ astfel, şi a fost expusă cu o figură gravă, ca de înmormîntare :
Dacă n-ar fi fost doar un biet şofer paşnic pe o rablă de autocamion, dacă n-ar fi fost prins cu arcanul de nemţi ca un animal, dacă ar fi vrut să se lupte, atunci ar fi dat dracului valea Gudbrand. Da, pentru că era limpede ca lumina zilei că intenţia englezilor era tocmai să imobilizeze cît mai mulţi nemţi cu putinţă în valea Gudbrand, iar în timpul acesta ei să înainteze rapid spre sud din Namsos, să ocupe Trøndelag şi Trondhjem şi să înainteze în goană mai departe, prin Dovre, să coboare prin văi şi să-i arunce pe nemţi în mare, pe partea asta. Şi atunci răscrucea de drumuri la care se gîndea el, rămînea locul cel mai nimerit. Poziţia aceea ar fi ca un fel de avanpost. Aşa că dacă ar fi fost el în locul unui asemenea grup de soldaţi i-ar fi pus un pistol în ceafa şoferului la care se gîndea în acel moment şi i-ar fi ordonat : „Ne duci pînă dincolo de Gudbrand şi ne urci la răscrucea aia ! Dar ceva mai repede, altfel ajungi la Domnul Nostru înainte de a apuca să spui Tatăl Nostru !

Restul a mers atît de uşor, încît era aproape plicticos. Maşina avea permis de liberă trecere şi toată trupa era constituită din nişte civili norvegieni scoşi la corvadă, de către nemţi.
Au ajuns pe la amiază la răspîntia despre care vorbise şoferul. Mai înainte văzuseră unde se afla şeful de post, cabana şi — lucru la fel de important — magazinul.
Avusese dreptate şoferul. Locul acela constituia o poziţie de invidiat. Găsiseră pînă şi o întăritură de buşteni, nu atît de mare cum avea să devină mai tîrziu, totuşi, pentru început, bună. S-au hotărît să rămînă aici.
— Aveam senzaţia că toată viaţa mea n-aş fi făcut alta decît să umblu şi iar să umblu, pentru ca, la un moment

dat, pe neașteptate, să mă văd, în sfîrșit, și la destinație, acasă, spuse Sander.
Au avut cîteva ore de furcă. Au început prin a face ordine în cămăruțele cabanei și în cele două hambare mici. Într-una din camere exista o sobă ; în cealaltă, doar un cămin. Lemne uscate se aflau din belșug, iar pentru cei ce preferau să doarmă afară, se găsea fîn. O mulțime de lucruri trebuiau puse la punct și reparate, dar autocamioanele erau înzestrate cu tot felul de unelte, iar cu Amund și ceasornicarul ca îndrumători, lucrul mergea ca pe roate.
Sander, împreună cu șoferul băștinaș au fost trimiși la negustor.
— Și, fiindcă veni vorba despre negustor, făcu Sander o digresiune, pe legea mea, ajunsesem să constatăm că și în rîndurile negustorilor există mai multe specii. Unii din ei se comportau ca și cînd nu trăiau pe pămîntul ăsta decît ca să facă studii preparatoare pentru iad, unde, de asemenea, aveau să fie tot negustori, pentru a refuza să le dea osîndiților bere pe datorie, cînd mor de sete.
Bonuri de rechiziție ? În prăvălie la el se obișnuia să se vindă numai pe bani. Se prea poate ca oamenii din comună — care puteau plăti — să aibă și ei nevoie de acele mărfuri.
Totuși, exista și alt soi de negustori. Dacă au primit vreodată despăgubire pentru lucrurile pe care le rechiziționam ? Biletele noastre de rechiziție erau *all right,* săracele ; bănuiesc însă că unii dintre negustori nu le-au prezentat niciodată ca să le schimbe în bani, ci au preferat să le păstreze ca amintire.
Negustorul de aici făcea parte din categoria celor de treabă. Într-adevăr, nu ne-a lipsit aproape nimic cele zece-douăsprezece zile cît am stat acolo ; și ține cont că în cele din urmă ajunsesem aproape patruzeci de inși, numai sus, pe poziție. E drept că mai căpătam cîte ceva de pe la ferme și de pe la cîteva gospodării mici : cartofi, slănină și alte de-astea. Aveam — poate ți se pare curios — dar din cînd în cînd aveam impresia că

devenisem foarte populari. Încet-încet, au venit să ne îngroaşe rîndurile vreo zece, cincisprezece oameni din comună, în frunte cu şoferul unuia dintre autocamioane ; pînă una alta, îşi băgase maşina în grajdul fermei. Pe deasupra aveam pîndari şi informatori pretutindeni pe la ferme şi gospodării. S-ar fi zis că tot satul avea de adus la îndeplinire o misiune.
Pe celălalt şofer l-am trimis înapoi în aceeaşi seară. Trebuia să declare că fusese silit, cu pistolul în ceafă, să ne ducă în cutare loc — un loc care se afla pe acelaşi drum, dar cu vreo zece kilometri mai sus. Mai trebuia să spună că eram un fel de bandă de tîlhari şi că n-aveam decît cîteva puşti. Speram că nemţii vor trimite o patrulă ca să se holbeze la noi. Şi nu ne înşelasem. Chiar aşa avea să se întîmple.

Tîrziu, în cursul după-amiezii, a sosit şi clipa solemnă a instalării mitralierei. Sven însuşi conducea lucrările. Unul din ajutoare era Sander, iar ceasornicarul, al doilea.
Totul a mers bine şi în ordine pînă la un anumit punct. După aceea n-a mai mers tot aşa de bine.
Sven s-a ridicat, la un moment dat, în picioare. Era, ca şi ceilalţi, scorojit şi tuciuriu la faţă, dar în clipa aceea se făcuse galben-pămîntiu.
— Lipseşte percutorul, a anunţat el. Căutaţi-l în sac.
L-au căutat. Au scotocit de mai multe ori prin afurisitul de sac. L-au întors pe dos. L-au scuturat. De percutor, nici urmă.
Mai rămînea geanta cu piese de rezervă.
Au deschis-o cu băgare de seamă, deşi ştiau ce vor găsi sau, mai bine zis, ce nu vor găsi.
Nimic, nici acolo.
Sven şi Sander n-au mai avut nevoie să se înţeleagă prin vorbe. Cunoşteau explicaţia acestui lucru, ca şi a mai multora.
Locotenentul Halvorsen, care îi ajutase să împacheteze mitraliera, rămăsese cîteva minute singur, în timp ce ei pregăteau sania pe schiuri.

Așa cum ședea crăcănată pe picioare, frumoasa, brava lor mitralieră valora exact cît greutatea ei în fier vechi.

— Dacă nu înțelegi singur ce-am simțit noi atunci, n-are nici un rost să-ți mai explic ! zise Sander.
Tîrîsem blestemata aia de mitralieră peste munți și văi, peste alți munți și alte văi, iarăși și din nou, treizeci-patruzeci de mile peste buturugi și pietroaie. Drept e că o mai cărasem și în automobil cîteva etape, dar mici. Ne chinuisem cu ea urcînd-o pe povîrnișuri abrupte, alunecasem cu ea la vale, pe pîrtiile pentru bușteni, unde preferam să ne rupem mîinile și picioarele, decît s-o ciocnim. O dată, pe o ceață deasă, doi oameni au rămas cu ea spînzurată pe marginea unei prăpăstii — era un abis de vreo zece metri, o moarte sigură pentru cei doi dacă lucrurile ar fi mers prost. Dar au ținut sania de funie — jumătate din ea atîrna în aer — alți doi i-au apucat de picioare, pe ăștia doi i-au ținut alții, și dracu știe cum de-au putut să tragă din nou sus fierul ăla vechi, cu o gingășie și o băgare de seamă de parcă ar fi fost un prunc adormit.
Zile și nopți, și alte zile, și alte nopți, am tot tîrît-o peste coclauri, pe cărări abrupte, prin fleșcăială de zăpadă, prin ceață și frig.
Nu-mi închipuisem niciodată că putea să existe pe lume atîta zăpadă dezghețată ca aceea prin care am înotat noi, în Norvegia, atunci, în aprilie 1940. Ne înfundam pînă la genunchi, intram pînă la brîu, dar blestemata de sanie se ținea mereu după noi, legată de funie. Adesea se scufunda și ea și dispărea sub zăpadă. Mergeam pe crusta desfundată care se spărgea uneori pe neașteptate, vîrfurile schiurilor ni se înfigeau în pămînt, cădeam în nas și, ca și cum n-ar fi fost de ajuns, ne mai trăgea și sania cîte o bușitură în spate.
În nopțile geroase aveam grijă să învelim sacul cu fîn. Ne purtasem aproape ca niște ucigași, în orice caz ca niște hoți, ca niște ticăloși, pentru a ne procura ulei bun care să nu înghețe dacă temperatura cobora cu

cîteva grade sub zero. Ei bine, ne aflam acum la sfîrșitul lui aprilie și ne socoteam scăpați de griji, cînd... hop, descoperim că mitraliera era inutilizabilă. O cărasem în sicriu și rostisem Tatăl Nostru întru veșnica ei pomenire, o visasem noaptea, ne gîndisem la ea ziua. Și acum, iat-o ! Nu mai făcea nici cinci parale. Rămăsesem jur împrejurul ei, roată, tăcuți, ca în jurul unui mormînt. Nu s-a auzit măcar o înjurătură. Halvorsen ? L-a salvat moartea. Era membru al N.S. cînd m-am întors toamna la Oslo. A murit însă liniștit și pașnic în patul său — am auzit că de o infecție a sîngelui — prin toamna lui 1943.

Tot Sven și-a revenit și de astă dată primul.
„Bănuiesc că mîine o să ne și trezim cu prima patrulă germană, a spus el (aveau să treacă totuși două zile). În acțiunile lor mai mari de recunoaștere, obișnuiesc să trimită douăsprezece pînă la optsprezece oameni prevăzuți cu o mitralieră. Trebuie să încercăm să le capturăm mitraliera."
După asta și-a expus planul, care de altfel a și reușit apoi, grație unei șanse fantastice, recunosc.
La început însă, am avut ghinion.
Proiectul de a mă trimite la Oslo după alt percutor, precum și după ceva muniție, s-a născut după capturarea mitralierei germane. Fără acest prim succes, înainte de el, n-am fi putut elabora un asemenea plan. Dar dacă vrei să-ți imaginezi cît de descurajați am fost în acea primă zi, pot să-ți spun numai atît, că negustorul ne trimisese o sticlă de rachiu — „cîte o dușcă, acolo, după ce vă instalați", cum spunea el. Și chiar așa era : cîte o înghițitură de fiecare. Admirasem îndelung sticla, o mîngîiasem, ba unii executaseră și un dans războinic în jurul mesei pe care o pusesem. Ei bine, află că, descoperind lipsa percutorului, am și uitat de ea. Cînd am intrat înăuntru, pe seară, am găsit-o stingheră și părăsită pe masă. Sven, fără un cuvînt, a pus-o pe o poliță ; crezi că a protestat cineva ? N-a protestat nimeni. Asta era starea noastră sufletească în seara aia de pomină.

Dar am avut grijă s-o golim însă pînă la ultima picătură în ziua în care am amplasat mitraliera germană.

Pe la trei după-amiază, maşina stopa la faimoasa răspîntie. Coborîrăm.
Mai întîi ne luarăm rămas bun de la şofer, înţeleşi să ne transporte bagajele la cabană, cu excepţia schiurilor, de care aveam nevoie la coborîre. El intenţiona să ajungă pe înserat la Lillehammer sau, dacă avea chef — expresia este a lui — să ţină drumul direct pînă la Hamar. La despărţire îi făcurăm cîteva cadouri şi ne despărţirăm de el cu toate formulele de consideraţie reciprocă. Anton părea cu totul uitat. Cît despre raportul prin care voiam să-l previn pe Gundersen în legătură cu instalaţia de ascultare, aceasta era acum altă chestiune.
După ce maşina se pierdu în depărtare, răsuflarăm puţin, apoi privirăm cu luare-aminte panta deschisă situată între pădure şi drum. Lui Sander îi evoca atîtea şi atîtea amintiri din trecut.
După chiar spusele sale, nu aveam ceva de făcut acolo. Dar putea să fie destul de interesantă revederea acestor locuri, deoarece ne aflam chiar în regiunea în care ne propusesem să ajungem.
Pînă şi eu îmi puteam da seama că povîrnişul rămăsese surprinzător de neschimbat. Bineînţeles, nu se mai aflau mitraliere camuflate ; dar întăritura de buşteni rămăsese la locul ei, chiar la intersecţia drumurilor ; cu timpul, buştenii aveau să fie luaţi, desigur, de camioane şi transportaţi la vreun gater.
Eram în 17 aprilie, cu paisprezece zile mai devreme decît în primăvara în care fusesem eu acolo, în 1940. Dar fie că primăvara venise anul acesta mai de timpuriu, fie că... Pesemne că iarna căzuse foarte puţină zăpadă, căci costişa împădurită arăta ca o seră. Ori poate că vreun vînt de sud topise mai repede zăpada. Oricum pe pantă nu se afla nici pic de zăpadă, ca şi în urmă cu patrusprezece ani.
— Hai să urcăm ! propuse Sander.

O luarăm pe potecă, printre brazii piperniciți și nu după mult eram pe tăpșanul unde se afla cabana.
Se mai construiseră două cabane noi, din lemn de brad galben-deschis cioplit cu barda; se vedeau încă nodurile negricioase și rășina care răzbătea prin crăpături. Se mai ridicaseră, de asemenea, două hambare noi, cu grajduri, din scîndură nevopsită.
Nici un om.
Cu toate că nu petrecusem acolo decît o seară și o noapte, și asta cu patrusprezece ani în urmă, îmi putui da seama că nu mai era ca odinioară. Deasupra tăpșanului și a pădurii plutea liniștea, dar nu liniștea aceea seculară care învăluie adesea căsuțele de munte vechi și într-o rînă, cu ușorii roși de vreme și cu sute de nume sau inițiale scrijelite în lemn, cu cuțitul, spre a aminti de una sau de alta, de o sîmbătă petrecută cu slujnica de la vaci sau de un dans pe tăpșan. Nu liniștea care se așterne după detunături, larmă și încleștări, o liniște populară de vestigii și amintiri: uite urma glonțului care a trecut pieziș prin odaie și a sfărîmat aparatul de radio; aici e cealaltă gaură, lăsată de glonțul care l-a nimerit pe Ola în umăr, cînd s-a speriat și s-a ascuns înăuntru, ca să fie la adăpost! Nu era decît liniștea rămasă în urma a trei dulgheri care meșteriseră o baracă, apoi își luaseră ibricul de cafea și-și văzuseră de drum.
— Hai îndărăt, zise Sander. Aici n-avem nimic de făcut.
Dar după ce se așeză pe întăritura de bușteni, spre a se odihni o clipă, vechile amintiri parcă prinseseră viață.
— Ce poziție! exclamă el. Vezi tu coama aceea de munte care merge spre nord, pe partea de răsărit, și închide panta asta însorită ca un zid? Continuă încă vreo cinci kilometri spre nord, prin păduri. Pe versantul celălalt e abruptă ca un zid, de nici nu te poți cățăra pe ea.
„Dar brîul acela de stînci înalte de un metru, spre dreapta? Îți poți închipui un parapet natural mai bun?

După fiecare ciocnire, stîncile rămîneau marcate de noi scrijelituri — pentru că nemții, evident, n-au tras tot timpul prea sus...
Apoi schimbă vorba, trecînd la alt subiect. După ce s-au văzut cu două mitraliere, Sven l-a repartizat pe Sander, împreună cu un mic grup la extremitatea de nord a culmii aceleia, cu una din mitraliere, pentru cazul cînd nemții, primind informații complete asupra poziției lor, ar fi trimis la deal un detașament de schiori pentru a le cădea în spate.
— A fost însă inutil, căci nemții n-au făcut niciodată o asemenea încercare, nici chiar în ultima zi.
În timp ce Sander povestea, începui să umblu încoace și-ncolo, ceva mai sus de tăpșan. Nu știu nici eu după ce umblam. Sander se ridică și el și se apropie de mine.
— Colo, jos, între cele două stînci, se afla mitraliera, îmi arătă el. Drumul cel mai scurt de acolo pînă în pădure trecea pe lîngă desișul acela de salcă.
În momentul acesta mă împiedicai cu vîrful bocancului de ceva.
Era un băț sau ceva asemănător, ieșind din pămînt doi-trei centimetri, tocmai de ajuns ca cineva să se poticnească.
Mă aplecai să văd mai bine bățul sau ce-o fi fost el. Dar nu era băț. Era...
Îl apucai și trăsei de el, scoțîndu-l afară.
Era un cuțit cu plăsele zdravene. Fusese înfipt cu putere în pămînt, așa că numai partea de sus a mînerului îi mai rămăsese afară. Îl acoperise de tot rugina.
La vederea lui, Sander se așeză pe tăpșanul înghețat.
— Ia stai să-l văd mai bine, spuse el.
I-l dădui. Îl întoarse de cîteva ori pe o parte și pe alta.
— E cuțitul lui Sven, zise. Avea o zgîrietură pe mîner ; știu că o dată a încercat să bată un cui cu el. Uite, încă se mai poate vedea.
Rămase un răstimp astfel, privind țintă în fața lui, fără a vedea însă nimic. Gîndurile îi rătăceau departe.
— Am știut-o totdeauna, vorbi el în cele din urmă. Și am știut-o absolut sigur. Totuși e straniu să te afli în

fața celei mai de pe urmă și mai decisive certitudini. Aveam noi, Sven și cu mine, un fel de înțelegere. Chiar eu o propusesem, înainte de a ocupa poziția de aici. Cred că era vorba de o reminiscență din vreo poveste citită cine știe cînd... Anume, am propus, ca, în cazul cînd unul dintre noi se va afla în pericol, un pericol inevitabil, de bună seamă, și își va da seama că este pierdut, să înfigă cuțitul în pămînt, ca un fel de semn, dacă mai avea putere s-o facă.

Eu unul n-am luat-o chiar în serios ; a fost doar așa, o simplă vorbă.

Iată însă că atunci cînd l-au nimerit, în timp ce zăcea la pămînt, și-a adus aminte de învoiala noastră. Tăpșanul era reavăn, așa că n-a fost nevoie de cine știe ce forță ca să înfigă cuțitul în pămînt.

Ei, și la urmă a crescut iarba și l-a acoperit. Paisprezece ani...

Se ridicase în picioare, scuturîndu-se, mașinal, de gheața topită și de cetină. Ținea cuțitul în mîna stîngă.

Porniram pe tăpșan, la vale. Ajunși la întăritura de bușteni, Sander se așeză iar pe un trunchi, rămînînd o vreme pe gînduri, tăcut. Cînd deschise gura, vorbea așa de încet, încît aveam impresia că eu sînt acela care vorbește. Se adresa sieși, locului acela, cerului, tuturora și nimănui.

— Știi tu, șoptea el. Nu mă pot împăca de fel cu gîndul ăsta. În orice caz, pînă în ziua de astăzi nu m-am putut împăca.

A fost... o mare inutilitate : asta a fost. Pericolul ca nemții să ne încercuiască și să ne fragmenteze, sau să se ia după noi prin pădure și să ne captureze, era ca și inexistent. De altfel nici n-au încercat vreodată așa ceva.

Atunci de ce s-a sacrificat ?

Dar mă mai întreb, din cînd în cînd, și altceva : ce scop a avut toată aventura asta ?

Fiindcă expediția asta a noastră, poziția ocupată aici, n-au întîrziat cu o singură zi măcar cucerirea Norvegiei de către nemți, nu, nici chiar cu un ceas. Am trimis pe

lumea cealaltă cîteva duzini de nemți, asta e tot ce am făcut, iar noi am pierdut trei oameni. Diferența asta nu înseamnă că eram mai grozavi ca nemții — căci nemții știau să se bată — ci că noi ne aflam pur și simplu pe o poziție avantajoasă, de invidiat.
Poate vor spune unii că, în fond, e o treabă folositoare să împuști hitleriști. N-au decît să spună.
Măcar de mi-ar demonstra cineva că am adus vreun serviciu cuiva sau am realizat ceva.
— Uiți — intervenii eu că Vera și-a făcut din asta rațiunea ei de a fi. Sau o minciună vitală, numește-o cum vrei. Plus un fiu. Cred că s-ar putea spune că acest fiu este, într-un fel, rezultatul acțiunii voastre.
Sander făcu un gest de nerăbdare, ca și cînd ar fi alungat ceva.
— S-o lăsăm pe Vera. Vera și-ar fi putut confecționa oricînd o minciună vitală, cum spui tu. Și un copil. Parcă asta-i problema ?
Nu. Eu mă gîndesc la celelalte, la tot ce nu s-a întîmplat, la tot ce n-a avut nici un efect practic.
Poate că este necesar să fii exemplu. Sven a susținut asta întotdeauna. Se pare că era, pentru el, o idee esențială.
Și a dat exemplu. Numai că nimeni nu l-a luat în seamă. Pînă și puținii care cunosc toate astea, își bat joc de el. Dar nouă sute nouăzeci și nouă de oameni la mie din țara asta — ba un procent și mai mare — nici n-au auzit de el. Iar el și-a jertfit de bunăvoie viața pentru țara asta — sau ceea ce dorea el să fie țara asta — dorință izvorîtă din credința în ea.
Zadarnic. Nu pot să mă împac cu ideea asta, și pace. Pentru că gestul lui, contribuția lui, a fost ca o sămînță căzută pe pămînt pietros și, în consecință, e ca și cum n-ar fi fost niciodată înfăptuită.
Toți cei care au adus un aport mediocru sau îndoielnic — sau s-o luăm și așa — au adus o contribuție cît de cît limpede, doresc ca timpul acela să fie uitat. Și întrucît majoritatea guvernează — ești democrat convins, după cîte știu — atunci tot ce înseamnă contribuție nobilă, rară și sublimă trebuie dată uitării, mai ales

dacă această contribuţie sublimă îi demască, fie şi indirect pe cei ticăloşi şi laşi, adică pe cei mulţi : o faptă ca asta poate părea chiar suspectă. Sven era un tip cam bizar... Parcă avea ceva straniu într-însul, ca şi cum ar fi fost oarecum dezaxat. Părea, pe atunci, prin '40, că este cam sărit...
Ei bine, ştiu dinainte ce vrei să spui : că în asemenea cazuri nu e vorba numai de calitate, ci şi de cantitate. Dacă ar fi fost sute ca el, sau mii, sau cel puţin zece mii, acest război curios ar fi devenit ceva la care am fi putut să ne gîndim cu mîndrie, cu un fel de mirare amestecată cu bucurie. Şi ar fi fost o epocă de graţie, nu una de restriste.
N-a fost să fie, însă, aşa ; şi cu asta, basta.
Se ridică şi mai scutură o dată ceva de pe haine, tot maşinal, cu gîndurile aiurea.

Puţin după aceea pornirăm înapoi, spre cabană.

III

...ȘI DUPĂ ACEEA NU MAI E NIMIC

Înapoi la prezent

Şi astfel ne-am întors în 1945.

Din chiar clipa în care am găsit cuţitul ruginit, am simţit, în ce mă priveşte, că excursia noastră luase sfîrşit. Sander, evident, simţea şi el acelaşi lucru.

— Sînt cam mîhnit, zise el după ce ne înapoiarăm la cabană.

Era între mese. Afară, vreme frumoasă. Aveam la dispoziţie camera cu cămin.

Şi continuă :

— În fond, nu ştiu după ce-am umblat ; şi cred că acelaşi lucru este valabil şi pentru tine. De un singur lucru îmi dau seama : că ceea ce am căutat n-am găsit.

Dacă stau să mă gîndesc mai bine, cred că speram să regăsesc ceva din vremurile acelea trecute şi uitate. Şi cum adevărul trebuie să rămînă adevăr, trebuie să recunosc că ici şi colo tot am mai întrezărit cîte ceva. Da, mi-am mai apropiat puţin trecutul.

Chiar şi *lucrurile* au venit mai aproape, mirosul, gustul, senzaţiile fizice pe care le încercam seara...

De pildă, mi-am adus pe neaşteptate aminte de rosătura de bocanc care mi-a amărît ultimele două zile de marş. Mi-am amintit chipurile multora dintre oameni mai bine decît înainte. Asta

m-a ajutat să-i recunosc mai uşor, chiar dacă unii din ei s-au schimbat într-atîta, încît...
Pe deasupra, ne-am apropiat ceva mai mult şi de Sven, nu ţi se pare ? Oricum, ne-am apropiat destul de mult încît să pot înţelege că frazele pe care le tot citează Vera nu sînt decît nişte simple inveţii, nişte absurdităţi. E drept că nici n-am găsit altele care să le înlocuiască pe cele debitate de Vera.
Pe vremea aceea — ştii şi tu — nu era prea vorbăreţ. Avea însă mereu cîte un zîmbet de încurajare pentru acela din noi care era cel mai obosit, mai încercat şi mai deprimat. Bineînţeles, el era acela care mergea tot timpul înaintea noastră, ca un nor protector, ziua, şi ca o coloană de foc, noaptea. În privinţa asta, nici o îndoială. El era sufletul nostru înflăcărat. Smintitul nostru număru unu, dacă vrei.
Enigma Sven rămîne, totuşi, enigmă.
De-aş putea înţelege, măcar, pentru ce a rămas în urmă atunci, în ultima zi...
Dar, ce să mai vorbim ? Mai sînt încă atîtea taine, mai mici, dar tot taine, care mai persistă încă.
Ce l-a făcut pe Erik să-şi lase treburile sale, iar pe Amund să-şi părăsească soţia, casa, căminul ?
Sau poate că în aceşti paisprezece ani trecuţi de atunci, ne-am distanţat noi, prea mult, de toate aceste raţiuni secrete ? Să fi rămas el dincolo de orizontul nostru moral şi sufletesc ?
Vezi tu, mi-a venit o idee care nu-mi prea place.
Întreabă-l pe un soţ ceva mai în vîrstă care, timp de paisprezece ani, a dormit tihnit alături de soţia sa — un om care s-a păstrat destul de bine, doar că s-a îngrăşat puţin, a deprins cîteva tabieturi şi a devenit ceva mai comod ; din fericire, însă acelaşi lucru e valabil şi pentru ea ; cu alte cuvinte o căsnicie reuşită şi armonioasă — ei bine, întreabă-l dacă îşi mai aduce aminte cum se simţea pe vremea cînd era atît de îndrăgostit de fata tînără şi suavă care era, pe atunci, nevastă-sa, încît fericirea putea friza uneori disperarea, da, pentru că fericirea îi era atît de mare încît ameninţa să-i modifice structural sufleteşte şi să-l îm-

pingă în pragul spaimei — întreabă-l, repet, dacă-şi mai aduce aminte ce sentimente şi senzaţii îl încercau cînd trebuia să se furişeze afară din oraş, noaptea, simţînd nevoia să cînte de bucurie sau, poate, să lăcrimeze cu fruntea sprijinită de trunchiul unui mesteacăn... Sau întreabă-l dacă-şi mai aminteşte de seara cînd credea că totul s-a isprăvit şi alerga spre mare ca să se arunce în ea, dar s-a răzgîndit apoi, pentru că nu voia totuşi să-i rezerve ei acel triumf — întreabă-l, te rog, dar priveşte-l drept în faţă. „Da, cum să nu, mi-a-duc aminte !“ o să răspundă el cu o privire cam somnoroasă. Dar dacă mai există într-însul *puţină* onestitate, întrebarea ta va trezi ceva în sufletul său, o nostalgie, un sentiment de vinovăţie, un regret pentru lucrurile pe care nu le-a cultivat cum se cuvine şi le-a lăsat să se năruie în ţărînă. „Da, cum să nu, mi-a-duc aminte, o să spună el... adică...“ Nu crezi că tot aşa s-a întîmplat şi cu noi ?

— Nu ştiu, răspunsei. Dar, în primul rînd, nu e vorba de paisprezece ani. Din 1945 pînă acum sînt numai nouă. În al doilea rînd, cred că pot să-ţi spun : Sven n-a fost niciodată o enigmă. Îl deosebea doar faptul că avea într-o măsură, ceva mai mare, calităţile pe care ni le recunoaştem şi nouă înşine, atunci ca şi acum, căci anii aceştia n-au fost nici pentru noi mai îngăduitori.

Cît despre gestul lui ultim, suprem, sînt sigur că l-am putea înţelege, dacă i-am cunoaşte motivele.

Sander tăcu. Eu, de asemenea. N-aveam chef să exprim ceea ce gîndeam.

Ceea ce am reuşit să găsim în această excursie-reconstituire, reflectam eu, sînt în cel mai fericit caz, fragmente ale unui mit dintr-un continent scufundat.

Dar, în ce mă priveşte, tot realizasem ceva.

În ultimele zile nu mai întrebam : „Ce spunea Sven ? Ce făcea Sven ?“

Devenise de prisos.

Dintr-un motiv sau altul reuşisem, într-o oarecare măsură, să-mi dau seama treptat, fără să mai întreb,

ce spusese şi ce nu spusese Sven, ce făcuse şi ce nu făcuse.
Chiar şi tăcerea lui îmi devenise elocventă.
De cîteva ori făcusem greşeala să-i citez lui Sander vorbe rostite de Sven. Într-una din aceste ocazii m-a privit ţintă şi, cred, uluit :
— Exact aşa a accentuat şi el, atunci. Întîi a spus cum, de altminteri, mai spusese şi altădată. „Ar fi necesar, poate, să dăm un exemplu !“ Apoi a adăugat, dar încet, ca şi cînd şi-ar fi vorbit mai mult sieşi : „Chiar şi un exemplu absurd ?“
— Dar de unde o ştii tu ? Eu o uitasem demult. Abia acum îmi aduc aminte. Ţi-am reprodus-o cumva atunci, în toamna lui '40, cînd ne-am întîlnit de cîteva ori ?
I-am spus că, probabil, aşa se întîmplase. Am păstrat pentru mine „secretul“ *ghicirii* gîndurilor şi a exprimărilor lui Sven, dacă se poate spune aşa.
Cu o ciudată senzaţie de ceva învechit, ceva definitiv expirat, mă gîndeam acum la ziua în care mă angajasem în această excursie cu speranţa — una dintre cele două speranţe duşmănoase — de a găsi dovezi că Sven fusese propriu-zis un erou frazeolog şi un impostor intelectual care, destul de adevărat, reuşise să se amăgească pe el însuşi, aşa cum mă amăgise pe mine şi pe toţi ceilalţi atît amar de ani.
Nu fusese aşa. Asta, însă, o ştiusem tot timpul, cu aceeaşi certitudine cu care ştiam că ziua urmează nopţii.
Cît despre frazele acelea sentenţioase ale Verei, nu aveau nimic enigmatic în ele. Vera începuse prin a înflori cutare sau cutare replică a lui Sven — sau, poate, a altcuiva — pînă cînd i se păruse că fraza este suficient de strălucitoare pentru a fi putut fi rostită de un erou. Şi astfel, cu timpul, o frază a născut alta, şi aceasta alta...
Era ceea ce s-ar numi o naştere virginală.
O mistificare săvîrşită cu cea mai bună intenţie din lume !

Sander stătea ca pe ghimpi. După cîte puteam observa, pregătea o lovitură care îi repugna lui însuşi.
— Cred că putem s-o căutăm pe Vera şi să-i povestim despre cuţitul ăsta, zise el.

În seara de Sîmbăta Mare, ca şi în cea mai mare parte a zilei de Paşti, am fost singur. Sander avea de aranjat cîteva mici chestiuni, nişte capete de aţă pe care — dacă tot se afla aici — voia să le înnoade. Avea de discutat cu proprietarul cabanei şi cu soţia acestuia. Trebuia să se ducă la şeful de post şi la negustor, şi, în sfîrşit, socotea că e bine să le dea bună ziua — în cazul că se mai găseau pe aici — tuturor celor care, într-un fel sau altul, perticipaseră la acţiunea din 1940. Aceasta i-a luat oarecare timp, cu toate că reuşise să împrumute rabla de automobil care aparţinea cabanei. Cadillacul mai rămăsese o vreme, în curtea cabanei, atît în sîmbăta Paştilor, cît şi în dimineaţa de Paşti ; Markussen şedea în camera cu şemineu sau colinda prin împrejurimi ; noi căzuserăm însă, tacit, de acord să renunţăm pentru cîtva timp la şoferi de lux şi la limuzine elegante.
Căci Markussen nu plecase nici la Lillehammer, nici la Hamar. În schimb, cea mai drăguţă dintre vilegiaturiste îşi adusese aminte că avea neapărat de rezolvat o chestiune la Hamar în seara de Paşti, aşa că trebuia să plece cu o zi mai înainte decît plănuise. Cum Markussen avea de făcut acelaşi drum, lucrurile se potriviseră de minune : în felul acesta avea asigurat transportul pe gratis.
Între timp, Markussen reuşise să se aciueze la o fermă din apropiere.
În ziua de Paşti, puţin după prînz, dispărură în sfîrşit şi Markussen şi Cadillacul şi tînăra care avea de rezolvat o treabă atît de importantă la Hamar.
Celelalte tinere s-au uitat lung şi cu jind în urma Cadillacului, neascunzînd că despre treburi de-astea importante mai auziseră ele. Una susţinea că ştie ea un caz cînd, în urma unei astfel de curse gratuite cu maşina, s-a născut un copil.

Un tînăr, însă, a zăbovit cel mai mult în curtea cabanei. A stat pînă cînd s-a stins departe, în vale, ultimul refelex albăstrui al limuzinei și după aceea iar a mai stat.

În după-amiaza de Paști am colindat agale, de unul singur. Era o vreme mohorîtă și frig ; pîrtia de schi era, însă, bună și am putut face o mică plimbare prin împrejurimi, dar m-am întors destul de curînd. După atîta umblet prin munți, terenul mi se părea prea comod. Și n-avea decît să fie. Îmi dădeam seama că, pentru vacanța asta, terminasem cu schiurile.

Rămăsei o vreme în cabană, tăifăsuind cu proprietarul ei. Începuse să îmbătrînească, se plîngea el ; și era, desigur, adevărat, căci doar nu întinerise în acești ani ; în rest, se întîmplase însă cu el așa cum se întîmplă cu mulți oameni de la munte, anume că, la ei, îmbătrînirea constă în faptul că devin ceva mai tari la lemn și mai scorojiți la coajă, și că părul și barba amintesc din ce în ce mai clar de lichenii care spînzură în copacii bătrîni.

Mă întrebă de Vera — și-o amintea bine. Auzind că avusese un fiu după noaptea petrecută la cabană, fu atît de mîndru, de parcă ar fi participat el însuși la asta.

— Păcat că Sven ăla a murit și a lăsat o așa mîndrețe de fată ! spuse.

Era curios să știe dacă se remăritase ; cînd află că se considera văduvă de război și că se gîndește și astăzi la Sven, fu de părere că acesta-i un lucru foarte frumos, dar prea frumos ca să poată fi și adevărat.

— Că în ziua de azi cam așa se întîmplă. Cică : a ta, în vecii vecilor. Asta, acum, de Paști. La anul, tot de Paști, iar a ta, în vecii vecilor. Numai că a altui bărbat. Da, tot pe veci, numai că a altuia. Pentru că acum s-au scurtat și mai tare veciile astea. De la Paști și pînă la vacanță, gata o veșnicie. Atît. Nici măcar din Paști în Paști.

O conversație ca aceasta își are și ea folosul ei, căci mai trece timpul. Dar dintr-un motiv sau altul tot se

sfîrşeşte. În cele din urmă plecai la ferma de alături, unde Sander şi cu mine căpătasem o odaie şi o cămăruţă.
Timpul se scurgea anevoie, aşa cum se întîmplă cîteodată cînd ai rezolvat pe neaşteptate o problemă pe care începuseşi s-o crezi insolubilă sau cînd problema s-a rezolvat de la sine, fără ca tu să fi mişcat un deget.
Iar problema mea şi a Verei se rezolvase. Nu ştiu bine cînd, dar asta nu mai avea importanţă.
Vera fusese a lui Sven. Îi devenise amantă o dată pentru totdeauna şi trebuia să rămînă mai departe în acest rol. Toate raporturile dintre mine şi ea nu constituiau decît o aiureală confuză, declanşată de întîmplare şi alimentată de caracterul meu nesuferit care nu mă lăsa să mă resemnez în postura de numărul doi. Trăsătura asta specială de caracter am avut-o, după cît mă cunosc eu, dintotdeauna. Iată însă că în cursul acestei excursii neobişnuite devenisem şi mai conştient de ea, începînd — cel puţin aşa credeam eu — s-o consider cu mai multă luciditate. Era vorba — îmi spuneam — de o nouă viziune asupra lucrurilor.
Schimbarea se produsese pe nesimţite. Am devenit conştient de ea abia pe tăpşan, după descoperirea cuţitului ruginit. Atunci mi-a devenit limpede că, pe coordonatele sale morale şi sufleteşti, Sven mă depăşea. N-a fost de loc dureros, pentru mine, s-o recunosc; dimpotrivă, mi-a liniştit cugetul.
Greu mai trecea timpul! Aşteptîndu-l pe Sander în camera construită numai din bîrne, mă întrebam dacă nu cumva plictiseala rămîne unicul duşman al omului eliberat de orice probleme.
În fine, se înapoie Sander.
Dacă în ajun fusese cam posomorît, azi se afla într-o dispoziţie excelentă.
— Afirmaţia ta că nu-i de ajuns numai calitatea, ci că trebuie şi cantitate, se dovedeşte a fi justă! începu

el. Localnicii de pe aici au asigurat şi cantitatea. Am avut cu noi, pe poziţie, cincisprezece oameni din partea locului ; dacă îi mai punem la socoteală pe toţi cei de jos, din sat, care ne-au ajutat într-un fel sau altul, ajungem la cel puţin o sută. Faptul este explicabil. Aici se consideră o onoare a fi participat la acţiunea de atunci. Sau, în orice caz, ca un lucru bun.
Moartea lui Sven a făcut o impresie cu totul deosebită. Nu-i vorba — ferit-a Sfîntul ! — să filozofăm sau să sforăim vorbe mari despre sacrificiul vieţii şi alte chestii de-astea. Dar faptul că Sven a căzut, ca şi Amund, ca şi ceasornicarul, a dovedit că acţiunea lor implica oarecare riscuri.
Şi mai e ceva care mă face să cred că acţiunea noastră a avut şi merite : pe toată durata războiului, în satul ăsta n-a existat nici un nazist.
O altă trăsătură pozitivă : după ce luptele din sudul ţării au luat sfîrşit — în linii mari, vreau să spun — atunci cînd Sven a dat ultima sa bătălie, n-au rămas pe aici ferme mistuite de foc. Cînd erau întrebaţi, locuitorii din vale declarau că nici măcar nu auziseră despre noi — sau, în cel mai bun caz, că parcă-parcă se zvonise că s-ar fi aciuit pe undeva nişte zăluzi, dar aiurea, pe aici nu.
Asta e o comună *paşnică !* a spus şeful de post colonelului german.
Era acelaşi şef de post care mă ajutase la procurarea muniţiilor.
Pauză.
— Cînd au făcut ordine pe terenul cabanei din vale, au găsit ciolanele carbonizate ale unui om. Nerodul care le-a găsit le-a pus pe un dîmb, la marginea pădurii, şi le-a lăsat acolo. Cînd oamenii mai cu cap au venit să le ia de acolo pentru a-i face lui Sven o înmormîntare după cuviinţă, dispăruseră ! Fie că le căraseră fiarele, fie că netotul uitase unde le-a pus.
Din nou tăcere.

— Nemții și-au ridicat morții și răniții, continuă Sander. Au fost patru-cinci răniți și vreo duzină de morți, așa cred oamenii care au văzut mașinile.
Dar Sven n-a rămas în urmă, atunci, numai și numai ca să mai omoare niște nemți. Altul a fost motivul. Dar care ?
Intervenii cu o vorbă din bătrîni :
— La ce bun să mai dezgropăm morții ?

A doua zi de Paști, dimineața, ne luarăm rămas bun de la cabană și de la personalul de serviciu și, după vreo două ore de mers cu automobilul, ne înghesuirăm într-un tren arhiplin. Apropiindu-ne de Hamar, aglomerația devenise atît de mare, încît invidiam pînă și sardelele dintr-o cutie ; ele, cel puțin, stau culcate ; noi ne chinuiam în picioare. Pe deasupra îmi călca pe nervi și veselia zgomotoasă a celorlalți călători. De pe culoarul ticsit se auzeau trei patefoane de voiaj țipînd simultan trei melodii diferite. Iar aerul era atît de greu, că putea fi tăiat cu cuțitul și servit ca piure de mazăre, cui i-ar fi plăcut un asemenea piure de mazăre, bineînțeles.
Dar tot tineretul acesta bronzat strălucea de sănătate. Trenul își micșoră viteza, treptat, scrîșnind din frîne, ca și cum ar fi stat pe gînduri, și în cele din urmă opri la peronul principal din Hamar. Sander și eu ne uitarăm unul la altul.
— O mașină ? întrebă el.
În regulă. Ne luarăm rucsacurile și ne smulserăm de pe culoar. Aveam impresia că ne-am născut a doua oară, oameni în toată firea. La ieșire chemarăm un taxi și rostirăm cel de-al doilea cuvînt :
— Oslo !
Bani aveam. Cu tot bacșișul dat șoferului, excursia ne costase puțin. Îndreptîndu-ne spre ținuturile de cîmpie din Hedemark, Sander spuse :
— Mă știi că-mi iubesc poporul ; la timpul său eram gata să-mi dau viața pentru el ; dar prefer să-l înghit în porții mici, și nu prea multe ore în șir !

Era o adevărată uşurare să călătoreşti într-o maşină obişnuită, fără izolaţie dublă, fără telefon între tine şi şofer şi fără aparat secret de înregistrare. Ne-am dezmorţit mădularele, am aprins cîte o ţigară, apoi iar ne-am mai dezmorţit. Mici tufe de piciorul-cocoşului pe marginea drumului, ogoare cu secară verde, resturi de zăpadă ici şi colo, prin viroage şi pe pantele dinspre nord ; primăvara era pe drum, iar noi călătoream spre sud în întîmpinarea ei.

numărul doi

ÎN CEEA CE MĂ PRIVEȘTE, AVEAM ȘI EU cîteva capete de aţă pe care trebuia să încerc să le reînnod. Fireşte, dacă se mai lăsau înnodate. În chiar ziua înapoierii, seara, îi telefonai Annei. Ea tocmai sosise — adică se întorsese de două ore şi apucase să culce copiii. Totul era în ordine.
— N-ai vrea să ne vezi ce bronzaţi sîntem ? propuse ea.
Nu-mi mai rămînea decît să mă arunc într-un taxi şi să mă duc să-i văd.
Nu exagerase. Se făcuse smead-aurie ca o amandină şi arăta mai bine decît în ultima vreme.
Mărturisindu-i aceasta, înflori la faţă, de plăcere.
— Crede-mă, îmi spuse, dacă ar trebui să fiu arsă pe rug de vie, şi ai veni tu să-mi spui că sînt drăguţă, aş uita de rug şi m-aş simţi fericită.
Îi răspunsei că, după cîte ştiam eu, nu-i venise nimănui ideea s-o ardă pe rug. În rest, se cunoaşte cît de colo că nu-mi simte lipsa.
— Dacă duc lipsa cuiva şi această absenţă mă face să sufăr — sufăr lăuntric, copil mare şi prost ce eşti ! mă admonestă ea. Nu mă vîntur de colo pînă colo ca să fac paradă. De altfel şi tu arăţi bine. Ţi-a priit excursia cu Sander.
Îi strecurai, pe ocolite, că începusem a crede că în curînd aveam să dau de capătul tunelului prin

care bîjbîiam de cîteva săptămîni. În orice caz, aveam o vagă impresie că încep să zăresc lumina zilei.
— Capătul tunelului, zici ? spuse ea. Dacă ceea ce spui este adevărat, înseamnă că ai început să vezi şi cealaltă parte a zînei tale. Iar zînelor le atîrnă la spate cîte o coadă de vacă, trebuie să ştii asta.
Curios cum de putea să cunoască atît de bine o femeie fictivă pe care n-o văzuse niciodată...
— Citesc gîndurile ! replică ea laconic, răspicat şi sigură de sine.
— Atunci nu te-am pierdut, Anna ?
Drept răspuns, se apropie şi se lipi strîns de mine.
— Asta-i partea tristă, şopti, că toate prostiile pe care le-ai făcut în ultimele săptămîni n-au avut alt rezultat decît să mă facă pe mine şi mai... da, m-au făcut să fiu şi mai proastă.
Voia să ştie pentru ce nu mă pot întoarce imediat acasă.
Îi explicai că în primele zile tot n-avea să fie cine ştie ce plăcere cu mine, pentru că aveam de pus la punct o chestiune care de-aici încolo avea să-mi răpească mai toată ziua.
Şi era adevărat. Dar tot aşa de adevărat este că nu voiam să revin la ai mei fără ştirea Verei. Trebuia să am mai întîi o întrevedere cu ea.
Intrai cu Anna în odaia copiilor. Dormeau şi, în timp ce dormeau, păreau tot două amandine şi ei, dar ceva mai mici.
Plecai după aceea. O maşină mă duse pînă la văgăuna în care locuiam, unde, în aceeaşi seară, continuai să scriu toate acestea.
Erau mai multe lucruri pe care intenţionam să le pun pe hîrtie negru pe alb, ca să mi le fixez cît mai bine. Era bine să încep cu ceea ce era neplăcut, cu aspectele dezagreabile ale acestei istorii, aspecte cărora voiam să le aflu cît mai repede o explicaţie, o scuză, în lumina — ca să zic aşa — a noii mele viziuni a lucrurilor.
Însă această viziune nu era, de fapt, chiar aşa de nouă.

După ce o anumită trăsătură de caracter ți-a amărît toată viața sau cel puțin atîta timp cît îl poți rememora, ar trebui să fii orb pentru ca, într-o bună zi, să nu devii conștient de această deficiență.
Iar eu mă chinuisem destul cu meteahna asta. Cîteodată mă lăsa în pace, și încă destul de mult, încît mă simțeam tentat să-mi spun : „Ai să vezi că te vei tămădui !"
Alteori se manifesta cu atîta perfidie, că părea a fi devenit cu totul altceva, contrariul ei, într-o atare măsură încît putea să mă amăgească și pe mine, și pe ceilalți.
În sfîrșit mai erau cazuri în care se întețea ca la un semnal secret, răgea ca o fiară și mă domina în întregime, alterîndu-mi toată ființa, ca și cum aș fi îmbrăcat o piele de lup.
Prin urmare : Nu mă puteam resemna cu nici un chip să fiu numărul doi ; niciodată nu m-am împăcat cu gîndul ăsta. Totuși realitatea este că am fost, și nu o dată. Parcă mă guverna o lege naturală, un destin nemilos.
Pe de altă parte, pe celălalt plan al conștiinței, eram convins — cu atît mai mult cu cît ajunsesem la vîrsta înțelegerilor și a discernămîntului — că nu este vorba nici de legi naturale, obiective, nici de destin. Era mai curînd un fel de idee fixă.
Judecînd rațional lucrurile, ar fi trebuit să și rîd. Bunul simț elementar îmi spunea că nu eram eu numărul doi mai mult decît mulți alții, la drept vorbind decît toți ceilalți.
Repet : judecînd rațional. Dar nu rațiunea hotărîse pînă atunci, ci simțămintele. Iar simțămintele acestea îmi spuneau că sînt blestemat și osîndit să fiu în vecii vecilor numărul doi, că niciodată n-am fost altceva, că această condiție de numărul doi era o cușcă în care aveam să stau pururi închis, și dacă uneori, și în treacăt, îndrăzneam să-mi imaginez că eram în sfîrșit liber, numaidecît o încasam peste degete, și-mi sîngeram botul de zăbrelele acestei eterne cuști, ca și cînd niște forțe nevăzute s-ar fi coalizat să mă țină

pentru totdeauna între gratii. Dar nici nu voiam să mă resemnez ; smuceam şi zgîlţîiam de drugi, spumegam şi urlam de furie, blestemam pe Dumnezeu, pe diavol, destinul, pe semenii mei, totul şi toate, dar zadarnic.

În definitiv, cu ce nu voiam şi nu puteam să mă împac ? Cu condiţia însăşi de a fi numărul doi sau cu protestul fără sens împotriva acestei condiţii ? Cine poate şti ?

Ştiam perfect că dacă m-aş fi dus la un psiholog de-ai noştri, moderni, acesta m-ar fi privit cu un aer protector şi mi-ar fi spus :

— V-aţi împotmolit într-o stare de spirit pur şi simplu copilărească. Pentru că, dragă prietene, orice om născut din femeie *a fost* cîndva, în copilăria sa, sau numai şi-a închipuit că este, numărul doi. Dumneavoastră, ca fiu mai mic, poate că aţi acumulat acest simţămînt într-o doză dublă. Trebuie să evadaţi din această ambianţă sufletească nocivă şi să deveniţi liber...

Asta o ştiam şi eu, căci doar nu eram un biet nou-născut. Dar o asemenea explicaţie nu mă mulţumea. Căci dacă toţi — sau aproape toţi — încearcă acest sentiment, înseamnă că toţi, sau aproape toţi, ar trebui să gîndească şi să simtă ca mine, dacă nu totdeauna, măcar din cînd în cînd, atunci cînd li se aminteşte în chip ceva mai brutal această poziţie avută încă de la plecare. Dar nu erau mulţi care să-mi semene. Ajunsesem un bun cunoscător în materie şi-mi recunoşteam de la distanţă, după miros, propria-mi speţă, nu cunoşteam decît vreo cîţiva, şi îi evitam pe cît posibil. Căci dacă unul dintre ei şi-ar fi băgat în cap ideea fixă că, în raport cu mine, el este numărul doi, tot iadul s-ar fi dezlănţuit, fie pentru el, fie pentru mine, fie pentru amîndoi. Bine, în orice caz, n-ar fi fost.

Aşa s-a întîmplat cu Gabriel Jansen şi cu mine.

Am reuşit să mă comport atunci în mod atît de viclean, încît m-am înşelat şi pe mine şi pe el, consecinţele fiind neplăcute pentru amîndoi.

Deşi fusesem tot timpul colegi de clasă, nu mă apropiasem cine ştie ce de el. Prieteni îmi erau Sander şi cîţiva băieţi din banda lui. Gabriel era un tip liniştit, aproape invizibil, sîrguitor, ordonat, puţin cam plicticos. La învăţătură, numărul unu eram, incontestabil, eu. Singurul care ar fi putut să-mi ameninţe locul întîi era Sander, dar pe el nu-l interesa asta. La sport, eram oarecum egali, şi Sander, şi eu. Gabriel venea, şi aici, cu mai multe lungimi după noi.
Dar iată că în clasa întîi de liceu s-a petrecut în el o schimbare. Parcă înflorise. Lucrul s-a făcut remarcat mai întîi la sport. Noi ne antrenam cîte puţin, mai mult din amuzament. Şi iată că într-o bună zi Gabriel fie că ne-a întrecut la fugă, fie că a sărit mai mult la triplu-salt. Iarna, a cîştigat de cîteva ori şi pe pîrtia de schi.
Pe la Crăciun a început să-mi ameninţe şi poziţia de numărul unu la învăţătură.
„A-ncălecat cumva pe dracu ?“ mă gîndeam.
Cred însă că altceva era în capul meu.
În ianuarie şi februarie, poziţia mea era categoric periclitată.
Atunci am născocit ceva despre care nimeni nu ştie pînă în ziua de azi, în afară — cred — de Gabriel şi de mine.
La drept vorbind, n-ar fi trebuit să fiu chiar alarmat. Urmam secţia reală şi acolo materia principală e matematica. Iar la materia asta Gabriel nu se descurca prea bine. Oricît ar fi înflorit el şi oricît de asiduu ar fi tocit, n-ar fi putut depăşi limita mediocrităţii.
Asta fiind situaţia, am început să-l meditez, pe ascuns, la matematică.
Abia mai tîrziu, mult mai tîrziu, mi-a devenit clar mobilul secret al acestui ajutor pe care i-l dădeam. Nu eram încîntat să triumf asupra lui, speculîndu-i punctul slab. Voiam să-l ajut în a-şi depăşi această slăbiciune şi totuşi — însă numai după aceea — să-l învinge.
Sute de ore mi-am bătut capul cu el. Întrucît eram de aceeaşi vîrstă şi mă luptasem eu însumi cu pro-

blemele la care el se împotmolea, l-am putut ajuta mai bine decît oricare alt profesor, căci știam pe ce să insist. Pînă la urmă Gabriel s-a pus la punct cu aproape toată materia din manuale.
După aceea a venit examenul. El a avut noroc, eu puțin ghinion, și astfel m-a întrecut cu un punct.
Reușisem să fac minunea ca amîndoi să fim numărul doi.
Vanitatea lui trebuie să fi fost, dacă era posibil, și mai susceptibilă ca a mea căci — sînt convins — n-a reușit niciodată să uite că mie trebuia să-mi fie recunoscător. În orice caz, înflorirea i-a încetat și a redevenit același de mai înainte, un tip silitor, cu destule calități, dar șters.
Ani și ani de zile eu am trăit, însă, cu convingerea că nu făcusem decît să fiu pur și simplu drăguț cu el, să-l ajut.
Dar n-am făcut tot timpul doar experiențe piezișe, ca aceasta. Altfel, ar fi trebuit să-mi ies din minți. Cu Sander nu m-am luat niciodată la întrecere în felul acesta și, în plus, țineam la el cu adevărat.
Dacă e să spunem adevărul, trebuie să mărturisesc că treceau uneori luni întregi, chiar și ani, fără ca această idee fixă a mea să-mi joace vreo festă, să se manifeste la modul dureros.
Asta înseamnă că eram fericit ?
Poate că eram, însă numai pînă în ziua în care am simțit că-mi lipsește prietenul care mă tot îmboldea în coaste.
Asta era :
Dacă, într-un fel sau altul, aș fi reușit să scap de această dispoziție funciară, aș fi răsuflat ușurat, ca și cînd mi s-ar fi luat o povară de pe umeri. Dar nu puteam. Trecea ce trecea, și iar mă apucau neliniștile și nu mă potoleam pînă ce nu-mi reconstituiam afurisita de obsesie. Parcă o căutam cu lumînarea, din plăcerea de a mă chinui eu însumi, dar și dintr-un spirit de justiție fariseică, spre a dovedi cît eram de persecutat, de părăsit și de trădat de toți : de oameni, de Dumnezeu.

În viața Annei eram numărul unu. În privința asta, nici o îndoială, cu toată prostia aceea a ei, eram convins de asta pînă în măduva oaselor. Și totuși a trebuit să abandonez o poziție așa de sigură...
Cu toate astea refuzam să admit că atitudinea mea mă pune într-o postură de inferioritate. De inferioritate și de ridicol, pe lîngă că era și repugnantă, penibilă, egoistă.
Da, dar era loc, aici, și pentru unele trăsături și elemente mai nobile : posibilități de sacrificiu, de devotament, mă rog, chiar de eroism.
Cu toate acestea, tot o cușcă în care mă zbăteam captiv, tot un lanț de mîini și de picioare, tot o piatră de moară în spate, tot o platoșă strînsă în jurul pieptului, de uneori aproape că nu puteam respira — a fost și a rămas blestemata mea idee fixă pe care o uram și o afuriseam, dar de care dintr-un motiv sau altul, nu doream cu tot dinadinsul să mă debarasez. Și a venit această excursie.
Că pînă și Sven ar fi putut deveni una din ideile mele fixe, că aș fi ajuns vreodată la concurență cu el, iată un gînd care, înainte de 9 aprilie 1940, nu m-ar fi făcut decît să rîd. Este adevărat că Sven devenise un fel de înlocuitor al fratelui meu mai mare, cel care niciodată nu se interesase cine știe ce de mine. El a fost de fapt, fratele meu mai mare, un frate drăguț și săritor care m-a educat și a făcut ca viața să-mi fie mai plină și mai plăcută. Mai tîrziu cînd ne-am împrietenit și mi-a fost pentru a doua oară mentor, în raporturile cu el n-am cunoscut decît bucurie și plăcere, o atmosferă de reconfortare și bună înțelegere ; aceasta, poate, numai în parte, sau mai mult în ce-l privește pe el, căci, în sinea mea, în secret, cred că exista și veleitatea de a-l ajunge din urmă în specialitatea noastră comună.
Esențialul e însă — așa am crezut totdeauna și așa cred și acum — că îl iubeam și că mă simțeam bine împreună cu el.
A venit 9 aprilie și săptămînile care au urmat, cînd el m-a distanțat în așa măsură, încît mă simțeam ai-

doma unui şcolar leneş. Ca o încununare, a plecat la război şi a căzut în luptă, aşa că niciodată, niciodată nu-mi mai puteam lua revanşa.
Şi culmea culmilor — Vera !...
Cînd am plecat în excursie, povara din suflet mă apăsa mai greu decît raniţa şi sacul de dormit din spinare.
Şi apoi totul s-a schimbat.
Nu pot preciza nici ziua, nici ceasul în care s-a înfăptuit schimbarea. N-am înţeles ce se petrece, pînă în clipa cînd transformarea s-a petrecut.
Atunci am dobîndit ceea ce numeam mai adineauri „noua mea viziune asupra lucrurilor". Am dobîndit-o treptat, pe etape, pe măsură ce se realiza eliberarea mea interioară.
Iar cauza cauzelor cred că am înţeles-o şi că o înţeleg.
Am plecat în excursie împresurat de toate gîndurile şi simţămintele mele înceţoşate. Dar încet-încet, de la o zi la alta, am început să simt lîngă mine — invizibil, dar necontenit prezent, aproape concret parcă — micul detaşament care urmase acelaşi drum cu patruzeci ani în urmă. Micul detaşament care se îndrepta de bunăvoie spre ceva care putea să însemne moartea.
Pe nici unul din ei nu-i mînau vanitatea, dorinţa de a se acoperi de glorie şi onoruri. Poate doar pe aceia care aveau să abandoneze. Dar ideea morţii trebuie să fi devenit, fiecăruia, cu încetul, un tovarăş de drum apropiat şi familiar. Iar cel mai apropiat şi mai familiar îi era aceluia care îşi asumase, în numele tuturor, întreaga răspundere.
O dată, cu puţin înainte de a pleca în excursie, aşterneam o frază în care spuneam că slovele pe care le-ai scris — propriile tale slove scrise — te pot privi, de pe hîrtie, liniştit şi pătrunzător, pînă în străfundul sufletului.
Există însă şi-o altă privire, mai liniştită, mai pătrunzătoare, dacă eşti în stare s-o înfrunţi.

Moartea, însoțitorul tăcut al micului detașament din 1940, devenise încet-încet și tovarășul nostru de drum. I-am simțit de cîteva ori ochii ațintiți asupra mea.

— Numărul doi ? spunea privirea aceea. Te gîndești la întîietate, vrei ierarhie ? Eu nu cunosc nici o întîietate. Iar în ce privește ierarhia, spune : ai vrea să fii numărul unu ?

Ehei, multe s-au întîmplat în excursia aceasta. O seamă de lucruri care mi se păruseră capitale și-au redus proporțiile, s-au risipit. Presupun că am scăpat de pielea de lup. Multe gînduri și sentimente contradictorii s-au înfruntat în mine pe tăpșanul pe care Sven își pierduse viața. Nu mă mai visam numărul unu. Mă resemnasem cu numărul trei. Cel mai fierbinte simțămînt, cea mai puternică emoție mi-a fost recunoștința : recunoștința de a mă ști un om ca toți oamenii, un muritor de rînd care obține o păsuire. Care trăia.

Post-scriptum al celui ce scrie, pentru cel care a scris : „Dar cîtă vreme ai să fii satisfăcut știindu-te doar un biet muritor de rînd care a obținut o păsuire ?“

MARȚI, LA ORA ȘAPTE, TREBUIA SĂ MĂ duc la Vera, împreună cu Sander. La ora șase — după cum convenisem dinainte — i-am făcut o vizită bătrînei doamne Arneberg.
Menajera, care începuse și ea să îmbătrînească, mă conduse înăuntru.
Doamna Arneberg mă aștepta dreaptă, încărunțită, dar încă atrăgătoare, într-un jilț cu spătar înalt.
— Te rog să mă scuzi că n-am ieșit să te întîmpin, mi se adresă ea. În ultimul timp m-a cam supărat guta. În familia mea dinspre mamă, toate femeile o moștenesc cînd ajung la o anumită vîrstă.
I-am povestit pe scurt și cît mai simplu întîmplarea cu cuțitul.
Nu schiță nici o mișcare.
— Pentru mine nu-i nici o noutate, spuse. Am știut-o tot timpul, după cum, poate, îți amintești. Da, am bănuit asta înainte de a se întîmpla.
Apoi mă întrebă :
— Cuțitul, cred că vrea să-l aibă Vera, nu ?
Îi răspunsei că în momentul de față se afla la Sander. Era de presupus, însă, că și l-ar dori Vera.
— Îl țin bine minte, reluă ea. Eu i l-am dăruit odată, de ziua lui de naștere, și a fost tare în-

cîntat de el. Era un cuțit frumos, din India; acum însă cred că-i mîncat de rugină.
După aceea tăcu. Cred că și uitase de prezența mea. Fața îi era liniștită, poate prea liniștită. Privea drept înainte, fix, dar știam că ceea ce vede, dacă vedea ceva, nu era acolo.
Mă ridicai să plec. Mîna mea făcu un gest de care aproape că m-am înspăimîntat: am mîngîiat-o pe păr.
— Mulțumesc, băiatul meu!
Doar atîta îmi spuse.
Am lăsat-o în aceeași poziție în care o găsisem.

Ședeam față în față cu Vera, în salonul ei spațios, cu ornamentații bogate. Ea — la un telefon dat de Sander — propusese această oră tîrzie de după-amiază. Era cam nervoasă — în privința aceasta, nici o îndoială. Fără îndoială că bănuia ceva. Sander îi spusese la telefon că avem să-i comunicăm ceva despre Sven.
De altfel și noi, și Sander și eu, eram destul de nervoși.
Purtătorul de cuvînt era Sander. El aminti înțelegerea avută cu Sven. Povesti apoi despre cuțit, pe care în cele din urmă îl scoase și îl puse pe masă.
— Îți aparține, bineînțeles, spuse el. Este, dacă vrei, ultimul lui salut.
Ea rămase mult timp imobilă, ca o statuie, încît începusem să cred că nici nu are de gînd să rostească ceva. Cu toate acestea rosti cîteva cuvinte, absolut liniștită, doar că puțin, parcă, obosită.
— Natural — zise ea — asta nu vine, pentru mine, pe neașteptate. Cealaltă posibilitate n-a fost decît un pai de care mă tot agățam și eu, cu disperare. Știam...
Totuși e destul de ciudat.
Vă mulțumesc, prieteni, că ați venit să mi-o spuneți. Acum însă cred că trebuie să vă rog să mă lăsați singură.

O lacrimă stingheră îi străluci o clipă în colțul ochiului, prelingîndu-i-se pe obraz. Nu știu de ce, dar lacrima aceasta făcu asupra mea o impresie mult mai puternică decît un acces violent de plîns.
Plecarăm. Părăsind salonul, o văzui în aceeași poziție. Nu se uitase nici o clipă la cuțitul ruginit. Nici acum nu se uita.
Și mai observai ceva. Poate din pricina chipului ei liniștit, nefiresc de liniștit, poate unde rămăsese cu privirile pierdute spre cine știe ce depărtări ale gîndului, semăna, în momentul acela, cu doamna Arneberg.
A doua zi dimineața la birou, mă gîndii că tot atît de bine îi puteam povesti și doamnei Jahr. Cuțitul acela reprezenta oarecum un epilog, iar doamna Jahr făcea, într-un fel, parte din familie.
Cînd intră în birou pentru a discuta despre unul din imobilele ei, o rugai să ia loc.
Mai întîi cred că trebuie să spun însă cîteva cuvinte despre doamna Jahr.
Doamna Jahr are 50 de ani — exact aceeași vîrstă ca și soțul — și amîndoi sînt angajați în acest birou de 26 de ani. Cu alte cuvinte, de pe vremea avocatului Hammer.
Soțul e licențiat în drept, iar ea bacalaureată și diplomată a școlii de comerț.
Inițial, contractul prevedea ca domnul Jahr să supravegheze imobilele și celelalte proprietăți pe care le administra firma, bineînțeles sub controlul riguros al avocatului Hammer. Doamna Jahr — care pe atunci se numea domnișoara Mortensen — trebuia să țină registrele și să se ocupe de conturi. Dar cu mai mulți ani înainte ca Sven să fi preluat întreprinderea, se efectuase deja o rocadă : doamna Jahr preluase imobilele, iar soțul, care se dovedise a fi un contabil înnăscut, ținea registrele.
În domeniul ei, doamna Jahr era, fără discuție, cel mai bun jurist de birou — și asta o știa și ea. Raporturile sale cu jurisprudența erau surprinzătoare, ca un fel de relații de dragoste. O chestiune abordată o dată, fie articol de lege, fie simplu aliniat, îi rămînea în-

tipărit în minte pentru toată viața. Dar nu numai asta ; știa să interpreteze faptele, să facă combinații și să tragă concluzii, ca cel mai bun avocat. Făcea asta cu aceeași naturalețe și exactitate cu care alte femei numără ochiurile împletind la ciorapi.

Toți clienții aveau într-însa o încredere nemărginită, lucru de care, de asemenea, era conștientă. În general, se poate spune că se cunoștea bine și știa cît prețuiește.

Avea însă două ciudățenii :

Una, că dacă unul din proprietarii imobilelor de care se ocupa venea cu o problemă de domeniul justiției, ea îl trimitea pe dată la mine, cu toate că de multe ori eu eram acela care trebuia s-o chem și să-i cer părerea.

A doua, că — din principiu — revendica pentru soțul său o remunerație mai mare ca a ei. Din cauza aceasta el primea mai mult decît merita, iar ea mai puțin ; faptul nu avea însă importanță, întrucît totul se vărsa în bugetul comun.

Dacă înțelegeam bine, ea considera că, astfel, nu face decît să apere drepturile femeii.

Deci, acum luase loc pe scaun, în fața mea.

Avea o figură inteligentă, voluntară, dar nu propriu-zis frumoasă. Cu părul gros, cărunt-argintiu, purtînd o rochie de culoare închisă, puțin cam severă, arăta totuși destul de elegantă.

Bănuisem dintotdeauna că fusese îndrăgostită de avocatul Hammer. La drept vorbind, dacă ar fi trăit, el ar fi avut acum 66 de ani. N-avea decît 50 cînd a murit — pe atunci doamna Jahr avea 34 — iar cei care-l cunoscuseră pomeneau de un anumit farmec pe care putea să-l etaleze atunci cînd voia.

Faptul că doamna Jahr se putuse îndrăgosti cîndva de mototolul ei soț, era, ca să fim sinceri, cam greu de conceput. Copii nu aveau.

Îi relatai povestea cuțitului.

Și atunci se întîmplă ceva.

Adică, la drept vorbind, nu se întîmplă cine știe ce.

— În fond, nu-i ceva nou, spuse ea cu o voce egală și liniștită.
Fața îi era de asemenea liniștită, poate cam prea liniștită. Se uita drept în ochii mei ; dar nu pe mine mă vedea.
Și — ei bine, n-a fost nici un fel de închipuire : În acel scurt răstimp cît a stat atît de liniștită în fața mea, cu privirea pierdută departe, chipul ei a devenit deodată senin, nobil, frumos — mi-a amintit de doamna Arneberg și de Vera.
Dacă aș fi avut nevoie și de alte dovezi, le-aș fi obținut cîteva minute mai tîrziu. I-am comunicat că aveam de gînd să pun pe hîrtie tot ceea ce aflasem în excursie în legătură cu Sven și că aș fi dorit, pe cît posibil, să nu fiu deranjat timp de cîteva zile.
Nu-mi răspunse decît atît :
— Tot ce se referă la imobile și proprietăți, pot să rezolv singură : partea financiară, partea juridică, totul.

La puțin timp după ce doamna Jahr se întoarse în biroul său, îmi telefonă Vera.
Spunea că, după cum, probabil, e ușor de înțeles, se simte abătută. De asemenea și cam singură. Eram liber diseară ?
Cu regret, nu eram. Vorbirăm puțin de una și de alta — despre excursie, despre satul din munți și despre locuitorii săi, care, într-un fel sau altul, considerau drept un bun al lor luptele desfășurate pe acolo în 1940, așa încît Sven devenise un fel de erou localnic. Despre oseminte n-am pomenit nimic ; știam că aflînd de ele, ne-ar fi silit, pe Sander și pe mine, să plecăm din nou în munți împreună cu ea ; nu s-ar fi dat bătută pînă nu le-ar fi descoperit, sau, în lipsa lor, ar fi găsit altele.
În schimb i-am transmis salutări de la omul de la cabană. Lucrul a bucurat-o.
— Ah, Ole ! Îmi aduc bine aminte de el.
Facultatea ei de a memora nume a fost și a rămas o enigmă pentru mine. Omul de la cabană se numea,

ce-i drept, Anders ; dar cel pe care acesta îl trimisese atunci, la Sven, cu mesajul nostru, se numea într-adevăr Ole.
Îmi mărturisi că această conversație prin telefon o mai dispusese întrucîtva.
Asta îmi dădu curaj, dacă îl pot numi astfel, să-i spun că, ținînd seama de toate cele întîmplate, lucrul cel mai bun era, poate, să lăsăm să treacă vreo cîteva zile înainte de a sta de vorbă mai amănunțit. Cu atît mai mult, cu cît aveam o treabă care, practic, deocamdată îmi răpea toată ziua și toată noaptea.
Tăcu cîteva clipe, după care spuse că, în fond, aveam absolută dreptate.
Mă simții mai ușurat decît îmi convenea s-o recunosc. Ceea ce îi spusesem despre treaba pe care o aveam, era destul de adevărat — anume că ședeam acasă și scriam. Dar în același timp mă cam temeam de discuția pe care urma s-o purtăm.

ce e adevărul?

NU EU ÎI SPUSESEM OARE LUI SANDER CĂ, slavă Domnului, pe doctorul Ruud n-o să-l mai întîlnim niciodată? S-a întîmplat şi cu această prezicere ceea ce se pare că se întîmplă cu toate prezicerile mele.

Într-o dimineaţă sună Vera. Era cu totul răvăşită. Plîngea la telefon, ceva ce nu i se mai întîmplase niciodată, spunîndu-mi că un oarecare doctor Ruud încearcă în fel şi chip să o şantajeze şi că pentru acest motiv, *trebuie* să mă vadă imediat.

Veni. Îmi fu de ajuns o singură privire ca să-mi dau seama că era vorba de ceva extrem de serios. Purta voaletă, dar prin ţesătura voalului se putea observa că este umflată de plîns. Era din cale-afară de tulburată. Vocea îi tremura; de cîteva ori i se frînse. Îmi dădeam seama perfect că de data aceasta nu mai era teatru.

Din expunerea ei, destul de precipitată şi discontinuă, înţelesei totuşi, puţin cîte puţin, că tînărul Kåre se născuse în clinica doctorului Ruud.

Doctorul Ruud era un mamoş bine specializat, îmi explică ea (lucrul acesta nu-l ştiam). Pe deasupra, prieten cu Sven. Într-adevăr, într-un fel, Sven i-l recomandase. În dimineaţa următoare nopţii petrecute în doi, la cabană (roşi, şi cred că nici de data asta nu juca teatru) — în sfîrşit, în dimineaţa aceea îl întrebase pe Sven, mai cu-

rînd în glumă, dar, de fapt, nu tocmai în glumă, la ce doctor să se ducă dacă rămîne însărcinată. Sven îi răspunsese, zîmbind, — dar nici el n-o luase doar în glumă — că s-ar putea adresa vechiului său prieten şi aşa mai departe. Cu această ocazie i-a mai povestit că toată trupa lor, cum spunea el, înnoptase o dată la doctorul Ruud, care avea o clinică particulară în cutare şi cutare loc. După aceea, cînd s-a dovedit că e ceva serios, că într-adevăr *trebuia* să aibă un copil — lucru pe care îl presimţise chiar în dimineaţa aceea, o femeie presimte aşa ceva — a luat legătura cu doctorul Ruud. Iar cînd sorocul s-a apropiat, s-a internat la el. Naşterea s-a desfăşurat normal, afară de faptul că, după cum ştiam şi eu, copilul a venit pe lume cu trei săptămîni mai devreme.

Iar acum vine acest... acest..., şi susţine sus şi tare că în primul rînd Kåre nu numai că nu s-a născut cu trei săptămîni mai devreme dar că — asta în al doilea rînd — s-a născut cu trei săptămîni înainte chiar de data înscrisă în extractul de naştere. În total, şase săptămîni. Unde vrea să ajungă cu asta e pentru ea o enigmă. Adică nu e de loc o enigmă, ci cît se poate de limpede.

Face pe evlaviosul, pentru ca lumea să-i creadă uşor născocirile. O crede pe ea, pe Vera, bogată ca o prinţesă. O fi mergînd clinica lui, tot timpul, în deficit, dar să recurgă la asemenea mijloace !...

Numai dacă n-ar unelti ceva şi mai dezgustător. Căci, după unele semne, asta se cam întrezăreşte.

Aşadar să vorbesc cu el şi să-l fac să înţeleagă că asemenea lucruri sînt pasibile de pedeapsă...

Îmi dădu numele hotelului la care trăsese doctorul şi plecă, adăugînd că, deşi o cam vexase faptul că nu-mi găsisem timp să trec pe la ea, micul „incident“ era acum, uitat. În momentul de faţă erau alte lucruri, mai importante, care îi dădeau bătaie de cap.

După plecarea Verei, rămăsei cîtva timp în fotoliu, pe gînduri.

Trebuia să reflectez un pic.

Ar putea oare un medic, întreg la minte fiind, să facă asemenea afirmaţii fără a avea dovezi ?
Dar, la urma urmei, *era* doctorul Ruud în toate minţile ?
Ce implicaţii ar fi survenit în cazul în care, contrat raţiunii şi bunului simţ, afirmaţiile sale s-ar fi dovedit adevărate, era un lucru la care nu voiam nici măcar să mă gîndesc.
Telefonai la hotel şi reuşii să dau de doctorul Ruud, care-mi promise că va veni numaidecît. Într-adevăr, cinci minute după aceea se afla în biroul meu.
De la bun început observai că la doctor nu era vorba de o joacă. Arăta mizerabil, ca şi cum cîteva nopţi n-ar fi închis ochii ; avea cearcăne roşii şi buhăite, ca omul care a plîns mult.
Am început prin a-i mulţumi pentru ospitalitatea acordată în timpul vacanţei.
Mi-a mulţumit politicos, la rîndul lui, dar a adăugat că, într-o măsură, tocmai vizita noastră contribuise ca toată povestea aceea — povestea aceea tristă, a precizat — să deştepte într-însul o serie de amintiri care-i apasă atît de necruţător conştiinţa, încît nu se mai simte în stare să păstreze tăcere.
Şi începu să-mi explice, după ce mai întîi scoase din buzunar un carneţel cu însemnări pe care îl consulta ori de cîte ori avea de precizat o dată. Era, de altfel, o verificare absolut superfluă, deoarece în ultimele zile revăzuse de atîtea ori aceste notiţe, încît fiecare i se întipărise pe toată viaţa în memorie.
Vera Bang îi scrisese pentru prima dată la 28 iunie 1940, comunicîndu-i că aşteaptă un copil conceput cu defunctul avocat Sven Arneberg...
— A scris chiar aşa : *defunctul ?* mă interesai eu.
Întrebarea îl cam descumpăni pe Ruud. Îşi reveni însă repede şi spuse că nu-şi poate aduce aminte cu precizie cum se exprimase ea la punctul acela... Dar prietenul lui, avocatul Sven Arneberg *era* mort la data aceea, aşa că...
Îi adusei la cunoştinţă că tocmai în această privinţă avusese doamna Bang, tot timpul, alte puncte de ve-

dere decît noi ceilalţi. Ea susţinuse pînă la sfîrşitul sfîrşitului că Sven nu e mort, ci a scăpat şi că trăieşte undeva, în străinătate, ca angajat — după toate probabilităţile — al Serviciului Secret englez. Primise chiar, din cînd în cînd, unele scrisori anonime — expediate din străinătate, dar scrise în limba norvegiană — care o întăriseră în convingerea ei.
Nu-i mai pomenii că scrisorile acelea fuseseră scrise, probabil, de un scrîntit aflat la curent cu această aventură romantică.
Nici despre episodul cu cuţitul nu am găsit necesar să-i povestesc.
Observaţiile mele — cele pe care i le înfăţişasem, ca şi cele asupra cărora păstrasem tăcere — n-aveau nimic comun cu chestiunea în litigiu. Dar în felul acesta realizasem ceva, adică îi cam zdruncinasem siguranţa pe care o afişa. Părea chiar că dă acestei probleme, pe care eu o introdusesem incidental — anume că Sven poate trăieşte, totuşi — o importanţă neaşteptat de mare. Divagă astfel mult timp, pînă ce mă văzui nevoit să-l aduc din nou cu picioarele pe pămînt.
Să revenim, deci, la subiect. După ce i-a răspuns la scrisoare, ea s-a prezentat la el. El a examinat-o şi a constatat că avea să nască destul de curînd.
Ea n-a pomenit nimic despre data concepţiei.
A spus în schimb că, atunci cînd va veni ziua, ar prefera să se interneze în clinica lui. A mai spus că, din mai multe motive, preferă să facă acest lucru din timp, spre a se afla în supravegherea competentă a unui specialist. Încheiaseră şi o înţelegere provizorie în privinţa aceasta.
Apoi ea i-a scris la... (Căută în agendă : „Ce să mai caut, că doar ştiu pe de rost", mormăi el)... la 15 octombrie şi şi-a anunţat sosirea pe data de... (iar agenda, iar mormăit)... la 1 noiembrie. I-a spus că aşteaptă copilul cam pe la sfîrşitul lui ianuarie. A mai examinat-o o dată. Părerea lui era că evenimentul avea să se producă cu mai multe săptămîni mai devreme decît se aştepta ea. I-a şi spus asta, şi atunci a făcut o

mină de parcă ar fi fost teribil de surprinsă, dar ca să spunem lucrurilor pe nume, surprinderea ei nu i-a părut autentică.
— Dimpotrivă, tocmai în acest caz sînt dispus să cred că surprinderea ei *a fost* autentică. Dacă ar fi *mimat* surprinderea, ar fi fost mult mai convingătoare. Abia dacă ar fi jucat teatru. v-ar fi convins.
— Ce vreți să spuneți ? se miră el.
Dar în aceeași clipă renunță să mai încerce a sesiza sensul observației mele, căci era prea ocupat cu datele și însemnările sale.
La 13 decembrie (respectiv exact cu trei săptămîni mai devreme decît ziua în care noi sărbătoream în fiecare an aniversarea lui Kåre) ea a născut, așadar, un băiat. Nașterea a decurs normal, iar copilul venise pe lume la termen.
Avusese de gînd, ca de obicei, să declare imediat nașterea.
Ea însă, sub diverse pretexte — iar aceste pretexte erau, de fiecare dată altele — a reușit să-l facă să amîne înregistrarea nașterii. Asta a fost prima lui greșeală, pe care nu și-o va putea ierta toată viața.
Intervenii din nou, fără altă intenție, trebuie s-o mărturisesc decît aceea de a face să i se clatine și mai mult siguranța de sine. Nu-mi dădeam seama — i-am spus — ce era reprobabil în această amînare. Nu știa oare și el că, dintr-un motiv sau altul, în Norvegia noastră mii de nașteri nu erau comunicate autorităților — pastor sau altă instanță — decît multe luni mai tîrziu ? Iar în cazul de față mai era la mijloc și războiul — mă rog, stare de ocupație, zăpăceală, dezordine pretutindeni.
Dar această remarcă nu-l mai făcu să-și piardă cumpătul.
Firește asta o știa și el, spuse. În ceea ce-l privește, însă, își făcuse întotdeauna o chestiune de onoare din a fi precis și punctual în asemenea chestiuni. Pe lîngă că, lăsîndu-se convins de ea sau cedînd insistențelor ei, trebuise să mai facă — așa cum se întîmplă în

astfel de împrejurări — şi alte concesii şi compromisuri.
— Nu înţeleg cum de-a putut să aibă o asemenea putere asupra mea ! se miră el, privindu-mă cu ochii săi inflamaţi şi penibili.
Îmi relată apoi, bîlbîindu-se şi încurcîndu-se, restul istoriei : Cînd el, în cele din urmă, a expediat actele respective, a specificat — la rugăminţile ei insistente — ca dată a naşterii o zi cu trei săptămîni ulterioară celei adevărate, pe deasupra a consimţit în mod tacit ca ea să afirme, printre cunoscuţii ei, că micuţul se născuse prematur, cu trei săptămîni înainte de termen.
Chiar aşa o auzise spunînd. Telefonase o dată chiar din biroul său, aşa că ascultase convorbirea. Îi reproşase acest lucru, dar ea n-a făcut decît să rîdă de el, pretinzînd că faptul nu are nici o importanţă şi că n-a spus aşa decît pentru a evita cine ştie ce trăncăneli inutile.
Îngăduindu-i să persevereze în minciuna aceasta, îi devenise, în fond, complice cu adevărat şi se considera vinovat de a fi falsificat data naşterii copilului, cu şase săptămîni. Nu mai voia să fie însă părtaş la această infamă înşelătorie şi avea de gînd să informeze autorităţile competente despre adevărata faţă a lucrurilor.
Scrisoarea era gata ; mai trebuia doar datată şi semnată.
Trebuie să recunosc că-mi fusese destul de dificil să-mi menţin ordine în idei cît timp dură această expunere.
Îl întrebai pentru care motiv socoate aşa de important să îndrepte tocmai acum o greşeală săvîrşită cu mai bine de treisprezece ani în urmă.
Îmi răspunse că tot timpul îi apăsase conştiinţa mistificarea aceasta. Cînd, cu patru ani în urmă, o dată cu pierderea soţiei, l-a găsit pe Dumnezeu (chiar expresia aceasta o folosi), nevoia de a ispăşi într-un fel vechea abatere, căpătase şi mai multă amploare. Şezuse însă la îndoială, neştiind care era cel mai po-

trivit mijloc de a acționa. Urmase apoi vizita doctorului Paulsen și a mea și, în noaptea aceea, în timp ce se frămînta în pat, neputînd să adoarmă, simțise că i s-a poruncit să spună adevărul autorităților, iar după aceea să încredințeze totul în mîinile lui Dumnezeu.
Aveam din ce în ce mai mult sentimentul că argumentele obișnuite n-ar fi putut să-l impresioneze pe omul acesta.
Pe de altă parte trebuia să țiu seama de toate posibilitățile : că din motive care, pentru moment, îmi erau neclare, pur și simplu îndruga la minciuni ; că se cam scrîntise la cap ; că, așa cum credea Vera, ticluise cu destul sînge rece un plan mîrșav de șantaj ; *sau că spunea adevărul !*
Asupra unui lucru eram însă aproape absolut sigur : în timp ce se pretindea un trimis al lui Dumnezeu și un martor al adevărului, continua totuși să-mi ascundă un anumit lucru, și încă un lucru important și decisiv.
Fără să-mi fac vreo iluzie că asta ar fi putut să-mi ajute la ceva, îi mai pusei cîteva întrebări.
Îl întrebai dacă adevărata dată a nașterii era înregistrată în registru.
Era.
Dar cea „falsă ?"
Asta, bineînțeles că nu.
Prin urmare, dacă autoritățile ar întreprinde o anchetă s-ar putea stabili, din registru, situația de fapt ?
Da.
Mai puteau fi de vreun folos datele din registru, în sensul de a se mai putea combate, cu ajutorul lor, acum, după treisprezece ani, afirmația Verei că băiatul se născuse mai devreme cu trei săptămîni ?
E specificată greutatea copilului spuse. Asta constituie, în fond o dovadă suficientă. Dar, în afară de asta, registrul menționează în mod expres că pruncul s-a născut la termen.
— În plus, erau de față o moașă și o infirmieră, adăugă el.

Apoi mai veni cu un amănunt care, deşi fără vreo raţiune logică, îmi întări sentimentul că spune adevărul.
— Moaşa, destul de adevărat, a murit de mult, iar infirmiera s-a măritat şi a plecat de la clinică. Nu am adresa ei actuală ; dar cred că i-ar putea fi găsită şi femeia ar putea, cu siguranţă, să confirme adevărul celor spuse de mine.
Mă gîndii din nou la registru. Pe moment nu puteam să apreciez cît de opozabilă în justiţie ar putea fi o indicaţie dintr-un asemenea registru, dacă — evident — lucrurile ar ajunge pînă acolo.
Trebuia, însă, cu orice preţ, să împiedic ca lucrurile să ajungă pînă acolo.
Trecui la argumente despre care ştiam că ar fi fost decisive pentru un altfel de om, dar despre care cu nelinişte nutream bănuiala că nu ar avea nici un efect asupra doctorului Ruud.
— Să presupunem, începui eu, că aceste dezvăluiri i-ar cauza doamnei Bang unele neplăceri. Neplăceri — aş vrea să precizez — de ordin pur sentimental, amintiri dureroase şi aşa mai departe. Posibilitatea unor prejudicii materiale nu o văd. Mi se pare evident că data naşterii copilului şi, implicit, aceea a concepţiei lui, nu au pentru ce să intereseze autorităţile. Pentru *cineva* însă, aceste relatări ar putea avea o serie de urmări extrem de neplăcute. Neplăcute, în cazul cînd autorităţile şi le-ar însuşi, şi tot atît de neplăcute, chiar dacă de o altă manieră, dacă nu şi le-ar însuşi.
Îmi răspunse că meditase asupra tuturor posibilităţilor în acele nenumărate zile şi nopţi în care se confruntase cu Dumnezeul său.
În momentul acesta nu mă mai putui stăpîni şi-l întrebai dacă n-am putea să-l lăsăm pe Dumnezeu la o parte, pentru cîtva timp.
Se uită la mine jignit şi întristat, făcîndu-mă atent că Dumnezeu nu obişnuieşte să se lase dat la o parte !
Îmi cerui scuze pentru observaţia mea pripită.
Încercai însă un atac din flanc.

— Ce rău v-a făcut Vera Bang ? întrebai.
De data aceasta îl luasem prin surprindere.
Deşi îşi regăsi repede stăpînirea de sine, privirea i se tulbură o clipă. Iar această privire mi se păru, chiar şi după ce redeveni stăpîn pe sine, cam prea cucernică şi prea inocentă.
Nu înţelege ce vreau să spun, mărturisi. Era clar însă că înţelege foarte bine.
Sesizînd aceasta, avui o senzaţie intensă, încît în primul moment nici nu mi-o putui explica. Dar în clipa următoare mi-o explicai perfect.
N-aveam de gînd să pierd acest unic şi mic avantaj pe care-l cîştigasem. Îi atrăsei atenţia că nu puteam să-mi închipui că autorităţile ar putea sau ar dori să întreprindă vreo acţiune împotriva Verei Bang, chiar dacă s-ar întîmpla ca el, ceea ce era însă de neconceput, să trimită acele sesizări. În definitiv nu se putea demonstra existenţa vreunui delict. Pentru că — îmi permiteam să-l fac atent asupra acestui amănunt — în nici un caz n-ar putea dovedi că numai şi numai datorită stăruinţelor ei înregistrase în acte nişte date nereale.
Puteam să-l asigur, în schimb, că, mai mult ca sigur, era de aşteptat să-i fie pusă aceeaşi întrebare pe care i-o pusesem eu cu o clipă în urmă : Ce rău îi făcuse Vera Bang ?
Iar dacă totuşi s-ar întreprinde o anchetă, extinzîndu-se cercetările dincolo de chestiunea registrului, atunci tocmai acest aspect ar fi examinat.
— Nu pot răspunde decît că trebuie să-mi ispăşesc păcatul ! repetă.
Dar vocea i se schimbase. Se citea într-însa îndoiala şi neliniştea. Nu m-ar fi mirat să aflu că, o dată întors la hotel, va începe noi dezbateri cu Dumnezeul său.
Obţinusem tot ceea ce se putea obţine de la o primă luare de contact. Înainte de a pleca, obţinui din partea lui promisiunea că nu va căuta să întreprindă nimic înainte de a avea o nouă întrevedere cu mine. Între timp voi mai discuta şi cu Vera Bang.

Rămas singur, căutai să mă relaxez în liniște, fără a mă gîndi la ceva precis.
După aceea îi telefonai Verei întrebînd-o cînd o pot vedea.
Voia să afle totul imediat, prin telefon. O avertizai însă că așa ceva nu este recomandabil din mai multe motive, și atunci mă anunță că va veni numaidecît, cu un taxi.
După un sfert de oră se și înființă. Încă o dată a trebuit să mă înclin în fața vitalității ei — sau, ca să zic așa, în fața talentului său de artistă transfomaționistă. Arăta splendid ; orice urmă de plîns și de frămîntare lăuntrică dispăruseră.
La cele cîteva complimente pe care i le făcui, îmi întoarse un zîmbet radios :
— Dar nu e cîtuși de puțin de mirare ! De vreme ce am lăsat chestiunea în mîinile tale, mă simt absolut liniștită. Spune-mi, te rog ; ai reușit să-l aduci pe idiotul ăla la realitate ?
Trebuii să-i mărturisesc că, din păcate, lucrurile nu stăteau chiar atît de bine. Apoi îi relatai, din convorbirea avută cu Ruud, atît cît consideram eu că este necesar.
— Doamne, ce om prăpăstios ! exclamă ea scurt. Apoi adăugă : Neagă și faptul că micul meu Kåre s-a născut cu trei săptămîni mai devreme ? Nu văd unde o să ajungă cu asta.
Băgai de seamă că era nevoie să elucidez un anumit punct, și pentru asta cel mai indicat era să atac frontal. O întrebai, deci :
— Vera, l-ai întîlnit cumva pe Sven, ai fost împreună cu el — înțelegi cu vreau să spun — și înainte de noaptea petrecută la cabană ?
— Bineînțeles că nu ! răspunse ea fără o clipă de ezitare. Observai apoi că în mintea ei se cam înfiripa ceva, căci îmi mai servi o replică însoțită de o privire scrutătoare :
— Lucrul ăsta cred că tu ești cel mai în măsură să-l știi, dacă nu mă înșel.

Rămase cîteva clipe tăcută. Aveam impresia că gîndește foarte precipitat.
După un timp vorbi tot ea, parcă absorbită de gînduri :
— M-am gîndit mult la el în iarna aceea. Îmi făcuse o *foarte* puternică impresie în seara de noiembrie în care mi l-ai prezentat — cred că ai observat asta. Aș fi dorit să-l mai întîlnesc. Dar plecase, apoi am plecat și eu ; practic vorbind, am lipsit toată iarna din oraș. Ții minte că o dată te-am întrebat de el ?
Țineam minte.
Din nou o scurtă pauză.
— Dacă l-aș fi întîlnit, așa cum spui tu, măcar o singură dată înainte de 9 aprilie, poate că n-aș fi mărturisit-o. Gîndește-te numai cum ar fi privit lucrul acesta : pe atunci îi trăia soția. Dar nu l-am mai întîlnit.
Isteață fată, Vera ! Foarte isteață ! mă gîndeam. Înțelesese la iuțeală unde voiam să ajung cu întrebarea mea și își deschisese o portiță de scăpare pe care s-o poată folosi la nevoie.
Îi pusei și ei aceeași întrebare pe care i-o pusesem doctorului Ruud.
— I-ai făcut cumva, într-un fel sau altul, vreun rău doctorului Ruud ? Poate fără să vrei. Se poate presupune că ar avea vreun motiv să se răzbune pe tine ? Mă privi atent.
— Același lucru m-am întrebat și eu, de sute de ori. Dar oricît m-aș gîndi, nu pot găsi nici cel mai mic motiv... Nu l-am văzut decît o singură dată, atunci, în perioada aceea. Mai tîrziu poate să-l mai fi întîlnit, o dată sau de două ori, pe stradă. Nu i-am făcut, niciodată, nici cel mai mic rău. Dimpotrivă, am fost drăguță cu el...
Vreau să spun, adăugă ea, poate cam prea repede, că am fost amabilă, am stat de vorbă cu el, m-a invitat la el ; doar am petrecut în munți mai multe luni și anturajul nu era prea mare ca să ai de unde alege, nici în ce-l privește pe el, nici în ce mă privește pe mine. Cînta excelent la pian, pe deasupra, și în general, era

un om instruit, cel puțin pe vremea aceea. Avea o soție drăguță și doi copii de zahăr. Păcat că s-a prăpădit. E primul lucru pe care mi l-a spus astăzi, și mi l-a spus în așa fel, încît... Ei bine, nu mai înțeleg nimic. Mai-mai că îmi venea să spun și eu același lucru.
Cale de mijloc nu există, așa că trebui să fac și următoarea remarcă destul de neplăcută :
— Că drăguțul de Kåre s-a născut cu trei săptămîni mai devreme, e un lucru care nu prezintă cine știe ce gravitate. Adică nu-i greu faptul că doctorul Ruud contestă asta. N-o să ajungă nicăieri acum, după treisprezece ani. În schimb, trebuie să ținem cont că adevărata dată de naștere a lui Kåre e trecută în registru, așa încît lucrul acesta nu poate fi înlăturat prin explicații, mă rog, în cazul în care Ruud ține morțiș să expedieze scrisoarea aia.
De asemenea, nu e sigur că autoritățile vor da importanță sesizării lui, dacă o vor primi, evident. De ce ar face-o ? Dar să admitem că se va găsi vreun tipicar de-ăla, vreun șoarece de birou, care să țină morțiș să intre în fondul problemei. În cazul ăsta ar trebui să poți da o explicație absolut convingătoare în legătură cu celalalte trei săptămîni.
— Bine, dar asta e doar limpede ca lumina zilei ! exclamă ea.
Observînd însă expresia feței mele, adăugă repede :
— Vreau să spun — vremurile, războiul, ocupația, starea de spirit, toate astea la un loc. Află că, de la 9 aprilie 1940, și pulsul mi se modificase : cinci-șase bătăi în plus pe minut. Și asta a durat ani în șir. Și mai e un amănunt pe care l-am remarcat și de care-mi aduc aminte pentru că vădește același lucru : cîțiva actori — trei, afară de mine — ședeam odată de vorbă. Cred că era cam prin 20 aprilie. Unul din ei se referea la un fenomen care i se părea extrem de ciudat. Ceasul de mînă, care mai înainte mersese absolut exact, după 9 aprilie începuse să rămînă în urmă. Noi am încremenit — și doamna Hendrichs și eu. Pentru că același lucru se întîmpla și cu ceasurile noastre. Și asta, nu o

dată, de două ori. A durat. Pînă la urmă a trebuit să ne ducem la un ceasornicar ca să ni le regleze. Și la fel au mai pățit-o și alții.
Ce vreau să spun cu asta ? Dacă nervii noștri acționau astfel asupra unui obiect neînsuflețit, cum este un ceas, cum trebuie să fi acționat ei asupra propriului nostru organism ?
Se uita la mine insistent.
— Am fost cuprinși de febră cu toții, asta e ! Cînd ai febră nu merge totul mai repede ? Și pulsul și toate celelalte...
Iată explicația mea în privința celor trei săptămîni. Și *știu* că e singura adevărată, pentru că altă explicație nu există !
O teorie biologică senzațională, recunosc, formulată fără pretenții, spontan...
Se înfierbîntase, ca să zic așa.
— Așadar, în primul rînd, copilul *a venit* pe lume cu trei săptămîni prea devreme, continuă ea. În al doilea rînd...
În al doilea rînd, numai din pricina unei prejudecăți idioate stăruise ca doctorul să redacteze actul de naștere cu întîrziere. Dacă o fi făcut ea asta, căci se cam îndoiește. Mai degrabă era de admis contrariul. Ea fusese întotdeauna extrem de impresionabilă. Azi, din chiar primul moment în care Ruud a venit și i-a declarat cu atîta hotărîre lucrul acela, a avut sentimentul că se trezește în ea o amintire obscenă... cu cît se gîndea mai mult la asta, cu atît se încredința că nu era decît o pură închipuire, ceva ce poate el îi insuflase prin hipnoză, făcînd parte dintr-un plan urzit dinainte. A nu se uita că era și ea doar o biată ființă slabă, aflată într-o situație dramatică. (Aici îi străluci o lacrimă printre gene.) Au fost zile cînd nici nu-și dădea seama unde se afla, unde mai pui că au survenit și complicații, o inflamație a sînului, cu febră mare, cu delir. Dar putea să dovedească, dacă-i vorba de adus dovezi, că n-a părăsit clinica înainte de mijlocul lui martie.

Ce înțelegea să probeze cu ajutorul acelei date, nu mi-era prea clar.
Dar cel mai important și mai important, susținea ea, este că băiatul era al lui Sven. *Știa* asta, o *simțise* din chiar momentul concepției.
Și în definitiv nu puteam să văd și eu asta ? De la an la an, băiatul seamănă din ce în ce mai mult cu tatăl său.
Iar acum vine un împuțit ca ăsta, un libidinos — da, și una și alta — și vrea să tîrască în noroi și în scandal tot ce e mai ales, mai puternic și mai frumos în întreaga ei viață...
— Dar e știut, urmă ea, că savanții și oamenii de soiul ăsta sînt colosal de retrograzi. Sînt sigură că există multe exemple similare, despre care ar putea să vorbească multe femei din perioada aia. Dar eu am socotit atunci, și la fel socot și azi, că... la ce bun să atragi atenția asupra ta fără motiv, să vină tot felul de profesori în medicină să te tortureze cu întrebările lor, să ajungi poate prin ziare... De-aia, l-am rugat pe doctorul Ruud să aștepte trei săptămîni — dacă n-a fost invers, bineînțeles. Pentru că n-ar fi exclus ca tocmai el să-mi fi spus că savanții sînt așa de... conservatori. Da, uite acum sînt sigură că a lui a fost ideea. Să se știe un lucru : am să neg în fața oricărui tribunal din lumea asta că l-aș fi rugat ceva, iar el n-o să poată dovedi niciodată contrariul.
Dar nu *trebuie* să-și bage nasul justiția ! Detest să fiu subiectul principal într-o aiureală senzațională de scandal ieftin !
— Knut ! Promite-mi că ai să faci asta pentru mine ! Promite-mi că îl vei aduce la realitate pe acest individ îngrozitor, fie cu binele, fie cu forța. Promite-mi, te rog, Knut !
Se sculă în picioare. Arăta frumoasă și ispititoare stînd în fața mea, aprinsă la față și cu ochii întunecați — sălbatică și crudă în același timp, slabă și dezorientată.
Mă simțeam ca un sloi de gheață.

Avusesem însă timp să reflectez puțin în timp ce ea vorbea. Îi spusei că, fără să pot promite deocamdată nimic sigur, cred totuși că văd o soluție.
Se lumină la față : unul dintre celebrele ei surîsuri care o făceau și mai frumoasă. Se dădu lîngă mine și mă sărută ușor pe obraz.
— Atunci nu mai am grijă. Mă bizui pe tine, cred că știi.
Și plecă, plutind grațios în vîrful picioarelor.
Stă scris, desigur, în Biblie, în Coran sau în altă carte de felul acesta, că tragicul și trivialul se vor amesteca veșnic și neprevăzut în viața noastră pămîntească.
Aveam ceva important de lucru la birou în după-amiaza aceea, așa că m-am repezit la un restaurant, unde am luat masa în fugă.
La înapoiere, cufundat cum eram, adînc, în gînduri, mă interpelă cineva.
— Domnul avocat Valstad ? !
Mă întorsei. În primul moment m-am gîndit : „Unde l-am mai văzut oare ?...“
Unde să-l mai fi văzut ? Era Markussen, șoferul nostru din excursia pascală.
Nu era de mirare că nu-l recunoscusem de prima dată. Era îmbrăcat în haine obișnuite și avea la un ochi o vînătaie cît toate zilele.
Am avut lipsa de tact să mă uit o secundă în plus la ochiul acesta. El îmi remarcă privirea și zîmbi.
— A, asta ? zise. Un mic cuvînt de salut din partea armatorului Gundersen. Am avut o discuție acum cîteva zile. Dar după aceea, m-a recompensat berechet... în bani.
Nu mai sînt angajatul lui, și-mi pare bine. Mi-am investit banii într-un atelier de întreținere auto. Sînt asociat.
Îmi dădu adresa.
— De altfel, în cîteva zile o să vă trimit cartea mea de vizită și un prospect tipărit. Trebuie să-l curățim, să-l chituim, să-l vopsim și să-l modernizăm un pic.

După aceea o să fie un atelier clasa întîi şi vom executa lucrări de întreţinere extra. Poate intenţionaţi să vă cumpăraţi o maşinuţă.
Compresa de bancnote aplicată de Gundersen trebuie să fi fost grosuţă de tot.
La o cercetare mai amănunţită, Markussen se prezenta mai bine ca înainte : devenise mai degajat, mai natural. Nici nu mai vorbea atît de preţios şi afectat.
— Căutaţi-mă fără nici o teamă, întregi el. Cînd o să aveţi — nu-i aşa ? — maşina dumneavoastră. După cum v-am spus, sînt foarte mulţumit.
Şi sublinie :
— Eu nu port nimănui pică.
Mă aşezai pe un scaun, în birou, şi rămăsei aşa cîtva timp, fără să mă apuc de ceva.
De data aceea ştiam la ce mă gîndesc :
Nu trei săptămîni, ci şase.
Drăguţă cu...
Drăguţă cu...
Drăguţă cu poate, să însemne însă, foarte mult. În cazul de faţă, expresia ar fi putut să fie absolut inocentă, dacă nu şi-ar fi corectat-o atît de repede.
Drăguţă cu... de ce ?
Pentru a obţine... ce ?
Soţia doctorului aflase ceva ?
O soţie drăguţă.
Anna e drăguţă.
Nu-mi făceau nici o plăcere aceste gînduri. Aş fi vrut să scap de ele, cu orice preţ, să le schimb pe altele, ori mai bune, ori mai rele. Trebuia să risc.
Îi telefonai lui Sander. Cum i-am auzit vocea în receptor, l-am întrebat fără a face vreo introducere sau a-i da vreo explicaţie :
— Spune-mi, te rog, Sander : ai auzit, vorbindu-se ceva despre Vera, în legătură cu vreun alt bărbat, în primăvara lui 1940, vreau să spun în ajunul lui 9 aprilie ?
Tăcere. O tăcere prelungită care mă făcu să întreb dacă mai este la aparat.

— Da, sînt, răspunse el, dar cu o voce care parcă nu era a lui. Apoi mă întrebă — și atunci îl recunoscui :
— Dar de ce te interesează asta ?
„Discret, ca totdeauna", îmi spusei. Totuși mi se păru necesar să-i dau o explicație.
— Din nefericire nu pot să-ți indic alt motiv, decît că încerc să înăbuș în față niște bîrfeli.
Completai apoi :
— Despre partea mea, eu n-am auzit pe nimeni trăncănind despre așa ceva pe vremea aceea.
— Pe atunci, nici eu, răspunse el rar și — după cît aveam impresia — cîntărindu-și atent cuvintele. Dar ia stai puțin !
Lăsă telefonul cîteva minute, apoi :
— Am vrut să mă încredințez că sînt singur în casă ! zise și continuă : Dacă îmi promiți că va rămîne numai între noi, pot să-ți comunic că în toamna lui 1940 am auzit vorbindu-se ceva în legătură cu arhitectul care o ajutase să-și modernizeze apartamentul. Pare-se că ar fi existat între ei mai mult decît o simplă prietenie. Îl mai ții minte pe arhitect ? Un tip destul de bine. Semăna cumva cu Sven.
Mi-l aminteam.
— Dar asemănarea era doar exterioară, urmă Sander, redevenit el însuși. Tipul a cam deviat ; n-a ajuns chiar fascist, dar a colaborat. A lucrat pentru niște generali germani, drept pentru care a și încasat o chelfăneală după război. Și dacă vrei să știi care-i părerea mea, află că trăncăneala aia despre Vera și el n-a fost numai vorbărie goală. Pe vremea aceea, ții minte și tu, nu putea trece neobservat nici un amănunt referitor la Vera.
Schimbarăm cîteva fraze banale despre vreme și vînt, după care, aducîndu-mi aminte de Markussen, îi povestii și lui că-l întîlnisem.
— A, individul ăla ! făcu Sander. Nu poartă pică ? ! Asta îmi amintește de altceva. Ieri am primit de la Gundersen un cec de cinci mii de coroane pentru Helga

Oppi, însoțit de cîteva rînduri : „Deoarece lumea-i plină de șantajiști, ar trebui, ca și tu, Sander, să faci parte din confrerie. Anexez suma necesară înscrierii. Și, în plus, mulțumesc pentru comunicarea în legătură cu aparatul de ascultare. Mai tîrziu, m-ar fi costat mult mai mult."
Acum pleacă pe Riviera cu alt șofer.
Și, pentru că veni vorba, află că am primit o scrisoare de la Helga Oppi. S-a organizat o colectă în comună și s-au strîns aproape trei mii de coroane.
N-a trebuit decît să-și piardă bărbatul, ca să se îmbogățească. Nu-i fermecătoare lumea asta în care trăim ?
Trivialul și tragicul ! mă gîndeam ascultîndu-l pe Sander. Ciudat mod de a se împleti amîndouă. Iar viața se repetă și ea într-un mod la fel de straniu. În timpul ocupației, Gundersen a fost denunțat de un delator care îi ascultase niște convorbiri. Ca urmare, a trebuit să fugă cît îl țineau picioarele, cu nemții pe urmele sale. Și-a făcut însă puțin timp pentru a se abate pe la un prieten de-al meu, un om din conducerea muncii ilegale. A aruncat pe masă un plic cu cincizeci de mii de coroane, apoi a dispărut ca o rachetă.
Cincizeci de mii — cinci mii. Primejdia morții — teama de o amendă fiscală. Oare chiar așa se devalorizau toate ?
Dar pînă una, alta, îmi făurisem planul cu privire la doctorul Ruud. Îl concepusem în timp ce vorbeam cu Vera, dar se născuse în timp ce-l ascultam pe Sander.
„O înșelătorie infamă !" spusese doctorul.
Nu vreau să spun că mă gîndisem la vreun pact cu diavolul. Planul meu nu era destul de subtil pentru un asemenea aliat. În orice caz, aveam de gînd ca, o vreme, să-l las la o parte pe Dumnezeul adevărului.
În dimineața următoare, doctorul Ruud se afla iarăși față în față cu mine, de partea cealaltă a biroului.

Se cunoștea că avusese o noapte proastă. Ochii îi erau și mai roșii decît în ajun, iar fața răvășită de zbucium. Îmi făcea impresia că primise în timpul nopții, de la autoritatea lui supremă, porunci care de care mai contradictorii.

În ceea ce mă privește, nu aveam nici eu motiv să prea fac pe grozavul! Noaptea mea fusese orice altceva, numai noapte liniștită, nu. Iar dacă ieri hotărîsem să susțin pînă la capăt o mică minciună pusă în slujba binelui, azi nu mai eram sigur nici dacă era vorba de o minciună, nici în slujba cui sînt și ce cauză slujesc. Singurul lucru pe care-l știam era că aveam de gînd să duc pînă la capăt sarcina ce-mi revenea.

Îl întrebai, pentru a începe discuția, dacă îi este cunoscută cumva expresia „minciună inocentă".

O cunoștea. Preciză chiar că, după cîte înțelege el, era aproape identică cu ceea ce, în lumea catolică, se numește „măsluire cucernică". Dar Dumnezeu în care credea el nu îngăduia așa ceva. Printre cele patru virtuți absolute se află și *sinceritatea absolută*.

Îi atrăsei atenția că acesta e un ideal față de care el, ca medic, era nevoit să păcătuiască în fiece zi. Un medic bun — aceasta o știam amîndoi — trebuie deseori să întrețină iluzii în care el însuși nu crede, fie din compasiune, fie, poate, în vaga speranță că iluziile acestea ar avea o forță tămăduitoare.

Îmi obiectă energic că el nu privește astfel lucrurile. Adică...

Nu mai insistai pe această temă; eram mulțumit totuși, că am reușit să fac o mică breșă în fortificația lui.

Aici aveam a face cu o minciună inocentă, spusei. O minciună inocentă în vîrstă de treisprezece ani. Vera Bang nu trăgea nici un profit de pe urma ei. Tot ce urmărea, prin întreținerea ei în continuare, era să menajeze o femeie moartă de mult și un bărbat la care ținuse nespus și care, poate, era de asemenea mort.

La urma urmei, doamna Bang, liberă cum se afla din punctul de vedere al societății burgheze, avea foarte puțin, sau chiar nimic, de pierdut, recunoscînd că ar fi existat legături amoroase între ea și Sven Arneberg încă înainte de 9 aprilie 1940, cu alte cuvinte înainte de a-i muri lui soția. Minciuna inocentă pe care ea, cu ajutorul doctorului Ruud o susținuse și o susținea în continuare, n-avea alt scop decît să menajeze memoria altora. Dacă însă el, doctorul Ruud, își lua în serios amenințarea și situația adevărată ieșea la lumină, ce fel de serviciu i-ar fi adus prietenului său mort ? Căci, în ce mă privește, nu aveam nici o îndoială că Sven era mort.

Și ce serviciu i-ar fi adus răposatei soții a lui Sven ?

Pe măsură ce vorbeam ochii i se holbau din ce în ce, de ai fi crezut că-i ies din orbite.

— Dar eu credeam... bîlbîi el. Înțelesesem de la ea că... Nu mi-am închipuit că ar fi putut să fie Sven...

În momentul acesta căpătai convingerea că ceea ce-mi închipuisem că stă la baza celor două cuvinte : *înșelătorie infamă,* era adevărat. Gîndurile sale alergau în aceeași direcție ca de obicei. În cazul cînd băiatul fusese conceput în noaptea din 2 mai, tatăl lui era Sven... Dar dacă nu, atunci... De ! cu artistele astea...

Partea proastă este că, în acest caz, poate avea dreptate doctorul. Numai că asta nu avea nici o legătură cu procesul. Iar procesul fusese, fără doar și poate, cîștigat.

În această afacere, îi mai spusei, dăduse dovada cîtorva neînțelegeri — hai să le spunem așa — flagrante. De exemplu, dacă înainte de a se decide să pornească ciudata-i acțiune, ar fi avut curiozitatea să cunoască ceea ce eu numeam „obiectul litigiului", adică pe Kåre, ar fi putut constata că acesta e leit taică-său.

Speram că fraza aceasta include, în orice caz, un adevăr.

Nu mai găsi nimic de spus. Văzusem în cariera mea de avocat, fie clienţi, fie adversari înfrînţi şi ştiam cum arată la faţă. Un astfel de exemplar se afla acum în faţa mea.
— Asta schimbă totul... murmură el.
Ar fi trebuit, poate, să închei cu asta. Dar — deşi eliminasem ideea încercării de şantaj, ca şi alte intenţii posibile — planul său mi se părea atît de dezgustător, iar motivele aşa de dubioase, încît nu mă mai putui reţine. Îi mai dădui o lovitură.
După ultima noastră convorbire — îi arătai — înţelesesem că el îşi imagina că are ceva de răzbunat. Las la o parte şubrezenia bazelor şi a mobilurilor. Remarc doar că, într-o asemenea situaţie, un bărbat n-ar trebui să se servească de religie, ca pretext, susţinînd sus şi tare că este un mesager al cerului.
O înghiţi şi pe asta. Bălmăji ceva, recunoscîndu-şi slăbiciunea şi orbirea, după care plecă, şovăind pe picioare.
Rămăsesem în fotoliu, fără vreun sentiment de triumf, luptîndu-mă cu aceeaşi întrebare pe care de atîta amar de vreme şi-o punea omenirea :
„Ce este adevărul ?“

Am văzut odată, într-o grădină zoologică, o hermină — sau, poate, un jder. Tot timpul cît am privit, a alergat bezmetic, de colo pînă colo, prin cuşcă. Kilometri întregi a făcut, în cele cîteva minute cît am stat pironit locului, uitîndu-mă. Atîta tot : se vînzolea tot timpul pe crîmpeiul său de pămînt.
Vietatea aceasta îmi venise acum în minte.
Multe din cele ce-mi spusese, în ajun, Vera, erau, evident, minciuni şi subterfugii. Dar altele erau, tot atît de evident, împregnate de pasiune şi sinceritate.
Fapt cert e că, jucîndu-şi cu atîta măiestrie rolul, un biet adevăr — în oricît de sincere straie ar fi fost înveşmîntat — ar fi pălit în faţa unei reprezentaţii teatrale regizate cu atîta pasiune şi dezinvoltură.
Îmi mai adusei aminte de cîteva versuri auzite cîndva, în copilărie :

Pasărea măiastră vine ciripind,
vine ciripind,
peste cîmp şi pajişti.
— Uită-te la mine, biată păsărică,
biată păsărică,
ce scînteietoare pene am !

Biata păsărică vine şchiopătînd,
vine şchiopătînd,
peste cîmp şi pajişti.
— Uită-te la mine, pasăre măiastră,
pasăre măiastră,
cum mi-atîrnă, jalnic, penele !

Totuşi, faptul că Vera juca atît de convingător, nu dovedea absolut nimic...
Avusese ea şi altă legătură, fie şi trecătoare, în primăvara lui 1940 ?
Dar Kåre semăna cu Sven.
Cuvintele rostite ieri, de Sander : „semăna cumva cu Sven..."
Fraza îngheţată a doamnei Arneberg : *chiar ţi se pare ?* cînd îi spusesem că băiatul seamănă din ce în ce mai mult cu Sven.
Un pas înainte, un pas înapoi.
Nu, problema trebuia abordată din alt unghi.
Ieri o făcusem să înţeleagă — fără a-i spune un singur cuvînt pe şleau — că nu trebuie decît să recunoască faptul că fusese împreună cu Sven şi înainte de 9 aprilie ; în felul acesta poziţia ei devenea de neclintit. Nu mai putea fi atacată decît, cel mult, moralmente, dar în nici un caz juridiceşte.
Înţelesese asta, dar nu se lăsase ademenită.
Dacă ar fi recunoscut asta, explicaţia ei ar fi putut fi chiar emoţionantă, romantică. Firește, era o biată femeie slabă, la discreţia simţămintelor... Firește, se întîmplase, poate, ceva — o scurtă poveste de dragoste — şi înainte. *Ea ţinea* însă cu orice preţ ca aceasta să se fi întîmplat *atunci,* în acea noapte magnifică, în

noaptea aceea petrecută în pădure, față în față cu moartea, avînd doar stelele ca martori.
Cine n-ar fi lăcrimat de emoție ?
De aceea refuzase explicația pe care i-o sugerasem.
Dar, pentru Dumnezeu, cum să-ți explici altfel că o minte atît de rafinată ca a ei, nu găsise și singură această portiță de scăpare ? I se oferea de-a gata, era la îndemîna oricui, pînă și o toantă ar fi găsit-o. Pentru ce, atunci, n-o găsise și ea ? Ce însemna asta ? Dans pe sîrmă, jonglerie cu săbii, pași de balet printre treizeci de bărbați îndrăgostiți și geloși ?...
În ciuda atîtor fapte care indicau contrariul, să fi fost, oare, adevărat că Kåre era fiul lui Sven, conceput în noaptea petrecută la cabană ? Oare mîndria de a fi trăit această aventură o oprea să adopte un compromis și să caute cea mai lesnicioasă ieșire din impas ?
Băteam pasul pe loc. Un pas înainte, un pas înapoi.
Trebuia să mă fac de rîs, ducîndu-mă să întreb un doctor, cu toate că știam dinainte care va fi răspunsul ?
Deodată îmi adusei aminte de încă un lucru ; dureros de limpede mi-am amintit.
Privirea ei enigmatică, aerul distant, expresia dură, aproape fanatică, împietrită pe care o avea în timp ce urcam dincolo de Hamar, în ultima zi a lui aprilie 1940... Bucuria, francheța, fericirea care i se citea pe față, mimica, vocea și exuberanța de care era cuprinsă în timp ce coboram muntele, după două zile... Îi reușise un plan.
Un plan ? Dar era îndrăgostită, era sincer îndrăgostită, observasem în aceeași dimineață, la cabană. La coborîre era fericită, se mai afla încă în paradisul iubirii, un paradis — se poate spune și așa — erotic.
Un pas înainte, un pas înapoi...
Îmi dădui seama, brusc, că trebuie să retez acest nod gordian.

Nu mai aveam de gînd să-mi pierd mințile tot bătîndu-mi capul cu un lucru care, dacă stai să te gîndești mai bine, nici nu mă privea. La o parte cu toate gîndurile astea. Seara, puteam s-o vizitez decent pe Vera, să-i povestesc sfîrșitul fericit al afacerii, iar după aceea politicos și amabil, să-i mulțumesc și să-mi văd de ale mele. Gata !
Ridicai telefonul și o sunai.

un cîntec vechi

NU I-AM SPUS LA TELEFON DECÎT CĂ DOCtorul Ruud n-avea să expedieze nici o scrisoare. Amănuntele puteam să i le comunic doar între patru ochi.
Urcîndu-mă la ea, pe la ora 9,30, de data aceasta franc şi onorabil, mă pofti înăuntru aceeaşi menajeră cu obrazul impenetrabil. Masa era pregătită pentru un supeu frugal.
Şi de data aceasta Vera se dovedi aceeaşi amfitrioană desăvîrşită. În timpul mesei nu pomeni nici un cuvînt despre povestea aceea jenantă. Vorbirăm de una, de alta, despre excursia pe care o făcusem împreună cu Sander, despre Kåre, care se întorsese şi el de la munte sănătos, bine dispus şi bronzat. Şi ea petrecuse cîtva timp la nişte prieteni din Lillehammer şi făcuse cîteva excursii mici prin munţi ; nu-i plăcea însă să se bronzeze prea tare. Asta era bine pentru bărbaţi ca mine : pe mine mă prinde minunat.
Era aurie la piele, ca şi mai înainte, dar de o nuanţă mai adîncă, mai bogată, amintind de un fruct copt. Părea, dacă aşa ceva ar fi fost cu putinţă, mai frumoasă ca oricînd. S-ar fi zis că îi priiseră aceste zile de tensiune şi de nelinişte.
Abia după ce ni se aduse cafeaua în bibliotecă şi îi ură menajerei noapte-bună, se întoarse spre mine :

— Și acum, povestește-mi totul !
Mă gîndisem dinainte că n-aveau să-i prea placă mijloacele pe care trebuise să le folosesc spre a-mi atinge scopul. Faptul se confirma acum — mi-l confirma însuși chipul ei — în timp ce povesteam. Rămase însă cît se poate de calmă pînă la sfîrșit, fără a mă întrerupe.
La sfîrșit, continuă să rămînă cîteva clipe imobilă, cu ochii la blatul mesei. Aveam impresia că face eforturi pentru a se stăpîni.
Apoi ridică spre mine o privire sumbră și iritată.
— Detest minciuna !
Îi explicai calm și răbdător (îmi amintesc că gîndeam : „Rabdă deocamdată !"), că și eu o detestam. Dar nici n-avusesem altă posibilitate, *nota bene*, dacă voiam să obțin, ceea ce amîndoi voiam să obținem. Nu era decît un singur drum pe care se putea merge. Pornind de la concepția lui conservatoare în medicină, doctorul Ruud („o javră lașă !" spuneam în mine) era pe deplin convins că băiatul fusese conceput cu șase săptămîni înainte de 1 mai. Destul de mult, deci, pentru a se crede îndrituit să presupună că altul era tatăl...
Mă întrerupse și mai violent ca adineauri :
— *Detest* minciuna !
Nu știu cum s-ar fi sfîrșit această convorbire dacă aș fi continuat cu răbdare de pedagog. Aș fi putut să-i explic că, efectiv, nu avea nici o importanță de ce crede sau nu crede un tip pe jumătate țicnit ca Ruud, atîta vreme cît acesta își păstra credința numai pentru sine. I-aș fi putut oferi o mulțime de argumente convingătoare.
Dar mă pomenii spunîndu-i cu totul altceva.
Mi se învălmășeau prin cap cîteva gînduri sau, mai degrabă, reflexe ale acestor gînduri.
Detesta minciuna ? Dar toată afacerea asta era tot atît de plină de minciuni, cum o cutie de sardele e plină cu sardele ; iar cele mai multe din ele, ei îi aparțineau. Ea le ticluise. Minciuni, jumătăți de adevăr, măsluiri jenante, toate acestea curseseră dintr-însa ca ma-

zărea dintr-un sac găurit. Născut prea devreme... Data nașterii inexactă... Cine convingea pe cine și pentru care motiv ?... Drăguță cu...
De ce detesta, atunci, această singură minciună a mea cu atîta înverșunare, subsumîndu-i toate minciunile de pe lume ? Ce anume făcea atît de primejdioasă orice referire la data exactă a conceperii lui Kåre ?
Deșteaptă cum era, ar fi trebuit să înțeleagă că alesesem singura soluție practică. Mai mult chiar, mi-o indicase ea însăși, prin cele cîteva cuvinte cu privire la Gunvor. În loc de toate astea, trebuia să mă bag în mocirlă și să fac o treabă murdară, în locul ei, în timp ce ea se împăuna cu noblețe și neprihană, detestînd orice minciună...
Șantaj ! spusese ea. Ca și cînd s-ar fi putut crede o singură clipă că doctorul Ruud putea fi cumpărat cu bani.
Și deodată... cuvîntul acela...
În cursul dimineții îmi procurasem cîteva informații despre acel arhitect de interioare, printre altele, informații în legătură cu situația sa financiară. Reputația ăstuia nu era dintre cele mai bune, ba, la drept vorbind, era chiar destul de scămoșată pe la colțuri. Avea o serie de dificultăți bănești și, într-un rînd, fusese chiar la un pas de o deturnare de fonduri.
Mi se băteau cap în cap două gînduri, scăpărînd, din ciocnirea lor, scînteia.
E adevărat, că se temea de un șantaj, dar nu din partea doctorului Ruud ci, dimpotrivă, din partea celuilalt individ dubios, dacă, într-un fel sau altul, s-ar fi aflat că micuțul Kåre...
Și deodată mă gîndii la Sven. Aflat zilnic, pe vremea aceea, față în față cu moartea, căpătase, oare, Sven o intuiție atît de fină încît descoperise mistificarea ? În cazul acesta trebuie să se fi simțit singur și părăsit ca un om abandonat în lună. Mi-l reamintii în dimineața aceea : cît de departe avusesem impresia că-i rătăcesc gîndurile !

Toate astea nu erau, recunosc, niște idei coerente ; le-aș numi mai curînd reflexe ale reflectărilor unor idei. Ulterior aveam să înțeleg de asemenea că, analizate lucid, ele sufereau de tot felul de erori și lacune. Cîteva din ele mă conduseseră poate chiar pe drumuri greșite. Nu mai deliberam însă. Nu mai gîndeam rațional. *Vedeam !* Mi se părea că parcurg un moment vizionar, dacă acesta-i cuvîntul.

Totul n-a durat, bineînțeles, mai mult decît o secundă sau două. Dar expresia feței mele trebuie să se fi schimbat în răstimpul acesta, de mai multe ori și destul de repede, și e foarte posibil să nu fi fost de loc plăcută la privit. Observasem, în orice caz, adunîndu-mă din haosul meu interior, că și ei i se schimbase expresia în timp ce se uita în ochii mei. Acum nu mai era înverșunată : îi era teamă.

Și atunci i-am trîntit în plin obraz :

— Tîrfa dracului !

Ochii i s-au dilatat și o fracțiune de secundă au rămas ficși. Apoi m-a plesnit peste față cu dosul palmei.

Ceea ce s-a petrecut în minutele următoare e ceva ce nu îndrăznesc nici măcar să încerc a descrie. O luptă mută între un bărbat și o femeie, o ură mutuală care încet-încet s-a transformat în altceva, în ceva fără nume, ură și dragoste contopite la un loc, în ceva clocotind fierbinte, care spumega, care pretindea, care *voia*... Strînsori dușmănoase de încheieturile mîinilor, de brațe, de umeri — strînsori care, brusc, au devenit altceva, altfel, nu numai dușmănoase, ci din ce în ce mai puțin dușmănoase, ba chiar de loc dușmănoase.

Astfel mi-a fost dat să fac experiența unei alte Vera, altfel decît cea pe care o cunoscusem înainte. O Vera pe care, în sinea mea, n-aveam s-o mai numesc decît *cealaltă*.

O aveam în față, cu tot sufletul, cu toate fibrele trupului său, mai complexă și mai subtilă decît îmi imaginasem eu că ar putea fi o femeie. Clocotea mai departe, plină de ură — dacă ură se poate numi un

sentiment care în clipa următoare nu mai este decît tandreţe. Era violentă şi supusă, încordată ca un arc de oţel şi moale ca mătasea, dominantă şi umilă, învinsă şi triumfătoare. În cursul acelei seri am cunoscut-o mai profund şi mai amănunţit ca oricînd. Totodată însă, eram conştient, dacă nu tot timpul, măcar în momentele în care puteam cugeta cît de cît limpede, că cele mai intime secrete le păstrează, totuşi, numai pentru ea. Misterul Verei rămînea mai departe mister, chiar dacă într-o altă măsură şi de o altă manieră ca pînă acum. Şi asta, în pofida faptului că acum, cînd îşi lepădase straiul de călugăriţă, devenise uimitor de sinceră, de o sinceritate brutală.

— Ştiam eu ce zace în tine ! şuieră ea, cînd am căzut istoviţi, prima dată. Am ştiut asta din clipa cînd am văzut ce violent eşti în stare să reacţionezi pentru o simplă bagatelă — da, îţi mai aduci aminte de viscolul ăla ? Binecuvîntată fie viforniţa de atunci ! De atunci am ştiut eu că... Ah, e delicios să ştii că ai undeva, pus deoparte, ceva bun şi plăcut !

Cele ce urmează mi le-a mărturisit întretăiat, cu multe întreruperi.

— Va să zică îţi închipuiai că în intimitatea mea cea mai adîncă devenisem o biată călugăriţă. Nu mă credeai cumva şi stareţă ?

A pufnit-o rîsul.

— Spune-mi, te rog, ai auzit vreodată de un mare pictor peisagist care să considere inutil studiul naturii ? Ai auzit de vreun pictor de nuduri care să nu fi studiat trupul femeii ?

Crezi oare că e cu putinţă să apari pe scenă ani de-a rîndul şi să joci rolul de femeie îndrăgostită — şi să-l joci bine, să-l joci autentic, să-l joci de fiecare dată altfel — fără să cunoşti şi iar să cunoşti amorul ?

Ah, proşti mai sînt bărbaţii !

Dar şi femeile. Ele ar trebui să ştie de o mie de ori mai bine ; dar multe din ele sînt proaste, de nici nu-ţi vine să crezi.

Ce-mi pasă mie de morala burgheză ? Dacă-i vorba de morală, de datorie, a mea este aceea de a mă desfășura pe scenă întru satisfacția și cultivarea celor mulți, iar aici de a mă dărui pentru satisfacția, fericirea, nefericirea — *dar* cultivarea — celui pe care mi l-am ales.

Cîtva timp mai tîrziu :
— Eu iubesc, iubesc, da, amorul ! El mă înalță, mă poartă pe sus, peste munți și văi, către un cer senin, neverosimil de albastru.
Dar nu întotdeauna, nu. Mi s-a întîmplat să mă și înșel și-am fost desperată de-mi venea să mor. Mă simțeam pîngărită ca... O, dar nici nu vreau să mă mai gîndesc !
Dar și cînd te poartă pe sus aripile amorului !...
Ah ! Cînd te iau ele și te transportă !...

Rămăsese pe pat, mîndră și fericită ca o Veneră triumfătoare, îmbrăcată numai în pielea ei aurie.
— De ce am făcut pe călugărița, cînd în realitate sînt cu totul altceva ?
Dar, scumpul meu, ăsta nu e un rol. E o încarnare. Oare nu pot unii oameni să aibă mai multe întrupări, mai multe fețe ? Tu, de pildă, nu ești într-atît de rigid și de osificat încît să fii același față de toți, același pe orice vreme și în toate situațiile, nu-i așa ?
Cît despre mine, eu sînt multiplă, multiplă !
Dar în anii din urmă am trăit exclusiv o singură întrupare, aceea pe care mi-ai cunoscut-o tu ; și credeai că *eu* sînt aceea în întregime. Pînă în seara asta. Ah, e delicios să te simți în rol, să-l ocrotești, să trăiești într-însul ca învăluită de șapte văluri.
Dar e și mai delicios — mult mai delicios — să întîlnești un bărbat atît de puternic, de îndrăzneț sau de brutal, încît să smulgă vălurile astea, să le sfîșie și să te lase goală pînă... pînă în străfundul inimii, sau să preschimbe cele șapte văluri pudice în șapte văluri atît de impudice, încît se dezvăluie învăluind,

să mă excite insufîndu-mi decenţă, să mă aţîţe tocmai cînd îmi şoptesc, ca foşnetul mătăsii, despre castitate şi mănăstire.

Mult mai tîrziu.
— Într-adevăr, sînt o curtezană !
Ştii, dacă ai fi folosit alt cuvînt, unul mai frumos, mai agreabil, dacă mi-ai fi spus *hetaira dracului,* nu ştiu dacă m-aş fi înfuriat într-atîta încît să uit de mine. Căci o parte din făptura mea îşi făcea o voluptate din a te tortura cît mai mult.
Spune-mi, te rog : suferi la gîndul că m-am dat altora, înainte ? O să suferi şi mai tare dacă mă voi mai da şi de aici înainte ? A, dar nu-ţi dau voie să te gîndeşti la aşa ceva. În acest moment nu mai există trecut, nu mai există viitor ; doar tu şi eu, noi — şi seara asta, noaptea asta. Şi dacă acum sînt a ta, nu te simţi bine ? Puţin de tot ?
O, dragul meu, dar nu vreau să te fac doar să te simţi *puţin* bine. Vreau să te simţi bine de tot, enorm, delicios, neînchipuit de bine, vreau să te fac fericit mai mult decît ai visat tu vreodată, vreau să te duc într-o ţară de basme unde nu mai există nici tristeţe, nici ruşine, nici teamă, ci numai minunea asta, tu în mine, eu în tine şi noi în noi, pentru totdeauna şi într-o singură clipă !
Nu mă judeca, pentru că nu-ţi foloseşte la nimic. Pentru că nici eu nu mă judec.

Nici chiar în aceste momente de sinceritate spontană nu voia să admită că micuţul Kåre putea avea alt tată decît Sven.
Dar dovezile ei erau... hai să le zicem „femeieşti".
— E drept că am avut, cîtva timp, un prieten în primăvara aceea ! spuse ea. Dar am mai avut şi înainte, şi după aceea, şi totuşi n-am rămas însărcinată.
Partea proastă e că m-am înşelat în privinţa lui.
Există un punct asupra căruia recunosc că nu mă înşelasem. În privinţa aceea nu mă înşel niciodată. De

ce crezi că te-am păstrat pe tine, cu toate că ai înțeles așa de tîrziu ?
În privința asta nu m-am înșelat nici asupra lui. Știa să facă dragoste. O, iartă-mă, dar e atîta timp de atunci !
În rest însă — în rest m-am înșelat în așa măsură că nici nu-mi vine să mă mai gîndesc.
Pentru că, o știm cu toții, toate viețuitoarele, chiar și cele care se tîrăsc pe sub pietre, pot să aibă *asta*. Ei bine, eu intuiesc un lucru, adică acesta, dar nu le observ, cu anticipație, și pe celelalte.
Și de aceea trebuie să plătesc !
O trecu un fior. De data aceasta puteam să jur că fiorul era sincer și autentic.
— Era o reptilă scîrboasă, preciză ea. O reptilă dintr-alea care se tîrăsc pe sub pietre. I-am arătat ușa și, în urma lui, am simțit nevoia să mă spăl în șapte băi clocotite, iar după aceea să mă limpezesc în șapte căzi cu leșie și apă rece.
Dacă aș fi avut cea mai mică bănuială că aveam să rămîn însărcinată cu el, crezi oare, o singură clipă, că aș fi acceptat una ca asta ? Nu m-am gîndit însă la așa ceva, nici n-am visat măcar. Nici vorbă de așa ceva !
Mă rog, ceea ce ni se întîmplă nouă o dată pe lună — atunci nu s-a mai întîmplat. Dar în perioada aceea, în starea aceea generală de nervozitate, ce importanță mai avea ? Nici măcar o clipă nu mi-a trecut *așa ceva* prin minte.
De aceea m-am dus să-l caut pe Sven, pentru că voiam să mă purific o dată pentru totdeauna.
Dacă n-aș fi fost de bună-credință, crezi că aș fi așteptat să-l descopăr mai întîi pe doctorul Ruud, și asta cînd era prea tîrziu ?
Din cînd în cînd, după aceea, m-au chinuit destule gînduri. Pentru că uneori credeam una, alteori credeam alta.
Astăzi știu însă că, oricine l-ar fi chemat la viață, Kåre *este* în egală măsură fiul lui Sven.

După părerea ta, ce cunoaştem noi din legile astea ale eredităţii ? Abia, cel mult, ABC-ul.
Ceea ce ştiu cu certitudine este că tot timpul, după întoarcerea de pe munte, nu m-am gîndit decît la Sven. Iar cînd mi-am dat seama că sînt însărcinată tot la el şi numai la el m-am gîndit, la acel Sven pe care-l aveam mereu înaintea ochilor, pe care-l simţeam în jurul meu şi în mine. Aşa a fost pe vremea cît încă mai credeam că trăieşte, şi tot aşa, ba mai mult încă, atunci cînd am început să mă tem că murise.
Mi-am dat seama, firește, că e mort.
O parte din mine a înţeles-o în mod sigur.
Scrisorile ?... Le scria doamna Hendrichs. Mă auzise spunînd că refuzam a crede în moartea lui Sven. Acum ajunsese să creadă, la rîndul ei, că el trăieşte.
Cînd a plecat în Franţa împreună cu fiica şi ginerele ei, am ştiut că vor sosi nişte scrisori. Şi au sosit, şi m-au impresionat.
Asta se întîmpla prin 1947. Închipuie-ţi, atunci, cum era în 1940 !
Sven n-a lipsit niciodată din gîndurile mele. Niciodată !
Şi dacă-i aşa — şi aşa este ! — crezi că asta n-are nimic de-a face cu ereditatea ?
Şi apoi *seamănă* cu Sven. Asta poţi s-o vezi şi tu.
Asta o afirm şi o voi afirma întotdeauna : seamănă cu Sven.
Oricum, în faţa lui Dumnezeu, Kåre e fiul meu şi al lui Sven !
Rostise aceste cuvinte cu atîta siguranţă, atît de convinsă, încît nu m-aş fi mirat să adauge :
— Iar dacă Dumnezeu ar avea ceva de obiectat, ştiu eu cum l-aş putea convinge !

Pe neaşteptate trecu la noaptea petrecută cu Sven, în cabană.
— În ce hal de tensiune se afla, sărmanul ! Şi copleşit de surpriză ! Şi îndrăgostit ca un băieţandru. Aşa de

îndrăgostit că, atunci cînd... în sfîrşit, cînd a vrut să... nici n-a mai putut.
Îl înţelegeam. Şi atunci m-am îndrăgostit cu adevărat, adică vreau să spun că m-am îndrăgostit şi mai şi. Pentru mine ar fi fost o nimica toată să-l ajut să-şi învingă nervozitatea. Trebuie să spun însă că n-a mai avut nevoie de ajutorul meu.
Dar cred că niciodată, în toată viaţa mea, nu m-am simţit mai insultată ca atunci.
M-a întrebat ce caut acolo. Setea de senzaţii tari, spunea. Nu-mi dădeam, oare, seama că atît el, cît şi ceilalţi, au altceva de făcut ? Dar, natural, trebuia să mă amestec şi acolo...
N-a folosit un singur cuvînt urît sau brutal. Dar ce energic se dovedea în exasperarea lui ! Era incandescent. O clipă, m-am înspăimîntat de moarte. Mă gîndeam : „Acum mă ucide !"
Dar cum şedeam aşa, lungită, mică şi înspăimîntată, uşoară ca un fulg, fricoasă ca un copil care ştie că a făcut una boacănă şi are să încaseze o chelfăneală zdravănă, la un moment dat m-a *văzut*, ca să zic aşa — şi... s-a potolit. Şi deodată a putut ! Şi încă cum ! A fost o noapte... N-am mai petrecut o noapte ca aia !
Ah, dragul meu, scumpul meu prieten, să nu crezi cumva că vreau să depreciez noaptea asta a noastră, noaptea ta şi a mea. *Nimic* n-o poate diminua !
Dar noaptea aceea a fost... a fost cu totul diferită de alte nopţi.
Mă simţeam în apropierea morţii. Ştiam că, într-un fel, el *trăieşte* zilnic în intimitatea morţii. Moartea îi era cea mai apropiată prietenă. Era acolo, lîngă noi, în noaptea aceea, însă noi am sfidat-o şi ne-am înălţat pe culmile cele mai sublime ale vieţii, şi am văzut toate împărăţiile lumii, şi splendoarea lor, şi cerul deschis.
Am văzut cerul deschis, înţelegi tu ? Eram la pieptul lui Dumnezeu. Da, aşa a fost, aşa mă simţeam.
Mă gîndeam atunci : „El o să moară, poate. Dar să mor şi eu. Să mor acum !"

Și am murit. Am murit, crede-mă și am rămas uimită cînd m-am trezit a doua zi dimineața, pentru o nouă viață.
Știi ce cred eu ?
Cred că, dacă ar fi scăpat cu viață, aș fi putut deveni femeia unui singur bărbat !

— Sînt nevoită să mint ! spusese ea o dată sau de două ori, dacă nu mă înșel, înainte de a aduce vorba despre Kåre și Sven. Trebuie să mint întotdeauna sau aproape întotdeauna. Pentru că voi bărbații, sînteți atît de găunoși, atît de nesimțitori, de egoiști, de îmbibați de gelozie idioată, atît de *mici*, încît nu puteți suporta adevărul. Permite-mi, așadar, să mint cel puțin, cu grație, lasă-mă să mint ca o artistă. Dă-mi voie să dansez printre săbii ori printre ouă, sau printre cuțite grosolane țărănești... Dar lasă-mă să dansez !
Crezi că sentimentele mele față de Sven s-au diluat cumva din cauză că a trebuit să ascund lumii cîteva amănunte mai... triviale ? Sau fiindcă am iubit pe alții după aceea ?
Crezi că vreun om uită prima sa iubire, dacă mai tîrziu cunoaște și alte iubiri ? Află tu — ți s-o părea, poate, ciudat, dar așa e — află că, pentru mine, prima dragoste rămîne Sven.

Toată seara a stăpînit-o un soi de exaltare. Motivul ? Știu eu ?... Poate că nu eram capabil să-l înțeleg. Poate că spaima pricinuită de amenințarea doctorului Ruud fusese mult mai mare decît voia să recunoască și, ca atare, ușurarea resimțită acum era tot așa de mare. Sau poate că existau și alte motive, pe care eu nu le cunoșteam.
Dar în orice caz, dacă din primul moment se aflase în starea aceasta febrilă, febra i se intensifica, creștea, devenea mai evidentă pe măsură ce seara se adîncea în noapte, iar noaptea se apropia de zori. Uneori era cuprinsă ca de un fel de beție și vorbea fără să-și dea seama ce spune ! Nu era chiar poliloghie, ci o însi-

ruire de cuvinte fără noimă, din care mai că nu puteam înțelege nimic. Din cînd în cînd mă speria, făcîndu-mă să-mi zic că cel mai bun lucru era să mă descotorosesc de ea.
Dar de fiecare dată se pricepea să-mi împrăștie neliniștea fără ca — presupun — să-și dea măcar seama că-s frămîntat de gînduri. Sau poate că ghicea... oricum, parcă îmi făcea farmece, ca vrăjitoarele din poveste. Nu văd ce alt nume aș putea atribui acelei puteri stranii care radia din toată făptura ei, din orice parte a făpturii ei, din priviri, din gură, din voce, din piele, din vîrfurile degetelor încărcate cu electricitate...

Începea să se lumineze de ziuă, cînd ne căutarăm din nou unul pe altul, înălțîndu-ne împreună — sau poate, coborîndu-ne — în adîncul unei lumi bizare, vrăjite, unde legile diurne nu mai aveau nici o valoare. Simțeam că eram, în același timp, și ea și eu, o singură flacără, și știam că și ea se simte la fel, una cu mine, incandescență unică. Timpul rămăsese pe loc, iar pe pămînt căzuse un trăsnet de-o clipă lungă cît veșnicia.
Rămase aplecată deasupră-mi — ostenită, dar fericită, mîndră și încîntată, cu coatele pe pieptul meu. Apoi începu din nou să descînte, și parcă era conștientă că descîntă, că rostește formule magice sau îndeplinește un ritual vrăjitoresc.
O singură formulă rosti. O rosti privindu-mă fix și pătrunzător. Mi-e teamă însă că nici nu mă vedea deslușit. Privirea îi era, parcă, oarbă, parcă — cum să spun ? — ca pe altă lume.
Dacă m-ar fi văzut lămurit, ar fi trebuit să vadă și ce efect are asupra mea formula rostită. Dar continuai să cred că nu mă vedea.
Pentru mine, acele cîteva cuvinte aveau să altereze încă o dată noaptea aceasta neobișnuită.
Cu coatele sprijinite pe pieptul meu, rosti într-un ritm ciudat, incantatoriu, de cîntec de leagăn :
— De acum înainte n-o să mai poți iubi niciodată, nicicînd, altă femeie în afară de mine !

Ca pe o vrajă o spusese.
Dar asupra mea, descîntecul avu efectul unui pumn între ochi.
La început, rămăsei zăpăcit o fracțiune de secundă. Unde mai auzisem oare...
Și deodată îmi amintii : Sander, în ziua în care îl luase gura pe dinainte...
Dar cînd și unde ?
Îmi amintii și asta.
În martie 1940. Sven terminase cursurile militare. Doi din prietenii lui fuseseră de asemenea plecați la armată. Avusese loc, atunci, o mică petrecere la unul dintre aceștia, care era holtei și avea un mic apartament. Fusesem invitat și eu împreună cu Sander.
Ce de amintiri mă asediau ! Sander... Sander era ciudat de amărît în seara aceea, la cabana din munți... În vara următoare s-a căsătorit, înainte de a-și termina studiile... Voia cumva să fugă o dată pentru totdeauna de pe muntele vrăjit ?
Sander... arhitectul... Sven...
Sven... Sven îl auzise pe Sander reproducînd formula aceasta, apoi o auzise pe ea însăși pronunțînd-o, și înțelesese probabil, și el, atîtea și atîtea... Oare nu cumva voia și *el* să scape de pe muntele vrăjit ?... Adică nu, căci actul acela îl redactase dimineața. Da, dar cît de departe-i zburau gîndurile !...
Tulbure și tulburătoare seară, ca și noaptea care urmase ! Mă zdruncinaseră, mă ridicaseră mai presus de mine, de cîteva ori îmi dăduseră senzația că nu mai știu unde mă aflu sau încotro mă îndrept. „Anna !“ rostisem eu, în mai multe rînduri, numele acesta, de parcă ar fi avut virtuți magice. Dar nu-mi ajutase la nimic. În momentele acelea numele Annei își pierduse puterea.
Acum însă totul se lămurise. Știam unde mă aflu, știam ce vreau.
Voiam să fug de pe muntele vrăjit.
„Ți-e chiar *atîta* teamă de forța ei“ ? auzeam un glas lăuntric

Da, mi-era frică. Mi-e rușine să mărturisesc, dar... De fapt, nu mi-e rușine ; am spus-o numai așa...
Anna !
Repet : Vera habar nu avea ce se petrece cu mine. Și nici nu e de mirare : Oare eu înțelegeam ?
Dormi cîtva timp. Poate că am dormit și eu...
Dar mai ațipisem cîte puțin, în cîteva rînduri, și înainte de asta.
În fond, nici nu sînt absolut sigur că a spus cuvînt cu cuvînt tot ce am reprodus mai sus. Cîte ceva din toate astea, poate să le fi visat eu. Ceea ce reprezintă adevărul adevărat, nu știu, și nu voi ști niciodată.
Tot ce știu în mod cert este că la un moment dat, m-am trezit din nou și că și ea era trează. Dar cît de trează era, tot nu știu.
I-am spus că trebuie să plec. Orele erau trecute de patru, chiar și ea trebuia să se ducă la repetiție în cursul dimineții.
— Da, recunoscu ea, trebuie să pleci.
În timp ce mă îmbrăcam, îi mărturisii că aveam să mă întorc acasă, la Anna.
— Întoarce-te, încuviință ea. Tot timpul mi s-a părut că a fost o prostie din partea ta să pleci de acasă...
Dar în aceeași clipă se înfurie brusc :
— Da, întoarce-te din nou la viața ta de mic burghez ! Întoarce-te ! Întoarce-te ! Aha ! A și început să-ți fie frică ? Ai început să tremuri în fața mea ? Vrei să mă părăsești ? Dar n-o să poți — de acum înainte n-o să mai poți iubi niciodată, nicicînd, altă femeie în afară de mine. Am să-ți fac farmece, am să-ți prepar licori misterioase, am să te descînt, mă duc la cimitir joi seara și mă tăvălesc în pielea goală prin urzici. Fii sigur că știu și altceva decît Tatăl Nostru, mult mai multe. Și voi face tot, tot ce trebuie ca să te-mpiedic să fugi. Da, cred că ai de gînd să fugi, ți-o citesc în ochi. Ai să te-ntorci însă !
Repeta straniu, ca o litanie :
— Toți se întorc !
Și tu ai să te întorci ! Ai să te-ntorci ! Ai să te-ntorci ! Iar cînd ai să te-ntorci, ai să fii tot ca-n seara asta :

plin de ură că a trebuit să te-ntorci, dar fericit că ai revenit.
Iar eu te voi primi ! Te voi primi ! Te voi primi !
În ritmul acestor cuvinte ciudate, ca dintr-o rugă păgînă, mă strecurai, pe nesimțite, afară.
O lăsai într-o stare de suspensie, aproape inconștientă de ce se petrece în jur. Cred că nici nu observase că am plecat.

Afară era o dimineață luminoasă de primăvară. Aerul era călduț și blînd. Pe cer se legănau cîțiva norișori. Frunzele nu se desfăcuseră încă, dar păsările își ciripeau primele lor cîntece de dragoste prin boschete și pomi. Pe stradă, nimeni.
Nu știu nici despre mine în ce măsură eram treaz. Încercam senzația aceea ciudată și nelămurită pe care o ai, din cînd în cînd, cu puțin înainte de a adormi sau cînd ești pe punctul de a te deștepta ori cînd ești extenuat după o noapte nedormită.
La drept vorbind, aveam cu adevărat intenția să mă întorc la pensiune ? După cîtva timp de mers, îmi dădui seama că mă îndrept în altă parte. Dar nu avea importanță. Apucai pe o stradă laterală, umblai un timp, dădui într-alta, ajunsei în cartiere prin care trecusem doar rareori sau niciodată, apoi mai departe, și iarăși pe străzi cu vile cunoscute...
Cred că am colindat mult astfel. O oră ? Mai mult de-o oră ?
Gîndurile îmi rătăceau și ele.
Cel mai mult mă gîndeam la Sven.
Ce a rămas din toate astea ? mă întrebam.
Și-a jertfit viața. Și fără vreo rațiune de ordin militar. Victimă a destinului, amăgit de acesta.
Numele îi va fi menționat, poate, o dată sau de două ori în relatările de plan secundar cu privire la războiul din Norvegia. Un amănunt printre altele... Nimeni n-ar deveni mai doct cunoscîndu-l. Îl vor mai pomeni, o vreme, cîțiva inși : mama sa, Vera, doamna Jahr, Sander, eu, Anton...

Poate că, prin coclaurii în care luptase, va circula, cîțiva ani, vreo legendă despre el și faptele lui.
Puțin.
Peste cîțiva ani, destul de puțini la număr, nimeni nu-și va mai aduce aminte de el, nici de acțiunea întreprinsă, nici de influența exercitată asupra muntenilor, cărora le-a insuflat curaj în acele săptămîni neobișnuite, dar de pe acum îndepărtate și străine ca un vis aproape uitat.
Nu s-ar fi putut dispensa de toate astea ?
Dar peste cîțiva ani — și, vai, destul de puțini — chiar și noi, cei care mai trăim încă și ne aducem aminte de el, și noi vom fi morți și uitați. Chiar și Vera va fi moartă, departe și aproape uitată : un nume într-o istorie a teatrului, o imagine în cîteva fotografii, un subiect de discuție din cînd în cînd, rareori și în treacăt, pentru bătrînii care-și vor mai aduce aminte de celebrele seri de teatru din tinerețea lor. Cînd era ea în plină glorie, la apogeu, atunci să fi văzut *femei* pe scenă, la Oslo, vor spune cu voci atrofiate, voci de moșnegi.
Așadar, faptul că Sven avea să fie dat uitării nu constituia, în fond, un argument. Și apoi ce importanță avea, dacă ceea ce făcuse fusese pur și simplu un act gratuit și nerațional ?
S-ar putea răspunde la urma urmei, cu o altă întrebare : cîte din acțiunile *noastre* sînt raționale ?
Tragem cenușa pe turta noastră atît cît mai putem : cred că asta e toată deosebirea.
S-ar putea spune, de asemenea că, dacă un om a mers atît de departe cu credința lui într-o idee sau într-o valoare, încît a murit pentru ea — fie aceasta o idee sănătoasă sau o idee fixă, o valoare reală sau o valoare fictivă — atunci am face bine să ne cam stăpînim rîsul nostru condescendent, înainte de a porni mai departe pe drumul nostru rațional și de a uita totul.
Oamenii înțelepți care au scris despre oameni mai puțin înțelepți, așadar despre revoltați, romantici, idealiști, fanatici și alții de acest fel, cu defecte de adaptare, obișnuiesc adesea să scoată în relief că acești mai puțin înțelepți aveau cutare și cutare slă-

biciune secretă, datorită faptului că supseseră prea puțin sau prea mult lapte de mamă, că fuseseră singuri la părinți sau că avuseseră o puzderie de frați și surori, că crescuseră la țară sau la oraș, că starea materială a părinților se îmbunătățise sau regresase...
Dar dacă Sven avusese o asemenea slăbiciune secretă — și fără îndoială că avusese și el, ca toată lumea — aceasta nu fusese în nici un caz frapantă și nu-l împiedicase să fie de unii apreciat — de cei mai mulți — iar de alții, iubit.
Iar dacă, la izbucnirea războiului s-a comportat așa cum mulți, și cu dragă inimă, s-ar fi comportat dacă ar fi avut certitudinea că vor scăpa cu viață — lucrul acesta fusese, oare, o greșeală ?
Nu știu.
Și iată că acum îl simțeam pe Sven mergînd alături de mine. Și Sven îmi vorbea. Era același Sven pe care-l cunoscusem, numai că vorbea mult mai deschis ca de obicei.
Îmi vorbea despre ultima lui zi din viață.
— Crede-mă că și eu speram să supraviețuiesc ! spunea el. Da, mi-a spus și mie fraza aceea. Și-am fost lovit drept în inimă. „Sander !"... mi-am zis... Te asigur însă că doream să supraviețuiesc. Doar asta sare-n ochi.
În acea ultimă zi, am cîntărit bine lucrurile și am considerat absolut necesar ca un om să rămînă în urmă. Știam că e primejdios și n-am crezut că pot cere altuia s-o facă. Știam, de asemenea, că trebuie să mă supun eu însumi unei încercări decisive. Dacă o duceam la bun sfîrșit, eram convins că voi putea fi destul de tare ca s-o vindec și s-o fac fericită. Toată acea goană a ei de la unul la al doilea, apoi la el treilea, nu însemna decît că nu se poate dărui în întregime unuia singur.

Îl auzeam lămurit cu urechea mea interioară, de parcă ar fi mers pe același drum cu mine.
— Ai fi reușit, Sven ? Crezi oare că ai fi reușit ? Sau te îndoiai tu însuți și-ți era și mai teamă de cea-

laltă încercare, aceea care avea să dureze ani și ani de zile și prin care aveai să treci dacă ai fi dus-o la bun sfîrșit pe prima ?
Dar la asta nu mi-a mai răspuns.
Iar răspunsul n-am să-l aflu niciodată.

Colindam, de unul singur, străzile. Și în timp ce rătăceam astfel, alte gînduri se deșteptaseră în mine, fără să-mi dau seama de unde se născuseră și ce legătură aveau cu cele ce gîndisem mai înainte.
Totul este înșelătorie. Fraudă fără acoperire în aur. Și tu ai ajuns la pensie. Trăiești din renta aceluia care odată ai fost tu.
Bărbați ca Sven, mă gîndeam, și femei ca Vera, mai ales trebuie să fie oare totdeauna victime ale minciunii și ale prefăcătoriei care de la răsărit la apus și de la miazănoapte la miazăzi, împînzesc lumea în care trăim, lumea aceasta în care credem pentru că trăim în ea și de la care sperăm să dobîndim, totuși, ceva, numai pentru că nu avem alta ?
Dar toate astea, cred eu, erau mai mult vise de somnambul, decît gînduri limpezi de om treaz.

Fără să o fi dorit, cel puțin conștient, mă pomenii în fața pensiunii mele. Abia atunci m-am trezit din vis. Era ora șase și jumătate.
Intrai. Primul lucru pe care l-am făcut, a fost să mă uit în oglindă.
Noaptea lungă și plină de atîtea sentimente și emoții își pusese amprenta pe fața mea ; altfel, se pare că arătam destul de obișnuit.
M-am bărbierit, am făcut un duș fierbinte cît am putut suporta, iar după aceea am tras o limpezeală cu apă rece. Apa rece îmi sfîrteca pielea ca niște cuțite. Apoi iar apă fierbinte...
Nu că aș fi vrut șapte băi clocotite și șapte frecții cu leșie și apă rece. Căutam doar o oarecare compensare a somnului de care nu avusesem parte, noaptea.
În sfîrșit m-am primenit, mi-am schimbat hainele.

Mi-a plăcut totdeauna mirosul de rufărie proaspăt spălată.
Curînd după aceea i-am telefonat Annei. Era trecut de șapte și știam că totdeauna trezește copiii cam pe la ora aceasta.
Veni la telefon.
— Bună ziua, Anna.
— A, tu erai ?
Vocea îi era cam somnoroasă.
— Ai o ceașcă de cafea, dacă urc pînă sus ?
— Mmmm, făcu ea, ca și cum ar fi savurat o bomboană. De data aceasta îi fugise tot somnul.
Apoi rosti, vădit nerăbdătoare și, cred, cu o umbră de îndoială :
— Vrei să spui că vii pentru totdeauna ?
Aș fi putut să-i răspund :
— Da, pentru totdeauna. Dar vin ca un evadat. Mi-e teamă Anna, fiindcă cred, ba nu cred, știu sigur că ea e mai tare decît mine. Dar nu cred să fie mai tare decît *noi*, amîndoi, dacă îi ținem piept împreună.
Dar poți spune așa ceva la o oră atît de matinală ? Și încă la telefon ?
Așa că spusei doar atît :
— Pentru totdeauna ? Da, așa cred.

SFÎRȘIT

cuprinsul

Tentația eroismului (prefață de Alexandru Sever) 5

I
EXISTA
UNDEVA
O
MARE...

Aniversarea 20
Puțină preistorie 77
Se propune o excursie
de Paști 104
O raită pe frontul din 1940 123
Serile din februarie-aprilie 146

II
UN CURCUBEU,
DE ACUM
PAISPREZECE ANI

Pe urme vechi 180
1940 — Peste primul munte 201
1954 — Coborîrea de pe munte 211
1940 — Unul dintre cei mai cumsecade oameni
din sat 213
1940—1954 — Inatacabilii și vulnerabilul 225
1940 și 1954 — Cea dintîi crimă 246

De-a curmezişul văilor 26
Cuţitul ruginit 291

III
...ŞI DUPĂ
ACEEA NU MAI
E NIMIC

Înapoi la prezent 328
Numărul doi 336
Intermezzo 347
Ce e adevărul ? 353
Un cîntec vechi 377

Coperta colecției : Emil Chendea.

STEVNEM Ø'TE MED GLEMTE ÅR

Gyldendel Norsk Forlag

Oslo, 1954

Nr. colilor de tipar : 25

Combinatul Poligrafic
„CASA SCÎNTEII"
București — R.S.R.
Com. 520

Sigurd Hoël este unul dintre fruntașii prozei norvegiene dinaintea și de după cel de-al doilea război mondial. Continuînd tradiția lui Ibsen și Kielland, arta lui Hoël se caracterizează prin claritatea expresiei și dramatismul acțiunii, iar concepția sa prin atitudine critică față de relațiile sociale, prin intransigență față de compromisuri.

O compoziție sinuoasă și plină de farmec; o poveste eroică și una de dragoste; o alternanță de prezent și trecut... Pe scurt, recunoaștem aci toată recuzita romanului modern, folosită cu o siguranță desăvîrșită. Romancier cu experiență, psiholog fin, bun observator, cu notații exacte și interesante, Sigurd Hoël ne dăruiește un roman despre care ne place a spune, simplu și fără reticențe, că e foarte, foarte frumos.

Lei 11